

A
BUDAPESTI BANKOK
TÖRTÉNETE

AZ 1867—1894. ÉVEKBEN

A magyar tud. AKADEMIA által a „BECK MIKSA” díjjal koszorúzott pályamű.

IRTA

PÓLYA JAKAB

ÜGYVÉD.

AZ ÁLLAMTUDOMÁNYOK TUDORA, EGYETEMI MAGÁNTANÁR,

A MAGYAR TUD. AKADEMIA LEV. TAGJA

BUDAPEST

MÁRKUS SAMU KÖNYVNYOMDÁJA

V., GYAPJU-UTCA 6.

1895.

TARTALOM-JEGYZÉK.

	Lap
Előszó. A dolgozat tartalmának és beosztásának indokolása	1

Az alapítási korszak.

I. A bankok keletkezésének akadályai. Az 1866. év végén Budapesten működött hitelintézetek.	4
II. Gazdasági viszonyok fejlődése. Az alkotmány helyreállítása. Vasutak. Gőzhajózás. Ipar, különösen vas- és malomipar. Budapest fejlődése, fejlesztési tervek. Tőzsdeüzérkedés	8
III. Bankalapítások. A bankok névleges és tényleges alaptőkéje. Takarékpénztárak	13
IV. A bankok osztályozása. Régi bankok. Nagyforgalmi bankok. Kis bankok. Népbankok. Az egyes osztályokba tartozó bankok működési köre. Takarékpénztárak üzleti köre	18
V. A nagy forgalmi bankok alapítási és vállalati működése	29
VI. A bankok vagyonállapota 1872-ben. A folyó fizetek fejlődése 1867—1872-ben. Bankok nyeresége. Osztalék	37

Az enyészet kora.

I. Az általános gazdasági állapotok. Állami pénzügyek. Vasuti ügy. Mezőgazdaság. Ipar. Tőzsdeválság	54
II. A bankok pusztulása. Szenvedett veszteségek	58
III. A bankok tönkrementjének okai. Általános áttekintés. Egyes bankok viszontagságai	62
IV. Az enyészetet túlélt és ma is fenálló bankok viszonyai	86

Az átalakulás kora.

I. A bankok fejlődését előmozdító törvényhozási intézkedések. A kereskedelmi törvény ismertetése és bírálata. A záloglevelek biztosításáról szóló törvény	100
---	-----

II. Gazdasági viszonyok. Állami hitel- és pénzügy. Valutarendezés. Vasut. Tiszaszabályozás. Mezőgazdaság. Iparfejlesztés. Válságok. Osz- trák-magyar bank	107
III. A bankok általános áttekintése	112
IV. A bankok, különösen az újonnan keletkezett bankok hatásköre	118
V. A bankok kibocsátási, társas, alapítási és vállalati üzletei	123
VI. A bankok folyó üzletei	140
Végszó	168

Mellékletek.

1. sz. A budapesti bankok részvénytőkéjének fejlődése az 1866—1872. években	176
2. sz. A budapesti bankok vagyonmérlegei 1872-ben	178
3. sz. A budapesti bankok által ingatlanokra adott kölcsönök és elő- legek	177
4. sz. A budapesti bankok váltóleszámitólasági üzletének fejlődése az 1866—1872. években	180
5. sz. A budapesti bankok előlegüzletének fejlődése az 1866—1872. években	181
6. sz. A budapesti bankok értékpapírbirtoka az 1866—1872. években	182
7. sz. A budapesti bankok betéteinek fejlődése az 1866—1872. években	183
8. sz. A budapesti bankok részvényeinek árfolyama és osztaléka az 1866—1872. években	184
9. sz. A budapesti bankok vagyonmérlegei 1873-ban	186
10. sz. A budapesti bankok vagyonmérlegei 1879-ben	188
11. sz. A budapesti bankok befizetett részvénytőkéjének fejlődése az 1873—1879. években	185
12. sz. A budapesti bankok befizetett részvénytőkéjének fejlődése 1880—1894. években	190
13. sz. A budapesti bankok vagyonmérlegei 1830-ban	192
14. sz. A budapesti bankok vagyonmérlegei 1893-ban	194
15. sz. A budapesti bankok vagyonmérlegei 1894-ban	196
16. sz. A budapesti bankok által ingatlanokra adott kölcsönök fejlődése az 1880—1894 években	198
17. sz. A váltóleszámitólas fejlődése az 1880—1894. években	200
18. sz. Az előlegüzlet fejlődése az 1880—1894. években	202
19. sz. A budapesti bankok értékpapír-birtokának fejlődése az 1880—1894. években	204
20. sz. A budapesti bankok betét-üzletének fejlődése az 1880—1894. években	206
21. sz. Az 1880—1894. években állandóan működött bankok részvényei- nek árfolyama az év végén és osztaléka	208

ELŐSZÓ.

Előadni szándékozom a budapesti bankok történetét abban a korszakban, mely az alkotmány visszaállításától napjainkig lefolyt. Vázolni fogom tehát a bankok viszontagságait általában, különösen pedig azt a befolyást, melyet hazánk gazdasági és hitelviszonyainak fejlődésére gyakoroltak. De hogy egészen világosan álljon előttünk a bankok jelentősége, ki fogom egyszersmind mutatni azt az állást, melyet a bankok az egyes időszakokban a székes fővárosnak jelentékenyebb hitelintézetei közt elfoglaltak.

Dolgozatom tehát behatóan csakis a bankokkal foglalkozik és nem öleli fel sem a takarékpénztárakat, sem a földhitelintézeteket, sem a hitelszövetkezeteket. Ha mindezekre az intézetekre is kiterjeszkednék, akkor már nem a bankok, hanem a hitelintézetek története lenne. Ha némileg mégis tekintettel leszek különösen a takarékpénztárakra és a földhitelintézetekre, ez önként folyik tanulmányom feladatköréből, hogy jobban kidomborodjék a bankoknak úgy hatásköre, mint közgazdasági szerepe.

Nem hagyhatom említetlenül, hogy takarékpénztáraink, ha azokra európai mértéket alkalmazunk, tényleg nem takarékpénztárak, hanem bankok. A takarékpénztárak e szerint a bankok közt is szerepelhettek volna a nélkül, hogy tudományos értelemben vétenék munkám czime ellen. De nem szabad tekinteten kívül hagyni, hogy a nagy közönség különbséget tesz bank és takarékpénztár közt és hogy maguk az illető hitelintézetek vezetői nem csak név, hanem feladatkör tekintetében is elválasztják egymástól a kétféle intézetet.

és végre, hogy különösen a jelentékenyebb takarékpénztárak tényleg nem lépnek át bizonyos határvonalat. Éppen azért nem is lehetett azokat a jelen dolgozat keretébe belefoglalni, különösen még azért sem, mert bár az összes bankokat öleli is fel, a fősúlyt mégis a nagy forgalmi bankokra, a „credit mobilier“-féle intézetekre fekteti. — Ezek és a takarékpénztárak közt pedig már lényeges különbségeket találunk, a mint ezt lesz alkalmam munkám folyamán kifejtteni.

Szükségesnek tartom már itt kiemelni, hogy dolgozatomban a bankok közt oly hitelintézetek is fordulnak elő, melyeknek neve földhitelintézetet vagy szövetkezetet sejtet. De az intézet jellegét illetőleg nem a felvett czím, hanem a lényeg dönt. Egyáltalában nem lehet szövetkezetnek az oly intézetet tekinteni, mely nem az egyének, hanem a tőke egyesülésén alapszik. Nem lehet földhitelintézetnek az oly intézetet tartani, mely habár jelzálogkölsönöket is ad, mégis fősúlyt, vagy különös súlyt fektet vállalkozásokra és különféle vállalatok létesítésére. Az ily hitelintézet határozottan túllépi a jelzálogintézet feladatkörét, mely a jelzálogkölsönökre és inkább csak mellékes feladatként váltóleszámítolásra szorítkozik.

A budapesti bankoknak az itt tárgyalt korszak alatti történetében három, jellegére nézve különböző időszakot kell megkülönböztetni. Dolgozatomat ezeknek az időszakoknak megfelelőleg osztottam be.

Az első időszaknak alapvonása, hogy folyton újabb és újabb bankok keletkeznek. Ezt tehát bátran nevezhetjük *alapítási* időszaknak.

Ezt a rohamos fejlődést az *enyészet* váltja fel, mely eltemet úgy meggyökeredzett, mint még gyökeret sem vert bankokat. Az előbbieket merész üzleteik és vállalkozásaik sodorták az örvénybe, az utóbbiak az általános bizalmatlanságnak estek áldozatul.

A harmadik időszakot az *átalakulás* korának mondhatjuk. Ebben az időszakban is keletkeznek és tűnnek ugyan le a szinterről egyes régibb és újabbi intézetek, de mégis főleg azt látjuk, hogy egyes régebbi bankok indulnak nagyobb fejlődésnek és jutnak, ha ugyan szabad e kifejezést használni, uralkodó állásba.

Munkámnak belső értékéről csak egy pár szóval akarék megemlékezni. Eszem ágában sincs azt minden tekintetben kifogástalannak tartani, sőt magam is tudom és sajnosan érzem egyes tökéletlenségeit és hiányait. Egyes ily hiányokra az illető helyeken magam is rámutatok. A méltányos bírálat azonban nem feledkezhetik meg azokról a nehézségekről, melyekbe a jelennek történeti vázolója ütközik. A multat mindenki szívesen és örömmel feltárja, de már a jelenről csakis a legnagyobb óvatossággal nyilatkozik. Még oly dolgokat sem szeret feltárni, melyek fontos üzleti titkok lehetnek annak idején, de ma már semmi érdeknek sem lehetnek ártalmára. De nem hagyhatja figyelmen kívül azt sem, hogy tulajdonkép úttörő munkát kellett végeznem. Magamnak kellett a szétszórt anyagot összehordanom és a gyűjtő munkája sohasem lehet oly tökéletes mint azé, ki már előmunkálatokra támaszkodhatik.

Fentebbi már a pályamunkában felvett előszóhoz meg kell még jegyeznem, hogy dolgozatomat abban az alakban jelentetem meg, melyben azt a múlt évi szeptemberben pályázatra bemutattam. Csakis azt tettem, hogy felvettem abban az 1894-ik évre vonatkozó adatokat is. Ez a kiegészítés bizonyos irányban munkámnak feltétlenül előnyére vált. Más irányban azonban, jól tudom, bizonyos kifogásoknak is nézhetek elébe. S a midőn ezeknek a kifogásoknak terhét magamra vállaltam, döntött az a tekintet, hogy oly munkával lépjek a közönség elé, mely pályabíráim előtt feküdt.

Budapest, 1895. június 30-án.

SZERZŐ.

Az alapítási időszak.

(1867—1872.)

I.

Mint Vargha Gyula*) munkájából tudjuk, a negyvenes években szép fejlődésnek indult hitelintézeti ügyben az ötvenes években, sőt mondhatjuk már 1848 óta csaknem teljes pangás állt be. Az 1848-ik évnél első felében ugyan még két új takarékpénztár kezdte meg működését, de ezeket még az első fellendülés létesítette. Ettől az időtől fogva egészen az ötvenes évek végéig széles e hazában csak 2 takarékpénztár és 2 szövetkezet keletkezett.

Pedig a szabadságharc lezajlását követő idő a megelőzőnél sokkal inkább kedvezett a hitelintézetek alakításának. A hitelszükségletnek okvetlenül emelkednie kellett, mert hazánknak egész gazdasági élete modern alakot kezdett öltetni. Az 1848. évi törvények eltörölték a jobbágyságot, megszüntették az ősiséget és kimondták a közös teherviselés elvét s ekként a munka felszabadításával együtt lerombolták a régi osztályszervezetet. Hazánk nemessége, mely a földbirtoknak legnagyobb részét birta, a jobbágyok felszabadítása folytán nem csak a munkaerőtől, hanem a jobbágyokban birt tőkéitől is elesett, sőt mi több, minden átmenet nélkül súlyos adókkal terheltetett. Munkához kellett tehát látnia, gazdaságát modern alapokra kellett fektetnie, ha általában meg akarta tartani régi jövedelmét és társadalmi állását. Ezt tőke nélkül nem esz-

* Magyarország pénzügyintézetei 1885. 122. l.

közölhette. Tőkéhez kellett ugyan jutnia az úrbéri váltságban, de ezt a tőkét nem csak hogy későn folyósították, hanem értékét még az értékesítés nehézségei is lényegesen megcsonkították. Míg azonban a modern társadalmi intézmények kényszerítőleg, addig viszont a jelenkori közlekedési és szállítási eszközök, különösen a vasutnak bár lassú és a jogos igényeket egyáltalán ki nem elégítő, de mégis fokozatos fejlődése a piacz termelési területének kiterjesztése által buzditólag hatott, különösen a mezőgazdasági termelés és az azzal járó kereskedelem fokozására és általában az egész gazdasági életnek átalakulására. — Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az abszolút hatalom ledöntötte a vámsorompókat s a mig ezzel egyrészt szabad piaczot nyitott nyers terményeinknek a monarchia lajthántúli részeiben, addig másrészt iparunknak még inkább kellett éreznie a sokkal fejlettebb osztrák ipar versenyét.

Ha a hitelügy fejlődésének sokkal kedvezőbb viszonyok közt mégis csak elvétele alakultak új intézetek, ezt csaknem kizárólag az 1852. évi november 26-án kelt, az egyletek, köztük a hitelintézetek engedélyezését is szabályozó császári nyílt parancsnak és az abszolút hatalom akadékoskodó eljárásának kell terhére rónunk.

Szükségtelen, hogy részletesebben foglalkozzunk a kérdéses rendelettel. Csak meg kell néznünk 14. §-át. Első pontja nem eshetik kifogás alá. Az engedély megadását magától értetődő feltételhez köti, hogy t. i. az egylet törvényesen megengedett legyen és egyleti működésnek alapul szolgálható feladatot tűzzön ki. Már a második pont szerint az engedélyt csak akkor szabad megadni, ha az engedélyt kérők úgy személyök, s a meennyiben erre is tekintettel kell lenni, vagyoni viszonyaik tekintetében a vállalatnak kellő életbeléptetésére nézve biztosítékot nyújtanak vagy legalább alapos aggodalmat nem szolgáltatnak arra nézve, hogy azt tiltott mellékczelokra fogják felhasználni. Más szóval engedélyt csak „gutgesinnt“ vagyonos polgároknak szabad adni.

A személyes és vagyoni megbízhatósághoz mint harmadik kellék csatlakozik nem csak, hogy a bemutatott vállalati terv és „csatolványai“ eleget tegyenek a törvény követelmé-

nyeinek, hanem még meg is kell felelniök a „fenforgó köztekintetek”-nek. — Magyarán mondva, ez a szakasz azt mondja, hogy az engedély megadása előtt meg kell nézni az illető egyéneket személyi és vagyoni megbízhatóságuk, a vállalatot és a vonatkozó tervezetet illetőleg alapszabályokat pedig törvényesség, szükségesség és czélszerűség tekintetében. Széles mező arra, hogy a sürgős szükséglet pótló vállalat létesítését is meg lehessen tagadni vagy legalább is elhuzni, halasztani.

Hitelintézetet előleges értekezletek, aláírásgyűjtés és gyűléstartás nélkül még fejlett gazdasági állapotban sem igen lehet alapítani, feltétlenül lehetetlen pedig, midőn a gazdasági viszonyok kezdetlegesek. Igen, de ezeket az előleges lépéseket sem volt szabad u. n. előleges engedély nélkül megtenni s ebbe határozottan fel kellett venni azt a záradékot, hogy az a hatóságot egyáltalán nem kötelezi a végleges engedély megadására. Bámulatos óvatosság!

Nem a szükségérzet, hanem a szabad mozgás teljes hiányának kell tehát felrónunk, hogy az egész hosszú idő a hitelintézetek alapítása terén csaknem teljesen meddő vala, habár azt gazdasági haladásunkat illetőleg korántsem mondhatjuk elveszettnek. A jelenkor társadalmi és gazdasági intézményei sokkal hatalmasabban mozdítják elő a fejlődést, hogysém azt kicsinyes eszközök megbéníthatnák.

Egyébként nézetünket támogatja az a tény is, hogy a mint a monarchiában pirkadni kezdett a szabadság hajnala, megindult hazánkban is a hitelintézetek és köztük a bankok alapítása.

Még történetünk kezdete előtt csatlakozott a székes főváros, sőt bizvást mondhatjuk az ország egyetlen bankjához: a pesti magyar kereskedelmi bankhoz az iparosok érdekében alapított első magyar iparbank, továbbá a budai kereskedelmi és iparbank. E három banknak, hogy néhány vonással jellemezzük az akkori viszonyokat, 1.750,000 forint volt összes befizetett alaptőkéje. Mérleget az 1866-ik év végén csak az első két bank készített, mert a harmadik csak az évnek vége felé kezdte meg működését. Mérlegeikből kiemeljük, hogy váltó-

tárczáik 3·79 millió forintot képviseltek, előlegekben pedig 1·22 millió forintot fektettek be. A pesti magyar kereskedelmi banknak budapesti házakra adott kölcsönei 111.000 forintot tettek. S ez a három tétel jóformán kimeríti a két banknak összes cselekvő üzleteit, cselekvő tételeit.

A három bankot jelentősen messze túlszárnyalta a Budapesten akkoron működött három takarékpénztár, nevezetesen az 1839-ben alakult pesti hazai első takarékpénztár egyesület, az 1846-ban alapított budai takarékpénztár és az 1862-ben létesített Óbudai takarékpénztár. A takarékpénztáraknak saját tőkéje (alap- és tartaléktőkéje) ugyan csekély (240.724 frt, 166.485 frt, 34.444 frt, összesen 441.653 frt), de igenis jelentékeny betétek fölött rendelkeztek, különösen pedig a pesti hazai első (13·52 millió frt) és a budai (7·43 millió frt). Az óbudai takarékpénztárnál kerek összegben 170.000 frt volt a betét. A betéteknek tekintélyes része jelzálog kölcsönökben (a pestinél 7·6 millió frt, a budainál 3 millió frt) helyeztetett ugyan el, mégis a takarékpénztárak váltótárczája (6·7 millió frt) jelentékenyen túlhaladta a bankok váltótárczáját. Előleg-üzletök a bankokénál kisebb. Értékpapírokra adott előlegeik 0·84 milliót tesznek.

Ezen 6 hitelintézetten kívül a kereskedelem érdekeit szolgálta még az osztrák hitelintézetnek budapesti fiókja, melynek 1866 évi üzleti adatait nem ismerjük (1867 végén a váltótárczája 1·8 millió frt volt, előlegüzlete 0·9 millió frtot vett igénybe) továbbá az akkoron osztrák nemzeti, ma osztrák-magyar banknak budapesti fiókja, melynek váltó osztálya 4·4 millió frttal, előleg osztálya pedig 1 millió frttal dotáltatott.

Hogy a Budapesten 1866 végén működött hitelintézetek teljes képe álljon előttünk, még fel kell említeni a magyar földhitelintézetet, melynek kizárólag földbirtokra záloglevelekben adott kölcsönei az 1866-ik év végén 15·5 millió frtot tettek.

II.

Midőn 1867-ben az alkotmány visszaállításával és a magyar kormány kinevezésével a nemzet visszaadatott önmagának és sorsa, egész jövője a saját kezébe tétetett le, kormány, törvényhozás és társadalom vállalva, ifju hévvel és erővel látott hozzá a százados mulasztások pótlásához. S a törvénnyel, mint egyedüli fegyverrel folytatott békés harcban kivívt győzelem ébresztette önbizalmát határozottan emelték és fokozták az 1867. és 1868. éveknek jó, sőt bő termései és magas árai, melyek köznyelven szólva, sok pénzt hoztak az országba vagyis feltétlenül emelték és szaporították a nemzet tőkéjét. Különben a pénznek is bővében volt a monarchia. Csak a megelőző évben az akkori porosz háború kényszere alatt hozattak forgalomba az államjegyek, melyeknek a forgalomból való kivonása jelenleg van folyamatban.

Hazánkban 1846-ban adatott át a forgalomnak az első vasut, melynek hálózata csak lassan haladt előre és az 1866. év végén nem volt több 2158 kilométernél. Különben vaspályáinkról az vala a közvélemény, hogy azok „sem az u. n. kereskedelem politikaiak, sem pedig a nemzetgazdászatiak sorába nem számíthatók. Nem képeznek semmi egységes befejezett rendszert, hanem mind meg annyi zsákutczák, puszt kiágazásai a lajtántuli vasuthálózatnak, melyeknek felállítása-kor Bécs és Triest érdekei voltak irányadók, Magyarország pedig csak Bécs élelmi szertárának és az ausztriai ipar nyers-termény forrásának tekintetett, elegendőnek gondolták, ha Bécs és Triest által léphet vaspályával a külfölddel összekötetésbe“.*)

S a közvéleménynek határozottan igazat kell adnunk, ha az akkoron létezett három vasuti társaságnak, u. m. az osztrák államvasut, a déli vasut és a tiszavidéki vasuttársaságoknak magyar vonalait bár csak felületesen is tanulmá-

* L. Statist. és nemzetg. közlemények V. k. 1868. Tirscher Pál: A magyar vasuti hálózat. V. ö. Rückblicke auf die Entwicklung der ung. Volkswirtschaft im Jahre 1868 Verkehrsmittel című cikkét Halász Imre tollából.

nyozzuk. Elég lesz annyit megemlítenünk, hogy az első két társaságnak magyar vonalai a székes fővárosból indultak ugyan ki, de már a harmadik társaság vonalainak csomópontját az osztrák államvasuti társaságnak czeplédi állomása alkotta. Tulajdonkép csakis a gabonát termesztő Kis és Nagy Alföldnek voltak vasutai, de nem az iparos felvidéknek és ezen az országrészeknek egymással éppen úgy nem volt vasuti összeköttetése, mint nem volt az országnak Fiumével, a magyar tengerparttal.

Csak a közvéleménynek hódolt tehát a kormány, midőn első sorban is vasutak építésére és általában a vasuti hálózat kiegészítésére terjesztette ki figyelmét. Még 1867 őszén kidolgoztatta és az összes törvényhatóságoknak meg is küldötte az építendő vasuti hálózatnak tervét, melyen a bíráló, különösen a székes főváros érdekeiből sok kifogásolni valót talált. A törvényhatóságok sem találták azt mindenekben kielégítőnek. De a terv nekik nem is annyira vélemény kikérése végett küldetett meg, hiszen nem is igen volt beleszólási joguk, hanem inkább azért, hogy a terv ekként köztudomásra jusson és felébreszse a válla kozási szellemet. Különben a kormány nem szorítkozott a magánvállalkozók ajánlatainak bevárására, hanem önmaga lépett a cselekvés terére és maga indította meg az ország több részén a vasutépítkezést és rakta le a mai hatalmas államvasuti hálózatnak első alapjait. Vasutépítési célra szavaztatta is meg Lónyay Menyhért pénzügminiszter az 1868: VIII. t.-cz.-ben a magyar államnak első kölcsönét, az u. n. vasuti kölcsönt. S ezt a kölcsönt csakhamar követte a gömöri vasutzáloglevél-kölcsön, mely egészen vasutépítésre fordított, és a 30 milliós kölcsön, melynek felvétele egyrészt a fiumei kikötő építésével, másrészt pedig a folyamatban levő vasuti építkezésekkel indokoltatott.

Nem feladatunk, hogy akár a vasut építésénél követett rendszert, akár magának a vasuti hálózatnak fejlődését kimerítően és részletesen vázoljuk. Kötelességünknek már akkor is teljesen megfeleltünk, ha kiemeljük, hogy úgy az állam által mint a kamatbiztosítás mellett épített vasutak tulnyomó részben külföldön beszerzett tőkékkel építették. Az 1868—70. években alakult 7 gőzvasuti társaságnak 944 milliónyi rész-

vénytőkéje és 130·3 milliónyi elsőbbségi kötvénytőkéje mindkettő érczpenzre szól, csak kis mérvben került ki hazai tőkéből.

A vasutépítés terén pedig az 1868—73., különösen pedig az 1870—73. években addig soha sem ismert, de mondhatnók azóta sem nyilvánult élénkség uralkodott. Elég lesz, ha csakis azt említjük meg, hogy az 1869-ik végén 2734, az 1872-ik év végén 5372, sőt az 1873-ik év végén már 6.249 kméternyi vasut adatott át a forgalomnak. Az 1867—1873. években, tehát 7 év alatt 4092 kméternyi új vasut nyílt meg, s eszerint majdnem kétszer annyi mint a megelőző 21 év alatt.

Ennek a nagyarányu vasutépítkezésnek szükségkép emelnie kellett a vas- és szénbányászatot, valamint a vas- és gépipart, különösen pedig előmozdítania kellett az ily vállalatok alapítását. S tényleg már 1867-ben alapított Budapestén az első magyar gépgyár részvénytársaság 600.000 frtnyi alaptőkével, melyet csakhamar követett két más hasonló részvénytársaság, u. m. a magyar-belga 700.000 fitryi és a magyar-svájci 500.000 frtnyi alaptőkével. A most említett társaság telepei később a magyar állam tulajdonába mentek át. Két magánvállalat tetemesen kibővitve, u. m. a nagy hírre vergődött Ganz-gyár és a Schlick-féle gyár, részvénytársasággá alakult át. (Az első 2·5, a második 0·5 millió forint alaptőkével alakult meg.)

A nagy gabonaforgalom által ösztönözve a gőzhajózás terén is már 1867-ben indult meg élénk mozgalom. A hatalmas cs. kir. szab. Dunagőzhajózási társaságnak egyedüli versenyzőjeként működött „Középdunai társaság” átalakult „Magyar gőzhajózási társaság”-gá és csekély, 400.000 frtnyi tőkéjét 1 millió frtra emelte. Tervbe vétetett az 1868-ban tényleg megalakult „pesti tehervontató és előlegező társaság” 1·2 millió forint és a vontató gőzhajózási társaság szintén 1·2 millió forint alaptőkével. A győri, csakis az illető gabonakereskedők érdekeit szolgáló gőzhajózási társaság 100.000 frtnyi tőkéjét 200.000 frtra emelte. Hason társaság alakult 1867-ben Szegeden (150.000 frttal), Nagy-Beeskereken pedig 1868-ban (200.000 frttal).

De az élénk gabona- és liszt-kivitel nemcsak a gőzhamlósági vállalatok alakítására buzdított, hanem a malomüzletnek kiterjesztésére is hatott. Már 1867-ben emelték egyes részvényes malmok alaptőkéjüket, alakították át egyes magán malmok részvényes vállalatokká és vétetett tervbe két új malomnak építése.

Nem szabad arról sem megfeledkeznünk, hogy maga az a tény, hogy Budapest a kormány kinevezésével és a parlamenti kormányzat állandósításával az országnak igazi fővárosává és központjává vált, feltétlenül hatott az itteni lakásvi-szonyokra. — A főváros kezdett szűknek bizonyulni az ide tóduló népességnek és a lakbérek már nagy arányban kezdtek emelkedni még mielőtt a kormány előállott szépítési és újra építési terveivel, melyek Budapestet világvárossá valának te-endők. Az építkezés, a háztelkekkel való üzérkedés nem sokára reá, hogy a kormány kineveztetett, indult meg s öltött nagyobb arányokat. — Az építési anyagokban való szükséglet ily irányu vállalatokra buzdított.

Midőn így a tevékenység általánossá vált, természetesen nem maradhatott el a mozgalom a hitelintézetek, ezen tőke-gyűjtő és levezető csatornák alapítása terén sem s pedig annál kevésbbé, mert az új vállalatok többnyire csekély tőkével alakultak, mely a tulajdonképi építkezési és felszerelési költségeket sem fedezte, annál kevésbbé hagyott fenn üzleti tőkét.

A felébredt és felizgatott vállalkozási szellem nem csak hogy meggondolatlanul járt el, midőn a vállalatokat kellő tőke nélkül létesítette, hanem csakhamar üzérkedéssé fajult, mely nem a vállalatot, hanem csakis az alapítást nézte, úgy hogy a vállalat maga teljesen mellékes, a főczél a kibocsátási nyereség vagy a tőzsde nyelven szólva, az agiotage vala. Így jött létre az egészségtelen, czéltévesztett és rosszul kezelt vállalatoknak hosszú sora. Természetes, hogy az agiotagezsál karöltve járt a tőzsdejáték, az ez által nyújtott nyereségek által való hirtelen meggazdagodás vágya. S az emberek nem csak a pesti tőzsdén, mely különben is a bécsi tőzsdétől vette irányát és elhatárolását, hanem a bécsi tőzsdén is hódoltak a játék-szenvedélynek. Különben a pesti tőzsdén is főleg az oly érté-

kekben kötöttek üzleteket, melyek a bécsi tőzsdén is jegyeztettek.

Ez a tulhajlott üzérkedés 1869 őszen válságot idézett elő, mely kihuzódott a német-francia háború befejezéseig, midőn az üzérkedés a világforgalomba bevont összes művelt államokban megindult „fejlődés“ által felébresztve és izgatva új erőre vergődött és 1872-ben illetőleg az 1873-dik első hónapjaiban ülte orgiáit, mindaddig, míg be nem ütött a „Krach“, mely szétrombolta a kártyavárakat, melyeket a túlvérmes remények raktak.

De nem szabad említés nélkül hagyunk, hogy Budapesten az üzérkedés és tulhajtás inkább a tőzsdén, a tőzsdei árfolyamok felhajtásában és új vállalati engedélyek kieszközlésében, semmint új vállalatoknak tényleges létesítésében mutatkozott. Az 1871. és 1872. években Budapesten tényleg csak 10 új részvényvállalat alakult meg s ezek közt 7 hitelintézet, holott magában az 1872-dik évben csakis Pesten 124 különféle vállalatnak alapszabályait látta el a földmivelés, ipar és kereskedelemügyi miniszterium a bemutatási záradékkal. Az ipari és kereskedelmi vállalatok alapításától elvették a kedvet az 1869-ik évi válságnak tapasztalatai, midőn kevesek kivételével sorba buktak és inogtak az új vállalatok. S ez az 1869-ik évi válság talán még nagyobb erővel pusztított volna, ha a magyar pénzügyminiszter Lónyay Menyhért, bár hosszas alkudozások után nem bocsátott volna 4 millió forintot a hitelintézetek rendelkezésére, hogy ezzel támogassák az iparos vállalatokat. Akkor azt tartották, hogy ha a miniszter 6 hét alatt bocsátja a sok port felvert államsegélyt a bankok rendelkezésére, a pusztítás kisebb mérvű lett volna. — Ma tudjuk, hogy az az államsegély csak ideig-óráig tartott fen nem egy gyenge iparos vállalatot, mely a bankok révén az államsegélyt igénybe vette.

III.

Behatóbban kell foglalkoznunk a bankalapításokkal, melyek 1867-ben a magyar általános hitelbankkal indultak meg. A pesti népbank alapítási éve még 1866-ra esik és csak működését kezdte meg 1867. február havában.

Az 1867-ik évtől kezdve 1873. májusig a bankoknak egész hosszú sora keletkezett kisebb-nagyobb, sőt igen jelentékeny tőkékkel. Igyekeztünk az 1867-től keletkezett, illetőleg működésüket megkezdett bankokat lajstromba foglalni. Nem mernénk érte kezességet vállalni, hogy ebbe a lajstromba felvettük az összes bankokat, melyek feladatukká tették, hogy a hitel-igények kielégítésével támogassák és előmozdítsák a felébredt vállalkozási szellemet és segédkezzenek az államhitel igényeinek kielégítésében.

Kétségtelen, hogy az 1866. év végén működött bankok és általában hitelintézetek nem elégíthették ki a jogos hitel-igényeket és különösen nem azokat, melyeket az élénkébbé vált gazdasági élet támasztott. De hogy a bankalapítás tulzásokba csapott, az kétségtelen, ha csakis arra vagyunk tekintettel, hogy míg az 1866. év végén működött három bank, nevezetesen a pesti magyar kereskedelmi bank, a pesti iparbank és a budai kereskedelmi és iparbank 5·5 millió forintban állapította meg alaptőkéjét, addig az újonan működésbe lépett 22 bank 57·25 millió o. é. forint, továbbá 72 millió érczpenz forint vagy az illető évek átlagos agióját számításba véve, kerek összegben 85·78 millió o. é. forint, összesen tehát 143·03 millió o. é. forintnál nem kevesebbet akart banküzletekbe fektetni és jövedelmezően értékesíteni.

Álljon itt maga a lajstrom, melybe az illető bankokat alapítási évök sorrendjében vettük fel.

<i>Az intézet czíme:</i>	<i>Alapítási év:</i>	<i>Névleges részv.-tőke:</i>
		forint
1. Pesti népbank	1866	1.500,000
2. Magyar általános hitelbank	1867	15.000,000
3. Angol-magyar bank	1868	20.000,000 ezüst
Átvitel		<hr/> 36.500,000

*Az intézet czíme.**Alapítási év: Névleges részv.-tőke*

		forint
	Áthozat	36.500,000
4. Iparosok általános takaré- és hitelegylete	1868	2.000,000
5. Magyar jelzálog hitelbank	1868	2.000,000
6. Franko-magyar bank	1869	32.000,000 ezüst
7. Magyar leszámítoló- és pénz- váltóbank	1869	3.000,000
8. Buda-óbudai népbank	1869	2.000,000
9. Pest-terézvárosi (később Buda- pesti) iparbank	1869	1.000,000
10. Pest-budai kézművesbank	1869	500,000
11. Pesti egyleti bank	1869	1.000,000
12. Általános municipalis hitel- intézet	1871	10.000,000
13. Magyar általános földhitel résztársulat	1871	20.000,000 ezüst
14. Pesti bank	1872	2.500,000
15. Pesti váltó-üzlet társaság	1872	3.000,000
16. Magyar alkusz-bank	1872	10.000,000
17. Takaré- és előlegezési egylet	1872	500,000
18. Pesti zálogkölcson-intézet	1872	500,000
19. Budapesti takaré- és hitel- egylet	1873	800,000
20. Polgári takaré- és hitel- egylet	1873	450,000
21. Központi társulati bank	1873	500,000
22. Ferencz- és józsefvárosi taka- ré- és hitelegylet	1873	1.000,000
		<hr/> 129.250,000

Ebből a most közölt lajstromból látjuk azt is, hogy a bankalapítások nyomon követték a gazdasági életben és az egyéb alapítások terén mutatkozott mozgalmakat és irányokat. Az 1869-ben alapított bankok megelőzték az 1869. évi válságot. Az 1870-ik évben egy bank sem alakult. Midőn 1871-ben a vállalkozási szellem új életre ébredt, két bank keletkezett, hogy a reá következő évek ismét egy egész csapat

új banknak adjanak létet. Nem szabad azonban hinnünk, hogy ezt a sok bankot a társulási szellem, a hitel hiányának érzete létesítette. Alapításukba belejátszott az agiotage, a kor-tesfogás.

Az alapszabályokban kibocsáthatónak megállapított tőkét nem lehet azonosítani a tényleg befizetett tőkével. S valóban az utóbbi messze az előbbi mögött maradt. De a befizetett alaptőke is mondhatjuk óriás emelkedést mutat. Az 1866-ik év végén három bank 1·75 millió befizetett alaptőkével működött, az 1872-ik év végén 20 bank 59·16 millióval. A hat év lefolyása alatt a budapesti bankok részvénytőkéje 57·41 millió forinttal vagyis közel 3281%-al szaporodott.

Részletesen az 1. sz. a. mellékletben mutatjuk ki az egyes bankok befizetett részvénytőkéjének az 1867—72. években való fejlődését. Itt csakis a végeredményeket foglaljuk össze, melyek szerint is volt a bankok alaptőkéje az illető évek végén:

Szaporodás a megelőző évhez

	frt	frt	%
1866	1.750,000	—	—
1867	8.298,635	6.548,635	374
1868	13 637,759	5.339,124	64
1869	17.422,755	3.784,996	28
1870	19.766,677	2.343,922	13
1871	20.006,116	239,439	1
1872	59.157,268	39.151,152	106

Ebből a kimutatásból látjuk, hogy a bankok alaptőkéje viszonylag az 1867-dik, de az abszolút számot nézve az 1872-ik évben emelkedett a legnagyobb mérvben. Az 1872. évi rendkívüli emelkedésre nem csak az ujonnan alakult bankok, hanem a régibb bankok által eszközölt kisebb nagyobb új befizetések is befolytak. Új befizetés tekintetében főleg a franko-magyar bank emelkedik ki, mely ily módon, nem különben részvénytőkéjének osztr. értékre való átalakítása által 9·6 millióval szaporította alaptőkéjét. Utána következik a magyar általános hitelbank, mely 6 millióval, majd pedig az angol-magyar bank, mely 3·13 millió frttal emelte részvénytőkéjét. Ez a három intézet, mely 32·8 millió forintnál nem kisebb alaptőkével rendelkezett, vitte abban az időben a főszerepet.

De a nevezett három banknak döntő szerepét nem fejezi ki teljesen a saját tőke. Mindegyik intézet háta mögött egy-egy hatalmas bankcsoport állt.

A 12 millió forint alaptőkével rendelkező magyar általános hitelbank az u. n. hitelbank vagy Rothschild bankcsoportba tartozott és természetesen részes is volt mindazokban a nagy társas (consortialis) üzletekben, melyeket ez a bankcsoport végzett.

A franko-magyar bank az u. n. Erlanger bankcsoportnak volt tagja, mely hazánkban alapította a magyar általános földhitel részvénytársaságot és az általános magyar municipalis hitelintézetet. A három banknak 26.6 millió forint befizetett részvénytőke állott rendelkezésére.

De nem csak bankok, hanem régi és újonnan keletkezett takarékpénztárak is versenyre léptek a székesfőváros és az ország gyarapodott hitelszükségleteinek kielégítésére. A pesti hazai első takarékpénztárnak, mint fentebb láttuk, az 1866-ik év végén csak 240.724 frtnyi saját tőkéje vala. Már az 1868. ápril 4-én tartott közgyűlés elhatározta, hogy az alap és tartaléktőke új részvénykibocsátás által szaporíttassék. Az új részvény kibocsátás és nyereség hozzáírás által az alaptőke az 1869-iki közgyűlésén 1 millió forintra emeltetett. Az 1872. évi közgyűlés határozta el a részvénytőkének 1200 drb új részvénynek kibocsátása által 2.400.000. frtra való emelését. Ekkor egyszersmind bevonták a régi, a vagyonnak csak hányadrészére szóló részvényeket és becserélték azokat határozott névértékre szólókkal.

A pesti hazai első takarékpénztárnak rendkívüli sikerei sokban hozzájárultak a helyi bankok és a takarékpénztárak alapításához. Az akkori viszonyokat megglehetősen jellemzi a Pester Lloyd-nak 1869-ik évre való „Rückblick“-je. A tudósítás márczius havára vonatkozik s így szól: „A nap jelszava *takarékpénztár* vala. Köztudomású volt, hogy mily óriási fejlődést vett a pesti hazai első takarékpénztár közel 30 évi fennállása alatt. Az első részvényeknek 63 frttal történt befizetése*)

*) Az 1868-ban kibocsátott részvényekre darabonként 1200 frtot kellett befizetni a régi részvényeseknek, kik egyedül jegyezhettek új részvényeket.

és a részvényeknek akkori árfolyama között való összehasonlítás, árfolyamuk az év elején 1510 frt vala és akkorra 1690 frtra emelkedett, valamint az a tény, hogy a szóban forgó intézet szükségesnek tartotta fiókoknak nyitását, felköltötték a gondolatot, hogy bizony Pesten elég tere van még egy második hasonlító intézetnek is. Egyidejűleg — s a mint legalább állítják — a nélkül, hogy az egyik a másikról tudott volna, két consortium alakult, hogy Pesten takarékpénztárt alapítson és mindkettőnek egy napon adatott meg az engedély, az egyiknek „fővárosi“, a másiknak „terézvárosi“ ezimen. Az eszmét igazi lelkesedéssel üdvözlötték és a fővárosit rögtön 70, a terézvárosit pedig 24·25 frt felpénzzel vásárolták. Hogy mily elfogódott volt a közönség az ily takarékpénztári alapítások mellett, arról fogalmat adhat az a tény, hogy a „2000 drb nyilvános aláírásra bocsátott terézvárosi takarékpénztári részvényre 3361 fél 127,147 drbot jegyzett“.

Forrásunk még tovább is tárgyalja a takarékpénztári „gründölési“ törekvéseket, melyek annyira elfajultak, hogy elmés emberek azt tartották, hogy nem sokára Pest nemcsak minden városrészének és utcájának, hanem minden nagyobb házának is saját takarékpénztára lesz. Ily nagy arányokat nem vett ugyan a takarékpénztári alapítás, de Budapest csaknem minden kerületére jutott egy-egy takarékpénztár. Az 1872-ik év végén a budapesti kamara jelentése szerint, a székes főváros területén 8 takarékpénztár 8.625,000 frtnyi névleges részvénytőkével működött. Ez az adat azonban hibás, mert a pesti hazai takarékpénztárnak 1872-ik év végén nem 1 millió, hanem 2.400.000 frt volt nem csak a névleges, hanem tényleges részvénytőkéje. Az országos statisztikai hivatal adatgyűjtése megfelelőbb ugyan, de nem teljes, mert hiányzanak a pestferencz-józsefvárosi, valamint a pilisi takarékpénztár adatai. A 6 adatait beszolgáltató takarékpénztárnak alapszabályszerű részvénytőkéje 9.525,000 frt, befizett részvénytőkéje ellenben 7.757,305 frt vala*) A takarékpénztáraknak alaptőkéje is tehát jelentékenyen emelkedett, habár távolról sem abban a mérvben, melyben a bankoké. Meg kell azonban jegyeznünk,

*) V. 6. Hivatalos stat. közlemények VII. évf. VI. f.

hogy ezen idő alatt rossz kezelés folytán megszűnt az óbudai és helyébe alapított a pilisi járási tarékpénztár. Az 1869-ben alapított fővárosi pedig egyesült a budaival, az ugyanakkor alapított terézvárosi pedig egyesült a központival.

De ha teljes képet akarunk magunknak alkotni a budapesti pénzügyi helyzetéről, arról sem feledkezhetünk meg, hogy éppen 1867-ben emelte az osztrák nemzeti bank budapesti leszámítolási fiókjának dotációját 4·4 millió forintról 10 millió forintra, 1868-ban újabb 5 millióval, 1869-ben pedig ismét 8.075,000 frttal, úgy hogy a dotáció ebben az évben már 23.075,000 forintot tett. A további emelés 2·8 millióval 1872-ben történt.

Az előlegűzet dotációját pedig 1868-ban 1 millióról 2 millióra, 1869-ben pedig 4·9 millióra, 1872-ben 5 millióra emelte.

Figyelmen kívül hagyva az osztrák hitelintézet fiókját, melynek a magyar üzlet rendelkezésére állott tőkéjét 1867 elejéről nem ismerjük s a mely a magyar általános hitelbank alapítása után még 1870 végéig fentartott, a midőn is a magyar általános hitelbank bank- és áruosztályába olvadt, a melyben 1872-ik év végén közel 5·5 millió frttal volt érdekelve, tehát sokkal nagyobb összeggel, mint a melyet az 1867-ik év végén magyar üzletekbe elhelyezett volt, a bankok, a takarékpénztárak, sőt maga az osztrák nemzeti bank is vetekedett abban, hogy folyton újabb és újabb tőkék bocsáttassanak a magyar nemzetgazdaság rendelkezésére. Míg a most jelzett intézeteknek az 1867. év elején összesen mintegy 7·6 millió forint saját tőkéje, illetőleg dotációja vala, ugyanez már 1872 végén 97·8 millióra emelkedett.

IV.

Az alapítási korszak alatt keletkezett és működött bankokat négy osztályba sorozhatjuk. Az első osztályba tartoznak azok, melyek az alapítási korszak alatt már csak folytatták működésüket. Ezeket *régi* bankoknak nevezzük. A második osztályt a nagy tőkével keletkezett bankok alkotják, melyeket éppen azért *nagy* bankoknak mondunk, habár azokat forgalmi

vagy úzer bankoknak is nevezhetnők, mert a fősúlyt új vállalatok alapítására, kibocsátási üzletek kötésére, vállalkozásokra vagy egyenesen és tisztán üzérkedésekre fektették. Kis bankok néven nevezzük a harmadik osztályba tartozókat a mennyiben aránylag kis tőkével kezdték meg működésüket. A negyedik osztályba sorozzuk mindazokat a bankokat, a melyek bizonyos tekintetben szövetkezeti jelleggel alakultak meg és a melyek tényleg is a kis emberek köréből indultak ki és ezeknek hitelszükségleteit tartoztak kielégíteni. Mindezekre való tekintettel az ide tartozó bankokat *népbankoknak* mondjuk.

Szükségesnek tartottuk ezt az osztályozást különösen azért, mert elősegíti a különböző bankok feladatköréről való tájékozást a nélkül, hogy folytonos ismétlésekbe kellene bocsátkoznunk és elő kellene adnunk külön-külön minden egyes banknak az alapszabályokban körvonalozott hatáskörét.

A régi bankok osztályába tartozik a pesti magyar kereskedelmi bank, az első magyar iparbank és a budai kereskedelmi és iparbank.

Hazánk legrégibb bankja: a pesti magyar kereskedelmi bank üzletkörébe az 1866. év végén életbe lépett alapszabályok szerint tartozott a) a leszámítolási üzlet, b) az előlegezési üzlet, c) a letétüzlet, d) az ingatlanokra való kölcsönzési üzlet, helyesebben a magyarországi, különösen budapesti üres házhelyekre és állandó jövedelmet szolgáltatató városi lakházakra záloglevelekben való kölcsönadás és végre e) pénzeknek folyó számlára és pénztári jegyekre való átvétele. A leszámítolási üzlet kiterjedt, 1. a hitelbirtokosok és 2. más czégek váltóinak leszámítolására, 3. a visszleszámítolásra, 4. Bécsben fizetendő váltók vásárlására, 5. bel- és külföldi kereskedelmi piacokra szoló váltóknak a bank forgatmánya alatt való eladására és végre 6. váltóknak a monarchia minden nevezetesebb kereskedelmi piacán való behajtására.

A bank a leszámítolási üzletnél legalább az alapszabályok szerint a fősúlyt hitelbirtokosai váltóinak leszámítolására fektette. Ezt is szabályozza a legrészletesebben. Szabályait behatóbban ismertetjük, mert mintául szolgáltak a bankok és takarékpénztárak kebelében alakított u. n. tárczaváltó és sze-

mélyes hitelegyleteknek. — A bank által hitelbirtokosok czimén létesített hitelegylet tulajdonkép tárczaváltó hitelegylet vala. A hitelbirtokosokat a szükséges tőkével a bank látta el s köteles vala legalább is 200.000 frtot rendelkezésökre bocsátani. A hitelbirtokosok a bank által rendelkezésökre bocsátott tőkéért a nekik nyújtott összegek erejéig egyetemlegesen szavatoltak. Szavatosságuk folyamányaként *biztosítéki alapot* tartoztak alakítani és ebbe minden egyes tag köteles volt az általa élvezett, illetőleg kiterjesztett hitelösszegnek 5%-át befizetni és ezen a mérvén fenn is tartani. Ezen biztosítéki alapot a bank saját üzleteire fordithatta, de tartozott azért félvéenkint kamatot fizetni. A hitelbirtokosok rendelkezésére állott még a tartaléktőke, mely a banknak a hitelbirtokosokkal folytatott üzletből eredt nyeresége 15%-ából alakittatott. Ezen tartaléktőke, továbbá a biztosítéki alap kamatjainak kimerülése után állt tulajdonkép csak elő a tagoknak biztosíték kiegészítési, illetőleg pótfizetési kötelezettsége.

A mely tag ebbeli kötelezettségének a felszólítástól számítandó 15 nap alatt eleget nem tett, kilépettnek tekintetett. Kilépettnek tekintetett az a tag is, ki fizetéseit beszüntette, vagy a kinek forgatmányával vagy elfogadványával ellátott váltóját óvatolni kellett. Ezt az utóbbi tagsági megszűnést különös figyelmet érdemlő esetben a bizottmány és a bankigazgatóság egyhangú szavazata hatálytalanithatta.

Hitelbirtokosnak csakis budapesti lakos vétethetett fel, kinek jelleme és becsületessége ellen nem lehetett kifogást tenni és a kit a bank kereset- és fizetésképesnek elismert. A hitel minimuma 300 frt, maximuma ellenben 10.000 frt vala. A maximum azonban az újabb hitelegyleti alapítások következtében nem sok idő múlva fokozatosan 25.000 frtra emelkedett. Minden hitelbirtokos kérhette megszavazott hitelének a kétszeresre való kiterjesztését, melyet azonban csakis a c) alatti váltók leszámítolására lehetett felhasználni. A hitel igénybe vétethetett a) ötven forintnál nem kisebb összegről szóló öt napnál nem rövidebb, hat hónapnál nem hosszabb lejáratu, Budapesten, Bécsben vagy oly helyen fizetendő váltó leszámítolására, melyen a banknak ügynöksége vala, feltéve, hogy a váltón a hitelbirtokos aláírásán kívül, még egy fizetésképes-

nek elismert czég aláírása volt; b) a hitelbirtokosnak 4 hónapnál nem hosszabb lejáratu váltó elfogadványára, ha a banknál külön fedezetül a lejáratu idő alatt elromlásnak vagy elértéktelenedésnek ki nem tett árúk tétettek le, — c) budapesti czég által elfogadott idegen, vagy budapesti czég által kibocsátott saját 50 frtnál nem kisebb összegről szóló és 100 napnál nem hosszabb lejáratu oly váltó leszámítolására, melyet a hitelbirtokos forgatott és a melyet a bíráló bizottság a hitelbirtokos figyelembe vétele nélkül is teljesen biztosnak tartott.

S itt helyén lesz kiemelnünk, hogy egyszerű leszámítolásra a bank csakis oly váltót fogadott el, melyen legalább is három aláírás vala, melyek közül kettő, különösen pedig a benyújtóé budapesti bejegyzett cégtől származott. A váltó nem lehetett 3 hónapnál hosszabb lejáratu és 100 frtnál kisebb összegű. A hitelbirtokosi jog megszerzése tehát megkönnyítette az üzleti váltók leszámítolását, mert az illető váltók kisebb összegűek lehettek és rendszerint csak két aláírással kellett ellátva lenniök és lejáratuk 6 hónap is lehetett.

Még csak azt kell kiemelnünk, hogy a hitelbirtokosoknak saját maguk által közgyűléseiken választott közegeik (nagyobb választmány, kisebb választmány, bíráló bizottság és felszámolási bizottság) valának, de a főfelügyeletet a bank igazgatósága gyakorolta és e közegeknek minden határozata csak a bank igazgatóságának jóváhagyásával emelkedett érvényre és vált végrehajtvá.

S hogy a hitelegyletek szervezetétől ne kelljen többé szólnunk, már itt jegyezzük meg, hogy az u. n. személyes hitelegyletek lényegileg abban tértek el a tárczaváltó hitelegyletektől, hogy a tagok a megszavazott hitelt 3 vagy 4 havi lejáratra kiállított váltó elfogadványaikra kapták meg és azt vagy kezességgel, vagy bekebelezéssel tartoztak biztosítani.

Kezes különösen a népbankoknál rendszerint a hitelegyleti tag neje vala. Népbankoknál a tag még köteles volt fedezetül részvényeit vagy részjegyeit, törzsbetétkönyvét is letenni. A hitelegyleti tag nem tartozott váltóját kifizetni, hanem csak 10% át törleszteni. Mihelyt élvezett hitelére 40%-ot kifizetett, az egész hitelt ismét igénybe vehette.

Még csak az előlegezési üzlet tekintetében akarjuk kiemelni, hogy előleget adhatott a pesti vagy bécsi tőzsdén jegyzett állami, földtehermentesítési kötvényekre, sorsjegyekre, iparvállalati értékekre, csakis saját részvényei maradtak az előlegezés alól kizárva. A legkisebb előleg 200 frt, a lejárat határidő legfőlebb 3 hónap vala, de ha a zálogtárgy értéke 10%-al csökkent, követelhetette, hogy az előlegnek megfelelő összege neki visszafizetessék. A bank különben még előleget adhatott aranyra és ezüstre, valamint árucikkekre. Ez az előlegezés külön váltófedezet mellett történt.

Az activ-üzletekre nézve még korlátozottabb vala a másik két bank üzletköre, különösen nem adhattak záloglevél kölcsönöket. Már passiv üzletkörük annyiban vala tágasabb, a mennyiben takarékpénztári könyvecskékre is fogadhattak el betéteket.

Még csak azt kell megjegyeznünk, hogy az első magyar iparbank kebelében alakult hitelegylet személyes hitelegylet vala, a melybe kezdetben csakis iparos vételhetett fel tagul, később azonban, midőn Budapesten a hitelegyletek elszaporodni kezdtek, ez a korlát megszüntettetett és kereskedő is lehetett tag.

Kétségtelenül szűkre volt kimérve a régi bankok hatásköre, mely nagyban és egészben csak keveset tért el a takarékpénztárakétól. Már tágabb működési kört biztosítottak maguknak az ujabban keletkezett bankok, különösen pedig a nagy forgalmi bankok, melyekhez tartozott különösen az 1867-ben az osztrák hitelintézeti bankcsoport által alapított *Magyar általános hitelbank*, az 1868-ban gróf Széchenyi Béla és Beaumont Sommerset Archibald kezdeményezésével, az Angol-osztrák bank támogatásával létesített *Angol-magyar bank* és végre az Erlanger bankház által 1869-ben alapított *Franko-magyar bank*.

Ez a három bank csaknem azonos hatáskörrel alakult meg, mely, hogy a hitelbank alapszabályai illető helyének kifejezésével éljünk, felölelt minden a bank körébe tartozó üzletet, a bankjegy és a záloglevél kibocsátás kizárásával. Az angol-magyar bank még a záloglevélkibocsátást is felvette hatáskörébe. Alapszabályaiban jogot nyert arra, hogy névre

vagy előmutatóra szoló kamatozó kötvényeket bocsáthasson ki a tulajdonában lévő értékpapírok és biztosított cselekvő követelések erejéig. Kizárattak a 100 frtnál kisebb névértékű, valamint a nyereménynyel ellátott kötvények. Névre vagy előmutatóra zálogleveleket bocsáthatott ki a „bármely üzlet folytán birtokába jutott elsőbbségek erejéig.” Ezek a záloglevelek szintén nem lehettek 100 frtnál kisebb értékűek, valamint nem láttathattak el nyereményekkel.

Mind a három bank különös súlyt fektet az iparos és kereskedelmi vállalatok létesítésére, alakítására, ilyenmű vállalatok alakításában való részesülésre, alakításuknak kölcsönrel, előleggel vagy egyéb módon, különösen czimleteik kibocsátásával való előmozdítására, vasutak, víziutak létesítésére, építésére, építésök előmozdítására, állami, hatósági vagy községi vagy másnemű vállalatok kölcsöneinek megkötésére, czimleteiknek kibocsátására vagyis azokra az üzletekre, melyeket röviden vállalkozási, állapítási, kibocsátási és társas üzleteknek mondunk.

Üzletkörükbe bevonják az iparczikkere, a nyersterményekre való előlegnyújtást, iparczikkerek és nyersterményeknek a saját számlára vagy bizományképen való vásárlását és eladását, az ingatlanok vételét és eladását. Az ingatlanok vételét és eladását a hitelbank a tényleg befizetett részvénytőke egynegyed részére korlátolja, ellenben a franko-magyar bank alapszabályaiban különös súlyt fektet ingatlanoknak építkezési vagy más czélokra való vételére és eladására és általában az építkezési vagy szépítési vállalatoknak a kormány, községek, társaságok vagy magánosok számlájára Budapesten és az egész országban való átvételére, foganasítására és közvetítésére.

Míg a magyar hitelbank a leszámítolási üzletnél nyíltan csak a váltó-leszámítolást, a külföldi váltók vásárlását tűzi ki czélul, az előlegüzletnél pedig az árúelőlegesen kívül csak az értékpapírokra való előlegnyújtásra szorítkozik és a franko-magyar bank megelégszik a leszámítolási üzlet és előlegezési üzlet minden ágának folytatásával és ezt csak annyiban bőviti ki, hogy előleget ad állami és magánértékpapírokra, valamint ingó zálogtárgyakra, addig az angol-magyar bank leszámítolja a váltókat, utalványokat és egyéb kereskedelmi kötelező je-

gyeket, előleget ad állampapírokra, kötelező jegyekre, iparvállalatok részvényeire és kötvényeire, hajóátvételi elismervényekre (Canossement) és más hasonló értékekre, továbbá ingó és ingatlan zálogtárgyakra, ércpénzre és nemes érczekre és ugyanez az intézet foglalkozik évjáradékoknak, kamatoknak, osztalékoknak beszedésével, zálogokra való tőkeelhelyezéssel, valamint magánadósleveleknek vásárlásával.

Foglalkozik mind a három intézet betéteknek folyó számlára vagy pénztárjegyek ellenében való elfogadásával. Az anglo-magyar bank alapszabályai megállapítják, hogy a pénztárjegyeknek fedezve kell lenniök a bank váltó és lombard tárczájával vagy készpénzzel.

A franko-magyar üzletei köréből különösen kiemeli a tőzsde ügyleteket úgy saját, mint mások számlájára és a személyes hitel előmozdítását az egyetemleges szavatosságra alapított hitelbiztosítás elvének végrehajtása, továbbá elfogadványi és giró hitelek nyújtása, valamint váltóknak, kötvényeknek vagy könyvköveteléseknek csőd és fizetésbeszüntetések ellen való biztosítása által. Ez a bank különben éppen úgy súlyt fektet a Magyarország és Franciaország közt való üzletekre és üzleti összeköttetések előmozdítására és szakba vágó bankügyletek teljesítésére mint az angol-magyar bank, a Magyarország és Angolország közt való üzleti összeköttetésre. S ennek a két banknak külön célja éppen a most körvonalozott feladatban nyert kifejezést. Az angol-magyar bankot illetőleg talán még külön feladatkint azt lehetne felhozni, hogy egyik főcéljának hazánk hitelviszonyainak fejlesztését tűzte ki.

Míg ez a három bank mondhatnók általános, minden forgalmi bank által vallott célokat tűzött ki, addig az ugyancsak az Erlanger bankház által alapított Magyar általános földhitel részvénytársulat éppen úgy mint az általános magyar municipális hitelintézet az általánosok mellett egyes határozott külön céloknak is kívánt szolgálni.

A „*Magyar általános földhitel részvénytársulat*“, annak az üzletnek a folytatását, melyet neve sejtet, t. i. az ingatlanokra való záloglevél- és készpénzkecsönök adását csak harmadik helyen említi, mert első helyre tulajdonkép azt az üzletet t. i. a házaknak és háztelkeknek beleértésével ingatlan javaknak,

valamint ezekre vonatkozó ingótárgyaknak szerzését, eladását, bérbe vételét és adását teszi, mely miatt legalább részben alapított. A Lagrand-féle birtoküzletet kellett volna megcsinálnia, melyet azonban a késedelmező eljárása miatt előle a Bankverein halászott el.

Második feladatának tekinti az ipari, mezőgazdasági, közlekedési és bányászati vállalatok üzését; ily vállalatok létesítését és alakításában való részvételt. Egy külön czikkben még kijelenti, hogy „joga van továbbá oly vállalatokat alapítani, a melyekkel földjavítások, mindennemű építkezések és forgalmi beruházások eszközlése czéloztatik, ezeknek alapításában részt vehet, vagy oly módon nyújt segílyt, hogy jel- vagy kézi zálogra, vagy másnemű biztosítás mellett hitelez.”

Korlátokat szabnak az alapszabályok a betétüzletnek, különösen az elhelyezést illetőleg. Üzletkörét annyiban szorítják meg, hogy „biztosíték nélküli (bianco) forgatmányokkal, úgy biztosítatlan értékpapírok adásvevésével vagy saját számlájára vállalandó nyereségyüzletekkel nem foglalkozhatnak”. Figyelmet érdemel még az alapszabályok 8-ik czikke, mely is megállapítja, hogy a jelzálogra és a községeknek adott kölcsönei tényleg befizetett részvénytőkéjének harminczszorosát a váltóleszámitolásra fordított összegek pedig befizetett részvénytőkéjének kétszeres összegét meg nem haladhatják. Ez az alapszabályi intézkedés valóban dicséri az akkori engedélyezési rendszert. A társulat mindenféle koczkáztatott vállalatokba bocsátkozhatik és ennek semmiféle korlátokat sem szab, de korlátolja a váltóleszámitolást, mely kellő gondosság mellett alig jár veszteséggel, korlátolja ugyan a jelzálogüzletet és vele együtt a záloglevél kibocsátást, de csak oly mérvben, hogy azt tulajdonkép korlátnak sem lehet tekinteni. S itt érdemes megemlíteni, hogy a pesti kereskedelmi bankot ugyanakkor alapszabályai arra kényszerítették, hogy a záloglevelek fedezetére külön biztosítéki alapot tartson és kibocsátott záloglevelei a biztosítéki alap tízszeresét meg ne haladják. Igaz, hogy a kereskedelmi banknak vonatkozó alapszabályait a kimulóban lévő abszolút hatalom hagyta jóvá, a földhitel részvénytársulat alapszabályait pedig már a magyar

közgazdasági miniszterium látta el a bemutatási záradékkal. Szabadelvűbb felfogás jutott érvényre, mondhatnák erre. Pedig az ily kérdésekben egyáltalában nem a szabadelvűség, hanem a tapasztalaton alapuló czélszerűségi elvek döntenek.

Az *általános magyar municipális hitelintézetnek* különös feladataihoz tartozik, hogy a talajjavítások és közhasznú építkezések foganatosítására alakult vállalatokat jelzálogi vagy másnemű biztosíték mellett nyújtandó kölcsönökkel támogassa, továbbá megyéknek, városoknak és községeknek, a mennyiben kölcsön felvételére feljogosíttatnak, járadékszerű vagy más módon való törlesztésre külön jelzálogi fedezet vagy összes ingó és ingatlan vagyonuk avagy folyó jövedelmök lekötése mellett kölcsönt adjon, illetőleg fennálló kölcsöneiket converálja. Jogosított továbbá arra is, hogy házakat és háztelkeket vehessen, ezeken a saját vagy idegen számlára mindenemű építkezéseket, épületeket emeltethessen, az ilyennemű ingatlanokat ismét eladhassa, bérbe vehesse és adhassa, valamint hogy magánosoknak jelzálogi fedezet vagy más biztosíték mellett kölcsönököt adjon. Az intézet nyereménynyel ellátott u. n. municipális kötvényeket bocsáthat ki, melyek az intézet jövedelmeiben részesíttetnek. A nyeremények új municipális kötvényekben szolgáltatnak ki, melyeket azonban az intézet 2% jutalék megtérítése a napi árfolyamon bármikor magához vált, feltéve, hogy az a névértéknél nem magasabb. Ezekre a kötvényekre előleget adhat, melyekre felhasználhatja a nála pénztári jegyek ellenében vagy folyószámlán betett összegeket. A fölös összegeket másnemű lombard üzletekre és bel- és külföldi váltók leszámítelésára is felhasználhatja. Feladatához tartozik még különösen a hitelegyletek alakítása.

Határozott üzéri jellege volt a *magyar alkusz-banknak* melyet a hasonló nevű bécsi bank az 1872-ik év végén abból a célból alapított, hogy a bécsi és budapesti tőzsdék közt a kölcsönhatást és érintkezést szorosabbá és élénkebbé tegye. Erről a 10 millió névleges és 4 millió tényleg befizetett tőkével 1872. december 3-án megalakult bankról elég lesz még csak annyit felhoznunk, hogy az alapító bank a részvényeket 60 frt felpénzzel sózta részvényeseire és hogy már 1873. július 6-án elhatározta a felszámolást.

A kis bankok sorát a *magyar jelzálog hitelbank* nyitja meg, mely 1869. ápril 19-én tartotta meg alakuló közgyűlését, miután előtte való napon a Pozsonyban székelő magyar jelzálog és váltóbank elhatározta feloszlását és hogy átalakul a magyar jelzálog bank fiokjává. Ha tisztán az e korszakban való működését tekintenők, a bankok sorába fel sem vehetnők, mert kizárólag csakis jelzálog kölcsönök adására és záloglevelek kibocsátására szorítkozott, de mai állása kiemeli a tiszta jelzálog hitelintézetek sorából. Akkori szervezetét illetőleg érdemes kiemelnünk, hogy a közgyűléseken nem csak a részvényeseknek, hanem a záloglevél birtokosoknak is volt szavazatjoguk. A szavazatjog gyakorolhatása 5000 forintnyi záloglevél birtokától tétetett függővé és minden 5000 forint egy-egy szavazatra jogosított.

Ebben a korszakban szorosan véve tehát a magyar leszámítoló- és pénzváltóbank, a pest-terézvárosi iparbank, a pesti bank, a pesti váltóüzlet-társaság, a pesti zálogkölcsöntársaság és végre az ipartársulati hitelintézet tartozott a kis bankok körébe.

Mindezek a bankok, kivéve a pest-terézvárosi iparbankot, a pesti zálogkölcsöntársaságot és az ipartársulati hitelintézetet, a főszűrt a nálunk magán vagy társas cégek által is gyakorolt u. n. váltóüzletre fektették. A magyar leszámítoló- és pénzváltóbank különben is a Malvieux J. C.-féle bank- és váltóüzletből alakított. Alapszabályaik egyébként őket a nagy forgalmi bankok által gyakorolt vállalkozási, alapítási, kibocsátási, árú- stb. üzletekre is jogosították s ennyiben is hatáskörük meghaladta a régi bankok üzletkörét.

A pest-terézvárosi iparbank semmi különös célú sem tűzött maga elé, ha csak azt nem tekintjük ilyennek, hogy a bankok közül addig egyedül a népbank által gyakorolt zálogüzletet is felvette feladatai körébe, melyre a zálogkölcsöntársaság a főszűrt fektette. Alapítását nem is valami különös célúnak, hanem választási kortesfogásnak köszönheti. A Górove-pártiak alapították a pest-terézvárosi takarékpénztárt. Ellensúlyozására a Jókai-párti kortesek az iparbankot létesítették.

Már az ipartársulati hitelintézet azzal a határozott cél-lal keletkezett, hogy előmozdítja az iparos szövetkezetek alakítását.

A negyedik csoportba tartozó népbankok a legkülön-bözőbb címeket vették fel. Népbank néven tulajdonkép csak kettő: a pesti népbank, a buda-óbudai népbank fordul elő. Jellegző vonásuk, hogy az alaptőkéét a részesek apró rész-letekben fizették be s hogy főcéljuknak, különösen eleintén, a kis emberek hitelügyének előmozdítását tűzték ki és éppen ebből az indokból a főszűlyt hitelegyletek alakítására fektették. Például a népbank első alapszabályai az intézet céljának vallják: „saját tagjainak jutányos pénzkölcsönöket adni, a takarékoságot öregbiteni, s a takarékoság és a munkásság által feltételezett hitelképességet előmozdítani“. Már az 1870-ik évi módosított alapszabályaiban sokkal szélesebb hatáskört és tágabb célú igényel. Ezekben mondja, hogy célja: a takarékoságot öregbiteni és a munkásság által feltételezett hitelképességet fokozni; továbbá mint bank-intézet a magyar korona országainak pénzügyi, kereskedelmi ipar és gazdasági érdekeit előmozdítani.

Mindezeknek a népbank után alakult különböző című bankoknak mintául nem a népbanknak eredeti szervezete szolgált. Az első alapszabályok szerint a bank alaptőkéjét a részjegyeken kívül alkották a tagoknak 12 éven át havonként 50 krajczárjával befizetendő törzsbetétjei, ezeknek 5% kamatai és az ezeket megillető évi osztalék. A részjegyek csak azért bocsátattak ki, hogy az üzletet minél előbb meg lehessen kezdeni és egyébként 100 frt névértékről szóltak, melyre az aláírásnál 10%-ot, az aláírások befejezésétől számított két hó mulva további 20%-ot kellett befizetni, — a további befizetéseket pedig 10%-os részletekben az igazgatóság felhívására kellett teljesíteni.

Mintául tulajdonkép az iparosok általános takaré- és hi-telegylete szolgált, mely határozott névértékű részjegyekre elosztott határozott összegben állapította meg alaptőkéjét. A részjegyeket 50 kros heti részletekben kellett befizetni és a befizetésekhez csatoltatott az osztalék is mindaddig, míg a részjegy teljesen ki nem fizettetett. Ez a bank kebelében már

kétfele hitelegyletet alapított, az egyik hiteltársulat név alatt kezesség vagy külön zálogjogi biztosítékon alapult, a másik pedig hitelszövetség név alatt tulajdonkép tárczaváltó hitelegylet vala.

A bankokkal szemben a takarékpénztárak aktív üzletei a készpénz jelzálog kölcsönökre, váltóleszámitolásra, értékpapírokra való előlegekre és teljes biztosítékot nyújtó értékpapírok megszerzésére, passív üzlete pedig takarékpénztári betétek elfogadására szorítkozott. Az ujabban keletkezett takarékpénztáraknak hatásköre, beleértve a fővárosit, később egyesült fővárosit is, annyiban volt tágabb, a mennyiben kebelökben hitelegyletet, némelyek külön tárczaváltó- és külön személyes hitelegyletet alakítottak. A magyar országos központi takarékpénztár pénztári jegyek ellenében is fogadott el betéteket. Ebben az időszakban tehát pusztán az üzletkört nézve, takarékpénztáraink a nevöknek megfelelő jelleget, úgy mondhatnók, teljesen megővták. Aktív üzleteik a náluk betett összegek értékesítésén túl nem terjedtek.

V.

A nagy forgalmi bankok működésök súlypontját az alapításokra, a kibocsátási és a társas üzletekre fektették. Nemcsak alapszabályaikban, hanem igazgatóságaiknak a közgyűléshez intézett első üzleti jelentéseiben is különösen ezt a feladatukat említik. Köztudomásu, hogy az ily jelentések névleg ugyan a közgyűléshez intéztetnek, tényleg azonban nem annyira a részvényeseknek, mint inkább a nagy közönségnek szólnak s e szerint mintegy az intézeteknek programját mutatják kifejezésre.

Így a magyar általános hitelbank első üzleti jelentésében mondja: „Hazánk alkotmányának helyreállítása és államviszonyainak rendezése után s az ezt követett szabadabb mozgással a közgazdászat terén, az üzleti tevékenységnek s a vállalkozási szellemnek az egész országban élénkebb lendülete előrelátható volt. Viszonyaink ezen felfogása vezetett a „Magyar általános hitelbank“ alapításához. „Számos gyár és iparvállalat sikerrel biztató létesítése“ — folytatja később — „vette igénybe

támogatásunkat, némelyikök közvetlenül általunk alapított. De érdeklődésünk legfőképp számos a kormány által engedélyezett, részint már építkezés alatt, részint tervben levő vasutak felé fordult.

S tényleg már az első jelentés számos ilyen folyamatban levő vagy csak tervbe vett alapításról emlékezik meg. Csakis a magyar vállalatokat említjük föl, úgyis csak ezek gyakorolhattak befolyást hazánk gazdasági viszonyainak fejlődésére. A vasutak terén, mint már fogantatba vett vállalatokat, az alföld-fiumei, a pécs-baresi, az arad-temesvári vasutakat, mint legközelebb megindítandó vállalatot a fehérvár-gráci vasutat látjuk. Az iparvállalatok közt a jelentés felemlíti a pesti kőszénbánya és téglagyár társulatot, mely az intézetnek „tetemes nyeresémet hozott”, a magyar-belga gép- és hajógyárat, az Unió viszontbiztosító társulatot, a szegedi légszeszgyár részvénytársaságot. Ezen iparvállalatok közt csak a magyar-belga gép- és hajógyár és az Unió új vállalat, a másik kettő csak részvénytársasággá alakítottatott át. Ezeken a vállalatokon kívül ugyancsak az első 15 hónapra terjedő üzleti évben még három vidéki bankot is alapított, nevezetesen alapította a pozsonyi hitelbankot, továbbá a bánsági kereskedelmi és iparbankot és végre az első erdélyi bankot.

A czélba vett alapítások közt különös figyelmet érdemelnek a Pesten tervezett közraktárok, melyek miatt Pest város tanácsával alkudozásokot is folytatott. Később engedélyt is nyert ily czélú részvénytársaság alakítására. De a vállalat nem sikerült. Erre a vállalatra és az angol-magyar bank által tervezett építőbankra és nemzetközi kereskedelmi és közraktári társaságra vonatkozik az 1869-ik évet tárgyaló „Rückblicke” következő megjegyzése: „Ezek az alapítások még egy más bajt is hoztak napfényre, melynek a valóban hasznos alkotás létesítésére is hátrányossá kellett válnia; értjük az üzletek után való kapkodást, mely a legnagyobb intézeteknél is valószínű versenygéssé fejlődött, úgy hogy mindegyik abban a véleményben vala, hogy neki szerződéses joga van, hogy a másiknak minden új üzletében részesüljön, s a midőn ez nem ment simán, igyekeztek a részesedést verseny alapítások és későbbi egyesítés által kieroszakolni; magától értetődik, hogy

ily eljárás mellett az alakítandó vállalatnak tulajdonképi érdeke mindinkább háttérbe vonult és a kedvező alkalom elosont, még mielőtt a tényleges foganatosításra csak gondolni is lehetett“.

Hazánk első, t. i. vasuti kölcsönének kibocsátása a bank első üzleti évére esik. Köztudomásu, hogy a bank alapításának egyik indoka éppen az vala, hogy az alapító bankcsoport magának biztosítsa a magyar állam által felveendő kölcsönöket, mert hogy hitelhez fog folyamodni, az nem is lehetett kétes. Tett is ajánlatot hazánknek ezen első kölcsöne átvétele tárgyában, de Lónyay Menyhért akkori pénzügyminiszter máig sem ismert okokból azt mellőzte. Köztudomásu, hogy a kölcsön aláírása nem sikerült s hogy ebben a hitelbank csoportnak is meg volt a maga része, de máig sem jutott köztudomásra, legalább hiteles alakban nem, hogy az aláírás sikerének meghiusítására minő eszközökhöz folyamodott és hogy miért nem lehetett azokat ellensúlyozni. — Annyi év multán bizony már közzé lehetett volna tenni a tárgyat egész meztelességében felderítő okiratokat. Tény az, hogy a czimletek legnagyobb részét maga a magyar állam irta alá s hogy későbbi értékesítésöknél Lónyay Menyhért pénzügyminiszter már igénybe vette a bank közreműködését.

A hitelbanknak első évi erő kifejtéséhez képest az itt vázolt időszakban való későbbi ez irányu működése összezsugorodik. Alapította a pest-flumei hajógyárat, a Flóra gyertya- és szappangyárat, a magyar waggongyárat és végre a pest-lipótvárosi takarékpénztárt. Része volt a magyar nyeremény kötvények kibocsátásánál és közreműködött a kir. kincstári pénztárjegyek elhelyezésénél. Ezekkel egészen ki is meritettük erre az időszakra vonatkozó tevékenységét.

Míg a hitelbank főleg vasutak és iparvállalatok létesítésével kezdte működését, addig az angol-magyar bank fennállásának első évében a fősúlyt bankok alapítására fektette. Igazgatósága, mint első üzleti jelentésében kiemeli, abból indult ki, hogy hazánknek mindenekelőtt kereskedelmi és pénzügyi téren kell nagyobb függetlenséget biztosítani, „Magyarország bankügye“ — így folytatja jelentését — „alapos reformot igényelt, sőt e téren voltakép mindent teremteni kellett.

Az országban létező hitelintézetek elégtelenek valának s nem töltötték be a széles keretet, melyet a gazdasági tevékenységnek változott viszonyai szabtak.“

Számos vidéki bank köszöni is alapítását az angol-magyar bank kezdeményezésének. Az első évben alapította a győri, a nagy kanizsai, a bajai, az aradi, a debreczeni és a lőcsei kereskedelmi és iparbankokat, továbbá Nagyváradon a biharmegyei keleskedelmi, ipar- és terményhitelbankot, Temesvárott a temesvári kereskedelmi és jelzálogbankot, Ujvidéken az első bácsi kereskedelmi és iparbankot és végre Zágrábban az első horvát leszámítolóbankot. Még 1869-ben kezdte meg működését a szintén általa kezdeményezett szegedi forgalmi bank, a borsod-miskolci hitelbank Miskolczon és végre az erdélyi jelzálog és hitelbank Marosvásárhelyen. A fumei bank, a melynek alapítását már 1868-ban vette tervbe, de a melynek létesítése elé Fiume közjogi állása miatt sokféle nehézség merült fel, csak 1871-ben kezdte meg tevékenységét. Különben bankalapításainak sorát az 1872-ben létesített besztercebányai bankegylet fejezi be. Mindezekkel a bankokkal természetesen szorosabb üzleti összeköttetésbe is lépett.

De a sok vidéki bank alapítása mellett egyéb vállalatokról sem feledkezett meg. Már az első üzleti jelentés felsorolja a közreműködésével létesített magyar vállalatok közt a Tittel vidékén a Duna és Tisza által alkotott öblök kiszáritását és védgátakkal való biztosítását, a salgó-tarjáni vasfinomítót, az „Unió“ viszontbiztosító bankot, a budapesti géptéglagyárat, melyet azonban már az első évben jelentékeny mérvben kellett támogatnia, végre a magyar észak-keleti vasut és a magyar keleti vasut részvénytársaság részvényeinek kibocsátását.

Vállalati tevékenysége később is sokoldalú vala. Csakis a magyar vállalatok felsorolására szorítkozunk. Folytatta a vasuti czimletek kibocsátásánál való közreműködését. Résztvett a már említett két vasut elsőbbségi kötvényeinek, továbbá a kassa-oderbergi, valamint a vágvölgyi vasut részvényeinek és elsőbbségi kötvényeinek kibocsátásában.

Rövid ideig gazdálkodott a kiszáritott tittelvidéki öblözeteken. Építette a magyar államvasutaknak hatvan-szolnoki

és füzesabony-egri vonalrészeit. Résztvett az aradi közuti vaspálya alapításában. Átvette a besztercebányai kincstári uradalom faterményeit. Résztvett a pétervárad vagy más néven határőrvidéki faüzletben, a magyar általános földhitel-részvénytársulat és a hitelbank egyes budapesti alapításaiban. Két budapesti alapításáról, nevezetesen a budapesti építő-társaságról és a nemzetközi kereskedelmi és közraktári társaságról már fentebb emlékeztünk meg.

Végre még csak azt kell megemlítenünk, hogy részt vett az 1870. évi nyeremény, valamint az 1872. évi 30 milliós ezüst kölcsön értékesítésében.

A harmadik nagy bank: a *franko-magyar bank* alapította a Magyar-Lloyd gőzhajózási társaságot, majd egyesítette ezt négy más hasonló társasággal és eszközölte az ekként létrejött „Egyesült magyar gőzhajózási társaság“ elsőbbségeinek kibocsátását. Elvállalta a magyar államvasutak károlyvár-fiumei vonalszakaszának építését. Kieszközölte a magyar észak-nyugoti vasut engedélyokmányát. Vállalkozott a hadsereg élelmi szükségleteinek szállítására. Eszéken kereskedelmi és leszámítoló bank néven bankot alapított és résztvett egyes az angol-magyar bank által létesített iparos vállalatokban. Ide vonatkozó magyar üzleti működését folytatta abban, hogy résztvett a gömöri záloglevél, a magyar nyeremény és a 30 millió kölcsön, továbbá a győr-grácz (magyar-nyugoti) vasut elsőbbségei, végre a magyar általános földhitel részvénytársulat, a magyar országos központi takarékpénztár, az általános magyar municipalis hitelintézet, a pesti építő társaság részvényei kibocsátásában, valamint a budapesti Duna-szabályozási munkálatokban.

A magyar általános *földhitel* részvénytársulat megvette a temesmegyei nagy-gáji uradalmat, husz évre haszonbérbe vette gróf Fesztetich Györgynek csáktornyai, vasvári, csurgói, ollári, és taranyi uradalmát. Résztvett az u. n. határőrvidéki erdőüzletben, a 30 és 54 milliós kölcsönök értékesítésében, az általános magyar municipalis hitelintézet, továbbá a nagybecskereki, a kecskeméti központi és Debreczenben az alföldi takarékpénztár alapításában.

Az általános magyar municipális hitelintézet működése lényegileg arra szorítkozott, hogy résztvett az u. n. sugáruti vállalatban, a pesti építő társaság alapításában és a fehér hajó telkek megvételében.

Bő, sőt talán nagyon is bő részletezéssel vázoltuk a nagy forgalmi bankoknak magyar vállalati, kibocsátási és társas üzleteit. Mellőztük azonban hason külföldi, habár nagy arányokat öltött üzleteiket, mert végre is nem enemű üzleteiket akaruk tárgyalni, hanem csak kimutatni szándékoztunk a befo-lyást, melyet enemű üzleteikkel hazánk gazdasági viszonyai-nak fejlődésére gyakoroltak.

S ha ebből a szempontból vizsgáljuk működésöket, azt látjuk, hogy a fösúlyt a vasutakra és a hitelintézetekre, tehát olyan vállalatoknak létesítésére fektették, minöknök hiánya első sorban éreztetett és a minöket a közvélemény leginkább karolt fel. Csak mintegy mellékesen foglalkoztak új ipari vál-lalatok létesítésével és már fenállóknak gyarapításával. De az ily vállalatok alapítása az 1869. évi válság tapasztalatai mel-let nem is volt idöszerű.

Nem hallgathatjuk azonban el, hogy a rendelkezésre álló adatok egyáltalában elégtelenek arra, hogy gazdasági és banktechnikai szempontból meg lehessen itél- ni a bankoknak vállalatok létesítésénél, kibocsátásoknál és társas üzleteknél követett eljárását. Ehez minden egyes üzletnek vagy legalább is a fontosabbaknak részletes és kimerítő ismerete igényel- tetnék. Különösen pedig tudni kellene az illető üzleteknél kö- kötött szerződések, az elért nyereséget vagy veszteséget. De sem az egyes üzletekről kötött szerződések, sem az egyes üzletek eredményezte nyereségeket vagy vesz- teségeket nem szokták nyilvánosságra hozni, s ha igen, ez csak kivételesen történik. Köztudomásu, hogy a bankoknál és a hitelintézeteknél általában nem maga az illető üzlet, mondjuk alapítás közgazdasági előnye és haszna, hanem a nyereség a czél. S ezt a czélt nem lehet mindig elérni. Egyes ily üzle- tek rendkívüli nyereséggel, mások ellenben nagy veszteséggel járnak. Sok függ az u. n. inscenirozástól, a közönség hajlamai- nak megnyerésétől, a kellő idő megválasztásától. Mindez nem- csak kellő értelmiséget, hanem tetemes költséget is igényel.

mert a közvéleményt meg kell dolgozni. Még egy tényezőről, az alapító vagy kibocsátó vállalathoz, illetőleg consortiumhoz való bizalomról sem szabad megfeledkeznünk. Maga a vállalat tárgya, de még minősége és czélszerűsége is a legkevesebbet nyom a mérleg serpenyőjében. Így tudjuk, hogy a hitelbank a „Pesti kőszénbánya és téglagyár“ alapításával roppant nyereségre tett szert. A részvények kibocsátására alakult consortium minden egyes 40 frittal befizetett részvényen 63 frt 15 krt nyert. Már az angol-magyar bank hason alapításával nem nagy sikert mutathat fel. A budapesti géptéglagyáron az 1869. évi üzleti jelentés szerint 14,032 forintot vesztett.

Legalább azt szeretnénk volna kimutatni, hogy az itt kérdéses üzleti ágak minő befolyást gyakoroltak a bankok jövedelmeire. De erről a tervről is le kellett mondani s csakis egyes tájékoztató adatokkal szolgálhatunk.

A hitelbank számadásaiban, a mennyiben azok rendelkezésre állanak, látjuk, hogy ott

	az összjövedelem	az értékpapiroknál és társas üzleteknél való nyereség	
		általában	az összes jövedelem százaléka
	frt	frt	
1868	1.148,747	531,644	46·3
1870	676,466	146,662	21·7
1871	1.454,701	927,522	63·8
1872	1.638,252	752,702	45·9

Az angol-magyar bank zárszámadásaiban a most jelzett viszonyokat illetőleg a következő adatokat találjuk:

	Összjövedelem	Értékpapiroknál és kibocsá- tásoknál való nyereség	
		általában	az összjövedelem százaléka
	frt	frt	
1868	745,175	485,999	65·2
1869	951,801	390,291	41·0
1870	789,158	— 16,028	— 2·0
1871	1.000.818	376,672	37·6
1872	1 013,096	253.642	25·0

Már a franko-magyar bank zárszámadásaiban alig lehet eligazodni. Ezért csakis egyes adatokat hozunk fel. Az 1869-ik

évben 467,610 frtnyi összjövedelem mellett elszámol 157,503 frtnyi bank és alapítási jutalékot, továbbá 17,491 frtnyi syndikatusi nyereséget, a kiadások közt 282,671 frtnyi értékpapíron való veszteséget. Ezt a három tételt összefoglalva, a végeredmény 107,677 frtnyi veszteség. Az 1872-ik évi zárszámadás 2,654,414 frtnyi összjövedelmet mutat ki, melyben 990,640 frt fordul elő mint olyan, melyet értékmiveletek, társas üzletek és syndikátusok hoztak. Igen, de a terhek közt 540,000 frt tartalékba helyeztetik a még le nem bonyolított ügyletekből felmerülhető veszteségek fedezetére.

Különben a franko-magyar banknál sajátos viszonyok is voltak. A bank nagyban üzérkedett a tőzsdén, még pedig nem csak saját kibocsátásai és alapításai érdekében, mert hiszen ezt minden banknak meg kell tennie, ez a hangulat csináláshoz tartozik, hanem általában mindenféle tőzsde üzérkedésekbe bocsátkozott. Ezeket a tiszta tőzsde ügyleteket nem szabad összezavarni a kibocsátási és alapítási ügyletekkel s éppen ezért nem is lehet megállapítani, hogy a nyereségek, illetőleg veszteségek kibocsátási és alapítási vagy pedig egyszerű tőzsdeügyletekből eredtek-e. De a franko-magyar bank viszonyaiból, azt gondoljuk, nem is lehet következtetést levonni, hogy az alapítások és kibocsátások megengedett banküzletek-e vagy sem.

Ha a másik két bankot nézzük, nem lehet tagadni, hogy az efféle üzletek jelentékeny nyereségeket eredményeztek. — De az is bizonyos, hogy ezek a nyereségek évről-évre változtak, a mennyiben alapításaikból és kibocsátásaikból jelentékeny összegű címleteket tartottak vissza.

S éppen a jövedelem bizonytalansága az ily üzérkedő bankok kötelességévé teszi, hogy nyereségeik nagy részét egyenesen tartalékba helyezték vagy legalább is nyereségszámolásait és osztalékaikat későbbi évre vagy évekre való átvitel által korlátozzák. Csak így óvhatják magukat váratlan veszteségek ellen és biztosíthatják az osztalék állandóságát. Az efféle a czélszerűség indokolta eljárásnak az egész idő alatt jóformán nyomát sem látjuk. — Könnyű erről meggyőződnünk, hogy ha a három banknak az 1872-ik év végén meglevő tartalékját átnézzük. A tartaléktőke volt:

a magy. ált. hitelbanknál	12 millió alaptőke mellett	136,521	frt
az angol-magyar banknál	8 " " "	186,308	"
a franko " " 12·8 " " "		240,000	"

Még szembetűnőbb a gondoskodásnak és előrelátásnak teljes hiánya, ha tekintetbe vesszük, hogy az általános magyar hitelbank az 1872. évi 1.378,000 frtnyi tiszta nyereségből csak 92,803 frtot utalt a tartalékba és 1,705 frtot vitt át a jövő évre, a többit pedig mind elosztotta.

Az angol-magyar bank a 686,310 frtnyi tiszta jövedelemből csak 38,744 frtot juttatott a tartaléknak és 12,696 frtot vitt át új számlára.

Mindakettőn túltesz a franko-magyar bank, mely 1.718,879 frtnyi tiszta jövedelméből éppen csak 13,944 frtot csatolt a tartalékhoz és 17,142 frtot vitt át az 1873-ik évre. Fődolognak, úgy látszik, az osztalék, a minél nagyobb osztalék fizetését s ezen az alapon a részvények árfolyamának emelését tekintették.

VI.

A bankok zárszámadásaiból nem csak az egyes üzletágak jövedelmezőségéről, de még az általuk gyakorolt üzletágakról sem alkothatunk magunknak tiszta és világos képet. Csak meg kell néznünk a mellékletek közt látható 2 sz. a. kimutatást, mely a bankoknak 1872-ik évi vagyoni mérlegét tartalmazza s a melyet, a mennyire ez csak lehetséges vala, magunknak a bankoknak zárszámadásaiból állítottunk össze s rögtön tisztában leszünk azzal, hogy állításunk valóságon alapszik.

Csak 16 banknak zárszámadásai foglaltatnak az említett kimutatásban. E 16 banknak cselekvő vagyona kerek összegben 153 millió forint. Óriás összeg, s roppant haladás, ha meggondoljuk, hogy az 1866-ik év végén számadásait lezárt két banknak összes activái alig haladják meg a 7·6 millió forintot

Különben a bankok vagyoni állapota az 1872-ik év végén a következő rovatok közt oszlik meg.

1. Készpénz	frt	1.804,471	1·2 ‰
2. Váltótárca	"	27.544,412	18 0 "
3. Előleg	"	14 873,758	9·7 "
4. Értékpapír	"	14.179,254	9·3 "
5. Adósok	"	69.254,876	45·2 "
6. Árú	"	950,494	1·6 "
7. Jelzálog-követelések	"	16.084,561	10 5 "
8. Ingatlan	"	5.002,650	3·3 "
9. Váltóüzlet	"	597,147	0·4 "
10. Fiókok	"	2.000,000	1·3 "
11. Vegyes	"	731,756	0·5 "
Összesen	frt	153.023,379	100 ‰,

Ezekből a most közölt adatokból látjuk, hogy a bankok vagyonának aránylag legnagyobb részét az adósok számlatartozásai teszik. A legkülönbözőbb üzletek, de egyszerű átmeneti tételek és ideiglenes elhelyezések is foglaltatnak ebben a rovatban. Így jobbra csak átmeneti tételeknek lehet tekinteni, midőn a hitelbank központja az activák közt adósok rovata alatt kerek összegben 10 millió forintot mutat ki ugyanakkor, midőn bank- és áruosztálya a passivák közt a központot 9·26 millió forinttal ismeri el. Az adósok rovata alatt könyvelik el egyes bankok a más intézeteknél ideiglenesen elhelyezett összegeket. Egyes ily tételeket magunk is e rovat alá soroltunk. Egyrészt a hitelezők, másrészt az adósok számláin kell elkönyvelni a visszleszámitolási passiv üzletet.

Különb en ezt a rovatot, mint erről a 2. sz. a. mellékletben is meggyőződhetünk, a nagy forgalmi bankok zárszámadásai duzzasztják fel s ebből következtetnünk kell, hogy e rovat alatt szerepelnek a vállalkozások, kibocsátások, társas, bizományi, folyó számla, cheques-számla stb. üzletek, melyek a nagy forgalmi bankoknak jellegző vonásukat kölcsönzik és a mely téren velők a takarékpénztárak különösen ebben az időszakban még egyáltalán nem versenyeztek.

Az adósok számlái után jelentőség tekintetében a váltótárca emelkedik ki. A 16 bank cselekvő vagyonának éppen 18‰-át teszi a váltótárca. De a jelzett kimutásban nem fordul elő a pesti népbank, melynek váltótárczája meghaladja az

egy millió forintot. Ez a tény indokolja az eltérést, mely a bankok váltótárczáinak 1872-ik évi összege közt a 3. sz. alatti táblázatban és a 2 sz. alatti kimutatásban előfordul.

A bankok váltótárczája.

Év	Bankok száma	Összeg frt	Szaporodás általában	%
1866	2	3.790,979	—	—
1867	4	5.628,764	+ 1.837,785	48·5
1868	6	11.463,005	+ 5.734,241	101·9
1869	7	14.482,518	+ 3.019,513	26·3
1870	14	26.902,354	+ 12.419,836	85·7
1871	14	23.603,266	— 3.299,088	12·3
1872	16	28.708,661	+ 5.105,395	21·6

Figyelman kívül hagyva az 1871. évet, a váltótárca állománya folytonosan s nagy arányokban emelkedett, különösen az 1868-ik és az 1870-ik évben. Az utóbbi évnek rendkívüli haladását, mint ez a 3 sz. a. mellékletből kitűnik, melyben az egyes bankok váltótárczájának fejlődése részleteztetik, kizárólag a magyar általános hitelbank váltótárczájának rendkívüli emelkedése okozta, s az e bank váltótárczájában a rá következő évben bekövetkezett hanyatlásnak lehet felróni a bankok váltótárczájának 1871-ik évi csökkenését. Minő okoknak kelljen tulajdonítani a hitelbank váltótárczájának rendkívüli emelkedését, nem lehet batározottan megállapítani.

Bizonynyal része volt ebben annak a ténynek, hogy éppen az időtájt vette át közös számlára az osztrák hitelintézetnek pesti fiókját. Lehetséges, hogy az 1869-ik évi válság indította a bankot arra, hogy több figyelmet fordítson a váltóleszámitolásra. Tény az, hogy az előleg és az ezzel rokon üzletekből származó activái 11·27 millióról (1869 ben) 3·20 millióra (1870-ben) hanyatlottak. Különben az emelkedés a véletlen játéka is lehetett.

Különös súlyt azonban arra kell fektetnünk, hogy a váltótárca a rövid hat év alatt 657%-al emelkedett s ez a nagy emelkedés annál több figyelmet érdemel, mert ugyanezen idő

alatt a takarékpénztárak váltótárczája főleg új takarékpénztárak alapítása által, habár nem is oly nagy arányban, mint a bankoké, még is tetemesen gyarapodott. Az 1866-ik év végén működött 3 takarékpénztár váltótárczája 6·6 millió forintot tett, az 1872-ik év végén volt az országos statisztikai hivatalnak adatait beszolgáltató 6 takarékpénztárnak váltótárczája 14·9 millió forint. A szaporodás tehát 223% s eszerint tetemesen a bankoké mögött maradt.*)

A bankok váltótárczáinak ezt a nagy arányú felduzzadását nem csak a székesfőváros ipara és kereskedelme emelkedésének, nem csak a vidéki pénzügyintézetek részére teljesített visszleszámitolásnak, hanem az üzérkedéseknek, a nem kellő alappal létesített vállalatoknak, egy szóval a hiteligenyek beteges kinövéseinek is kell felrónunk. Korántsem szabad tehát állítanunk, hogy hazánk és a székesfőváros gazdasági viszonyai oly mérvben fejlődtek, mint a váltótárcza állományának növekedéséből következtetni lehetne.

Érdekes lett volna minden esetben tudni a váltótárczáinak azt a részét, mely vidéki bankok tárczaváltóinak visszleszámitolásából eredt, de erre nézve általában nincs adat. Az országos statisztikai hivatal azonban gyűjtött adatokat a hitelegyleti váltókról, melyek abban az időben nagy szerepet vittek nem csak a bankoknál, hanem a takarékpénztáraknál is. Csakis az 1872-ik évre mutatjuk be az illető adatokat s pedig külön a bankokét és külön a takarékpénztárakét.

*) A takarékpénztárak váltótárczája részletezve

	1866 frt	1872 frt
Pesti hazai első	4.050,716	2.546,671
Budai (később fővárosi egyesült)	2.464,835	4.945,545
Óbudai	188,589	megszűnt
Pest-kőbányai	—	232,885
Pest-külvárosi	—	1.681,354
Pest-lipótvárosi	—	1.734,208
Magyar országos központi	—	3.768,281
Összesen	6.604,030	14.908,944

Hitelegyleti váltótárca 1872-ben.

I. A bankoknál

	forint
1. Budai kereskedelmi és iparbank	909,173
2. Buda-óbudai népbank	661,054
3. Első magyar iparbank	1.480,722
4. Iparosok általános takaré- és hitelegylete	1.129,748
5. Pesti egyleti bank	443,303
6. Pest-budai kézművesbank	701,305
7. Pesti magyar kereskedelmi bank	1.686,284
8. Pest-terézvárosi (Budapesti) iparbank	529,568
9. Pesti népbank	769,807
Összesen	8.310,964

II. A takarékpénztáraknál.

	forint
1. Egyesült fővárosi	965,704
2. Pest-külvárosi	837,492
3. Pest-lipótvárosi	340,310
4. Magyar országos központi	2.492,278
Összesen	4.635,784

Az összes bankok váltótárczáinak közel 29%-a, az összes takarékpénztárak váltótárczáinak mintegy 31%-a, tehát a hitelegyleti váltókra esik. Hitelegyleti tagok abban az időben csakis budapesti s legfőlebb újpesti lakosok lehettek. A hitelegyleti tagok zömét a közép és kis kereskedők és iparosok körében kell keresnünk s a hitelegyletek által a bankok és takarékpénztárak éppen ezeknek az osztályoknak hiteligenyeit elégitették ki. De az általunk közölt számok még korántsem fejezik ki a hitelegyleti tagok által igénybe vett összegeket. Egyes bankok, különösen a népbankok, a hitelegyletek révén hozzájuk került váltókat tovább forgatták s a nagy bankok váltótárczáiban is fordulnak elő hitelegyleti váltók. Az első magyar iparbank 1871-ben tartott közgyűlésén elhatározta, hogy a hitelegyleti váltókat önmaga is leszámítolja és így bankváltó tárczájában is lehettek oly váltók melyek a kebelében működő hitelegyletnél nyújtattak be. De az e

bankok és takarékpénztárak kebelében működő hitelegyletek a kis és középosztálynak nem csak jogos hitelszükségletei kielégítését eszközölték, hanem hiteligényeik túlszigázását is előmozdították. A könnyű hitelszerzés számosakat birt arra, hogy erejüket meghaladó üzérkedésekbe vagy legalább is költségekbe bocsátkozzanak, s oly életmódot folytassanak, melyet jövedelmök egyáltalában nem indokolt. S ebben nem csak a könnyű hitelszerzés, hanem a visszafizetési módozat is szerepet vitt. Említettük a személyes hitelegyletekről, hogy azok a kölcsönöket 10%-os részletekben tartoztak visszafizetni és ha 40%-ot törlesztettek, az egész hitelt ismét igénybe vehették. Tényleg tehát alig volt szó törlesztésről. Így történhetett, hogy nem egy iparos és kereskedő vált a hitelegyleteknek örökre áldozatává, s nem egy csak évek hosszú sorának munkájával és takarékoságával szerezhette vissza régi állását. Biztosra vehetjük, hogy az utóbbiak tették az áldozatok kisebbségét.

Végre még csak azt akarjuk kiemelni, hogy miként oszlott meg a bankok váltótárczája az egyes bankkategóriák közt. Az alábbi kimutatásból látjuk, hogy a váltótárczának viszonylag legnagyobb része a nagy forgalmi bankokra, tehát éppen azokra a bankokra esik, melyek a vidéki és a kisebb helyi intézetek váltóit is leszámították.

A váltótárca megoszlása 1872-ben az egyes bankkategóriák közt

		frt	
1. Régi bankok	(3)	8.288,152	= 28·9%
2. Nagy „	(5)	13.450,896	= 46·8 „
3. Kis „	(3)	1.684,155	= 5·9 „
4. Nép „	(5)	5.285,458	= 18·4 „
Összesen frt		28.708,661	100%

Folytatva a budapesti bankok 1872. évi vagyonmérlegének vizsgálatát, a váltóleszámitolás után a jelzálogüzlet vette igénybe a legnagyobb összeget. A vagyonkimutatás szerint csak 6 bank adott jelzálog kölcsönöket. Ezek közül csak háromnak volt záloglevél kibocsátási joga. Az utóbbiak közül

a kereskedelmi bank csakis bérházakra adhatott záloglevél kölcsönöket, a másik kettő ház- és földbirtokokra. Különben a csak készpénzben jelzálogkölcsönöket adó bankok közül a budai kereskedelmi és iparbank csak egy ilyen kölcsönt adott, t. i. a temesvári gőzmalom részvénytársaságnak. Ezt tehát szorosán véve nem is tekinthetjük jelzálogkölcsönnek, hanem jelzálog által fedezett hitelnek. Az első magyar iparbank a jelzálog kölcsönöket jelzálogi biztosíték mellett adott előlegeknek nevezi. Ily előlegeket, habár csekély mérvben, a pesti egyleti bank is adott. Zárszámadásaiban azokat a vegyes követelések közt sorolja fel s ezek közt vétettek fel a 2. sz. a. mellékletben is.

Különben a bankok jelzálogüzletének fejlődéséről a következő részleteiben a 4. sz. a. mellékletben foglalt adatok nyujtanak felvilágítást.

Ev	Bankok száma	Kölcsön	Szaporodás általában	%
1866	1	111,000	—	—
1867	2	915,116	806,116	724
1868	2	1.412,379	497,263	54
1869	2	3.002,874	1 590,495	113
1870	4	6.720,949	3.268,075	109
1871	5	8.579,183	2.308,234	37
1872	7	16.089,561	7.510,378	88

Előrebocsátva azt, hogy a takarékpénztárak közül 1872-ben csak kettő (a pesti első hazai és a fővárosi egyesült) adott készpénz jelzálogkölcsönöket, a bankok jelzálogkölcsönei az óriás emelkedés daczára sem érték el a takarékpénztárak kölcsöneinek mérvét. A takarékpénztárak által adott ily kölcsönök az 1866. évi 10·6 millió frtról 21·4 millióra emelkedtek.*) De a bankok kölcsönei távolról sem versenyezhettek a magyar

*) A takarékpénztárak által adott jelzálogkölcsönök

	1866 frt	1872 frt
Pesti első hazai	7.608,620	17.490,731
Budai (fővárosi egyesült)	2.991,202	3.931,745
Obudai	10,812	megszűnt
Összesen	10.610,634	21.422,476

földhitelintézet kölcsöneivel, melyek 1872-ben már 34 milliót tettek. Vele tulajdonkép, csak két bank: a jelzálog hitelbank és a földhitelintézeti részvénytársulat versenyzett.

Budapesti házakra adott kölcsönök tekintetében mint versenyvállalat különösen két intézet: a pesti magyar kereskedelmi bank és a pesti első hazai takarékpénztár működött. Az első a kölcsönöket 6%-os záloglevelekben, a második készpénzben ugyancsak 6%-ra szintén törlesztésre adta, fentartva azonban magának a fél éves felmondási jogot. Érdekes lesz e két intézetnek házakra adott kölcsönei közt párthuzamot vonni.

	Kereskedelmi bank		Pesti hazai első takarékpénztár
	Kölcsön összeg frt	Záogl. árfolyama az év végén	Kölcsön összeg frt
1867	605 821	96·5	3.943,039
1868	1.079,155	97·5	5.407,159
1869	2 620,504	94·0	6.138,944
1870	4.842,771	88·0	7.815,694
1871	6.309,870	90·5	10.599,258
1872	8.031.384	91·0	12.265,803

Mint ebből az összehasonlításból látjuk, mindkét intézet nagy mérvben előmozdította a székes fővárosban az alkotmány visszaállításával megindult építkezést, mely különösen 1870-ben kezdett nagy arányokat ölteni.

A bankok előlegüzletének fejlődéséről és terjedelméről nem alkothatunk magunknak biztos képet. Az 1868—70 években a hitelbank az előleget az adósokkal együtt mutatta ki. Az 1872-ik évre pedig az angol-magyar bank nem mutatja ki külön előlegüzletét. Különben az előlegüzlet, melyet részleteken az 5. sz. a. melléklet tüntet fel három különböző üzletágat foglal magában: u. m. a lombard üzletet vagy az értékpapírokra való előlegezést, továbbá az árúkra való előlegezést és végre a zálogkölcsönüzletet. A lombardüzlet ismét két ágra szakad: a valódi lombardüzletre és a tőzsde jargonban u. n. koszt, más néven report üzletre. Az utóbbi üzlet egészen a tőzsde szolgáltatában áll s abban különbözik a rendes lombard üzlettől, hogy az előleg csak rövid időre, rendszerint medióra vagy ul-

timóra szól, másrészt azonban az előlegezési határvonal is tágasabb. Minden esetben a rendes lombardüzletnél nagyobb kockázattal járó, habár másrészt jövedelmezőbb üzlet. A közzétett adatok nem mutatják ugyan ki az ez üzletbe befektetett tőkét, de biztosra vehetjük, hogy az jelentékeny vala. De maga a tiszta lombardüzlet is, habár nem is közvetlenül, még is jelentékeny mérvben szolgálja és szolgálta különösen ebben az időben az alapítást, az üzérkedést és magát a tőzsdéüzérkedést is. A bankok és általában a hitelintézetek által való előlegezések nem szorítkoztak pusztán a biztos kamatozású, tehát u. n. beruházási értékekre, hanem mindenféle a tőzsdén jegyzett értékekre.

Tény s ebben a tekintetben a „Rückblicke“ tanuságára hivatkozunk, hogy a bankok előlegüzletök által nagy mérvben előmozdították az értékpapirokban való üzérkedést, az értékpapírok árfolyamának emelkedését, majd hanyatlását. „Bankintézetek“, mondja forrásunk az 1869-ik évi válság ecsetelésében, „melyek a bőség idejében abbeli zavarukban, hogy miként találjanak penzeiknek elhelyezést és foglalkozást, a legtöbbet tettek arra, hogy a papirokban való üzérkedést előmozdítsák; bankok, melyek az értékpapírokra árfolyamuk 90%, sőt 95%-áig még oly időben is adtak előleget, midőn az árfolyam emelkedését már egyáltalán nem lehetett várni, lettek most egyszerre rendkívül óvatosakká. Egyrészt maguk sem voltak oly nagyon bővében a pénznek, hogy minden áron kellett üzleteket keresniök“.

„Másrészt szeptember hóban a zálogok és pótlások tekintetében keserű tapasztalatokat is tettek s egyidejűleg magukat is bizonyos aggodalom szállta meg, hogy az árfolyamok még jobban le fognak menni és így jobbnak látták, hogy előlegüzletöket korlátolják. Kiegészítést vagy visszafizetést követeltek, ez által maguk is nyomták az árfolyamokat, mi miatt újabb pótlásokat kellett követelniök s így pillanatról-pillanatra kevesebb különbözettel az árfolyamok mindig kisebbek lettek“.

Különben a bankok előlegüzletének, habár nem is teljesen hű fejlődését az alábbi adatok mutatják:

Év	Bankok száma	Előleg frt	Szaporodás általában	%
1866	2	1.217,534	—	—
1867	4	1.624,913	407,379	33
1868	6	14.311,323	12 486,410	768
1869	6	20.646,181	6.334,858	44
1870	13	11 883,819	8.762,362	42
1871	13	8.436,079	3.447,740	29
1872	16	15.132,096	6.696,017	79

A bankok előlegüzletét illetőleg, habár nem is teljesen bizton, még inkább össze lehet hasonlítani az 1866. és 1872-ik évek eredményeit. Az emelkedés e két időpont közt is óriási, mintegy 1243%, jelölül annak, hogy az értékpapírok nagy mérvben szaporodtak, mert ebben az üzletágban túlnyomólag még is csak az értékpapírokról van szó.

Takarékpénztáraink csakis az értékpapírokra adott előlegekkel foglalkoztak. Előlegüzletök, habár jelentékenyen emelkedett is, távol sem mutatja azt a nagy fejlődést, melyet a bankoknál vett. Előlegeik 0.84 milliőről (1866) 2.87 millióra (1872) s e szerint mintegy 342%-al emelkedtek. A takarékpénztárak ezen a téren tehát sem azt az előnyös, sem azt a hátrányos befolyást nem gyakorolták, melyet a bankok gyakoroltak.*)

Ha a bankok előlegüzletéről mondhattuk, hogy az alapításokat és tőzsdeüzérkedéseket mozditotta elő, még inkább állithatjuk ezt értékpapírbirtokukról azzal a kiegészítéssel, hogy ezekkel egyszersmind az állami hitelt is előmozditották. Sajnos, hogy nem ismerjük részletesen az összes bankok érték-

*) A takarékpénztáraknak értékpapírokra adott előlegei.

	1866 frt	1872 frt
1. Pesti hazai első	343,908	825,118
2. Budai (fővárosi)	438,151	1.635,621
3. Óbudai	6,925	megszűnt
4. Pest-kőbányai	—	5,420
5. Pest-külvárosi	—	16,720
6. Pest-lipótvárosi	—	12,610
7. Magyar országos központi	—	375,740
	838,984	2.871,229

papírbirtokát s ez annál inkább kár, mert egy-két bankról köztudomású, hogy értékpapír tárczáját a saját részvényekkel töltötte meg, melyeket felhasznált tőzsdeüzérkedésekre és saját részvényei árfolyamának felhajtására.

Egy pár banknak adatai ugyan rendelkezésünkre állanak, de ezek nem pótolhatják az egész ismeretének hiányát. Közlésöket mellőzzük is, mert legfőleg csak arról nyújthatnának felvilágosítást hogy a bankok az értékpapírbirtokot nem beruházásnak tekintették és az értékpapírokat nem ebből a célból szerezték be. Az értékpapírok birtokába alapítási, kibocsátási s e nemű üzleteik által jutottak, vagy ha azokat beszerezték, tették ezt üzérkedési vagy kereskedelmi célból. S ebben is nyilatkozik a különbség a bankok és a takarékpénztárak közt. A takarékpénztárak az értékpapírbirtokot oly beruházásnak tekintették, melylyel előnyösen értékesíthetik a náluk lévő betéteket. Értékpapírbirtokuk csekély kivétellel biztos kamatozású papírokban állott.

A bankok értékpapírbirtoka fejlődését részletesen a 6. sz. a. mellékletben mutatjuk ki. Az összeredményeket az alábbi táblázatban foglaljuk össze.

Év	Bankok száma	Értékpapírbirtok frt	Szaporodás általában	%
1866	2	154,971	—	—
1867	2	361,198	206,224	133
1868	6	4.711,468	4.350,270	1204
1869	6	4.659,813	— 51.655	1
1870	11	7.082,570	2.422,757	52
1871	13	5.985,038	— 1 097.532	15
1872	15	14.475,680	+ 8.490,642	142

Ezzel szemben a takarékpénztáraknak értékpapírbirtoka 1872-ben 10·25 millió forint vala. Az országos statisztikai hivatalnak adatait beszolgáltató 6 takarékpénztár közül kettőnek általában nem volt értékpapírja. Az értékpapírt tartó 4 takarékpénztár közül a pesti hazai első takarékpénztárnak értékpapírbirtoka 9·23 milliót, az egyesült fővárosi 0·92 milliót tett. Ebből kitetszik, hogy a pest-külvárosi és a magyar

országos központi takarékpénztár értékpapírbirtoka aránylag csekély.

Ha az összes bankokat nézzük, aránylag csekély az az összeg, mit a bankok ingatlanokba fektettek. Más szemmel fogjuk azonban ezt a tételt nézni, ha azokra a bankokra szorítkozunk, melyek az e nemű beruházásokat tették s meggondoljuk, hogy itt szorosan véve nem is tőkeelhelyezésről, hanem inkább házakkal és háztelkekkel való üzérkedésről van szó, s ez alul tulajdonkép csak két bank, a kereskedelmi bank és az első magyar iparbank, tesz kivételt. E két banknál csak is a saját üzleti helyiségek elhelyezésére szolgáló házakról van szó. Különösen határozott üzérkedési jellege van a municipalis hitelbank ingatlan birtokának, melyet zárszámadásaiban a társas üzletek közt is számol el, hol az mint a sugárúti vállalatban és a fehér hajó telek vételében való részesedés fordul elő.

Még két tételt (váltóüzlet és fiókok) találunk a 2 sz. a. vagyonkimutatásban, melyről bátran és határozottan kell állítani, hogy nem tünteti fel híven a tényleges viszonyokat. A fióküzleteket illetőleg bizonyos, hogy nem csak a franko-magyar banknak voltak fióküzletei, hanem az angol-magyar banknak is, mely azonban az ezekbe beruházott tőkéket nem mutatja ki külön.

A váltóüzlet gyakorlása pedig éppen nem szorítkozott pusztán a budapesti iparbankra és a pesti egyleti bankra. Gyakorolták ezt más bankok és különösen nagy mérvben a magyar leszámítoló és pénzváltóbank, melynél az ide tartozó üzletek üzleteinek főágát képezték. A váltóüzletnek egy akkora különösen nagy ágát: sorsjegyeknek részletfizetésre való eladását igen kiterjedt mérvben gyakorolta p. o. az iparosok általános takarékszövetkezete, s értékpapírbirtokának túlnyomó részét tulajdonkép efféle sorsjegyek teszik.

Végül ki kell emelnünk az árúüzletet. A vagyon kimutatásban ily üzlettel csak is a hitelbank fordul elő, holott azt az angol-magyar, a franko-magyar, sőt a magyar leszámítoló- és pénzváltó-bank is gyakorolta, habár tényleg csekély mérvben.

Még foglalkoznunk kell, habár már sokkal rövidebben, bank ok vagyonszerkezetének második alkatelemével: a terhekkel s mindenek előtt bemutatjuk

a terhek megoszlását

	frt	%
Résztőke	56.432,278	36.8
Tartaléktőke	705,357	0.5
Betét	19.583,860	12.8
Hitelezők	48.583,574	31.8
Záloglevelek	15.549,650	10.2
Váltóelfogadványok	3.737,868	2.4
Hitelegyletek alapjai	578,315	0.4
Vegyes	1.015,988	0.7
Nyeresség	6.836,489	4.4
Összesen	153.023,379	100

Első áttekintésre is világos, hogy a saját tőkéhez képest az idegen tőke határozottan csekély. A saját tőke, beleértve a nyereséget is, a bankok összes üzleti tőkéjének 41.7%-át teszi. Az idegen tőkék túlnyomó részét a hitelezők teszik. Igen, de éppen a hitelezők rovataiban jelentékeny átmeneti tőkék fordulnak elő, mi természetesen a saját és idegen tőke közt való viszonyt még inkább megrontja. E tekintetben aránylag még a legkedvezőbb viszonyt a régi bankoknál s a legkedvezőtlenebb viszonyt a nagy forgalmi bankoknál találjuk. Az alábbi táblázat szerint a nagy forgalmi bankoknál az idegen tőke mintegy 22%-al meghaladja ugyan a saját tőkét, de éppen ezeknél a bankoknál szerepelnek pusztán átmeneti tételek. Így a hitelbanknál a hitelezők közt 9.261,099 forint fordul elő, melylyel tulajdonképpen a bank és áruosztály tartozik a központnak. Ez tehát nem sajátképi idegen tőke, hanem egyszerű elszámolási vagy átmeneti tétel. Még kedvezőtlenebb viszonyokat látunk, ha az egyes bankokat nézzük. A nagy forgalmi bankok közül csak kettőnél haladja meg az idegen tőke a saját tőkét.

A saját és idegen tőke megoszlása az egyes bankcsoportoknál.

	Saját tőke (Részvény- és tartaléktőke)	Idegen tőke általában	a saját tőkéhez való viszonya
Régi bankok	2.728,336	20.215,843	741%
Nagy forgalmi bankok	47.057,849	57.203,458	122 „
Kis bankok	4.649.603	7.911,976	170 „
Népbankok	2.702,547	3.717,278	138 „
Összesen	57.138,335	89.048,555	154%

Mi már most a takarékpénztáraknál a saját és az idegen tőke közt való arányt illeti, ebben a tekintetben a takarékpénztárak már sokkal előnyösebb helyzetben voltak. Fentebb láttuk hogy az adatait beszolgáltatott 6 takarékpénztárnak 1872-ben 7.76 millió vala a részvénytőkéje. Ezzel szemben ugyancsak 1872-ben 46 millióra emelkedtek a náluk takarékkönyvecskékre és pénztárjegyekre betett összegek. Pénztárjegyeket, ezt meg kell említenünk, ebben az időben csakis a magyar országos központi takarékpénztár állított ki.*)

Összehasonlítva a bankoknak 1872. évi betétösszegét a takarékpénztárak betétösszegével, már a mennyire az összehasonlítás általában lehetséges, mert a hitelezők rovatában, különösen a magyar hitelbanknál is foglaltatnak betétek (cheques-számlák), azt látjuk, hogy a betevő közönség bizalma inkább a takarékpénztárak felé fordult. De arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy míg a takarékpénztárak csaknem kizárólag takarékbetét-könyvecskékre fogadtak el betéteket, addig a bankok közül egyesek, különösen a kereskedelmi bank

*) A takarékpénztáraknál eszközölt betétek

	1866 frt	1872 frt
Pesti hazai első	13.523,370	30.141,255
Budai (fővárosi)	7.432,821	11.342,174
Óbudai	170,885	megszűnt
Pest-kőbányai	—	156,694
Pest-külvárosi	—	1.268,122
Pest-lipótvárosi	—	1.077,392
Magyar országos központi	—	2.022,997
	21.127,076	46.008,634

és a hitelbank (ez csak rövid ideig tett kivételt) takarékkönyvecskére általában nem fogadott el betétet. A bankok betétei, a mennyiben zárszámadásaikban e néven szerepelnek nagy részben folyószámla vagy pénztárjegy betétek s így mondhatnók csaknem egészen magukon viselik az ideiglenesség jellegét.

Egyébként a bankok betéteinek fejlődését a 7. sz. a. mellékletből vett következő táblázat mutatja, mely egyszersmind tanuságot tesz arról, hogy a bankoknak ez a passiv üzlete távolról sem fejlődött oly mérvben mint aktiv üzleteik.

Év	Bankok száma	Betétek összege frt	Szaporodás általában frt	%
1866	2	5.842,860	—	—
1867	4	6.767,772	924,912	16
1868	6	13.165,054	6.397,282	95
1869	7	14.891,714	1.726,660	12
1870	13	15.254,901	363,187	2
1871	13	16.955,010	1.700,109	11
1872	16	20.154,260	3.199,250	19

Az 1872-ik évi mérlegből teljesen bizonyos, hogy a bankok saját és idegen tőkéje közt nem volt meg a kellő arány. S ennek ellenére a bankok jelentékeny nyereséget mutatnak ki. A nyereség 6.836,489 frt s teszi az 57·14 millió saját tőkének 11·96%-át.

De ez az átlag természetesen változik. S érdekes, hogy épen a népbankoknak, melyek a legkevesebb idegen tőke felett rendelkeztek, mutatják a legnagyobb nyereséget, s így ezek a bankok a feje tetejére állítják azt a tapasztalaton alapuló elméletet, hogy a hitelintézetek tulajdonképi nyereségeiket az idegen tőkék kezeléséből szerzik be.

A nyereség százalékát nézve a bankcsoportok a következőleg sorakoznak:

	Saját tőke frt	Nyereség frt	%
1. Népbankok	2.702,547	442,596	16·38
2. Régi bankok	2.728,336	432,860	15·87
3. Kis bankok	4.649,603	592,802	12·75
4. Nagy bankok	47.057,849	5.368,231	11·41
	<u>57.138,335</u>	<u>6.836,489</u>	<u>11·96</u>

Bizonyos azonban, hogy a régi bankok kivételével a többiek a nagy nyereségeket nem a szabályszerű banküzletekből, hanem az üzérkedésekből meritették. A régi bankok tekintetében kivételt lehetett és kellett is tennünk, mert ezeket a nagy osztalékok fizetésére a rendelkezésökre állott aránylag jelentékeny idegen tőkék képesítették. Tételünket már volt alkalmunk igazolni és még inkább lesz alkalmunk kimutatni, midőn egyes bankok enyészetének okait fogjuk vázolni.

Egyébként az osztalékokat különösen nagyoknak sem mondhatjuk, tekintve az akkori kamatviszonyokat. A bankok részvényeinek árfolyama és osztaléka változását a 8. sz. a. táblázatban mutatjuk ki. Az árfolyam és osztalék közt szabályos összefüggést nem találunk és nem állithatnók, hogy az árfolyam az osztalék arányában emelkedett vagy hanyatlott. Az árfolyamhoz képest p. o. a kereskedelmi bank 1872-ben 8·42%-nyi, az első magyar iparbank pedig 6·08%-nyi osztalékot fizetett.

Egyikről sem lehet állítani, hogy üzérkedési papír lett volna. Azt azonban constatáljuk, hogy az árfolyam szerint számított osztalék lényegesen kisebb a névérték alapján számítottnál. Így a kereskedelmi bank a névérték szerint 17%, az első magyar iparbank 22½%-nyi osztalékot fizetett. Kiemeljük e tényeket azért, hogy rámutassunk arra, hogy mennyire téves, midőn a részvények jövedelmezőségét névértékük alapján számítják és különösen midőn ebből azután a tőke hatalmaskodásaira divatossá vált következtetéseket vonnak le. Gyűlöletessé akarják tenni a tőkét, megfélemlítve arról, hogy ez nem az agráriusok, hanem a szoczialisták malmára hajtja a vizet és hogy végelemezésben a tőke ellen való h rezuk tulajdonkép aláassa a magántulajdont általában. A szoczialisták a leghevesebben nem a tőkét, hanem a földbirtok magántulajdonát támadják meg. Az agrárius nagyurak azonban az ellentétek keresésénél, saját osztályérdekeik előtérbe tolásánál erről meg szoktak feledkezni.

Az árfolyamot és osztalékot mutató táblázat kapcsán még csak az osztalék folytonos ingadozását akarnók kiemelni, a mely különösen a nagy forgalmi és általában az üzérkedé-

seken alapuló bankoknál fordul elő. Világosan látható ez a magyar hitelbanknál és az angol-magyar banknál. Az első a részvények névértéke alapján számítva

1868-ban	11·65 ‰
1869-ben	8·75 „
1870-ben	6·875 „
1871-ben	11·25 „
1872-ben	15 „

a második pedig a névértéket agió nélkül, tehát 80 frtban számítva

1868-ban	10·3 ‰
1869-ben	9 „
1870-ben	6·25 „
1871-ben	13·75 „
1872-ben	15 „

osztalékot fizetett.

Tény egyébként az, hogy a bankok az 1872-ik évre fényes osztalékokat fizettek. De a bankokat erre képesítő nyereségek főleg az üzérkedésnek voltak folyamányai s így tulajdonkép nem a virágzásnak, hanem az enyészetnek voltak jelei.

Az enyészet kora.

(1873—1879.)

I.

Az alapítási korszakot a fejlődés korának szerették mondogatni. Pedig sokkal megfelelőbb nevet is adhattak volna neki. Elnevezhették volna a túlvérmes remények okozta mámor korszakának, mely szilárd alkotások helyett légvárakat rakott, melyeket az első szélroham halomra is döntött.

Mindenfelé láthatjuk és tapasztalhatjuk az anyagi erő túlbecsülését, a meggondolatlanságot, a tervszerűség hiányát, sőt a határozott kapkodást.

Kormány és törvényhozás megfélekezett gróf Széchenyi Istvánnak arról a bölcs tanácsáról, hogy „a beruházás mérvét nem a szükséglet, hanem az arra való tehetség állapítja meg. A beruházást túlszigázni és ez által a nemzet erejét kimeríteni egyenesen vérét és csontvelejét megtámadni, hiba és bűn, mert az ilyen nem teremthet tartós fényt, csak ephemér felcsillamlást.”

Igaz, hogy már régen, még 1843-ban adta vala nemzetének gróf Széchenyi István ezt a bölcs tanácsot. Könnyen kieshetett az emberek emlékéből. De sokkal közelebb esett az 1868 : XV. t.-cz. megalkotása, melynek 3. §-a mondja: „Határozottan megállapittatik, hogy 1869. január 1-től kezdve a két pénzügyi kormányzat vezérelvét a bevételek és szükségletek közti egyensúly helyreállításának kellend képeznie.”

S éppen abban az évben, melynek a törvény szavai szerint a rendezett államháztartás első évének kellett volna

lennie, kezdődött meg nálunk a deficités gazdálkodás a túl-hajtott beruházás, tulajdonkép vasutépítés eredményekint. Utépítésekre, folyamszabályozásokra az állam általában keveset költött.

Nem kutatjuk sem az államháztartási deficitet, sem azokat a terheket, melyeket a vasutak csekély jövedelmezőségöknél fogva az államra részint kölcsönkamat és törlesztés, részint mind inkább növekedő kamatbiztosítási előlegek czimén raktak. De ki kell emelnünk, hogy az állam folytonosan újabb meg újabb kölcsönökre szorult és minden egyes újabb kölcsön terhesebb feltételek mellett kötött meg. Kitűnik ez az alábbi, államkölcsöneinkre vonatkozó összehasonlító kimutatásból, mely egyszersmind az 1876—80. években megkötött törlesztés, illetőleg visszafizetés alá nem eső aranyjáradék-kölcsönben jelzi az állami pénzügyi viszonyok jobbra fordultát. — A vasutak és a deficit fedezése miatt az 1867—80. években kötött magyar államadósságok a következők:*)

	<i>Törlesztési vagy visszafizetési idő</i>	<i>Kamat</i>	
	év	névleges	tényleges
Vasuti kölcsön	50	5%	7.78 %
Gömöri vasut zálogkölcsön	40 $\frac{1}{2}$	5 „	7.557 „
A 30 milliós kölcsön	32	5 „	7.6033 „
Az 54 milliós kölcsön	30	5 „	7.89 „
A 153 milliós kölcsönből			
76 $\frac{1}{2}$ millió (1873)	5	6 „	10.407 „
76 $\frac{1}{2}$ „ (1874)	5	6 „	10.235 „
400 millió aranyjáradék (1876—80)		6 „	8.3246 „

A kedvezőtlen állampénzügyi viszonyok eredményezték, hogy a nagy elevenséget, mely az 1868—73. években a vasutépítkezés terén mutatkozott, az 1874—1880-as években pangás, sőt mondhatjuk szünetelés váltotta fel. Az ujonnan megnyílt vasutvonalak hosszáról szóló, a túloldalon olvasható adatok e mellett határozott tanúságot tesznek.

*) V. ö. „Magyarország államadósságai“ című értekezésemet. Nemzetgazdasági Szemle 1882.

Ujonnan megnyílt vasutvonalak hossza.

Év	kilométer
1874	169
1875	—
1876	282
1877	73
1878	127
1879	154
1880	21

A hat év alatt nem nyílt meg annyi vasutvonal, a mennyi magában az 1873. évben (877 km.) megnyílt. Pedig ez az év a megelőző két évhez képest, hanyatlást mutat. De ha ezt az időszakot a vasutépítés terén csaknem meddőnek mondhatjuk is, már a vasutpolitika terén korántsem mondhatjuk eredménytelennek. Ebben az időszakban kezdték érezni a könnyelműséget, melylyel a vasutengedélyezés és építkezés körül az illetékes körök eljárak. Az ujonnan épült vasútak által okozott bajok orvoslására szolgált az állam kezessége mellett felvett u. n. beruházási kölcsön. Ennél azonban sokkal fontosabb az államosítási rendszer, melynek alapjai akkor vettettek meg a keleti vasut és a tiszavidéki vasut államosítása által.

Hazánk gazdasági fejlődése, vagyoni haladása ma is főleg a termés sikerétől függ. Akkor azonban mondhatjuk egészen az aratás eredményétől föltételeztetett. A termés sikere fölött pedig akkoron még jóformán egészen az időjárás határozott, az okszerű, talajkimélő és javító gazdasági művelésnek, különösen hazánknak főmezőgazdasági, jobban mondva gabona termő vidékein vajmi kevés nyoma volt. S a kedvező időjárás, mely hazánk mezeire az 1867. és 1868. években a bőség szaruját hintette, kedvezőtlenre változott át és a két bőtermésű évet a csekély, sőt rossz termésű éveknek egész hosszú sora váltotta fel, mondhatjuk az 1869. évtől egészen az 1876. évig, melyek közt a válságos 1873. év volt a legrosszabb, melyet az inséges évek közé is sorozhatunk és a mely monarchiát arra is birta, hogy a gabonavámokat ideiglenesen megszüntesse. A rossz éveket követő 1877. évet a közepesek közé, de

már az 1878. évet a bő évek közé számíthatjuk, holott az 1879. év ismét a gyengék közé tartozott. S ezek a rossz és inséges évek alatt az árak roppant felszöktek.

Többször említettük, hogy az 1869-ben kitört válság elvett minden kedvet új ipari vállalkozásoktól. A gyenge és rossz termésű évek aláásták a kereskedelmet, de a malomipart is. Virágzó állapotban csak az építő ipar és az ezekkel összefüggő téglagyárak, valamint a teleküzérkedés vala. S virágzott még a tőzsdejáték, melynek akkor egyébként az egész világ hódolt. A tőzsdejáték vili tánczát járta. Még 1872-ben nálunk az emberek némileg tartózkodtak. De már 1873. elejétől fogva, tehát a bécsi tőzsde befolyása alatt éppen akkortájt engedték magukat egészen át a játékszenvedélynek, midőn éppen a bécsi tőzsde is érezni kezdte, hogy az általa teremtett állapotok tarthatatlanok és hiú ábrándokkal és reményekkel igyekezett fenntartani a sok mindenféle hab- és buborékértékeket. Bízott a német tőke támogatásában, majd a világkiállításához kötött túlzott reményeket.

Még jóformán meg sem nyílt a túlesigázott üzérkedésnek utolsó reményhorgonyát alkotó világkiállítás, midőn az utolsó időkben már csak mesterségesen fentartott üzérkedés által rakott fényes és tündöklő légvár nagy robajjal összeroskadott, maga alá temetve nem csak a hab- és buborékértékeket, miket az alapítás és játékdüh fújt fel, hanem megingatva azokat is, melyek szilárd alapokon nyugodtak.

A bécsi tőzsdeválság hazánkban is megkövetelte áldozatait, nem csak azok körében, kik egészen átengedték magukat a tőzsdejátéknak s nem is pusztán azok körében, kik csak úgy mellékesen izlelték meg a tiltott gyümölcsöt, hanem még azok körében is, kik a tőzsdejátékokban, a túlhajtott üzérkedésekben semmi részt sem vettek. A könnyű kereset és meggazdagodás előmozdítja a könnyelmű és pazar életmódot. Ez is előmozdítja a termelést, fokozza a munkát, gyarapítja a nyereségeket. Mindezeknek azonban véget vet a mámor megszűnte, a kijózanodás, sőt az ellenkező végletbe csap át. Az emberek mindenben és mindenütt igyekeznek takarékoskodni, hogy kipótolják veszteségeiket.

Még azért sem szorítkozhatott a bekövetkezett válság a tőzsdére, mert a túlbizalmat rendszerint a teljes bizalmatlanság váltja fel. A hitel általánosan meginog s mindenki igyekszik megmenteni, a mit csak menteni lehet. A hitelválság szükségkép súlyosan nehezedik az iparra és a hitelre szoruló kereskedelemre és létalapjukban támadja meg a hitelintézeteket, melyek úgy szólva egészen a hitelen alapulnak.

II.

A bécsi tőzsdeválság, mely különben csak kiinduló pontja volt az 1879-ig tartó válságos időnek, mely Franciaország kivételével Európaszerte, sőt nem csak a mi földrészünkön, hanem a tengeren túl, Amerikában is megkövetelte áldozatait, mert az egész világ hódolt a tőzsdének, forduló pontot képez a budapesti bankok történetében. Ha az előbbi években, az 1870. év kivételével, évről-évre újabb és újabb bankok léptek a küzdőterre, a bécsi tőzsdeválság után már csak pusztulással találkozunk.

Május 7-én tört ki a vihar, mely első rohamra elsöpörte az alkotások nagyobb részét, melyek különben sem vethettek még gyökeret. Kitépett több olyant is, mely ugyan már meggyökeredzett, de a mely vagy nem vert még elég mély gyökeret vagy kezdettől fogva gyenge hajtás vala. Megingatta mindazokat, melyek nagyon is merész üzérkedésekbe vagy erejüket fölülmúló és őket tulajdonképeni feladatuktól elvonó vállalatokba bocsátkoztak. De érzékeny sebet ütött azokon is, melyek az enyészet korszakát túléltek.

Hogy minő roppant pusztítást vitt végbe az általánossá lett válság, erről általában nem szerezhetünk magunknak kellő tájékozást, ha a bankoknak 1872. és 1873. évi mérlegeit (2. és 9. sz. a. melléklet) hasonlítjuk össze, különösen pedig akkor nem, ha az összehasonlítás csak a főviszonylatokra vagy éppen csak a végösszegekre szorítkozik. De a rombolást egész nagyságában még akkor sem látjuk magunk előtt, ha az 1879. év mérlegét is bevonjuk az összehasonlítás körébe.

Összehasonlítva az 1872. és 1873. évek mérlegeinek végösszegeit, hajlandók vagyunk a budapesti bankok állapotát változatlanúnak, sőt bizonyos részben még fejlődésben levőnek is tekinteni. Az 1872. évben 16 bank tette közzé vagyonszerűségét, az 1873. évben ugyanennyi. Az 1872. évi mérleg szerint a bankok részvény- és tartaléktőkéje 57.1 millió forintot tett. Ez ellenében az 1873. évben a mérlegben 58.2 milliónyi, tehát 1.1 millió forinttal nagyobb részvény- és tartaléktőke fordul elő.

Ugyanezeket a viszonyokat az 1879. évi mérlegben is vizsgálva találjuk, hogy akkor már csak 12 bank vala mintegy 24.9 millió forintnyi részvény- és tartaléktőkével. A bankok saját tőkéje e szerint az 1872. évhez képest 32.2 millióval, sőt az 1873. évhez mérve 33.3 millióval csökkent.

Ily általános vizsgálatnál azonban egyáltalán nem is lehet és nem is szabad megállapodni. Feltétlenül, habár csak felszínesen is, vizsgálni kell a részleteket. Hasonlítsuk össze első sorban az 1872. és 1873. évi mérlegeket. Már az összehasonlítás is számos pusztulást tár szemeink elé. Így csak a végeredményeket nézve, látjuk, hogy a bankok részvénytőkéje 52.9 millióra csökkent, továbbá, hogy a tartalékoknak nagy arányu gyarapodása nem a nagy üzleti eredményeknek, hanem éppen elkezkezőleg a biztos kilátásban levő veszteségeknek folyományai. A tartalékokat nem anyagi helyzetük erősítése, hanem a biztos veszteségek fedezhetése végett gyarapították.

Változatlan maradt ugyan a bankok száma, de csak azért, mert a kimutatásba két új bankot kellett felvenni, mely 1873-ban tette először közzé mérlegét. A működő bankok közül kettő 3.2 millió forintnyi részvénytőkével lépett ki a sorból s új kettő lépett be a sorba, de már csak 415,000 forintnyi alaptőkével. Ez a viszony azonban még nem indokolja a részvénytőkének 3.5 millióval való apadását. De látjuk továbbá, hogy két bank, nevezetesen a franko-magyar bank és a budapesti iparbank, 3 millióval szállította le részvénytőkéjét, mely ellenében nagyobb mérvben csakis az iparosok általános takaré- és hitelegylete emelte részvénytőkéjét.

Ha az aktívákat nézzük, érdekes látnunk, hogy végösszegek csaknem változatlan maradt s 1873-ban éppen úgy

153 millió forint vala, mint 1872-ben. De hogy mennyivel kellett egyes bankok cselekvő vagyonának apadniok, arról már csak az az egy tény is tájékoztatást nyújt, hogy a magyar általános hitelbank az 1872. évi 37·3 millió forint helyett 63·1 millió forintot és a pesti magyar kereskedelmi bank az 1872. évi 15·5 millió forint helyett 18·9 millió forintot mutat ki 1873-ban. Ennek a két banknak cselekvő vagyona tehát 29·2 millióval emelkedett, ennyivel kellett tehát a többi bankok aktíváinak apadniok. A hitelbank kivételével a többi nagy bankoknál tényleg milliókra menő hanyatlást látunk s mindezek a bankok kisebb-nagyobb veszteséggel zárták le az 1873. évet.

Sokkal nagyobb arányú pusztulást, habár még korántsem a pusztulást egész nagyságában látjuk, hogy ha az 1872. évi és az 1879. évi mérlegeket hasonlítjuk össze.

Az 1879. évi vagyonmérlegben már csak 12 működő bank fordul elő, s ezek közt két új. Pusztán csak a közölt vagyonmérlegeket nézve, már is 8 bankot kell megszűntnek tekintennünk. Igen, de az 1879. évi mérlegben előforduló bankok közül 7-nél nem kevesebb már végelgyengülésben szenvedett, melyek rövidebb-hosszabb idő múlva ki is léptek a sorból.

Bátran mondhatjuk tehát, hogy az itt vázolt időszak végén a székes fővárosban tényleg már csak 5 működő életképes bank vala 13.845,000 forintnyi részvénytőkével. Szembeállítva a most említett részvénytőkét az 1872-re kimutatott 56.432,000 forintnyi részvénytőkével, 42·6 millió forint kevesbletet látunk.

S legalább is ezt a 42·6 millió forintnyi kevesbletet bátran állíthatjuk oda mint veszteséget. Ha egyes pusztuló intézetek a romokból mentettek is meg némi kisebb-nagyobb töredékeket, viszont számításán kívül hagytuk a részvényekre bekívánt további befizetéseket, úgy szintén a részvényeknek a válság kitörése előtt való árfolyamát, valamint figyelmen kívül hagytuk, hogy az 1872. évi kimutatásunk nem foglalja magában az összes, a válság kitörése előtt már működésbe lépett bankokat.

Nem vagyunk abban a helyzetben, hogy a válság által a bankokba fektetett tőkékben előállt veszteséget egész nagyságában kimutathassuk, de hogy fentebbi becslésünk egyál-

talában nem túlzott, erre nézve csak néhány adatot szándékozunk előterjeszteni.

A bankok befizetett részvénytőkéjének fejlődéséről 1. sz. a. csatolt kimutatásunkból kitűnik, hogy az 1872. év végén tulajdonkép 20 bank 59·16 millió befizetett részvénytőkével működött.

Fentebbi számításunkban a 2. sz. a. melléklet alapján csak 56·43 millió forintból indultunk ki. A különbözet 2·73 millió forint.

A franko-magyar banknál az 1873. évben 160,000 részvényre 10 frt, 140,000 részvényre pedig további 10 frt befizetés történt. Ez szintén 3 millió forint, melyet tulajdonkép hozzá kell irni az 56·4 milliónyi részvénytőkéhez. Ide kell irnunk azt az egy millió forintot is, melylyel az iparosok általános takaré- és hitelegylete az 1873-ik évben emelte részvénytőkéjét.

Ez a három tétel már maga 6·73 millió forint. Nézzük meg az elpusztult jelentékenyebb bankokra vonatkozólag, hogy 1872-ben mily nagy a különbözet részvénytőkéjük értékénél a befizetés és az árfolyam értéke közt. Az alábbi kimutatásban tekintetbe vett 7 banknál a tényleg befizetett összeg és az árfolyam érték közt 8·67 millió forint a különbözet. S az 1872. december 31-ikén volt árfolyamok még nem a legmagasabbak.

	Részvények száma	Befizetett tőke	Tőzsdei ár- folyambani értéke
1. Általános magyar municipális hitelintézet	50,000	4.000,000	4.625,000
2. Angol-magyar bank	100,000	8.000,000	9.650,000
3. Budai kercsk. és iparbank	3,000	600,000	810,000
4. Budapesti iparbank	10,000	1.000,000	1.195,000
5. Franco-magyar bank	160,000	12.800,000	15.840.000
6. Iparosok ált. tak.- és hitelegylete	20.000	1.000,000	2.420,000
7. Magy. ált. földh.-részv.-társ.	100.000	9.775.000	11.300.000
összesen		37.175,000	45.840,000

III.

Azt hiszszük, hogy feladatunknak egyáltalán nem felel-nénk meg, ha egyszerűen csak megállapítanók a tényt, hogy számos bank ment tönkre s hogy e bankok pusztulásával különösen akkori viszonyainkhoz képest óriási tényleges és kép-zelt tőke semmisült meg. Feltétlenül szükségesnek tartjuk, hogy a rendelkezésre álló adatok felhasználásával lehetőleg behatóan vizsgáljuk megsemmisülésök okait, mert az afféle általános szólammal, hogy fölöslegessé váltak, vagy hogy az általános bizalmatlanság söpörte el őket, nem elégedhetünk meg. Az első indokot elfogadhatónak sem tarthatjuk. Igaz lehet azokat az intézeteket illetőleg, melyek még magukról jóformán semmi életjelt sem adtak, de nem foghat helyet az oly intézetekkel szemben, melyek egy vagy más irányban magukat már is érvényeistették s így bizonyítékot is szolgáltattak a mellett, hogy szükségesek. Különben sem lehet szem elől téveszteni, hogy a szüntelenül fejlődő élet újabb szükségleteket teremt. Az általános bizalmatlanság már első tekintetre sem látszik elég magyarázatnak, nézve azt, hogy a legtöbb bank elsöpörtetett. Már ez a tény maga is figyelmeztetésül szolgál arra nézve, hogy a bankokban is hibának kellett lenni, hogy enyészetöket nem csak az általános viszonyoknak, hanem saját belső bajaiknak is kell felróni. S tényleg látni fogjuk, hogy a bankok méhökben hordták közeli pusztulásuk magvait s hogy az általános viszonyok csak előmozdították s sietteték kikerülhetetlen végzetöket.

Bármily érdekes lenne is minden egyes megszűnt bank tönkrejutásának okait külön-külön vizsgálni, bizonyos korláto-kat e vizsgálatunknak meg is kell szabnunk. S így ez irányú vizsgálatunkban csak egyes bankokra terjeszkedünk ki, melyeket illetőleg különben is bővebb adataink vannak.

Kezdhetjük a pesti népbankon annál is inkább, mert ez volt az első, mely működését a tanulmányunk tárgyává tett korszakban kezdte meg és első vala azok a bankok közt, melyeket a kitört válság megingatott és az összes bankok közt az egyetlen vala, mely maga ellen csődöt volt kénytelen kérni.

Már említettük, hogy a pesti népbank mint bár kezdetleges alapokon nyugvó és az eszménytől nagyon is távol eső szövetkezet létesített. Úgy látszik, hogy az alap, melyen nyugodott, csakhamar felébresztette birtokosai elégedlenségét, azonban korántsem abban az irányban, hogy a benne kifejezésre jutott eszmét hívebben valósítsák meg, hanem, hogy igazi részvényes bankká legyen. Tény az, hogy az 1869. márczius 21-én tartott közgyűlés bizottságot küldött ki, hogy tegyen javaslatot arra nézve, hogy mily módok mellett lehetne a törzsbetéteket részjegyekre átváltoztatni. Az intézetnek tervbe vett átalakítását oly fontosnak tartotta, hogy a kiírt választásokat elhalasztotta és ülését elnapolta addig az időpontig, míg a kiküldött bizottság javaslataival elkészülhet.

Újabb, június 27-én tartott ülésében azonban nem a kiküldött bizottság jelentését vette tárgyalás alá, hanem — az időközben lábra kapott híresztelések folytán, melyek hanyag, sőt hűtlen kezelésről és ez által okozott hiányokról és veszteségekről akartak tudni — egy újabb bizottságot küldött ki azzal a feladattal, hogy késedelem nélkül behatóan vizsgálja meg a könyveket és az üzletmenetet és tegyen részletes jelentést az üzlet állapotáról. Ez a bizottság már július 4-én jelentette az e határidőre elnapolt közgyűlésnek, hogy a híresztelések alaptalanok és a banknál nincs semmi baj.

De, úgy látszik, nem hiába zörögtek a fa levelei és a bank kezeléséről elterjedt hírek még sem voltak egészen alaptalanok és vagy a bizottságot vezették félre, vagy a bizottság maga is hozzájárult, hogy nagyobb baj kikerülése végett az egész elsimittassék. Annyi bizonyos, hogy az 1869. évi mérleget a közgyűlés nem fogadta el, s nem járult ahhoz, hogy az igazgatóság által kimutatott 38.376 frtnyi nyereség felosztassék, míg előbb a mérlegben előforduló kétes követelések természetéről magának meggyőződést nem szerez.

Végre az 1870. évi mérlegből kitűnt, hogy a banknak 126,802 frtra menő nagyon is kétes követelései vannak, melyek nek részben való leírására fordított, t úgy a már említett 1869. évi 38.376 forintnyi, valamint az 1870. évről fenmaradt 33.444 frtnyi nyereség.

Ha a 1872. évről szóló zárszámadási jelentésnek hitel adhatunk, már ekkor a bank viszonyai teljesen rendezettek valának. Az 1872. szeptember 28-án tartott közgyűlés el is határozta a 750,000 frtnyi részvénytőkének 1.5 millióra való emelését, vagyis 7.500 drb új részvénynek kibocsátását, átvételi jogot biztosítva a régi részvényeseknek. De — az 1872-ről szóló igazgatósági jelentés szerint — a terhessé vált pénzviszonyok miatt december 31-ig csak 3664 új részvényre gyakorolták a részvényesek átvételi jogukat.

Különben az 1872. év, a zárszámadások szerint, melyeknek összes részleteit nem ismerjük, 75,479 frt tiszta nyereséget eredményezett. A jelentés pedig örömmel emeli ki, hogy igen kedvező feltételek mellett vett háztelket és hogy Tottis A. czéggel átvette a „Wahrman és Fia“-féle váltóüzletet, melyet 1873. január 1. óta „Tottis és társa“ czég alatt folytat.

Februárban tehát a részvényesek még biztató reménynyel nézhetek a jövő elé. De a májusi tőzsdekrach, mely összezúzta az összes képzelődés rakta fellegrvárakat, megingatta ezt a különben sem nagy bizalmat érdemlő bankot. Támogatására és fentartására, különösen pedig a kebelében alakult hitelegyletnek lehetőleg sima lebonyolítására összeálltak a budapesti hitelintézetek. A július 29-én tartott közgyűlés sehogy sem tudott abba belenyugodni, hogy az 1.116,400 forintnyi részvénytőke fedezetére csak 338.666 frtnyi vagyon van meg s csak sok lárma s zaj után járult a felszámoláshoz. De ezt sem lehetett végrehajtani. Pest városa a banknál 184.000 forintnyi betéttel vala érdekelve s nem akart a felszámolás végrehajtásához okvetlenül megkivánt fizetési halasztásba beleegyezni, hanem követelésére nézve kieszközölte a biztosítási végrehajtást. A végrehajtás megelőzésére a bank 1873. szeptember 20-án bejelentette a csődöt.

A bankok közbejárása csak abban a részben volt sikeres, hogy s hitelegylet ügyeinek lebonyolítását az akkoriban nagy tekintélynek örvendett Iparosok általános takaré- és hitelegylete vette át. Ekként lehetővé tétetett az egyleti tagoknak, hogy kötelezettségeiknek, habár nem is az eredeti törlesztési feltételek szerint, még is részletekben tehessenek eleget. Az eredeti feltételek szerint a törlesztést három hav

10%-os részletekben kellett teljesíteni. A törlesztési határidőt egy óra szállították le. Ezt a kedvezményt a fizetéképes tagoknak jó drágán kellett megfizetniök. Nemcsak hogy a kamatláb emelése folytán lényegesen több kamatot kellett fizetniök, hanem még rendkívül nagy (40%-os) pótfizetéseket is kellett teljesíteniök.

Az előzményeket nézve tehát bátran kiemelhetjük, hogy ez a bank már kezdettől fogva ingadozó alapokon nyugodott és kezelése egyáltalán nem felelt meg az igényeknek.

Több bank nem is került csődbe, hanem felszámolással fejezte be pályáját. Még 1873-ban határozta el a felszámolást, hogy mindenek előtt az alapítási korszak felé megalakult bankokkal végezzünk, a magyar alkuszbank, a pesti váltóüzlet-társaság, a polgári takaré- és hitelegylet. Egyikök sem hagyott vissza mély nyomokat, hiszen működésüket jóformán meg sem kezdték. Az első két bank részvényeinek túlnyomó része még az alapító bécsi intézetek birtokában volt.

A Ferencz-józsefvárosi takaré- és hitelegylet az 1873. év végéig tartotta magát. Az 1874. január 15-én tartott közgyűlés még mellőzte azt az indítványt, hogy a bank a magyar hivatalnokok hitel- és biztosító intézetébe olvadjon, de már a két hónappal rá megtartott közgyűlés elfogadta.

Ugyancsak 1874-ben határozta el a felszámolást a pesti zálogkölcson-intézet, melylyel az alapítási időszak vége felé alakult utolsó intézet is letűnt a láthatárról.

Említettük már a pesti bankról és a pesti egyleti bankról, hogy működésöknek 1873-ban vége szakadt.

Az első főleg az alapító bécsi váltóbank bukása folytán határozta el 1873. november 2-án a felszámolást, de maga is gyenge lábon állt. Elég bizonyíték erre, hogy az 1872. évre már megállapított, de az alapszabályok szerint csak 1873. évi július hó 1-én esedékessé vált 9%-nyi felülosztalék kifizetését kénytelen volt felfüggeszteni. Zavarát különösen a cottage építő társaság részvényei és az e vállalat részére megszerzett ingatlanok okozták. E felszámolás alatt készült első, 1874. június 30-ról szóló mérlege kerek összegben 467.000 forintra teszi veszteségét. A csatolt jelentés azonban óvatosságból hozzát teszi, hogy a mérleg összege még korántsem fejezi ki az egész

veszteséget, s valószínűleg még egy milliónyi veszteség fog előállani. Tényleg veszendőbe ment az egész részvénytőke.

Az egyleti bank a felszámolás elhatározása végett 1873. november 23-ra hívta össze a közgyűlést. De ez nem volt határozatképes s így csak az 1873. december 7-én tartott közgyűlés határozta el a felszámolást. Indokul az igazgatóság a kisebb bankok irányában általában uralkodó nagy bizalmatlanságot hozza fel, a mely nekik lehetetlenné teszi idegen tőkéknek akár betét, akár visszleszámitolás által való megszerzését. Felhossa, hogy a betétek az előző évi 364.000 forintról már is 33.000 forintra szálltak le, visszleszámitolási hitelt pedig általában nem kap. Felemliti, hogy eddigelé a veszteség csak 51,173 forint, nem nézve azt, hogy az intézet által 1872. ben 184.000 forinton megvett ház a teljes vételárban vétetett fel a mérlegben és hogy ma azt ezen az áron nem lehet értékesíteni. A veszteség tehát bizonyára nagyobb lesz, de ellensúlyozza, hogy a bank 2000 drb. saját részvényt olcsón vett meg. A közgyűlés, mint már is jeleztük, a felszámolást minden akadékoskodás nélkül határozta el. De ezután kezdődött csak a bonyodalom. A felszámoló bizottság a felszámolás végrehajtása tárgyában az Iparosok általános takaré- és hitelegyletével bocsátkozott alkudozásba és jutott megállapodásra. A megállapodás jóváhagyása végett 1874. április 28-ra összehívott közgyűlés azonban a kötött egyezménynek még csak tárgyalásába sem bocsátkozott, hanem több részvényesnek azt az indítványát fogadta el, hogy a felszámoló bizottság igyekezzék valamely intézettel arra a megállapodásra jutni, hogy az vegye át az összes aktívákat és passzívákat azzal a kötelezettséggel, hogy a 8000. darabra leszállított 70 forinttal befizetett részvényeket az év végéig két részletben 36 forinttal váltsa be. A határozat ellen több részvényes az ily ügyekben akkoron még illetékes földmivelés-, ipar- és kereskedelemügyi miniszteriumhoz folyamodott, különösen hangsúlyozva, hogy az intézet vagyona szabályszerű felszámolás esetén a részvényeseknek többet fogna eredményezni. A miniszterium a határozatot tényleg meg is semmisítette és újabb közgyűlés egybehívását rendelte el. Az új közgyűlés, habár sok lármás és zajos jelenet után nagy szavazattöbbséggel újabban is elfogadta

az előbbi közgyűlés által határozattá emelt indítványt. Érdekes világot vetnek az egész eljárásra az ellenzék követelései, melyek abban központosultak, hogy a felszámoló bizottság terjesztszen elő mérleget, hogy tulajdonkép megismerni lehessen az intézet helyzetét. S ezt az igazán jogos és méltányos követelést nem teljesítették s a közgyűlés az aktívák és passzívák átruházását elhatározta a nélkül, hogy egy azokat feltüntető mérleg feküdt volna előtte. A cselekvő és szenvedő vagyont a közgyűlési határozatnak megfelelőleg az Iparosok általános takaré- és hitelegylete vette át s a részvényeseknek a részvényenkint 36 forintban megállapított összeget még 1874-ben ki is fizette. Erdemes megemlítenünk, hogy az átruházási szerződésben az 1872-ben 184,000 forinton megvett ház már csak 90,000 frttal értékesítettett. Különösen figyelemre méltók még a hitelegyletre vonatkozólag létrejött megállapodások, melyek szerint is a pontosan fizető tagoknak megengedettett, hogy a tartozásaikat három havi 5%-os részletekben törleszthessék, továbbá 8%-nál magasabb kamat fizetésére ne köteleztessenek s végre, hogy a tagok egyetemleges szavatossága csakis az 1874. végéig mutatkozó függő tételek erejéig terjed ki, azon túl pedig egyetemleges szavatosságuk megszűnik. Tagadhatatlan, hogy ennek a banknak hitelegylete sokkal humánusabb bánásmódban részesült, mint a pesti népbanké, de tagjai élvezett hitelüket azért mégis méreg drágán fizették meg. Hitelegyleti tag csakis részvényes lehetett, ki hitelének biztosítására részvényét vagy részvényeit a banknál tartozott letenni.

Midőn így, habár fővonásokban is, előadtuk az 1873. és 1874. években megszűnt bankok viszontagságait, áttérhetünk azon nagy bankokra, melyek tönkrejutásának okait igyekszünk részletesebben kifejteni.

Előre bocsáthatjuk, hogy mindazokat a nagy bankokat, melyek később feloszlottak, az 1873. évi válság erősen megingatta.

Ha megnézzük a bankoknak a 9. sz. a. kimutatásban foglalt 1873. évi vagyonmérlegeit, látjuk, hogy a megingatott nagy bankok közt első helyet a franko-magyar bank, hazánk-nak a saját tőkét nézve akkoron leghatalmasabb bankja foglalja el. Vagyonmérlegéből ugyanis kitűnik, hogy az 1872-ben kimutatott 12·8 millió befizetett részvénytőke helyett csak

10 millió forint részvénytőkét számol el s ennek daczára nemcsak hogy nyereséget nem, hanem közel 2·5 millió forintnyi veszteséget mutat ki a mérlegben.

Viszonyairól és megszűnésének okairól csak úgy alkothattunk magunknak habár nem is tökéletes képet, ha visszamegyünk az 1872. évi zárszámadási jelentésre, melyben felsoroltatnak a függő vállalatok. Az említett jelentés szerint a bank érdekelve volt a Károlyvár-fiumei vasut építésénél 10%-kal, a magyar északnyugoti vasutnál, a határőrvidéki erdőüzletnél, az 1872. évi 54 milliós ezüstkölcsönnél, a sugárút építési vállalatnál 20%-kal, a román dohánygyedárusági bérletnél 25%-kal, a magyar keleti vasutnak adott 15·2 milliónyi előlegüzletnél.

Mennyi tőkét tartottak ezek az üzletek lekötve, a zárszámadásokból nem lehet megállapítani. Nem lehet ugyanis azokból megtudni, hogy az illető tőkét az adósok rovata alatt előforduló egész 16·8 millió forint, vagy csak egy és minő része fejezi ki s ehhez az összeghez vagy részösszegéhez hozzá kell-e még adni az egész 5·3 milliónyi előlegösszeget vagy pedig csak jelentékeny részét. Biztosra lehet azonban venni, hogy ha a kérdéses üzletek nem is vették igénybe az egész 22·1 milliónyi tőkét, igénybe vették jelentékeny, sőt túlnyomó részét. S ezt a tőkét lekötöttnek kell tekintenünk, mi annál súlyosabban esik a mérleg serpenyőjébe, mert összes tőkéi csak 29·9 millió frtot tettek. S tőkéi jelentékeny, sőt nagyobb részének ezt a lekötöttséget még súlyosbitotta azzal, hogy 1873 elején 1.080,000 frton megvette a Dunaparton, a Ferencz-József-téren fekvő Nákó-féle házat, mely ez idő szerint a „Gresham“ életbiztosító társaságé.

Midőn tehát a bécsi és a budapesti válság kitört, alatta a talaj erősen megingott. Tőzsdeüzletekben roppant összeget veszített, mint ezt az 1873. június hó 30-án lezárt nyereség és veszteség számlából vett következő adatok igazolják:

Veszteség értékpapiroknál	2.461,240 frt 66 kr.
„ idegen váltóknál és értékeknél	391,968 „ 50 „
„ a bécsi fióknál	336,498 „ 28 „
„ a váltóüzletnél	262,966 „ 54 „
Összesen	3.452,673 frt 98 kr.

De ez a roppant összeg még távolról sem fejezi ki a banknak összes tőzsdeveszteségeit s különösen veszteségeit általában. Ezeken a veszteség és nyereség számlában előforduló tételeken kívül a vagyonmérlegben még a következő tétel fordul elő: „Tartalék még le nem bonyolított vállalatoknál és syndikátusoknál előállható veszteségekre, kétes követelésekre és árfolyam hanyatlásokra 2.345,693 forint és 27 kr.“ Még ez a tétel sem juttatja hű kifejezésre a valódi állapotot. S hogy ez így van, csak a nyilvánosságra hozott zárszámadásokat kell jól megnéznünk.

Az 1872. évi nyereség- és veszteség-számlában a kiadások közt a különböző vállalatoknál előállható veszteségek tartaléka gyanánt 540,000 frt vétetett fel. Az 1873. június 30-án lezárt vagyonmérlegben ezen a czimen 600,000 frtot, tehát 60,000 frttal többet számolnak el. A vonatkozó jelentés ezt az összeget mégis mint olyat tünteti fel, mely már 1872-ben helyezettett tartalékba a károlyvár-fiumei vasutépítési üzlet veszteségének fedezésére. Különben az 1872. évi vagyonmérlegben ennek a tartaléknak semmi nyoma sincs s habár e miatt a bank ellen, feltéve, hogy az illető összeg más czimen elszámoltatott, semmikép sem lehet vádat emelni, az egész eljárást és számadási rendszert mégis furesa színben tünteti fel. De határozottan megrovás alá esik az a tény, hogy ha a vasutépítésnél már 1872. év végén mutatkozott 600,000 frtnyi veszteség, miért nem számította el azt ebben az összegben és miért csak 540.000 frttal? Itt világos a palástolási szándék és a nagyobb osztalék fizetésére való törekvés, határozottan csakis a részvény árfolyama emelésének s ezzel karöltve járó tőzsdei üzérkedés előmozdításának indokából.

Az 1873. június 30-án lezárt vagyonmérleget illetőleg még csak azt kell kiemelnünk, hogy abban az értékpapírok 3:57 millió forinttal vétetnek fel. Erről az értékpapírbirtokról a közgyűléshez intézett jelentés előadja: „Az értékpapírbirtokban, mint legjelentékenyebb tétel 18,742 drb saját részvény fordul elő, melyeknek lassankint való összevásárlásában annak idején semminemű kockázatot nem láttunk, mivel az utolsó tőzsdei időszakban a bank részvényei hason vállalatok árfolyamaihoz mérve nagyon is alacsonyaknak látszottak.“

„A másik jelentékeny tétel 6842¹/₄ országos központi takarékpénztár-részvény.”

Ennyi is elég arra, hogy képet alkothassunk magunknak a gazdálkodásról, melyet ennél az intézetnél folytattak s melyet talán csak az menthet, hogy sok más banknál sem volt máskép, melyek szintűgy az agiotaget s nem a tulajdonképi banküzletet ismerték főfeladatuknak.

Tény, hogy a bank zavarban volt. Ügyeinek rendezését a közgyűlés határozatára kellett bízni. Az e czélból augusztus 3-ára összehívott közgyűlésnek a már többször említett 1873. évi június 30-án lezárt mérlegekkel számolt be.

A további fejlemények és közgyűlési határozatok megértesére előre kell még bocsátanunk, hogy a jelzett mérlegek, ide nem értve a 600,000 frtnyi, állítólag már 1872-ben tartalékba helyezett veszteséget, 5·14 milliónyi tényleges és tartalékba helyezett veszteséggel végződtek, továbbá, hogy az igazgatóság felhívására még a közgyűlés előtt minden részvényre további 10 frt már befizettetett s 10 frtot röviddel a közgyűlés után kellett befizetni.

Két czélt tartottak szem előtt az igazgatóságnak a rendezésre vonatkozólag tett és a közgyűlés által el is fogadott javaslatai. Meg akarták szabadítani a bankot az 1873. év első felére kimutatott 5·14 milliónyi veszteségtől, továbbá fel akarták a részvényeseket szabadítani a már bekövetelt részleten túl való minden további fizetési kötelezettség alól.

Határozatba ment tehát, hogy a bank birtokában levő 90 frttal befizetett, a mérlegben 33 forinttal értékesített 20,000 drb részvény megsemmisíttessék, az ekként forgalomban maradó 140,000 drb részvényre a már bekövetelt 10 frtnyi részlet befizettessék s az ekként 100 frttal befizetett részvények cseréltesse ki 50,000 drb 200 frttal teljesen befizetett részvényre. A 20,000 drb részvény megsemmisítése által az 5·14 milliónyi veszteségből 1·14 millió, a 140,000 drb részvénynek a bekövetelt 10 frtnyi fizetés teljesítése után 14 millió frttal befizetett 50,000 drb 10 millióval befizetett részvényre való becserélése által 4 millió forint egyenlített ki.

Az 1873. évi mérlegnek tehát a bank viszonyait teljesen rendezetteknek kellett volna feltüntetnie, feltéve, hogy a rész-

vényesek tényleg teljesítették vala a tőlük bekövetelt részfizetést és az igazgatóság híven állapította meg a tényleges és a még várható veszteséget.

De az 1873. évi vagyonmérleg éppen nem mutatja a bank viszonyait rendezetteknek. Ellenkezőleg abban ismét újabb 1.553,000 frtot kellett tartalékba helyezni a még le nem bonyolított üzletekből származható veszteségek fedezésére. Úgy látszik, hogy a közönség sem bízott abban, hogy a bank őszintén tárta fel a helyzetét s lassankint megvonta tőle úgy a betéteket, mint a hitelezett összegeket. Világosan áll előttünk ez a tény, hogy ha összehasonlítjuk az itt kérdéses mérlegeknek vonatkozó adatait.

Év	Váltó és utal- vány	Pénztárjegy és betét	Hitelezők	Ház vételárának hátraléka
1872	1.421,395	1.264,113	11.712,123	—
1873 (félévi)	1.299,576	768,000	12.725,265	—
1873 (évi)	33,547	147,000	4.902,262	540,000

A bank szorosan véve már 1873-ban kezdte meg a felszámolást. Üzletköre egyre hanyatlott és működése tényleg arra szorítkozott, hogy újabb és újabb veszteségeket mutasson ki azoknak az üzleteknek a terhére, melyeket 1872-ben, illetőleg 1873 első felében kötött.

Még egyszer, az 1876. ápril 23-án tartott közgyűlésen megpróbálták ugyan, hogy a bank fenmaradása biztosíttassék, de korántsem oly módon, melyet igazi biztosítéknak lehetne tekinteni, sőt ellenkezőleg magán viselte a közeli enyészet bélyegét. Az 1875. évi mérleg már 3.274,158 forintban mutatja ki a szenvedett veszteségeket. A 10 milliónyi részvénytőkéből kerek összegben tehát csak 673 millió forint volt meg, feltevé, hogy a mérleg megfelelt a valódi tényállásnak. A bank helyzetét úgy akarta a közgyűlés tisztázni, hogy elrendelte, hogy a bank által újabban megszerzett s a mérlegben 59-es árfolyamon szereplő 12,000 drb. saját részvény megsemmisíttessék, a veszteség e módon 1.572,224 forintra apasztassék és teher gyanánt irassék elő a fenmaradó 38,000 drb. részvény közt elosztott 76 millió forintnyi részvénytőke ellenében.

Veszteség előírással akarta tehát működését folytatni akkor, midőn ugyancsak az 1875. évi mérleg tanúsága szerint a közönség bizalmát egészen elvesztette. A terhek közt az idegen tőke már csak 2 tétellel szerepel, nevezetesen az osztrák nemzeti bank 492,026 frt 44 krnyi jelzálog-követeléssel és hitelezők 368,249 frt 15 krral. De ezeken kívül a vagyonsmérlegben jelentékeny összeget képviselnek az oly aktívák, melyek szemlátomást értéktelenek vagy határozottan kisebb értékűek valának. Így különösen az ingatlanok vételárukban vétettek föl, holott ezek értéke folytonosan hanyatlott. Az ösztinteséget még utolsó perceiben sem ismerte. De végre mégis be kellett látniok az intéző köröknek, hogy bujkálással, hogy ne mondjuk ámitással nem lehet boldogulni s az utolsó pillanatban (a június 26-án tartott közgyűlésen) mikor is az intézetet a kereskedelmi törvénynek megfelelőleg okvetlenül átalakítani és szervezni kellett volna, elhatározták a felszámolást, mely maig sem fejeztetett be.

Tönkrejutását, ez az előadottakból is kétségtelen, merész tőzsdeüzérkedések, kétes értékű vállalkozások és alapítások idézték elő. Szárnyaló hírek, sugdosások tudni akarták, hogy a kezelés sem volt egészen szabályos, hogy nem annyira a bank, mint egyes vezéregyéniségek játszottak a tőzsdén, kik azután a veszteséggel járó ügyleteket a bankra rótták. Hitelt természetesen semmi esetben sem szabad adni az efféle hiresszéléseknek, feltűnő jelenség minden esetben a sok saját részvény, melyek tőzsdeüzérkedéssel szereztek meg.

Lassú halállal mult ki az angol-magyar bank. Már 1873. évi 1.217,178 forintnyi veszteséggel lezárt mérlege szemmel láthatóvá tette közel enyészését. Nem csak a kimutatott veszteség, hanem a mérlegnek minden tétele, főleg pedig az idegen tőkéknek roppant hanyatlása mutatott arra. Mily nagy mérvben csökkent a közönség bizalma, ezt a vagyonsmérlegeiből vett következő adatok szavaknál foghatóbban tüntetik föl.

	1872	1873
Váltó és utalvány	500,580	414,782
Pénztárjegy	2.031,500	878,500
Hitelezők	5.364,548	1.329,703

A bankot szintén az értékpapírok és vállalatok döntöték veszélybe, mint ezt az 1873. évi nyereség és veszteség számlából vett adatok szólóan igazolják.

Veszteség értékpapíroknál	662,105	frt	10	kr.
„ külföldi váltóknál és pénzeknél	238,950	„	47	„
„ a kibocsátási üzleteknél	37,073	„	17	„
„ a londoni üzletágnál	164,779	„	09	„
„ a váltóüzletben	39,815	„	78	„
„ követelések leírása által	213,873	„	96	„
„ tartalék a besztercebányai faüzletre és a hatvan-szolnoki vasut építésre	370,000	„	—	„
Összesen:	1.726,597	frt	57	kr.

Ezt a veszteséget részben kiegyenlítette a folyó üzletnek: váltóleszámitolásnak és értékpapírbirtoknak jövedelme. Igen, de a folyó üzletek az előző évhez képest nagy mérvben hanyatlottak, mit az idegen tőke visszavonása rendes következményének kell tekintenünk. Így a váltótárcza 1.254,723 forint-ról leszállt 415,450 frtra, az értékpapírbirtok pedig 2.680,961 frtról 1.755.273 frtra.

Az angol-magyar bank igazgatósága zárszámadási jelentésében a franko-magyar bank igazgatóságánál valamivel őszintébb. Ebben világosan és határozottan kijelenti, hogy a mérlegben kimutatott 1.217,178 frtnyi veszteség sem fejezi ki az egész veszteséget. A besztercebányai faüzlet vesztesége csak megközelítőleg állapított meg, a határőrvidéki faüzletre pedig, mely akkor már nagyon is a kétes üzletekhez tartozott, semmi veszteség sem iratott elő. Ki is jelenti az igazgatóság, hogy éppen azért, mert a veszteség egész mérvében meg nem állapíthatott, nem is tesz javaslatot a bank ügyeinek rendezése tárgyában.

A rendezést az 1874. évi mérleg alapján az 1875. május 31-én tartott közgyűlés kísérelte meg. A vagyonmérleg, beleértve az 1873. évi mérlegben kimutatott veszteséget 5.1 milliónyi veszteséggel záródik.

Érdemes az 1874. évi mérlegnek veszteségi tételeit közelebb megtekinteni, hiszen ezek kényszerítették a felszámolásra.

Veszteség a határőrvidéki erdőüzletnél	1.485,000	frt
" a besztercebányai faüzletnél	1.633,860	"
" vasutépítéseknél	68,094	"
" értékpapiroknál	52,646	"
" a londoni ágban	56,179	"
" a kibocsátási üzletnél	30,527	"
" a titeli gátépítésnél	16,195	"
" külföldi váltóknál és pénzeknél	13,961	"
Leírás a budai gyárudvar elleni követelésből	215,000	"
" budapesti téglagyár " "	133,150	"
" a salgótarjáni vasfinomító részvé- nyeknél	176,139	"
" különféle követelésekből	78,700	"
" leltárból	11,737	"
" alapítási költség	76,616	"
Összesen tehát	4.047,804	frt

Ehhez még hozzáadva az 1873. már ki-
mutatott veszteséget

Az egész veszteség 5.774,400

Ebből a roppant veszteségből közel 3-5 milliót a két er-
dőüzlet okozott.

Ismerve a kimutatott veszteséget, áttérhetünk a közgyű-
lésnek a rendezésre vonatkozólag hozott határozataira. Elren-
delte, hogy minden részvényre két egyenlő részletben 10 forint
további befizetés történjék. A részvényesektől tehát 1 millió
forintnyi befizetés követeltetett. A befizetések teljesítése után
minden részvényből leirassák 50 forint, az akként tehát 40 forint-
tal befizetett 100,000 db. részvény pedig cseréltesse ki 40,000
db. 100 forinttal teljesen befizetett részvényre.

Más szóval a közgyűlés határozata azt jelenti, hogy az
5-1 millió forintnyi veszteségből 5 millió forint a részvénytő-
kéből való leírás által egyenlítettessék ki. A leírás folytán 3 mil-
lióra leszállt részvénytőke pedig a részvényekre való folytató-
lagos befizetés által egészítettessék ki 4 millió forintra. Külön-
ben a közgyűlés épen arra való tekintettel, hogy a banknak
immár sokkal kisebb leendő a tőkéje, elrendelte azt is, hogy a
bank üzletei tisztán a folyó bank és betétüzletre korláto-
tassanak.

A banknak nagy forgalmi bank minősége tehát megszűntetett. Mint ilyen talán meg is állhatott volna, ha ott nem lett volna a régi kolonc. A régi üzletekre az 1873. és 1874. évi mérlegekben kimutatott és előírt veszteségek kiegészítést igényeltek. Az 1875. évi mérleg 770,183 frt ily veszteséget mutat ki, az 1876. évi 533.183 frtot s végre az 1877. évi 260.630 frtot. Ezeket az újabban felmerült veszteségeket sem fedezhette a különben is hanyatló folyó üzletnek nyeresége s az 1877. évi mérleg 1.008,652 frtnyi veszteséggel zárult.

Már az 1875. évi mérleg eredményei közel hozták a bank felszámolásának gondolatát, de az ezt célzó indítványt az 1876. június 14-én tartott rendkívüli közgyűlés nem fogadta el. Most azonban, hogy minden újabb mérleg újabb veszteséget is számolt el és veszteségek még felmerülhettek, az összes részvényeseknek be kellett látniok, hogy az intézetet tovább is fentartani lehetetlen. Az 1878. január 25-én tartott közgyűlés a feloszlásra vonatkozó indítványt minden ellenmondás nélkül fogadta el.

S ezzel a hazánkban másodiknak megalakult nagy forgalmi bank is befejezte működését. Rőla alig mondhatjuk, hogy tőzsdeüzérkedések okozták enyészését. A minden áron való üzletkötés vágya az erejét kimerítő, szerencsétlen vállalatokba sodorta, melyek a benne helyezett bizalmat megölték.

Még két nagy bankot ingatott meg az 1873. évi válság, nevezetesen a földhitel-részvénytársulatot és a municipalis bankot. Túléltek ugyan a válságos időket, de tényleges működésök a válság előtt kötött üzletek lebonyolításán túl alig terjedt.

Különösen áll ez a municipalis hitelintézetről. Már első jelentésében kiemeli, hogy 40%-kal részes a sugáruti vállalatban, mely az 1872. márczius 9-én kötött szerződéssel a közmunka-tanácsból a kisajátítási áron vette át úgy a már birtozába jutott, mint a még kisajátítandó sugáruti (most Andrásst) telkeket azzal a kötelezettséggel, hogy a sugáruti házakat 5 év alatt, a mellékutczába esőket pedig 10 év alatt fogja felépíteni, továbbá, hogy az épültre fel nem használható telkek és házak kisajátítási árát a felében viseli s végre, hogy a sugárutat a közmunkatanács részére az 1.038,000 frtban meg-

állapított összegért fogja elkészíteni. Az első 1872. évi zárszámadás szerint ebbe a vállalatba óvadék czimén 551.645 frtot és részesülés czimén 1.225,525 forintot fektetett. A vagyonsmérlegekről 2. sz. a. közölt kimutatásban ez a két tétel az ingatlanok rovata alatt fordul elő. Ez a vállalat tehát részvénytőkéjének közel 44·43%-át kötötte meg. De a most épített vállalaton kívül részt vett abban a konsortiumban is, mely a „fehérhajó“ telkeket vette meg. Mily összeget fektetett ebbe a vállalatba, az sem az 1872., sem az 1873. évi zárszámadásból ki nem tűnik. Az 1873. évi zárszámadási jelentés csak azt emeli ki, hogy a sugáruti vállalatnál való részesedése 1%-kal emelkedett. Maga a vagyonsmérleg 2.658,488 frtban mutatja ki a társas üzletekbe, tehát az említett két vállalatba befektetett összeget. Befizetett részvénytőkéjének 66·46%-át tehát e két vállalat kötötte le. Idegen tőke pedig a vagyonsmérleg tanúsága szerint nem állott rendelkezésére, az, a 8228 frtnyi tartalékot is beleértve, csak 77,679 frtot tett s így bátran mondhatjuk, hogy működésében teljesen részvénytőkéjére volt korlátozva.

S részvénytőkéjének egy részét már 1873-ban elvesztette. Mérlegét ugyanis 102,024 forintnyi veszteséggel zárta le. Különösen aránylag nagy veszteségeket szenvedett az előlegűzletnél (164,912 frt) és az értékpapiroknál.

Üzleteit még inkább összezsugorodottnak mutatja az 1874. évi mérleg. A fehér hajó kiépítésére alakult alkalmi egyesület feloszlott és az egyik épületet a bank vette át 288,082 frtéért, melyet 64,000 frtnyi jelzáloggal terhelt meg. A sugáruti vállalat a mérlegben már 2.788,087 frttal szerepel. E két vállalat, leütve a jelzálog tartozást, igénybe vette részvénytőkéjének több mint $\frac{3}{4}$ részét. S részvénytőkéjén kívül egyéb tőkéje nem is igen volt, mert mérlege a jelzálog kölcsönt leütve, csak 112,000 frt idegen tőkét mutat ki.

Még is az 1874. évet a bank szerencsés évnék mondhatta, mert némi nyereséget mutathatott ki. De már az 1875. évi mérleget kénytelen volt 1.520,000 frtnyi veszteséggel lezárni. S nem csak a veszteség tünteti fel kedvezőtlenebbnek a bank helyzetét, hanem az a tény is, hogy a sugáruti vállalatba befektetett tőkéje 3.046 618 frtra emelkedett. Ha még eddig a bankot a működő intézetekhez tartozónak lehetett is tekinteni

ettől az időponttól fogva, ha nem is jogilag, de tényleg már megkezdte a felszámolást.

A bank viszonyainak megértésére elő kell adnunk, hogy a sugáruti vállalatot az abban részes franko-magyar bank és a pesti építő társaság ingadozása, valamint az építkezésnek csaknem teljes megszűnése miatt fel kellett oszlatni és a közmunkatanácsnál ki kellett eszközölni, hogy a szerződés felbontassék. A vállalatnak a szerződésből folyó kötelezettségei váltása fejében 1.551,000 frtot kellett fizetnie. Ezen felül kénytelen volt a vállalatból még további 9%-ot átvenni. A keresk. törvény 1876. július 1. volt hatályba lépendő. Ez a törvény pedig tiltja a saját részvény birtokát. Hogy a saját részvénytől szabaduljon, átvett a sugáruti vállalatból további 9%-nyi részt.

Tudva voltak e viszonyok az 1876. évi április 30-án tartott közgyűlés előtt. Ennek a közgyűlésnek az is lett volna feladata, hogy a vagyonmérleget a tényleges viszonyoknak megfelelően állapítsa meg. Ezen megállapítás azonban az igazgatóságnak azon indokolása folytán mellőztetett, hogy a közmunkatanácsal a sugárutat illetőleg kötött szerződés felbontása és a jelentés előkészítése közt sokkal rövidebb vala az idő, semhogy a helyzetet teljesen tisztázni lehetett volna. A közgyűlés tehát csak azt a határozatot hozta, hogy megkérdése és jóváhagyása nélkül nem szabad a részvényekre további befizetést bekövetelni.

Helyzetét azonban sokkal világosabban tünteti fel az 1876. évi mérleg, mely 2.354,861 forintnyi veszteséggel záródik. A veszteség eredetét nem kell sokat kutatni. Az 1875. évi mérlegben a bank sugáruti részesedését

3.046,618 frtban mutatja ki.

Ehhez hozzáadva az 1876. év

elején megszerzett 9%-nyi

részesedést

218,155 frtot

egész részesedése tesz

3.264,773 frtot

Ebből levonva az 1876. évi mérlegben ugyan-

ezen a czímen előforduló

1.074,968 frtot

vesztesége tehát

2.189,805 frt.

A fehér hajó telken emelt házat még 1875. évi mérlegében is értékesíti, ellenben 1876. évi mér- legében csak	230,000 frttal 140,000 „
E szerint tehát az e házon való veszteség	90,000 frt.

Ezekhez a veszteségekhez még hozzá kell adni a 151,864 frtnyi veszteséget, a mennyivel az 1876. évet kezdte. Az itt kimutatott veszteségek nagyobb összeget eredményeznek, mint a minőt a bank kimutat. A különbség oka főleg abban van, hogy a sugáruti vállalatnál csak 2.030,558 frtnyi veszteséget mutat ki. Hogy minő alapon? sem a mérlegből, sem a jelentésből nem lehet tudni.

Csak az 1877. évi december 23-án tartott rendkívüli közgyűlés intézkedett az intézet viszonyai rendezéséről. A részvénytőkét 7500 részvény közt elosztott 1.500,000 frtra szállította le olyformán, hogy minden 20 drb egyenkint 80 frttal befizetett ideiglenes részvényelismervény 3 drb egyenkint 200 frttal befizetett részvényre cseréltetett ki. Az 1877. évet már nyereséggel zárta le s fokozott üzleti tevékenységet fejtett ki. Nyereséggel zárta le a rákövetkező 1878-1883. éveket is. Csak-hogy a koloncz, a sugáruti vállalat, még mindig ott függött a testén. Az 1883. évben kezdte magáról lerázni s a mint ez sikerült, 1884-ben csendes halállal ki is mult.

A magyar általános földhitel részvény társulat ugyan már 1871. júniusban alakult meg, de tényleg 1872. január 1-én kezdte meg minden irányú működését. E helyütt benünknek csakis azok a vállalatai és társas üzletei érdekelnek, melyekről már 1872. évi zárszámadási jelentésében emlékszik meg. Figyelmén kívül hagyhatjuk hitelintézeti alapításait, szintűgy a 30 és 54 milliós kölcsönökben való részesedését, de tekintetbe kell vennünk a Temes megyében fekvő nagygáji uradalom megvételét, továbbá a gróf Festetich György tulajdonát képező csáktoronyai, vasvári, csurgói, ollári és taranyi uradalomnak főbérletbe vételét, a többször említett határőrvidéki üzletben való részesedését. Ezeken az üzleteken kívül még tekintettel kell lennünk, hogy az üzlethelyiségei számára a

Deák Ferencz utczában telket vásárolt és ezen négy emeletes házat építtetett.

Hogy mennyi tőkét fektetett különböző vállalataiba, alapításaiba és kibocsátási üzleteibe, ezt a zárszámadásokból nem lehet megállapítani. Nyereségének (1.227,712 frt) túlnyomó részét azonban az efféle és általában bankügyletekből szerezte csak kis töredék származik abból a feladatköréből, melyre ezíme vall.

Az 1873. évben még megvette a felszámoló soproni általános banktól az örgróf Neusiedl-féle birtokot, melyet azonban az 1873. évi zárszámadási jelentés szerint előnyös feltételek mellett ismét eladott. Ez az 1873. évi mérleg, mely a követeléseknél 174,000 frtban, az előlegeknél 154,000 frtban felmerült vesztesérek ellenére közel 600,000 frtnyi nyereséggel záródik, már némi betekintést enged azokról a tőkékről, melyeket ingatlanokban és vállalatokban helyezett el. Három tételt találunk, mely határozottan ide vonatkozik, nevezetesen :

Ingatlanok	1.356,273 frt
Festetich-féle főbérlet	1.256,154 „
Határőrvidék ierdőüzlet	1.374,515 „
Összesen	<u>3.986,942 frt.</u>

Ezt az összeget a 10 millió forint részvénytőkére való tekintettel egyáltalában nem tarthatjuk nagynek.

Smég is ebben az aránylag csekély összegben s az 1875-ben megszerzett 18 093 drb bécsi központi földhitelbank részvényben kell keresnünk az intézet megszűnésének főokait.

A határőrvidéki erdőüzlet már 1874-ben kényszerítette, hogy a nyereség és veszteség számlán 1.091,806 frtnyi veszteség leírást foganatosítson. Ugyan ezen számlán az örgróf Neusiedl-féle birtok vétele és eladása 12,026 frtnyi veszteséggel fordul elő. A Festetich-féle főbérlet 1875-ben 675,201 frtnyi veszteséggel szüntettetett meg. Ebben a most említett két évben még egyéb nagy veszteség leírásokat, különösen követeléseknél és értékpapiroknál kellett eszközölnie. A leírások folytán az 1874. évi mérleg 220,893 frtnyi veszteséggel záratott le, mely azonban a nyereség előírás leütésével csak 141,568 frtban vitétt át a következő évre. Az 1875. évet csak 49,193 frtnyi

nyereséggel zárta le annak daczára, hogy közgyűlési határozattal 20,000 drb. részvény jelentékeny nyereséggel (799,598 frttal, betudva az egyéb értékpapiroknál elért nyereséget) megsemmisítettett, s így a részvénytőke 8 millió frtra leszállítatott.

Hátrányára szolgált, hogy 1873-ban felfüggesztette a jelzálogkölsönök engedélyezését s csakis a már engedélyezettek lebonyolítására szorítkozott. Ezt az üzletágot csak az 1874. év vége felé kezdte ismét folytatni, de csak igen korlátolt mérvben, úgy hogy avval 1876-ban ismét felhagyott. Meg kellett ezt tennie, mert, úgy látszik, zálogleveleit nem értékesíthette. Következtetnünk kell ezt, ha összehasonlítjuk záloglevélbirtokát a folyósított kölcsönökkel.

Év	Folyósított záloglevél-kölcsönök	Saját záloglevélbirtok
1872	5.036,000	2.037,800
1873	104,300	594,100
1874	—	1.868,900
1875	614,500	2.495,300

Míg az 1873—75. években a mérlegeire csak is vállalatai és banküzletei gyakoroltak hátrányos befolyást, már az 1876. évi mérlegben előtérbe lépnek ingatlanai és a bécsi központi földhitelbank részvényei. Az utóbbiak 2.695,278 frttal szerepelnek a vagyonmérlegben s még is az ezekből eredhető veszteség fedezésére 1.666,561 frtot kellett tartalékra tenni. Ugyanebben a mérlegben az adósok számlája 1.591,126 frtot képvisel és az e számlán előforduló kétes követelések 570,280 frtnyi tartalékot igényeltek. Az intézet viszonyai az 1876. év végén úgy alakultak, hogy a 8 millió részvénytőkével szemben áll 2'95 milliónyi veszteség tartalék, mely az 1877. évi mérlegben 3'06 millióra emelkedett.

Még az 1877. évi mérleg lezárása előtt vagy is a 1877. december 28-án azok a részvények, melyekre a bekövetelt további befizetés nem eszközöltetett, semmiseknek jelentettek ki. De sem az ennek folytán elért 240,900 frtnyi, nyereség, sem a részvényekre történt 2.862,740 frtnyi újabb befizetés, sem az a körülmény, hogy 1879. elején sikerült a sok veszteséget és bonyodalmat okozott bécsi központi földhitelbank részvényeken

tuladni, sem a részvénytőkének 7 millióra történt leszállítása nem szerezte meg neki az arra való képességet, hogy mint jelzálog-intézet működjék. A jelzálog-üzletet 1880-ban ugyan ismét megkezdte, de igen csekély eredménnyel. Az abban az évben folyósított kölcsönök 332,900 frtot tettek.

Fennállása utolsó két évében, vagyis 1879-ben és 1880-ban ismét alapítási és kibocsátási ügyletekbe bocsátkozott, nevezetesen közreműködött a magyar-francia biztosító társaság, az Agricola jégbiztosító társaság, a rövid életű magyar vasuti bank, úgyszintén az osztrák országos bank és bécsi bank-egylet alapításánál, továbbá megszerezte a nagyváradi közuti vasutnak engedélyokmányát és résztvett a temesvári közraktárak alapításában.

Feloszlását az 1881. december 18-án tartott közgyűlés határozta el. Ki kell azonban emelnünk, hogy a felszámolásra nem újabb tevékenységből származott veszteségek kényszerítették. Ezt kizárja az a tény, hogy a 7 millió forintra leszállított részvénytőkének 85%-a már 1883-ban kifizetett a részvényeseknek. Kényszerítő körülményként csakis azt tekinthetjük, hogy a bank elvesztette a közönség bizalmát s hiányzott belőle az erélyes működésre szükséges tehetség. Különben felszámolása összefüggésben áll a pesti kereskedelmi bank újjáalakításával, s ez a bank vette is át jelzálog-üzletét és könnyítette meg felszámolását.

Ha átnézzük az 1872. és 1873. évi mérlegeket, azt látjuk, hogy a bankok vagy határozott veszteséggel vagy kisebb-nagyobb mérvben, de határozottan megcsökkent jövedelemmel zárják le az 1873. évet s csak egy van köztük, mely ezt a válságos évet csaknem oly nagy jövedelemmel zárta le, mint a megelőzőt, habár a birtokában lévő idegen tőke jelentéke-nyen csökkent. Ez az igazán csodabank: az iparosok általános takaré- és hitelegylete. Az 1872. évi mérlegét 285,295 frtnyi vagyis 28·53%-os jövedelemmel zárta le. Közzétette az 1873. év első feléről szóló vagyonszámvetést, melyben a részvénytőke az eddigi 1 millió forint helyett 2 millióval, a jövedelem pedig 611,187 frttal, vagyis évi 61·12%-kal szerepel. Az 1873. évi mérleg 565,051 frtnyi vagyis évi 28·25%-os tiszta jövedelmet mutat ki. Az évi mérlegben tehát a jövedelem általában is

leszállt, de különösen a kamatozást nézve roppant mérvben megesappant s a második félévet az első félévhez mérve tulajdonkép veszteséggel zárta le. De végeredményében a bank még is jelentékeny nyereséget mutatott ki, pedig üzletei jelentékenyen hanyatlottak. A következő néhány adat ezt eléggé bizonyítja.

	1872. frt	1873. első félév frt	1873. frt
Részcéltőke	1.000,000	2.000,000	2.000,000
Betét	1.375,252	1.385,062	913,086
Váltótárcza	1.423.833	1.608,123	1.244,752
Jelzálogkölcsonők	248,423	332,436	278,000
Előleg	49,914	14,993	26,738
Értékpapírok	194,152	127,614	172,084
Részletűzet	224,552	108,455	136,204
Készpénz más intézeteknél	54,000	—	—

Nem ismerjük az 1873. évnek első felére vonatkozó nyereség- és veszteség-számláját s e szerint nem is tudhatjuk, hogy minő forrásokból eredt az első félévi roppant nyereség. Előttünk fekszik azonban az 1873-ik évre vonatkozó, mely szerint az összes nyers jövedelem 740,224 frt 30 kr. Ebben szerepel 87,367 frt 16 kr. nyereség telek eladásoknál, 436,139 frt 15 kr. nyereség a pest-lipótvárosi takarékpénztár átvételénél. Az utóbbi tétel magyarázatára ki kell emelni, hogy a nyereséget nem annyira a pest-lipótvárosi takarékpénztár átvételével érte el, hanem inkább azzal, hogy még a nagy „krach“ előtt 20,000 drb. új részjegyet tetemes felpénzzel bocsátott ki. Hason manipulációhoz 1872-ben is folyamodott, midőn is kegyeskedett 4000 drb új egyenként 50 frttal, összesen tehát 200,000 frttal befizetett részjegyet 60,000 frt, tehát 30% felpénzzel kibocsátani. S mindezeket a kibocsátásokat eszközölte akkor, midőn első kibocsátású 6000 drb. részjegye is csak felében vagyis 50 frttal fizettetett be.

S a bank és általában az akkori viszonyok jellemzésére érdemes megemlíteni, hogy ugyanakkor, midőn a pest-lipótvárosi takarékpénztárt beolvasztotta, általános pest-lipótvárosi takarékpénztár cég alatt új hitelintézetet alapított, bizonyára

nem azért, mert szükség volt rá, hanem az agiotage reményében.

Ezt az intézetet kis emberek, többnyire kézművesek a Schulze-Delitzsch-féle mintára tervezték. Akadt azonban köztük pár ember, ki azt a nézetet vallotta, hogy a Schulze-Delitzsch-féle hitelegyletek munkásoknak és nem mesterembereknek valóok. Maguk közt nem tudtak ebben a kérdésben tisztába jönni, tanácskozásaikhoz szakértőket, többnyire pénzes embereket hívtak meg, kiknek sikerült az ellentétes véleményeket kiegyenlíteni. Megesínálódott a bank, melynek élére a meghívott szakértők állottak s a szövetkezetnek tervezett hitelintézetből lett, mint a fentebbiekből kitűnik, valóságos üzérbank, mely főleg agiotage-zsal, telekvételekkel, részletivekkel, alapítással és mindenféle üzérkedéssel foglalkozott.

Midőn megszűnt az agiotage, a telkekkel való üzérkedés lehetősége, a fényes eredményeknek is vége szakadt és lejárt a nagy osztalékok fizetésének ideje. A multhoz képest ugyan jelentékenyen kisebb, de a többi bankokhoz viszonyítva még fényes eredménynyel végezte az 1874. évet, amenyiben 14%-os tiszta jövedelmet mutatott ki, melyhez, habár nem is különös nagy mérvben, mégis jelentékeny összeggel hozzájárult a londoni posztógyár és a pesti egyleti bank (408,332 frt nyers jövedelem ellenében 75,479 frttal). Ezeket az üzleteket pedig egyáltalában nem tekinthetjük folyó banküzleteknek. S ez a tiszta nyereség nagysága annál feltűnőbb, mert a betétek 609,204 frtra hanyatlottak, úgyszintén leszálltak aktív üzletei és a 734,360 frttal értékesített ingatlanai, tehát részvénytőkéjének több mint egy harmada összesen csak 15,319 frtot hozott, tehát igen csekély jövedelmet.

S az elért nyereségből és fizetett osztalékból ítélve, valóban fényesnek mondható intézet már a következő 1875. év vége felé az örvény szélén állott. Ide juttatta, így jelenti az igazgatóság-vezérigazgatójának sikkasztása és hűtlen kezelése, ki ez által az intézetet $\frac{1}{2}$ millió forintnál többel károsította meg.

Nézetünk szerint azonban ez a „fényes“ intézet akkor is aligha kerülte volna ki végzetét, ha vezérigazgatója meg sem károsítja, mert a talaj alatta nagyon is erősen ingadozott.

Már említettük fentebb, hogy az 1874. mérleg szerint 734,360 frt értékű ingatlana vala, mely a saját tőke (2.315,000 frt) 31.7%-át tartotta lekötve, s a melynek értéke úgyszólván naponként csökkent.

Részvénytőkéje egynegyed részének megfelelő összeg az általa alapított s sajátjának is mondható „általános pest-lipótvárosi takarékpénztár” részvényeibe volt elhelyezve. Ezeknek a részvényeknek általában nem volt keletök s később is bajos lett volna azokat értékesíteni, mert a takarékpénztár nem volt életképes, annak ellenére sem, hogy 1874-ben 8%-nyi osztalékot fizetett. Már ekkor egy félmilliónyi részvénytőkével 20 hónapig működött és a nála elhelyezett takarékbetétek (285,777 frt) alig emelkedtek túl részvénytőkéjének felén. S ezeken a betéteken kívül összesen még csak 19,347 frt idegen tőkét bocsátottak rendelkezésére. Az életképesség hiányát bizonyítja nála az a tény is, hogy a kebelében létesített személyes hitelegyletnél új tagoknak felvételét már 1873-ban beszüntette s a tagokat szorosan véve csakis élvezett hitelök törlesztésére szorította. Józan embernek alig is lehetett kedve abba a hitelegyletbe belépni, mely a korlátozások dacára az 1874. évből kifolyólag 3.6% pótfizetésre kötelezte a tagokat.

Kültagja volt az 1875-ben feloszlott Glatz Holzwarth és Schubert betéti társaságnak. Minő összeggel volt ennél a betéti társaságnál érdekelve, erről a közzétett számadások bőlesen hallgatnak. Tény azonban, hogy annál egész betétét elvesztette.

Mindezeket még kiegészítik az 1875. évi zárszámadási jelentésben foglalt következő épületes dolgok. A pesti népbank 1873-ban átvett hitelegyletének felszámolása még mindig nincs befejezve és a banknak a nevezett hitelegylet ellenében 125,871 frtnyi követelése van.

Saját személyi hitelegyleténél 129,930 frt a kétes követelés és egyelőre csak az 1875. év végén kilépett tagoktól, számuk épen nem jelentéktelen (394 tag 389,350 frt hitellel), követeltetett be 25%, illetőleg 20% pótfizetés.

Különben a tényállás az, hogy annak ellenére, hogy 5000 drb részvény megsemmisített s a részvénytőke 1½ millióra szállított le, az 1875. évi vagyonmérleg 667,600 frtnyi vesz-

teséget eredményezett. De ezt az intézeti mérleget, szintűgy a tulajdonát képező takarékpénztár mérlegét, mely csak 3,627 frnyi veszteséggel záródott, sem az igazgatóság, sem a közgyűlés nem tartotta a kétes helyzetnek megfelelőnek, még annak ellenére sem, hogy az intézeti mérlegben az ingatlanok már csak 50,000 frttal szerepelnek. Ezt legjobban az a tény igazolja, hogy a közgyűlés a két intézetnek „Lipótvárosi bank” cég alatt való egyesítését határozta el azzal, hogy a takarékpénztár részvényei megsemmisítenek, az anyaintézet tőkéje részvényleírás által a felére szállíttassék le s ehhez képest az új bank az üzletet 750,000 frt tőkével s 83,291 frt tartalékkal folytassa.

Ezt a most vázolt rendezést korántsem tekinthetjük teljesnek, mert az immár lipótvárosi bank 1876. évi mérlegében 217,000 frnyi veszteséget mutatott ki. Ügyeit újabban és akkép rendezték, hogy az igazgatóság feljogosított 1500 drb. részvény visszavásárlására és megsemmisítésére. A fennmaradó 13,500 drb. egyenkint 50 frt névértékű, összesen tehát 675,000 frt. értéket képviselő részvényt kicseréltek 4,500 drb. 100 frt névértékű részvényre, vagyis a részvénytőkéből egyszerűen leirtak 225,000 frtot s ekként azt 450,000 frtra szállították le. A részvénymegsemmisítés 53,513 frt hasznot hozott. A két tétel tehát összesen 278,513 frtot eredményez, melyből a veszteséget levonva, 61·5 ezer frt fölöslegnek kellett maradnia, mely veszteség tartalék alakítására fordított.

Még három évig működött ezután mint lipótvárosi bank, melyek közül kettőben, t. i. 1877. és 1879-ben osztalékot is juttatott részvényeseinek, a negyedikben már „Budapesti bank-egyesület részvénytársaság” cég alatt egyesült a pest-budai kézműves-bankkal. Az utóbbi bank viszontagságait fölösleges vázolnunk. Édemes azonban felemlitenünk, hogy a most már egyesült két banknak első tervezői csaknem ugyanazok a kis emberek valának. Mondhatjuk, hogy a kis emberek már eleitől fogva nem voltak megelégedve az iparosok általános takaré- és hitelegylete működésével és elégedetlenségök fokozatosan nőtt. Elégedetlenségöknek kifejezést adandó, alapították a pest-budai kézműves bankot, mely különben inkább is működött eredeti célja érdekében. A bankegyesület magát egye-

nesen ezen bank utódjának tekinti, legalább ennek ad kifejezést az 1893-dik évi zárszámadási jelentés.

Az egyesülés alkalmával létrejött megállapodások némi világot vetnek a két banknak akkori helyzetére. A két bank által együttesen birt 7500 részvény közt elosztott 750,000 frtot (450,000 frt és 300,000 frt) leszállították 5000 drb. részvény közt eloszlott 500,000 frtra. Végrehajtották ezt akkép, hogy a lipótvárosi bank értékeiből kihasítottak egy házat, melynek fejében a nevezett bank köteles volt a forgalomban lévő 4500 részvényből 1200 drbot megszerezni és megsemmisíteni. (A részvények árfolyama 1879. végén 59 frt vala.) A fenmaradt 3300 drb. részvényt pedig kicserélték. Minden 3 drb. részvényért 2 drb. bankegyesületi 100 frt névértékű részvényt, 10 frt készpénzt és egy részeltetési jegyet kaptak a részvényesek.

Némely kétes követeléseket ugyanis kihasították, melyeket a bankegyesület 10 éven át tartozott külön kezelni és az ezekre befolyt összegeket pedig 25% kezelési költség levonásával a részeltetési jegyekre tartozott az osztalék kifizetésekor kiszolgáltatni. A kézművesbank 200 drb. részvényt tartozott megszerezni és megsemmisíteni.

Mint ebből a megállapodásból kitűnik, a kézműves bank részvénytőkéje fedezve volt, ellenben a lipótvárosi bank részvénytőkéje már csak részben volt kellőleg fedezve.

IV.

Hosszasan, sőt talán túlhosszasan is időztünk a bankok pusztulásánál. De azt hisszük, hogy a vázlat, mit nyújthatunk, nincs minden tanúság nélkül. A bankok akkori kezelésében előtérben látjuk az értelmetlenséget, könnyelműséget, szemfényvesztést, sőt a határozott romlottságot is. Pedig igazán csak vázlatot nyújthattunk, mert maguk az intézetek által nyilvánosságra hozott tényekre kellett szorítkoznunk. Mily tátongó űrt látnánk még magunk előtt, ha betekintést szerezhethnénk az illető bankok üzleti könyveibe és levelezéseibe.

Nem szabad azonban hinnünk, hogy a válságos idők nyom nélkül tűntek el a feladatukat komolyabban vett bankok fölött. A válságos idők súlyát ezek is érezték.

Már említettük, hogy a fejlődés korában működött bankok közül ez idő szerint már csak öt áll fenn, nevezetesen, alapításuk sorrendjét követve, a pesti magyar kereskedelmi bank, az első magyar iparbank, a magyar általános hitelbank, a magyar jelzálog-hitelbank és végre a magyar leszámítoló és pénzváltó bank.

Következő vázlatunkban főleg csakis ez öt banknak viszonyait szándékozunk ecsetelni. S ezt annál inkább tehetjük, mert a többi bankokkal enyészetők okainak kutatásánál már is behatóbban foglalkoztunk, de még azért is, mert az illető bankokban már a dolog természetéből folyólag is hiányozni kellett a kezdeményezésnek s így a gazdasági viszonyok fejlődésére való befolyásnak is, tevékenységüknek a lebonyolításra és a kibonyolodási kísérletekre kellett szorítkoznia és mint láttuk, tényleg szorítkozott is. A gazdasági fejlődésre tehát szükségkép csak az említett helyét megállott öt bank hathatott.

Az első szembeötlő tény, mire az öt bank vagyonmérélegének vizsgálatánál akadunk, részvénytőkéjük, sőt bizonyos részben tartaléktőkéjüknek hanyatlása. Az említett bankok:

	1872. frt	1873. frt	1879. frt
részvénytőkéje	15.100,000	16.003,100	13.845,000
tartaléktőkéje	296,903	1.157,650	485,649
saját tőkéje	15.396,903	17.160,750	14.330,649

Részvénytőkéjét csakis a pesti magyar kereskedelmi bank emelte s pedig 925,000 frttal. Részvénytőkéjének ezt az emelését az igazgatóság már 1872-ben határozta el, mert kimerült a zálogleveleknek külön biztosítási alapja és azon kérdés előtt állt, hogy vagy meg kell szüntetnie a további záloglevél kölcsönöket, vagy pedig emelnie kell a külön biztosítási alapot. A külön alap emelésére s ebből a célból új részvények kibocsátására határozta el magát. Ezt a műveletet túlnyomó részben még 1873-ban hajtotta végre. Ellenben

a hitelbank részvény visszavásárlás és megsemmítés által 2 millió forinttal, a magyar jelzálog-hitelbank pedig 180,000 frttal szállította le részvénytőkéjét.

Fenti adatok szerint a tartaléktőke 1873-ban rendkívül szaporodott. Ez a rendkívüli emelkedés a hitelbanknál állt elő, mely a bank és áruosztályánál előállható veszteségek fedezetére külön 750,843 frttal ellátott tartalékot alakított. Tartalékjai általában 1872-ről 1873-ra 136,521 frtról 980,160 frtra emelkedtek, 1879-re azonban ismét 407,821 frtra csökkentek. A másik négy bank tartaléktőkéi 1872-ről 1879-re 160,382 frtról 77,828 frtra szálltak le.

De az öt banknak nem csak saját, hanem idegen tőkét is s már ebből következtetve, üzleteiknek is hanyatlaniok kellett.

Mindenek előtt évről évre részletesen kimutatjuk a saját és idegen tőkék közt való arányt, megjegyezve, hogy a hitelbanknál levonjuk a központ követelését, hogy a viszonyok alakulásáról megfelelőbb átnézetet nyerjünk.

Év	Saját tőke frt	Idegen tőke	
		általában frt	a saját tőke %-a
1872	15.396,903	38.628,653	225
1873	17.160,750	62.733,878	366
1874	16.428,473	41.813,609	255
1875	16.378,243	32.274,116	197
1876	16.067,400	33.900,626	211
1877	14.075,871	34.862,317	248
1878	14.249,690	35.438,208	249
1879	14.330,649	37.591,431	262

A saját tőke 1877-ben, az idegen tőke azonban már 1875-ben súlydát a legalacsonyabb fokra. Ezekről az időpontoktól fogva azonban már, habár csekély, de még is folytonos javulást látunk. Ha azonban a bankokat egyenként vizsgáljuk, az idegen tőkét nézve, csakis a magyar általános hitelbanknál látunk emelkedést, ellenben a szintén a tetemes idegen tőke felett rendelkező pesti magyar kereskedelmi banknál a hanyatlás folytonos.

A bankoknál az idegen tőkét főleg betétek, hitelezők követelései és záloglevelek alkotják. Ezeket külön vizsgálva a következő az összes idegen tőkékre nézve fentebb megállapítottnál némileg elütő eredményeket látjuk.

Év	Betét frt	Hitelezők frt	Záloglevél frt
1872	10.494,299	17.601,804	10.532,550
1873	9.851,484	38.027,095	12.151,400
1874	10.950,107	13.967,402	12.929,150
1875	8.294,051	6.886,172	13.117,900
1876	7.528,962	8.309,023	12.413,400
1877	7.060,044	8.168,744	11.786,150
1878	6.482.810	7.798,076	10.858,950
1879	6.997,513	14.550,033	10.576,800

A betétek 1874-ben még az 1872. évi mérvet is meghaladják, de ettől fogva folytonosan hanyatlanak egész 1879-ig, a midőn újabb emelkedés állt be. Legjelentékenyebb a hanyatlás az iparbanknál, melynél a betétek 1874-ben 3.115,000 frtot tettek, azután 1877-ig fokozatosan 833,000 frtra hanyatlottak, az 1878. évben ismét 996,000 frtra, majd 1879-ben 1.275,000 frtra emelkednek.*) A hitelezőknél, illetőleg a mérlegekben e czimen

*) Mig a bankoknál, azokat együttvéve, a betétek akár az 1872-ik, akár pedig az 1874-ik évi állapothoz mérve szüntelenül hanyatlanak s csak 1879-ben mutatnak némi emelkedést, addig a ma is működő takarékpénztáraknál a betétek következő fejlődést mutatnak, megjegyezve azt, hogy a pesti hazai első takarékpénztár 1873. óta, a fővárosi egyesült pedig 1874. óta pénztári jegyek ellenében is fogadott el betéteket. Az utóbb említett intézet 1878-ban a folyószámla-üzleteket is felvette üzlete körébe. Összehasonlításul csatoljuk a pesti magyar kereskedelmi banknak vonatkozó adatait.

Év	Keresk. bank frt	Pesti hazai frt	Fővárosi frt	Központi frt
1873	5.504,000	32.771,000	10.723,000	1.022,000
1874	6.404,000	37.035,000	12.044,000	1.895,000
1875	4.992,000	39.154,000	12.280,000	1.790,000
1876	5.601,000	44.705,000	12.820,000	2.290,000
1877	5.617,000	49.127,000	12.750,000	3.073,000
1878	5.027,000	48.206,000	13.711,000	3.515,000
1879	5.354,000	56.200,000	15.779,000	5.046,000

kimutatott terheknek, melyekbe azonban az osztrák hitelintézetnek a magyar hitelbanknál levő betétét is beszámítottuk, semmi szabályosság nincs, folytán hullámszerű. Már a forgalomban lévő (kisorsolt és ki nem sorsolt) zálogleveleknél 1875-ig emelkedést látunk, mely lényegileg a kereskedelmi banknál állt elő, de ettől fogva azután a hanyatlás állandó. S ha fentebb a kereskedelmi bankról mondtuk, hogy idegen tőkét folyton hanyatlottak, ez a tény összefüggésben áll a záloglevelek csökkenésével, melyet a székes fővárosban való építkezés csökkenésére, sőt mondhatjuk szünetelésére kell visszavezetni.

Ha megnézzük az 1872. és 1879. mérlegeket, rögtön fel kell tűnnie az itt kérdéses bankok ingatlan birtokában előállt változásnak, látnunk kell, hogy a bankok tőkéiből az ingatlan birtok 1879-ben sokkal jelentékenyebb összegeket kötött le semmint 1872-ben. Ezt a viszonyt érdemes közelebbről megnézni. Előre bocsátva azt, hogy a magyar leszámítoló és pénzváltó banknak sem 1872-ben sem 1879-ben nem volt ingatlan birtoka, a többi bankoknál e részben előállt változásokat a következőkben tüntetjük fel.

Ingatlan birtok.

	Értéke az 1872. évben frt	A részv.-tőke százaléka	Értéke az 1879. évben. frt	A részv.-tőke százaléka
Első magyar iparbank	168,622	42	455,676	144
Magyar ált. hitelbank	—	—	1.849,915	18
Magyar jelzálog hitelbank	323,792	54	314,359	75
Pesti magy. ker. bank	310,811	20	451,169	18

Legrosszabb helyzetbe határozottan az első magyar iparbank jutott, melynek ingatlan birtoka nem csak részvény-, hanem részvény- és tartaléktőkéjét is meghaladta. Az ingatlanokat 1879-ben 113,000 forintnyi jelzálog terhelte, mely az általunk összeállított mérlegben, a hitelezők rovatában vétetett fel. Természetes, hogy a túlhajtott birtok megbénította működési képességét s szintén hozzájárulhatott betéeteinek nagymértvű csökkenéséhez. A jelzálog hitelbank ingatlan birtokának ér-

téke leírás folytán csökkent, de ez a kisebb érték részvény tőkájének leszállítása folytán mégis nagyobb mérvben terhelte részvénytőkéjét. A hitelbank ingatlan birtoka túlnyomó részét a malmok alkotják, melyeket az azokra bekebelezett követelése miatt volt kénytelen átvenni és üzemben tartani. A kereskedelmi bank ingatlan birtoka a részére megterhelt házaknak birói árverésen való megvétele folytán szaporodott és tulajdonkép tanúságot tesz a budapesti ingatlanok értékének rendkívüli hanyatlásáról.

Ezek után áttérhetünk az öt bank cselekvő üzleteinek vizsgálatára.

Váltótárczáinknak alakulását az alábbi adatok tüntetik fel, megjegyezve azt, hogy a jelzálog hitelbank a váltóleszámitolást ideiglenes elhelyezéskép sem gyakorolta. Ezekhez az adatokhoz a többi bankok, valamint a takarékpénztárak váltótárczájáról szóló adatokat is csatoljuk.

Váltó-tárcza.

Év	Négy banknál frt	Többi bankoknál frt	Bankoknál összesen frt	Takarék- pénztáraknál frt
1872	14.049,103	13.495,309	27.544,412	16.218,642
1873	12.849,376	6 097,622	18.946,998	11.293,159
1874	16.443,281	5 878,229	22.321,510	13 247,739
1875	12.556,087	5.466,434	18 022,521	12 935,156
1876	13 168,556	4.466,743	17.635,299	14.987,343
1877	15.282,266	1.541,411	16 823,677	16.102,076
1878	15.499,014	1.957,981	17.456,995	16 139,557
1879	16 226,654	4.095,850	20.322,534	19.238,238

Előre kell bocsátanunk, hogy az 1872. évi adatok 6 takarékpénztárra, nevezetesen a ma is működő pesti hazai, fővárosi, központi és az időközben már megszűnt pest-ferenczvárosi, külvárosi és lipótvárosi takarékpénztárakra, az 1873–1875. évek már csak öt takarékpénztárra vonatkoznak, a pest-ferenczvárosi ugyanis csődöt jelentett be; az 1876-1879. évek azonban már csak négyre, amennyiben a lipótvárosi, mint ezt fentebb láttuk a tulajdonos iparosok általános takaré- és hitelegyleto által bankká alakítottatott át.

Magukat az adatokat és pedig első sorban az összes bankokra vonatkozókat nézve, azt látjuk, hogy az 1874-ik évet kivéve, egészen 1878-ig a váltótárca folytonosan hanyatlott és a kiindulásul szolgáló 27·54 millió forintról 16·82 millióra szállt le. A hanyatlást az azóta megszűnt bankok okozták melyeknek váltótárczája 13·5 millióról (1872.) 1·5 millióra (1877.) csökkent. Erről az alacsony fokról 1879-ben ismét 4·1 millióra emelkedett főleg az által, hogy a földhitel részvénytársulat és a magyar municipalis bank nagyobb arányú működést kezdett kifejteni. A most említett két banknak váltótárczája 1877-ben kerek összegben 516,000 frt vala, 1879-ben ellenben 2.756,000 forint.

Külön vizsgálva a ma is működő négy bankot, azt látjuk, hogy a válságos 1873-ik évben váltótárczájuk nagyon hanyatlott, de a rákövetkező évben nagy mérvben, habár csak átmentileg, emelkedett, mert 1875-ben az 1873. évi mérv alá szállt. Ettől az időtől fogva azonban az emelkedés folytonos.

Érdekes jelenség minden esetben, hogy a takarékpénztárak váltótárczája a ma is működő négy bankéval azonos fejlődést mutat. De ezt szintén csak a ma is működő három takarékpénztárról mondhatjuk. A külvárosi takarékpénztár váltótárczája 1873-ban kerek összegben 850,000 frt vala. Erről a fokról fokozatosan 192,000 frtra (1876) csökkent, majd ismét fokozatosan 325,000 forintra (1879) emelkedett. A lipótvárosi takarékpénztár váltótárczája általában jelentéktelen vala, 1873-ban, nagysága tetőpontján, sem volt egészen 458,000 frt és utolsó 1875. évi mérlegét 160,000 frtnyi váltótárczával zárta le. Szembeötlök az a tény is, hogy 1875-től a takarékpénztárak váltótárczája meghaladja a tényleg működő négy bank váltótárczáját.

A működő bankok előlegüzletét összehasonlítva, a megszűnt bankok, valamint a ma is működő három takarékpénztár előlegüzletével az alábbi táblázatban mutatjuk ki. Ennél az üzletágnál már határozottan érezhetni, az úzérkedés, a vállalkozási hajlam csökkenését, sőt mondhatjuk csaknem teljes megszűnését.

A hanyatló folyamat, mondhatjuk, egész 1879-ig tart, sőt a takarékpénztáraknál még ebben az évben sem szűnik

meg. Legérezhetőbb természetesen az üzletcsökkenés az enyészetnek indult bankoknál, melyeknél az üzlet, mondhatjuk, a minimumra szállt le. A hirtelen nagy emelkedést, mit ezeknél a bankoknál 1879-ben látunk, mint ezt a mellékletben közölt 1879. évi mérlegből is láthatjuk, két banknak, nevezetesen a magyar általános földhiteltársulatnak (3.106, 500 frt) és a budapi előlegező részvénytársaságnak (123,778 frt) kell tulajdonítani. E két bank üzlete csaknem kimeríti az egyéb bankok előlegüzletét. A takarékpénztáraknál némi emelkedést az 1877-ik évben látunk, de ez lényegileg csakis a pesti hazai első takarékpénztárnál állt elő, mely az említett évben 1.153,402 frtot helyezett el ebben az üzletágban a megelőző évi 480,449 frt és a rákövetkező évi 475,294 frt helyett.

Előleg-üzlet.

Ev	Öt bank frt	Töbi bank frt	Összes bankok frt	Takarék- pénztárak frt
1872	7.526,157	8 347,601	14.873,758	1.701,657
1873	4.329,192	5.354,899	9.684,091	3.007,003
1874	3.110,421	879,797	3.990,218	2.488,431
1875	3.105,447	607,378	3.712,825	2.050,128
1876	1.981,340	85,729	2.067,069	1.417,973
1877	2.291 457	70,875	2.362,332	2.109,523
1878	2.051,310	98,912	2.150,222	1.546,129
1879	4.365,809	3.255,196	7.621,005	1.490,428

Az értékpapírok tekintetében, mint ez alábbi adatokból kitűnik, lényeges különbség van a bankok és takarékpénztárak közt, megjegyezve azt, hogy csakis a ma is fennálló 3 takarékpénztárra vagyunk tekintettel. A takarékpénztárak értékpapírbirtoka folyton emelkedik, míg a bankoké átmeneti emelkedés mellett folyton hanyatlik. A különbség okára könnyen rájöhetünk. A takarékpénztárak a náluk lévő betétek elhelyezésére szerzik meg az értékpapírokat, mit bizonyít az a tény is, hogy értékpapírbirtokuk abban az arányban szaporodik, a melyben betétállományuk emelkedik, a bankoknál pedig az értékpapír üzleti és nem allándó befektetési czéloknak szolgál.

Értékpapírbirtok.

Év	Öt banknál	Többi banknál	Összes bankoknál	Takarék-pénztárak
	frt	frt	frt	frt
1872	5.174,068	9.005,186	14.179,254	10.526,162
1873	4.036,095	5.496,715	9.532,810	8 883,527
1874	4.315,319	6 216,916	10.532,235	11.854,585
1875	5.211,138	7.987,904	13.199,042	13 957,902
1876	5.547,467	4.374,859	9.922,326	14.677,725
1877	3.910,273	3.036,604	6.946,877	18.294,277
1878	3.424,380	2.766,837	6.191,217	21 036,386
1879	3.653,486	1.696,416	5 349,902	29.804,948

Csakis a bankokat önállóan véve az értékpapir tekintetében az eddig vázolt két üzletágtól eltérő folyamatot látunk. Látjuk ugyanis, hogy az 1873. évi nagy arányú hanyatlást az 1874. és 1875. években általános emelkedés követi, mely az itt különösen tekintetbe vett öt banknál még 1876-ban is tart.

Szükséges, hogy okát kutassuk. S megtaláljuk, ha ez e tekintetben főszerepet vivő négy bank értékpapir birtokát részletesebben vizsgáljuk. Mindenek előtt közöljük a vonatkozó általános adatokat.

Év	Hitelbank	Angol-magyar bank	Franco-magyar bank	Földhitel részv.-társulat
	frt	frt	frt	frt
1872	3.292,231	2.680,961	2.046,341	2.716,057
1873	2.755,123	1.582,581	1.825,303	1.151,313
1874	3.239,250	681,463	2.593,624	2.523,154
1875	4.126,024	1.459,173	1.621,802	4.708,044
1876	4 745,827	1.038,519	—	3.251,769
1877	2.618,360	—	—	2.993,300
1878	2.356,604	—	—	2.680,924
1879	1.847,357	—	—	1.605,735

Legfeltűnőbb a földhitel részvénytársulat értékpapírbirtokának szaporodása, mely azonban főleg az által állt elő, hogy az 1873-ban birtokában lévő saját záloglevelei 594,100 frtról 1874-ben 1.868,900 frtra, 1875-ben pedig 2.495,300 frtra

szaporodtak, és hogy épen 1875-ben szerezte meg a bécsi központi földhitelbank részvényeit. Ezt a nagy értékpapírbirtokot egyáltalában nem irhatjuk fel az üzletemelkedés javára, hanem s pedig különösen a saját záloglevélbirtokot csakis az üzletpangásnak róhatjuk fel, meggondolva azt, hogy a saját záloglevélbirtok nem új üzletkötéseknek, hanem olesó tőzsdei vásárlásoknak volt folyománya, s hogy a bécsi központi földhitelbank részvényei neki csak kellemetlenségeket és veszteségeket okoztak.

A hitelbanknál mutatkozó emelkedés nyitjára és természetére rájövünk, hogy ha értékpapírbirtokát kategoriákba osztva vizsgáljuk.

	1873. frt	1874. frt	1875. frt	1876. frt
Állampapir	1.018,299	1.153,725	1.617,895	1.784,857
Községi kölcsön	146,789	700	—	—
Bankrészvény	584,090	589,063	136,429	333,158
Közl. vállalatok részv.	116,689	103,404	296,009	503,250
Iparváll. részv.	534,585	507,447	510,135	541,143
Záloglevelek	100,204	153,648	327,974	—
Elsőbbségi kötv.	154,431	704,225	1.197,951	1.546,742
Kisorsolt értékpapir	100,035	6,652	811	—
Különféle	—	20,386	38,820	36,677
Összesen	2.755,123	3.239,250	4.126,024	4.745,827

Ezek az adatok, úgy gondoljuk, nem igényelnek hosszabb magyarázatot, szólnak önmaguk. A hitelbank most már határozottan az állam bankjává lett. Tárczájában ezért az állami és az állam által kezelt értékek szaporodnak, mert gondoskodnia kellett, hogy mindezek az értékek megtartsák árfolyamukat. Értékpapírbirtokának szaporodása tehát összefüggésben áll az állami hitellel, de egyáltalában nem eredménye a gazdasági fejlődésnek, új vállalatok keletkezésének. A vállalkozás terén általában nagy pangás állt be.

Még csak a jelzálog-üzletet kell ismertetnünk, hogy befejezzük a bankok aktív üzleteit. A ma is működő öt bank közül csak háromnak volt jelzálog-követelése, nevezetesen a kereskedelmi, az első magyar ipar és a jelzálog hitelbank-

nak. A bankokéhoz csatoljuk a ma is működő három takarékpénztár adatait, megjegyezve azt, hogy a fővárosi egyesült takarékpénztár 1873-ban a záloglevél kölcsönöket is megkísérlette, de nem nagy eredménnyel. Jelzálog-kölcsönei közt záloglevél-kölcsön csak az 1873—1875. mérlegekben 147,407. 145,370 és 164,024 forinttal fordul elő.

Jelzálog-követelések.

Év	Három bank	Többi bank	Összes bankok	Takarék-pénztárak
	frt	frt	frt	frt
1872	10.711,466	5.373,115	16.084,561	21 422,476
1873	12.186,396	5.226,129	17.412,525	23 374,898
1874	12.865,097	4.858,883	17.723,980	23.603,223
1875	12.990,050	5.231,348	18.221,398	23.897,704
1876	12.185,521	4.280,293	16.465,814	25.554,223
1877	11.438,145	4.148,103	15.586,248	24.436,080
1878	10.374,202	3.617,848	13.992,050	22.864 852
1879	9.577,903	3.509,004	13.086,907	22.233,119

A jelzálog-üzletet illetőleg a bankok közt a mérvadó szerepet a záloglevél kibocsátó intézetek gyakorolták és ezek közt a kereskedelmi bank válik ki. A takarékpénztárak közt a központi takarékpénztár jóformán számba sem jöhet, legmagasabb jelzálog követelése 94,647 forint vala 1879-ben és ezt megelőző maximális követelése (1875) 64,245 forintra emelkedett. A takarékpénztárak közt az üzlet nagyságát illetőleg a döntő befolyást a pesti hazai első takarékpénztár gyakorolta. Megállapíthatjuk, hogy a takarékpénztárak jelzálog-követelései lényegesen túlhaladták a bankokéit, míg a bankoknál már 1876-ban állott elő hanyatlás, addig a takarékpénztárak jelzálog üzlete csak 1877-ben kezdett csökkenni. Ezt a csökkenést a fő- és székvárosban való építkezés szűnetelésének kell felróni.

Ki kell még emelnünk, hogy a bankoknál tapasztalható üzletemelkedést, nem nézve az 1875. évet, midőn a magyar általános földhitel részvénytársaság üzlete is némi emelkedést mutat, kizárólag csakis a pesti magyar kereskedelmi bank üzlete gyarapodásának lehet felróni, mint ezt az alábbi a

záloglevél kibocsátó intézetekre vonatkozó adatok kétségtelenné teszik. S hogy a bankok és takarékpénztárak jelzálogüzletének hanyatlása összefügg a budapesti építkezésekkel, kitetszik a magyar földhitelintézetnek adataiból, melyek a jelzálogüzletnek folytonos emelkedését tanúsítják. Meg kell azonban jegyezni, hogy a bankok, különösen a kereskedelmi bank jelzálogüzletének hanyatlására az 1878. és 1879. években már a esökkenő kamatláb is befolyást gyakorolt, mely az egyeseket jelzálog terheiknek konvertálására indította.

A záloglevél kibocsátó intézetek jelzálog követelései.

Év	Pesti magyar keresk. bank frt	Magyar ált. földh. r. t. frt	Jelzálog hitelbank frt	Magyar föld- hit. int. frt
1872	8.031,384	4.966,468	2.299,707	33.861,633
1873	9.621,905	4.838,801	2.237,205	35.998,745
1874	10 328,799	4.631,202	2.239,049	41.661,916
1875	10.528,683	5.117,973	2.202,432	49.447,082
1876	9.936,099	4.124,065	2.041,901	50.975,485
1877	9.497,657	4.015,940	1.831,976	53.003,090
1878	8.726,570	3.532,512	1.545,737	56.302,035
1879	8.235,707	3.475,166	1.234,785	57.954,877

Röviden kell megemlékeznünk az öt bank jövedelméről. Ezeknél nem lehet, de nincs is szó nagy nyereségekről és fényes osztalékokról. Világos ez az alábbi, az itt kérdéses bankok árfolyamát és osztalékát mutató táblázatból, a melyből látjuk, hogy a magyar leszámítoló és pénzváltó bank az 1873. és 1874. években, a jelzálog hitelbank 1878-ban és végre az első magyar iparbank 1879-ben nem fizetett osztalékot. Ezeknek a táblázatokból kitűnő adatoknak kiegészítésére még csak azt kell megjegyeznünk, hogy a hitelbank 1875-ben csak úgy adhatott részvényenkint 10 frt (5%) osztalékot, hogy az abban az évben elért tiszta nyereséget részint az előző évről való nyereség átvitelével, részint pedig a tartalékalapból vett 114,271 frttal egészítette ki.

Árfolyamérték és osztalék.

(A bankok nevei alatt levő számok a részvényeknek forintokban kifejezett névértéke; az árfolyamoknál december hó 31. jegyzés vétetett alapul.)

Év	Kereskedelmi bank (500.—)			Első magyar iparbank (200.—)		
	Ár- folyam	Osztalék összege	%-a	Ár- folyam	Osztalék összege	%-a
		frt			frt	
1873	765	85	11.1	420	30	7.1
1874	775	80	10.3	360	30	8.3
1875	784	70	8.9	220	12	5.5
1876	555	40	7.2	115	10	8.7
1877	524	41	7.8	110	8	7.3
1878	567	45	7.9	125	8	6.4
1879	635	40	6.3	148	0	—

Év	Hitelbank (200.—)			Leszámitolóbank (100.—)			Jelzálog hitelbank (60.—)		
	Ár- folyam	Osztalék összege	%-a	Ár- folyam	Osztalék összege	%-a	Ár- folyam	Osztalék összege	%-a
		frt			frt			frt	
1873	125.5	9	7.2	—	0	—	—	3	—
1874	225.—	17	7.6	—	0	—	34	3	8.8
1875	189.5	10	5.3	—	2.8	—	—	3	—
1876	100.—	5	5	—	5.6	—	—	3	—
1877	186.1/4	21	11.3	—	9	—	—	2	—
1878	212.5	20.5	9.6	—	11	—	—	0	—
1879	165.—	25	15.2	—	12.5	—	—	3	—

Fenti kimutatásban látjuk, hogy rendszerint csak három bank részvényei jegyeztettek a tőzsdén. Árfolyam és osztalék közt határozott szabályosságot, különösen a hitelrészvényt illetőleg, nem látunk. Észlelhetjük ezt a kereskedelmi bank részvényeinél is, melyek nem tárgyai az üzérkedésnek. Ezeknél a részvényeknél láthatjuk, mint elégszenek meg a tőkések mind kisebbedő kamattal. A részvények árfolyamát nézve az osztalék 11.1%-ról (1873.) 6.3%-ra szállt le (1879).

Érdekes a kereskedelmi- és az iparbank részvényei árfolyamának összehasonlítása. A két bank részvényeit alig tekinthetjük tőzsdepapiroknak. Mindkét bank részvényeiről fel

lehet tétélezni, hogy szilárd kezekben vannak. Az érdekes jelenség, hogy az utóbbi bank részvényei — az árfolyamokat nézve — határozottan kisebb jövedelmet szolgáltatnak. Okát alig kereshetjük másban, mint a nagyobb versenyben. Megvásárlásukra kisebb tőke szükséges, megszerezhetősök tehát éppen ezért többeknek lehetséges.

De nem az elmondottakra fektetjük a fősúlyt, hanem arra, hogy az osztalék nagyságát bajos pusztán a névérték alapján megítélni. A részvények névértéke és árfolyam értéke alapján számított osztalék közt lényeges a különbség. Hogy ez szemmel láthatóbb legyen, a három első bankra nézve feltüntetjük az osztalék százalékát a névérték és az árfolyamérték szerint.

Osztalék százaléka.

Év	Kereskedelmi bank		Iparbank		Hitelbank	
	névérték szerinti	árfolyam százalék	névérték szerinti	árfolyam százalék	névérték szerinti	árfolyam százalék
1873	17	11·1	15	7·1	4·5	7·2
1874	16	10·3	15	8·3	8·5	7·6
1875	14	8·9	6	5·5	5—	5·3
1876	8	7·2	5	8·7	2·5	5—
1877	8·2	7·8	4	7·3	10·5	11·3
1878	9	7·9	4	6·4	10·25	9·6
1879	8	6·3	0	0	12·5	15·2

A fenti kimutatásban azt az érdekes jelenséget látjuk, hogy a kereskedelmi banknál a névérték alapján számított osztalék mindig nagyobb az árfolyam alapján számítottnál. Ugyanezt látjuk az iparbanknál az első három évben, az utóbbi három évben a viszony már megfordítva áll, a részvények az árfolyam alapján jóval nagyobb jövedelmet szolgáltatnak. A hitelbanknál csak két évben nagyobb az osztalék a névérték szerint. Nem merész tehát a következtetés, természetesen az itt észlelt tünetényekre szorítkozva, hogy a részvények árfolyamát végelemzésben még is a közönségnek a kezelésén és a lehetőleg biztos jövedelmezésen nyugvó bizalma szabályozza.

Az átalakulás kora.

I.

A válságokat, különösen a tözsdeválságokat bátran hasonlíthatjuk a nyári viharokhoz, melyek a legderültebb napokon nem ugyan váratlanul és hirtelen, hanem már előre érezhetőleg szoktak kitörni. Az ily viharok lassan keletkeznek. Láthatók a sötét pontok, melyek sűrű sötét fellegekké tömörülnek. Érezhető bizonyos bágyadtság, mely tespedéssé, majd teljes aléltsággá, mondhatnók érzéketlenséggé válik, megbénítva az összes testi és szellemi erőket.

S éppen az ily készülődő viharok okoznak mérhetetlen pusztítást. Törnek, zúznak, bontanak és elsöpörnek mindent, mi utjokban áll, mi nem nyugszik teljesen szilárd alapon és a mi nem vert a földben elég erős gyökeret. De látjuk, hogy a vihar elmúltával a természet ismét új életre ébred, és látjuk azt is, hogy hosszabb-rövidebb idő telik el addig, míg az emberi munka eltakarítja a romokat és elenyészteti a pusztulásnak minden nyomát.

A romok felett mindig új élet ébred. Miként a természetben, úgy a társadalmi életben sincs megállapodás. S különösen nincs és nem lehet ott, hol az emberek megszokták az elemekkel való örökös küzdelmet. Kivált azok a bajok nem lehetnek tartósak és állandóak, melyeket az emberek önmaguk akár gondatlanságból, akár vérmes reményekből származó könnyelműségből, akár tapasztalatlanságból okoztak. Az emberek belső érzelmeiktől ösztönözve szükségkép haladni vágyanak, emelkedni törekszenek és ezt a törekvésüket rendszerint siker is koronázza.

„Borúra derű.“ Igaz közmondás, mely az élet minden viszonyaiban s így a gazdasági életben is beválik. Már abban a vázlatban is láttunk egyes fénypontokat, melyet az enyészetről és pusztulásról nyújtottunk. S ezek a fénypontok jelzik, hogy a láthatárt borított sötét fellegek oszlani kezdenek és a kitört vihar ereje megtört, az emberek felocsudtak dermedtségekből.

Mielőtt azonban rátérnénk azoknak az általános gazdasági viszonyoknak az ecsetelésére, melyek az új időszakot előkészítették, az új időszakban működtek, nem mulaszthatjuk el, hogy, bár röviden, meg ne emlékezzünk azokról a törvényekről, melyek egyenesen befolytak a viszonyok új alakulására, jobban mondva, a hitelügy fejlődésére.

Előkészítette az új fejlődést egyrészt az 1875-ben meghozott és 1876. elején életbe lépett kereskedelmi törvény, másrészt a záloglevelek biztosításáról szóló 1876. évi XXXVI. törvényezikk. De a jelzálogüzlet előnyére volt még az 1874. évi közjegyzői törvény, valamint az 1881. évi végrehajtási törvény.

Természetes, hogy nem fogjuk részletesen tárgyalni és ismertetni az említett törvényeket, hanem csakis az irányadó alapelvekre szorítkozunk.

A kereskedelmi törvény szakit az engedélyezési, különben is hiúnak és czéltvesztettnék bizonyult rendszerrel. Melőzi az állam felügyeleti és ellenőrzési jogának a kormány által való gyakorlását, hanem ezt a jogot a bíróságokra bizza. Különben a bíróságok felügyeleti joga lényegileg csakis arra szorítkozik, hogy megtartattak-e a törvényes és törvényesen létrejött alapszabályi intézkedések. Felügyeleti joga tehát csak is alaki és nem anyagi.

Anyagivá csak panasz folytán válik, de ezen esetben már nem mint közigazgatósági hatóság, hanem mint bíróság jár el. Különben az alaki felügyeleti jog annyiban van hiányosan szervezve, a mennyiben nincs közeg, mely ellenőrizné, hogy az illetékes bíróság tényleg és megfelelőleg gyakorolja-e jogát. Ebben a részben a törvényt okvetlenül ki kell egészíteni.

E szerint tehát a vállalatok a törvény korlátain belül és a törvényes kötelezettségek megtartásával szabadon alakul-

hatnak, működhetnek és oszolhatnak fel. A fő és kimagasló kötelezettség, melynek a törvény alakulásukat és működésüket alárendeli: a nyilvánosság. A bíróságoknak be kell jelenteni megalakulásukat, alapszabályaikat, képviselőket, az e részben eszközölt minden változást, zárszámadásaikat, közgyűlési határozataikat és végre feloszlásukat. A bíróság mindezeket nyilvántartja és mindenkinek betekintés, esetleg másolat vétele végett rendelkezésére bocsátja. Egyes a nagy közönségre nézve általában fontos tényeket közzé is tesz. Maguknak a vállalatoknak kötelessége, hogy évi zárszámadásaikat és mérlegeiket egész terjedelmökben nyilvánosságra hozzák.

Döntő szerepet tehát a nyilvánosság visz, mely által a közönség tudomást szerez a vállalatnak vagy, tárgyunknál maradva, a banknak vagyoni viszonyairól, melyeknek hí kifejezést kell nyerniök a zárszámadásokban. A mérleg helyességéért az igazgatóság és a felügyelő bizottság tagjai egyetemlegesen felelősek. Helyes elv, melyet azonban a törvény nem alkalmaz eléggé szigorúan s kibúvót enged már azáltal, hogy a büntető határozatokban különös súlyt fektet arra, hogy tudatosan vegyenek fel a mérlegekbe valótlan adatokat. Teljesen elégséges lenne arra, hogy az igazgatóság s a felügyelő bizottság tagjai magán- s büntetőjogilag felelőssé tétessenek, ha az általuk aláírt mérlegben valótlan és helytelen adatok foglaltatnak, ha a mérlegek általában nem a törvény rendelkezésének megfelelőleg készültek. Kötelességökben áll teljes meggyőződést szerezni arról, hogy megfelel-e a mérleg a törvény rendelkezésének s teljesen való és megbízható adatokat tartalmaz-e. Ha ezt a kötelességöket bármi okból, akár tudatlanságból, akár túlbizalomból nem teljesítették, viseljük következményeit. S e tekintetben nem foghat helyet semminemű elnézés, melynek nincs is jogos alapja. Teljesen indokolatlan, hogy az igazgatósági tag, a ki bár csak kényelemszeretetből visszaélt nem csak a vállalat részesei, hanem a közönség bizalmával is, szabadulhasson a fogságbüntetéstől. Viselnie kell a kárt s el kell szenvednie a fogságot. Ha az emberek tudn és érezni fogják, hogy az igazgatósági s felügyelő bizottsági állás nem csak tisztelettel és esetleg zsiros jövedelemmel, hanem igazán terhes felelősséggel is jár, vagy nem fognak érte

esengni, vagy ha elvállalják, teljesíteni is fogják köteleességeket. Bizonyos az, hogy ha a törvény sokkal szigorúbb lenne, mint a minő tényleg, azok a visszaélések, melyek néha csak a kezen át tartottak s már sok intézetet sodortak a bukás örvényébe, melynél nem csak a részvényesek vagy tagok, hanem harmadik személyek is, különösen a takarékbetevők elvesztették betéteiket, alig fordulhatnának elő.

Említettük a zárszámadásokat, illetőleg a mérlegeket. E tekintetben is hiányos a törvény, a mennyiben, tárgyunknál maradva, a hitelintézeteket tulajdonkép csakis a vagyoni, de nem egyszermind a jövedelmi mérleg felállítására és közzétételére kötelezi. Szabályozni kell a jövedelmi mérleg összeállítását is. Szorítani kell őket különösen arra, hogy az üzletőknek teljes és hű képe legyen. Ne legyen pusztán nettó, hanem igazán nyers mérleg, mely teljes betekintést engedjen üzletvitelőkbe. Tiszta és világos képet adjon úgy jövedelmeikről, mint esetleges veszteségeikről. Kötelesek legyenek abban feltüntetni külön-külön minden egyes üzletágnak úgy kamat, mint másnemű jövedelmét, valamint az annál szenvedett veszteséget, különösen pedig a követeléseknél foganosított leírásokat.

Magában a vagyoni mérlegben vagy függelékében kötelesek lennének az ingatlanokat, valamint az értékpapírokat részletezni, hogy mindenki meggyőződést szerezhessen arról, hogy vajjon azok tényleg a valódi értékben számoltattak-e el. Az értékpapírok tekintetében még különösen meg kell állapítani, hogy azok, melyek névértékön való beváltás alá esnek, csakis névértékükben vétethetnek fel a mérlegbe, még abban az esetben is, ha tőzsdeárfolyamuk magasabb. Továbbá ki kell mondani, hogy az értékpapíroknál az árfolyam emelkedése által előálló nagyobb értéket, a mely tulajdonkép csak a papíron van meg, de általában még nem képez tényleges nyereséget, az e célból alkotandó külön árfolyam biztosítéki alapba kell utalni, de semmi esetben sem lehet osztalékra felhasználni.

Szükségesnek tartjuk, hogy a mérlegben külön kimutatassanak akár csak a kamat nem fizetése folytán is kétessevé vált követelések, még pedig teljes összegükben, valamint ab-

ban az értékben is, melyben a mérlegben számítottak. Az ily intézkedés czélszerűnek bizonyul különösen a vidéki intézetekkel szemben, melyek a fizetési kötelezettség pontos teljesítését nem veszik szigorúan és a melyek peres követeléseket is teljes értékben vesznek fel a mérlegben. Az ily intézkedés nem csak az intézet kezelésébe való betekintést engedi meg, hanem az intézet élén állókat óvatosabbakká teszi és határozottan jobban és behatóbban figyelmeztet a pontos és hű mérleg készítésére, mint a mai általános törvényes rendelkezés.

Az intézeteknek továbbá kötelességévé kell tenni, hogy a visszleszámitolást határozottan ezen a czímen vegyék fel mérlegeikbe. Számos, sőt mondhatjuk a legtöbb intézet figyelmen kívül hagyja a visszleszámitolást, a jelzett czímen pedig azt a legkevesebb számolja el a nyilvánosságra hozott mérlegekben. A visszleszámitolási üzlet teljes elhallgatása tulajdonképp az intézet valódi viszonyainak elhomályosításával azonos s könnyen nyújthat alkalmat a hitelnek túlzott kiterjesztésére. Ha pedig a nyilvánosságra bízunk az ellenőrzést, szükséges az is, hogy az mindenről teljesen fel is villágosítsák.

Végre hiányosnak kell tekintenünk abban a részben is, hogy a vállalatokat általában, a hitelintézeteket pedig különösen nem kötelezi nyereségtartalék alakítására, bizonyos mérvig való emelésére és ezen mérvben való fenntartására. Hogy ezt az intézet már csak azért is megteszi, hogy az osztalék állandóságát biztosítsa, nem szolgálhat érvül a mellett, hogy teljesítése vagy nem teljesítése az intézeteknek bölcs belátására bízassék.

Nézetünk szerint a törvénynök ki kellene mondani, hogy a vállalatok, különösen pedig a hitelintézetek nyereség tartalékot alakítani és gyarapítására az évi tiszta nyereségnek legalább is 10%-át mindaddig fordítani tartoznak, míg az alaptőke 20%-át el nem érte. Mihelyt a tartaléktőke erre az összegre felszaporodott, joga van a nyereségnek a tartaléktőke gyarapítására fordítandó hányadát 5%-ra leszállítani. Az egész tiszta nyereséget csak abban az esetben fordíthatja az igazgatóság díjazására és osztalékok fizetésére, ha a tartaléktőke az alaptőke felét már elérte. Köteles az intézet a tartaléktőkét a már egyszer elért mérvben fenntartani, veszteség esetén

tehát szabályszerű befizetés által kiegészíteni. Osztalék fizetésére, igazgatóság díjazására azonban a tartalékot még részben sem szabad felhasználni.

Eddigelé tulajdonkép csak a mérlegekről szoltunk s nem ismertettük a vállalatok szervezetét, mely a közgyűlésen, igazgatóságon és felügyelő bizottságon nyugszik. A közgyűlést illeti meg a döntő hatalom. Ez állapítja meg és módosítja az alapszabályokat, választja az intézet igazgatóságát és felügyelő bizottságát, adja vagy tagadja meg az üzletvitelért a felmentést, állapítja meg az eléje terjesztett zárszámadások alapján az osztalékokat. Hatalmaskodásai ellen védelmet a panaszjog nyújt.

Az intézet ügyeit az igazgatóság intézi. Az ügyvitelt pedig a felügyelő bizottság ellenőrzi. Ezek képviselik tulajdonkép az intézetet. Kötelességeik lelkiismeretes teljesítésétől vagy elhanyagolásától függ lényegileg az intézet boldogulása vagy bukása. S azt hisszük, hogy ebben a részben sem elég szigorú a törvény, különösen a kötelesség teljesítésének elmulasztását nem sújtja. Kibúvhat az igazgatósági tag a törvény- vagy szabályellenes intézkedésekből reá háramló felelősség terhe alól azzal a kifogással, hogy neki arról nem volt tudomása. Az igazgatósági tagnak, éppen úgy mint a felügyelő bizottsági tagnak minden intézkedésről tudomásának kell lennie, vagy tudomást kell szereznie. Kötelességévé kell tenni az igazgatóságnak, éppen úgy a felügyelő bizottságnak is, hogy üléseiről, illetőleg eljárásáról szabályszerű jegyzőkönyveket vezessen és hogy ezeket a jegyzőkönyveket az összes tagok írják alá. Az ülésen vagy az eljárásnál meg nem jelent tag az aláírást utólag tartozik teljesíteni, és ha a határozat vagy az eljárás ellen kifogása van, azt az illető jegyzőkönyvbe kelettel ellátva vezesse be. Az aláírás nem teljesítése az illetőt az egyetemleges szavatosság és felelősség alól fel nem szabadítja. Mentségére csakis a kellő időben tett óvás és intézkedés szolgálhat. Itt is abból indulunk ki, hogy a mulasztás, a kötelességszegés szintén sérelem és visszaélés, melyet okvetlenül meg kell torolni.

Ki kell azonban még emelnünk a kereskedelmi törvénynek azt a fényoldalát, melylyel a jövőre lehetetlenné tette

azokat az üzérkedéseket, melyeket csaknem minden banknál láthattunk. Az intézetek nem vehetnek saját részvényt, kivéve az alaptőke leszállításának esetét. Ezzel lehetetlenné van téve a saját részvényekkel való tőzsdeüzérkedés és az értékpapír tárczának ily értékekkel való elhalmozása. Lehetetlenné teszi a tőzsdeüzérkedést az a tény, hogy a míg a részvények teljesen be nem fizetettek, nem szabad újabb részvényeket kibocsátani. Kár minden esetben, hogy a törvény nem tiltja az alaptőkének a tényleg befizetettnél magasabb összegben való kimutatását. Minden szemfényvesztésnek elejét kell venni.

A záloglevelek biztosításáról szóló 1876. évi XXXVI. t.-cz. abból a helyes alapelvből indul ki, hogy a kibocsátásuknak alapul szolgáló jelzálogköcsönök a záloglevél-birtokosok tulajdonai. Gondoskodik tehát a záloglevél birtokosok jogainak úgy a záloglevél kibocsátó intézet mint harmadik személyek ellenében való megvédéséről. A záloglevelek biztosságát emelni akarja az által is, hogy nem csak a jelzálog kölcsönöket, hanem a záloglevelek fedezetére szolgáló külön biztosítéki alapot is a záloglevél-birtokosok összességének fedezetére szolgálónak jelenti ki. Másrészt szigorúan megállapítja az ingatlanokat, melyekre záloglevél kibocsátásnak alapul szolgáló kölcsönöket általában, és a határvonalat, a meddig ily kölcsönöket engedélyezni lehet. Korlátolja az intézetek záloglevél kibocsátási jogát nem csak annyiban, a mennyiben szigorúan tiltva van fennálló jelzálogköveteléseknél nagyobb összegű záloglevelek kibocsátása, hanem annyiban is, a mennyiben a kibocsátott záloglevelek összege a külön biztosítéki alapnak húszszorosát egyáltalában meg nem haladhatja. A külön biztosítéki alap minimumát is a törvény 200.000 frtban állapítja meg, tényleg azonban azt az 1889 évi XXX. t.-cz. 10. és 11. §§-ai folytán $1\frac{1}{2}$ millióban megállapítottanak kell tekintenünk, mert csakis az az intézet bocsáthatja ki zálogleveleit adó- és illetékmentesen, melynek legalább is ily összegű biztosítéki alapja van. Ez a most említett törvényes intézkedés tényleg kizárja a kisebb kibocsátó intézetek alakítását.

A közjegyzői törvény lehetővé teszi a peres eljárás mellőzését, a mennyiben a közjegyzői okmány alapján, egyenesen

a végrehajtást lehet kérni és foganatosítani. Az új végrehajtási törvény (1881: LX. t.-cz.) határozottan gyorsítja az eljárást és szabatosabban is írja körül az ingatlanra és haszonvételeire vezetett végrehajtást.

Kétségtelen, hogy a legutóbb említett három törvény határozottan előmozdította s megkönnyítette a bankoknak a jelzálogüzletet és a külön törvényes szabadalmakat élvező jelzálogintézetekkel való versenyt.

II.

Már hangsúlyoztuk, hogy a válságos időszak ecsetelésénél felhoztunk egyes oly fénypontokat, melyeket a közel jövő előhírnökeinek kellett tartanunk. Ezekből is kell kiindulnunk, midőn az általános gazdasági helyzetet röviden körvonalazzuk.

A fénypontokhoz tartozik első sorban az államhitel javulása. A 153 milliós kölcsön az állam hitelét a fagypontra állónak bizonyítja. Már határozottan emelkedett hitelről tanúskodik a 6%-os aranyjáradék. Értékesítése az 1876. és 1877. években még nehézségekbe ütközött. Az első kibocsátású 80 millió átvételére alakult konsortium 40 milliót 80 $\frac{1}{2}$ %-on fix vett át, a másik felére pedig magának 81 $\frac{1}{2}$ %-os árfolyammal az opció jogát tartotta fenn. De ezt a jogát nem gyakorolta, mert az első 40 millió nem tudott tuladni. Az 1877. október 9. és 10-én volt széleskörű nyilvános aláíráson csak mintegy 32 millió értékesített. Ellenben már az 1878. és 1879. években mindig emelkedő árfolyam mellett 313 millió adatott el. Az utolsó 1880. február végén kibocsátott 15 millió forint 87 $\frac{1}{2}$ %-on fix adatott el.

Kétségtelen, hogy állami hitelünket nem a deficit megszűnése emelte. Államháztartásunk még hosszú évek során át küzdött a folytonos hiánnyal és szorult folytonosan a pénzpiacra, hogy kötelezettségeinek eleget tehessen. De azért még sem lehet tagadni, hogy az állami pénzügyek rendezésére a kormányban és nemzetben meglevő, az 1875. évi adó-reformokban nyilvánult akarat határozottan emelte állami

hitelünket. A kérdéses adóreformok, habár csak átmenetileg is, csökkentették az államháztartási hiányt. Tény mégis, hogy állami hitelünket főleg a már 1878-ban, de különösen 1879-ben leginkább Franciaországban mutatkozott tőkébőség mozdította elő. Franciaország vala világrészünkön az egyetlen állam, mely távol tartotta magát a francia-német háború után a világforgalomba bevont összes államokban megindult üzérkedésektől és csakis a munka és a takarékosság által akarta a háború ütötte sebeket behegeszteni. S mivel nem vett részt az üzérkedésekben, ment is maradt azoktól a csapásoktól, melyeket az 1873. évi világválság mért az összes művelt államokra. Midőn tehát az Egyesült-Államokban a mezőgazdaság kiterjesztése folytán, melyet bő termésű évek is támogattak, újabb gazdasági fellendülés indult meg és a tespedő vállalkozási szellem új életre ébredt, ezt főleg az ismét meggazdagodott Franciaország idézte elő. Francia tőke szerepel főleg úgy állami hitelünk javulásánál, mint egyéb értékeink emelkedésénél és a megindult új vállalatokban.

Egyébként állami hitelünk emelkedésének a 6%-os aranyjára-
 járadék csak kiinduló pontja vala. További haladást az 1880-ban megkezdett 5%-os papírajára-
 járadék kibocsátása jelent. Ezt csak hamar követte a 6%-os aranyjára-
 járadéknak 4%-os aranyjára-
 járadékra való convertálása. Pénzügyeink történetében ez az első nagyobb arányú conversionális művelet, mely bár névleg szaporította is államadósságainkat, mégis könnyített az államadóssági terheken.

De nem feledatunk, hogy itt részletesen előadjuk állami hitelünk és pénzügyeink fejlődését. Ki kell azonban emelnünk, hogy Tisza Kálmán erélyes pénzügyi kormányzata alatt kezdett államháztartásunk fokozatosan javulni. A költségvetési törvényt a kormány komolyabban vette s nem tekintette többé pusztá alakiságnak, melynek okvetlenül meg kell felelni, de a mely egyébként semmire sem kötelez. Az ő pénzügyminisztersége alatt reformáltattak a fogyasztási adók, melyek tetemesen fokozták az állami bevételeket. Még ő terjesztette be azokat a törvényjavaslatokat, melyek kiindulási alapul szolgáltak a második conversiónak, mely ugyancsak kevésbé csökkentette államadóssági terheinket, de a törlesztési határidők

kitolása által lehetéssé tette, hogy a mindinkább szaporodó tőketörlesztések miatt ne kelljen évről évre újabb és újabb 5%-os járadékot kitocsátani.

Wekerle pénzügyminisztersége alatt nem csak a deficit tűnt el államháztartásunkból, hanem a hiányt nagy fölöslegek váltották fel, melyek lehetéssé tették, hogy a kormány és nemzet komolyan hozzálasson a valuta-reformhoz és rendezéshez.

Névleg ezüst, tényleg azonban papírpénz vala valutánk. A névleges és tényleges valutánk között évek hosszú során át gazdasági viszonyainknak bizonynyal csakis kárára fennállott disagió az ezüst értékének folytonos csökkenése folytán az 1878. évvel ugyan megszűnt, sőt a folyó ezüst pénz verésének a hazai ezüst termékre való korlátolása folytán pénzünk fölös értékűvé kezdett válni, de disagió keletkezett pénzünk és a világ értékmérője: az arany közt.

Állami pénzügyeink javulása, az aranyérték elfogadása érlelték meg a harmadik conversiót, melyet ugyan a szó szoros értelmében még szintén nem tekinthetünk conversiónak, hanem minden esetben eszközölte, hogy a pénzügyminiszter az államadóssági terheknek minden emelése nélkül kérhetett a valuta-rendezéshez szükséges arany beszerzésére megfelelő hitelt és hogy államadóssági czimleteink, ide értve a vasutak államosításából eredett és a $4\frac{1}{2}\%$ arany, illetőleg ezüst, czimletekkel még nem törlesztett adósságokat is — 4%-os korona járadékokká változtattak át. Államadóssági czimleteink hosszú lajstroma az idők folytán összezsugorodott. Ez idő szerint már csak 4%-os és $4\frac{1}{2}\%$ -os államadóssági czimleteink vannak forgalomban és ez a tényező maga jellemzi állami hitelünknek nagyarányú emelkedését, nem nézve azt, hogy ma állami adósságaink tulnyomó részét a 4%-os arany és a 4%-os korona járadékok képezik.

Bátran mondhatjuk, hogy míg úgy a keleti vasut államosításánál, mint az állami garantiát élvezett vasutaknak beruházási kölcsönnel való támogatásánál az államnak hiteliügyi érdekei voltak előtérben, addig a tiszavidéki vasut államosításánál éppen úgy mint a későbbi államosításoknál már az állampénzügyi és közgazdasági érdekek voltak mérvadók.

Vasuti politikánkban az államosítás és a fővonalaknak az állam által való építtetése, tehát a garancia rendszerrel való teljes szakítás, a helyi érdekű vasutak építésének a magánvállalkozásnak az állam és hatóságok részéről való támogatása mellett való átengedése, alkotják az uralkodó elemet. A helyzetet a m. kir. államvasutak uralják. S a vasutépítés terén a válságos években uralkodott pangást az állam hitelének javulásával újabb elevenség váltotta föl. Ebben az időszakban — ezt csak mellékesen akarjuk felemlíteni, — előtérbe lép a helyi érdekű vasutak építése. Vasuti hálózatunk fejlődéséről azt említjük meg, hogy míg az 1880. év végén vasuthálózatunk 7075 km. vala, az már az 1893. év végén 12,605 km.-t tett.

A válságos időszak végének kezdetére esik Szeged pusztulása. A Tiszavidék fővárosát és magát a vidéket is ért árvízveszedelem indította az államot és társadalmat arra, hogy fokozott erélyvel lásson a folyók szabályozásához úgy a hajózás előmozdítása, mint az árvizek lehető megakadályozása érdekében. A nagyobb tevékenység a Tisza és mellékfolyóinál indult meg, melynél a társadalmi működést az állam az u. n. Tisza és szegedi sorsjegy kölcsönrel támogatta. Az Aldunán most folynak a munkálatok, melyeknek el kell távolítaniuk a hajózás akadályait.

A hetvenes éveknek határozottan rossz és gyenge termései — mennyiség tekintetében csak az 1878. év válik ki de minőség tekintetében ez az év sem elégitette ki az igényeket, — megtanították gazdáinkat az okszerűbb mezőgazdasági üzemekre, birtokaiknak gépekkel és egyéb gazdasági eszközökkel való felszerelésére. Még nagyobb mérvben hatott erre az amerikai verseny, mely idő folytán világversenynyé vált és a mely más tényezők közreműködésével a gabonaáraknak mondanók folytonos csökkenését idézte elő. Gazdáink előtt világossá lett, hogy az árhanatlást a legokszzerűbben és még leginkább a belterjesebb művelés, a nagyobb hozamok és az egyoldalú gabonatermeléssel való felhagyás által ellensúlyozhatják. Nem feladatunk, hogy itt részletesen tárgyaljuk a székesfehérvári (1879) kiállításakor tartott gazdakongresszus által megindított mozgalmat. Csak azt akarjuk kiemelni, hogy az állam is nagyobb mérvben gondozta a földművelésügyet

és éppen abban az irányban működött, hogy az összes mezőgazdasági termelési ágak felkaroltassanak, a gazdasági képzettség minél szélesebb körökben terjedjen. Fejlesztette a gazdasági tanintézeteket, felállított vagy támogatott földmívelési, vinczellér és kertészeti iskolákat. Új életre ébresztette a teljesen elhanyagolt selymeszétet. Mondhatjuk, létesítette és előmozdította a tejgazdaságot. Szervezte a kulturmérnökséget, mely már is jelentékeny multra hivatkozhatik, de a melyre mégis multjánál fényesebb jövő vár. Eszünk ágában sincs állítani, hogy mezőgazdaságunk már is felemelkedett arra a fokra, melyen azt mindenki látni óhajtja, de bizonyos az, hogy ma egészen más, mint vala még a hatvanas vagy akár a hetvenes évek végén is. De a fény mellett nem feledkezhetünk meg a sötét háttérrel sem. A filoxera és a perenospora viticola pusztította szőlőinket és csaknem egészen tönkre tette bortermelésünket. S itt kell megemlékeznünk a mindinkább növekvő kivándorlásról és az alföldi munkásmozgalmakról, melyek határozottan befolytak a telepítési törvény meghozatalára.

Az inséges és válságos évek kapcsolatban az államnak mindinkább fokozódó szükségleteivel a társadalomban és a kormányban is mindinkább megérlelték azt a meggyőződést, hogy az ipart, értve ez alatt különösen a gyáripart, minden rendelkezésre álló eszközzel fejleszteni kell. Az 1879. évi székesfehérvári kiállítás az iparosokat is, lényegileg a kézműiparosokat, az 1872. évi ipartörvény reformja jelszóval tömörülésre birta. Az ipartörvény az 1884. évi törvénnyel erősen az iparosok által kívánt szellemben reformáltatott, melylyel azonban kézműiparosaink nincsenek megelégedve és legjobban a régi czéheket szeretnék visszaállítva látni. Az ipar fejlesztése tekintetében a kormány kezdeményezőleg, pártolólág és támogatólág lépett föl. Törvény, nevezetesen az 1881. LXIV. t.-cz. majd az említettnek helyébe lépett az 1890. XIII. t.-cz. egyéb kedvezményeken kívül adómentességet is biztosít számos iparnak. Állami megrendeléseknél előnyösíttetnek a hazai termékek. Ipartanodák és ipartanműhelyek állítottak fel az ország különböző részeiben. Egyes iparokat az állam pénzsegélylyel, kölcsönnel és munkagépekkel támogat. Az ipart pár-

toló törvényt kiegészíti az 1890: XIV. t.-cz., mely a hazai ipart támogató pénzügyintézetekről rendelkezik és adómentesség engedélyezése által igyekszik a tőkét az iparhoz terelni.

Nem hagyhatjuk említés nélkül Budapestnek fejlődését sem, mely nagy mérvben előmozdította különösen az építő ipart, mely a válságos idők alatt csaknem egészen szünetelt.

Gazdasági fejlődésünknek az itt vázolt korszakban hátrányára volt az éppen a válságos idők végén elharapódzani kezdett és mindinkább fokozódó elzárkózási és védvamos rendszer, mely csak újabban engedett tért a még erősen védvamos szerződéses rendszernek.

Gazdasági viszonyaink fejlődése hozta magával, hogy nemcsak a helyi, hanem az általános bajok súlyát is kezdjük érezni. A világforgalomban pedig a válságok, izgatottságok és üzletpangások gyakrabban ismétlődnek, mint régebben. Mondhatnók, hogy lázas korban élünk, melyben folytonosan váltakozik a fény és árny, remény és csüggedés és melyben mégis minden feccsérlés és pazarlás daczára talán a kamatláb folytonos csökkenése miatt óriásilag szaporodnak a gyümölcsöző elhelyezést kereső tőkék. Végül még meg kell emlékeznünk hogy az osztrák nemzeti bank dualisztikus szervezettel osztrák-magyar bankká alakítottátott át és ezzel megszűnt az országban csak tényleg működő bank lenni, mely az ország irányában semminemű törvényes kötelességeket sem ismert.

III.

Tulajdonképi tárgyunkra: a bankok működésére áttérve, előre kell bocsátanunk, hogy már megmondtuk, hogy miért nevezzük az 1880 óta folyó időszakot az átalakulás időszakának. Kiemeltük már ott, hogy egyes már régebben működő bankok nagy arányokban emelik tőkéjüket és aránylag kis bankokból átalakulnak nagy forgalmi bankokká. A tőkeemelés sorát a magyar leszámítoló és pénzváltó bank nyitja meg, mely 1880-ban felemeli alaptőkéjét 525,000 frtról 2 millióra, a reá következő évben pedig 10 millióra. Az 1893. évben már 12.5 millióra emelte tőkéjét. A másik bank, mely nagy tőkeemelése által

feltűnést kelt, a magyar jelzálog-hitelbank. Ez szintén 1880-ban emeli fel alaptőkéjét 420,000 frtról 700,000 forintra, majd pedig 1881-ben az agiot is beleértve 11.970,000 forintra. Mindkét bank tőkeemelésénél a bécsi Unio bank működött közre.

Ezekhez a bankokhoz mint harmadik csatlakozik 1881-ben a pesti magyar kereskedelmi bank, mely azonban már sokkal szerényebb mérvben szaporítja tőkéjét. Megelégszik, hogy azt 2·5 millióról 5 millióra emelje, de alaptőkéjének ezt a szaporítását felhasználja gyenge tartaléktőkéjének gyarapítására és ezen módon is erősíti helyzetét. S e helyütt meg kell említenünk, hogy tőkéjének szaporítását a Länderbank közreműködésével eszközölte és hogy ez együttjárt a magyar földhitel-részvénytársulat felszámolásával. Azóta három ízben emelte alaptőkéjét, u. m. 1888-ban 8 millióra, 1892-ben pedig 50 éves fennállásának ünneplésekor 10 millióra és végre 1894-ben 12·5 millióra. Mind a három alaptőkeemelést egyszersmind felhasználta tartaléktőkéjének gyarapítására, eljárás, mely hitelintézeteinknél általában szokásossá vált.

Keletkezési idejét nézve hazánknak második bankja: az első magyar iparbank 1880-ban előbb leirással 300,000 frtra szállította le tőkéjét, majd pedig azt 300,000 frttal emelte. További 400,000 frttal 1883-ban gyarapította alaptőkéjét. Legújabbán pedig 1 millióval emelte, úgy, hogy jelenleg már ötször oly nagy alaptőkével dolgozik, mint minővel kezdte vala működését. Helyzetét és működési képességét azonban az által is emelte, hogy túladata az ingatlanokon, melyek, mint láttuk, 1879-ben egész alap- és tartaléktőkéjét lekötötték.

A lipótvárosi bank és a pest-budai kézműves bank egyesüléséből keletkezett budapesti bankegyesület 1880-ban 500,000 frttal kezdte új pályáját. Fokozatos szaporításokkal az 1893. év végén már 3 millió forintnyi alaptőke állt rendelkezésére. Ez idő szerint alaptőkéje már 10 millió forint és egészen forgalmi bankká alakult át.

Legkésőbbre maradt részvénytőkéje szaporításával a magyar általános hitelbank, mely azt csak 1891-ben emelte 10 millióról 14 millióra. Az új részvénykibocsátást egyszersmind felhasználta tartaléktőkéjének gyarapítására.

De az időszakot, melyet vázolni szándékozunk, ellentétben az első időszakkal a bankok öntudatos fejlődési korának is mondhatjuk. Nem látjuk, legalább e korszak végszakáig nem tapasztaljuk azt a rohamos haladást, melynek az első időszakban voltunk tanui. Az utóbbi néhány évben már rohamosan keletkeznek az új bankok és tegyük mindjárt hozzá, az új takarékpénztárak. A korszak kezdetén csak pillanatnyilag tetszett úgy, mintha ismét bejutnánk az alapítási korszakba, midőn az embereket láz gyötörte és újabb meg újabb intézeteket nem szükségességi vagy célszerűségi indokokból, tehát megfontolva, hanem pusztán az alapítás kedvéért hívtak életre. A bankoknál látjuk, hogy 1880-ban francia tőkével a hirhedtté vált Bontoux vezérlete alatt alapított 466 millió forint befizetett tőkével a vasuti bank, melyet azonban csakhamar felváltott a még szélesebb alapokon nyugvó az ágiót is beleértve kerekösszegben 117 milliónyi tőkével megalakult magyar országos bank, mely azonban rövid néhány év múlva szintén megszűnt.

Ezzel az egymást felváltott két bankkal a bankalapítás mondhatjuk egész 1890-ig befejezést is nyert. Az 1890. év előtt csak egy bank, t. i. az 1888-ban szövetkezetből bankká átalakított budapesti kereskedelmi és iparbank alapítását jegyezhetjük fel. Ez a bank azonban 1893-ban felszámolás alá került. A jelzett évtől kezdve azonban már tizenhárom új bank alakított, köztük néhány határozott céllal és feladattal. Az új bankok közül a fővárosi szintén szövetkezetből alakult. A címváltozás ép oly kevésbé vetkőztette ki eredeti jellegéből, mint a már említett budapesti kereskedelmi és iparbankot. Működésének súlypontja a hitelegyletekre esik. Három kizárólag, illetőleg főleg az u. n. váltóüzlettel foglalkozik és ezeknek szorosan véve alig lehet önálló jelleget tulajdonítani. Alapításukat budapesti hitelintézeteknek köszönhetik és inkább azok fiókjai, mint önálló intézetek. A központi váltóüzlet részvénytársaság semmi egyéb, mint az alapító országos központi takarékpénztárnak váltóüzlete. A „Hermes“ a magyar hitelbanknak főleg váltóüzlettel foglalkozó fiókja. Az 1895-ben 2 millió korona alaptőkével létesített Bankegyesületi váltóüzlet a budapesti bankegyesületnek váltóháza. Önálló bank e szerint csak

8 keletkezett, nevezetesen a disconto- és értékpapírbank, mely azonban már 1892. évi közgyűlésén elhatározta a felszámolást. S e szerint marad 7 új bank, melyek közül elsőnek a törvényhozás és a kormány különös pártfogásával a bécsi Bankverein által létesített magyar ipar és kereskedelmi bank alakult meg. Ez a bank alapította a magyar takarékpénztárak központi bankját. A helyi érdekű vasutak részvénytársaságát már a cziméből kitűnő korlátolt üzletkörrel a pesti magyar kereskedelmi bank az Erlanger bankházzal együtt létesítette. Az 1894-ben alakított bankok közül határozott czélnek kíván megfelelni a Budapesti giro- és pénztáregylet-részvénytársaság. Ide tartozik továbbá a pesti hazai első takarékpénztár és a bécsi alsó-ausztriai leszámítoló társaság által alapított „Hazai bank-részvénytársaság“, valamint a kis emberek által 400,000 koronával létesített Általános egyesületi bank-részvénytársaság, mely f. é. ápril 25-én tartott közgyűlésén alaptőkéjét 1 millió koronára emelte. A legutolsó az „Agrárbank“, melyet a bécsi „Unió“-bank, a magyar leszámítoló és pénzváltó bank és a magyar jelzálog-hitelbank létesített. Működését csak 1895 őszén fogja megkezdeni. Rőla tehát csak azt említjük meg, hogy főfeladatának a szorosabb értelemben vett mezőgazdasági (üzemi és talajjavítási) hitel és a helyi érdekű vasutak előmozdítását tekinti.

Mindezekből tehát határozottan folyik, hogy az itt vázolt időszakban a régi, az igényeknek megfelelően átalakított és anyagilag megerősödött bankok álltak előtérben és hogy ennek a kornak története lényegileg a régi bankok történetére szorítkozik.

Főleg tehát hat bankról kell szólanunk, melyek közül öt határozottan régibb eredetű, egy pedig keletkezését régi időre vezetheti vissza és tette is az 1893. évi zárszámadási jelentésében, melyben 25 évi fejlődését vázolja. Elődjének a Pest-budai kézművesbankot tekinti, mely minden esetben tisztább multú mint a régibb eredetű Iparosok általános takaré- és hitelegylete, melyre eredetét szintén visszavezethette volna. Különben a hat bank mérlegeiből vett főbb adatok minden további magyarázat nélkül is eléggé mutatják, hogy azok az itt vázolt korszakban minő hatalmas fejlődést vettek.

A csatolt 1894. évi adatok pedig igazolják, hogy nem szüntenek meg tovább is előremenni.

	1880 frt	1893 frt	Szaporodás frt	%-ban	1894 frt
Részvénytőke	16.300,000	52.470,000	36.170,000	222	53.470,426
Tartaléktőke	900,810	11.173,127	10.272,317	1140	16.290,834 ¹⁾
Betét	8.577,403	45.835,198	37.257,795	434	52.299,162
Hitelezők	28.420,889	99.535,788	71.114,899	250	95.547,506
Záloglevelek	11.710,650	91.719,700	80.009,050	683	103.222,600
Községikötvény	—	86.330,385	86,330,385	—	105,134,595
Váltótárca	17.793,150	51.906,654	34.113,504	192	48.498,783
Előlegek	5.107,717	36.582,025	31.474,308	616	40.937,005
Jelzálogkölesönök	9.369,522	83.134,801	73.765,279	767	94.561,700
Községi kölcsönök	—	97.955,270	97.955,270	—	110.717,219
Értékpapir	5.346,127	30.493,290 ²⁾	25.147,163	470	21.490,216
Adósok	23.573,091	71.862,862	48.289,771	205	96.552,409
Árúüzlet	1.586,985	7.689,952	6.102,967	385	8.388,765

A fenti kimutatáshoz csak némi megjegyzést akarunk csatolni a végre, hogy még élesebb világításban tüntessük fel a haladást, melyet az itt kérdéses bankok tettek. Feltűnő a tartaléktőkék nagyarányú gyarapodása, mely feltétlenül tanúságot tesz arról, hogy náluk a kezelés most sokkal gondosabb, mint vala régebben, midőn a bankok tartalékok gyűjtésére kevés vagy éppen semmi gondot sem fordítottak. A tartaléktőkék általános gyarapodásánál érdekesebb megnézni az arányt, melyben a részvénytőkéhez mérve gyarapodtak. A kiindulási évben a

¹⁾ Ebben 4.063,750 forint a kereskedelmi bank által 2-5 millió erejéig kibocsátott új részvényekre történt befizetés foglaltatik, a mely tehát részben a részvénytőkét, részben pedig a tartaléktőkét szaporítja.

²⁾ Beleértve a záloglevél biztosítéki alapokat, melyek szintén értékpapirokból állanak.

részvénytőkének 5·53%.-átteszik, az 1893-ik évben ellenben a részvénytőke nagyarányú gyarapodása dacára is annak 21·29%.-ára emelkednek. A tartalékok, mint már említettük, nem pusztán üzleti nyereségekből alakítottak, hanem részben az új részvények kibocsátásánál követelt felülfizetésből eredtek. De az alapítási korszakban láttuk, hogy az ily fölülfizetéseket felhasználták osztalékok fizetésére. Egyes bankok természetesen az általános mérven felül gyarapították tartaléktőkéiket. Így a kereskedelmi bank tartaléktőkéi meghaladják a részvénytőke 40%-át, a hitelbankéi a 24%-ot. Az 1894-ik évben, figyelmen kívül hagyva a kereskedelmi banknál a tartaléktőkéhez számított 4.063,750 frtot, a tartaléktőke nagyobb mérvben emelkedett a részvénytőkénél. Az utóbbi 1 millió forinttal, az előbbi pedig 1·05 millióval gyarapodott.

Érdemes kiemelnünk, hogy a hat banknak 1893. évi saját tőkéje (63·64 millió frt) 6·5 millióval haladja meg az 1872. év végén számadásait lezárt 16 banknak saját tőkéjét (57·14 millió frt). Az 1894-ik évet véve, a 6 bank saját tőkéje 12·62 millióval múlja felül az 1872-ben működött összes bankokét.

De nemcsak ebben rejlik a nagy különbség az 1872. és az 1893. év közt. Az 1872. évben a bankoknak összesen 89 millió forint idegen tőke állott rendelkezésére. Az 1893. évben csakis a betétek és hitelezők rovatában a 6 bank 145 millió forintot (1894-ben 149 millió forintot) számol el s már ez a két rovat 56 (60) millió forinttal haladja meg az akkori összes idegen tőkét. Igen, de azokon felül záloglevelek és községi kötvények kibocsátása által még további 178 (1894-ben 208) millió forint idegen tőke bocsáttatott rendelkezésükre.

S végre nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az 1872. év egy lázas időszaknak végéve, holott az 1893., illetőleg 1894-ik évet korántsem tekinthetjük a fokozatos haladás és fejlődés záró évének. Gazdasági viszonyaink nagyban és egészben nem mutatnak túlvérmességből eredő beteges kinövéseket, habár a hitelintézeteknek az utolsó években való gyarapodását talán nem is tekinthetjük egészen egészségesnek. A bankokon kívül a takarékpénztáraknak egész hosszú sora alakult, melyek címöket ép úgy, mint a fellendülés (?)

idejében a városrészekről, melyekben letelepedtek, kölcsönöztek. Ez idő szerint van belvárosi, lipótvárosi, terézvárosi, erzsébetvárosi, VIII., IX., X. kerületi és kőbányai takarékpénztár.

IV.

Fölöslegesnek tartjuk, hogy itt részletesen előadjuk az egyes bankok üzletkörét és csakis azon különös üzletág kiemelésére fogunk szorítkozni, melyre a jelentékenyebb bankok a főszűrt fektetik.

De a közvéleményben a bankok feladatára nézve előállt változás jellemzésére ide igtatjuk az 1888-ban 300,000 forint tőkével megalakult budapesti kereskedelmi és iparbank alapszabályainak azt a helyét, melyben üzletkörét meghatározza. A kérdéses szakasz a következőkép rendelkezik: „A társaság a következő üzletekre jogosult: 1. Váltók, utalványok, járadékok, biztosítási bárczák, zálogjegyek, bankutalványok (cheques) leszámítolására, elfogadási hitel nyújtására, a bank- és váltó-üzlet minden ágára, valamint minden tőzsde- és hitelműveletnek keresztülvitelére és azokban való résztvevésre saját számlára vagy bizománykép. 2. Értékpapírok, külföldre szóló váltók, ércpénzek, ingatlanok, aktív követelések vételére, eladására és azokra való kölcsönadásra. 3. A folyószámla-üzlet folytatására. 4. Pénzek átvételére, névre vagy előmutatóra szóló pénztári jegyek mellett, de nem 50 frton alul és csak határozott felmondási időre, továbbá pénzek átvételére takarékpénztári könyvecskékre. 5. Jelzálog-kölcsönök engedélyezésére ingatlan birtokokra és házakra, fennálló jelzálogilag biztosított követelések átvételére engedmény- és telekkönyvi átruházás útján. 6. Letétek átvételére bizonyos illetékek mellett vagy anélkül. 7. A jelzálog-követelések fedezése végett ingatlan javakat végrehajtás útján megvenni és ismét szabad kézből vagy nyilvános árverésen eladni.“

Össze kell hasonlítani az alapszabályokban a banknak tulajdonított hatáskört azzal, melyet az 1866. év végén fennállott bankok igényeltek a maguk részére és meglepő külön-

ségeket fogunk találni. A régi bankok nem igen akartak egyebek lenni váltókat leszámítoló és előlegező intézeteknél, az új bankok, még a kicsinyek is, már mint forgalmi bankok lépnek fel és oly hatáskört tulajdonítanak maguknak, melyet csak igazán nagy saját és idegen tőkével lehet betölteni. S az a kis bank, melyről éppen most szóltunk, aránylag csak csekély mérvben bocsátkozott forgalmi banküzletekbe és mégis kénytelen volt felszámolni.

Midőn fentebb azt mondtuk, hogy az egyes bankok feladatkörének vázolásánál, lehetőleg arra a különös feladat előadására fogunk szorítkozni, melyet az egyes bankok maguk elé tűztek, ezt a megszorító nyilatkozatot azért kellett tennünk, mert a bankok, úgy az újak, mint az átalakultak, üzletkörüik megállapításánál többnyire nem szorítkoznak egy bizonyos feladatra vagy feladatkörre, hanem azt a lehető legtágabban állapítják meg, hogy a gyakorlatban üzletek kötésénél gátolva ne legyenek.

Különös határozott czállal csak kevés új bank alakult és hogy a régi átalakult bankok minél tágabbra szabták üzletkörüket, a dolog természetében rejlik.

Igy különös czállal alakult 1880-ban a *magyar vasúti bank*, mely azonban 10 havi működés után már elhatározta a felszámolást azért, hogy tért engedjen a nagyobb hatáskörű magyar országos banknak. Feladatának tekinti a pénzügyi, kereskedelmi és mezőgazdasági és más nemzetgazdaságilag fontos vállalatok előmozdítását és a fősúlyt a vasutak, különösen a helyi érdekű és közuti vasutak építésére és finanszírozására, valamint a talajjavításokra fekteti. Az idegen tőkét főleg külön fedezettel ellátott vagy e nélkül való kötvények kibocsátása által kívánta beszerezni.

Különös feladatot szabott magának az 1892-ben keletkezett *magyar helyi érdekű vasutak részvénytársaság*, mely tisztán a helyi érdekű vagy helyi vasúti részvényes vállalatok finanszírozására szorítkozik, sőt a finanszírozást is csak korlátolt mérvben gyakorolja, a mennyiben csakis az ily vállalatok által kibocsátott kötvényeket, elsőbbségi részvényeket vagy elsőbbségeket szerzi meg és adja el ismét és csakis a jelzett értékekre ad kölcsönöket, tehát kizárja az ily vállalatok rész-

vényeinek kibocsátását. Joga van a megszerzett vagy zálogba vett czimletek megszerzési ára erejéig saját kötvényeket kibocsátani.

A budapesti értéktőzsdén kötött üzletek lebonyolítása alkotja a *pesti giro- és pénztáregylet* főfeladatát, melylyel kapcsolatban gyakorolja a giro-üzletet és ebből folyó letét-, betét- és előleg-üzletet. Működését korlátozza az az intézkedés is, hogy csak Budapesten székelő czégek és egyének részére nyithat giroszámlát és ebből folyólag csakis budapesti czégekkel és egyénekkkel állhat üzleti összeköttetésben.

Már a *magyar országos bank* egészen forgalmi bank jelleggel bír. Viszont azonban nem is tűz ki semmi határozott különös vagy is oly czélt, melyet más hasonállású bank nem vallana és nem teljesíthetne, habár alapszabályaiban a különös czéloknak egész hosszú sorozatát említi is fel. Működésének azt a korlátot szabja, hogy ingatlanokat állandó tulajdonul legfőlebb a társasági tőke egy tizedrésze erejéig szerezhethet. Különös céljául pedig, a mennyiben más akkoron működött bank alapszabályaiban ilyes rendelkezést nem találunk, hogy ingatlanokat vesz és ad haszonbérbe illetőleg bérbe és hogy a földműveléssel és a földművelési iparral foglalkozók és szövetkezeteik részére kellő biztosság mellett a forgó és beruházási tőkék beszerzését rövid lejáratú hitelezés által fogja előmozdítani, de ezeket a most említett különös czélokat működésének egész ideje alatt még csak meg sem közelíti és mint látni fogjuk, forgalmi bank minőségében lényegileg csak is a vasuti bank működési körére szorítkozott.

Csaknem ugyanezt mondhatjuk az 1894. márczius 7-én megalakult *hazai bank részvénytársaságról*. Üzletkörét annyiban korlátozza, hogy egyenesen kizárja a szoros értelemben vett takarékpénztári üzletet (takarékkönyvecskékre való betétet) és a jelzálog-üzletet, az ingatlanok szerzését pedig a befizetett alaptőke egynegyedére szorítja. Különös feladatának szövetkezetek, mezőgazdasági és egyéb hitelegyletek alapítását, alapításukban való részvételt és hitelnyujtás által való támogatásukat lehetne tekinteni, ha némileg hasonló intézkedés a magyar leszámítoló és pénzváltó bank alapszabályaiban elő nem fordulna, melyet azonban a bank legalább eddigelé

még nem teljesített. Passiv üzletköréből figyelmet érdemel az a joga, hogy névre vagy bemutóra szóló adósleveleket bocsáthat ki, melyeknek összege azonban a saját birtokában levő értékpapírok, jelzálogilag vagy egyébként biztosított követelések és ingatlanok által mindenkor biztosítva kell lennie.

Határozott czéllal és feladattal létesítettett a *magyar ipar- és kereskedelmi bank*. Alapítását megelőzte a már említett 1890. évi XIV. t.-cz. mely is felhatalmazza a pénzügyminisztert, hogy az oly bankot, mely Budapest székhelylyel a hazai ipar és kereskedelem előmozdítására legalább 5 millió befizetett tőkével alakulna, mely alapszabályaiban főczéljául a magyar korona országaiban új iparágak létesítését és meghonosítását, a már létezők fejlesztését és segélyezését, továbbá ugyancsak a magyar korona országaiban az iparosok és iparvállalatok részére lehető olcsó hitelek nyújtását tűzné maga elé — illeték- és adókedvezményben részesítse. Főfeladatát a törvény értelmében is körvonalozza, de egyébként üzletköre összeesik a forgalmi bankok üzletkörével.

Még csak az 1880-ban, illetőleg az 1881-ben átalakult három bankról kell röviden megemlékeznünk.

A *pesti magyar kereskedelmi bank* ma is azt a czélt vallja, miért 1830-ban alapították és a melylyel kezdte működését 1842-ben. De üzletkörét az átalakulás alkalmával lényegesen kitágította és ma egyáltalán nem szorítkozik pusztán a kereskedelem támogatására, hanem ép úgy előmozdítja és előmozdithatja lényegileg azonban hitelnyújtás által az ipart és a mezőgazdaságot is. Működése nem szorítkozik pusztán a leszámítolási és előleg-üzletre, hanem adhat jelzálogi, talajjavítási stb. kölcsönöket. Gyakorolja tehát a forgalmi bankoknak egész üzletkörét, mégis talán azzal a korláttal, hogy mint vállalkozó nem szerepelhet, vagyis önmaga nem folytathat gyári üzemet vagy mezőgazdaságot stb.

A *magyar leszámítoló és pénzváltó bank* 1881-ben tőkéjét főleg a Budapest fővárosától átveendő közraktárakra való tekintettel emelte. A alapszabályaiban körvonalazott működési körében a fősúlyt a közraktárakra és ezzel kapcsolatos vállalatokra és üzletekre fekteti, de egyéb vállalkozások elől sem zárkózik el. A vállalati működést különösen hangsúlyozzák az

alapszabályokon az 1892. évi május 30-án tartott közgyűlésén eszközölt módosítások, melyek különösen kiemelik a létező hazai iparágaknak tőkebefektetések által való fejlesztését, új ipar és gyártási ágak meghonosítását, valamint iparvállalatok létesítését, meg- és átvételét.

Már említettük a *magyar jelzálog-hitelbankról*, hogy tiszta jelzálogi minőségét az 1880-ban illetőleg 1881-ben és még inkább az 1891-ben foganosított alapszabályi módosítások által vesztette el. A főszűlyt a jelzálogi, községi és talajjavítási kölcsönökre fekteti és annyiban tér el a rendes forgalmi bankoktól, hogy az önálló vállalkozást nem vette fel üzletkörébe, de a vállalkozást, különösen a mezőgazdasági vállalkozást, tüzetesen a talajjavítást is hitelekkel támogatja.

Ez a rövid vázlat csak megerősíti azt az állításunkat, hogy a bankok alig tűznek maguk elé valamely különös feladatot, melyen túl nem is terjeszkednek. S itt lesz helyen megemlíteni, hogy nem csak a bankok, hanem a takarékpénztárak is átalakultak és ma a bank és takarékpénztár közt jóformán nincs is különbség. Különbséget csak a nagy forgalmi bankok és a takarékpénztárak közt, de nem minden esetben, lehet találni. A takarékpénztárak, különösen a régebbek távol tartják magukat a vállalkozási, kibocsátási, tőzsdei s hasonló ügyletektől, melyek a forgalmi bankoknak a jellegét adják meg. Az újabban keletkezettekről azt sem lehet mondani, mert különösen a tőzsdeüzérkedéseket vagy legalább támogatásukat egyik főfeladatuknak tartják és ebből a célból különösen gyakorolják az u. n. pénz- és váltóüzleteket, melyektől a régi takarékpénztárak magukat távol tartják. A terézvárosi külön váltóüzletet tart, az 1894. évi zárszámadásokban kerek összegben 6'6 millióval kimutatott aktívák közt 3'1 millióval szerepelnek az értékpapírokra adott előlegek, az adósok fedezet mellett és folyószámlán és a váltóüzlet. A VIII., IX. és X. kerületi takarékpénztár 1'9 milliónyi aktívái közt a legnagyobb tétel kerekösszegben 1 millióval az adósok számlája (értékpapírokkal fedezve), mihez jön mintegy 51,000 frt értékű értékpapír és idegen pénz.

V.

Midőn ezek után a bankok üzleteinek vázolására térnénk át, első sorban is azt a működésöket kell kiemelnünk, melyet a kibocsátás, társas üzlet és alapítás terén a magyar gazdasági viszonyokra való tekintettel fejtettek ki. Ezek az üzletek adják meg a bankoknak sajátos jellegöket és választják el a takarékpénztáraktól. S ebbeli működésök leírásánál első sorban is az ujonnan keletkezett bankokra leszünk tekintettel.

A *magyar vasuti bank* rövid fennállása alatt a vasutépítés, különösen pedig a helyi érdekű vasutak építése, továbbá a folyamszabályozás és laktanyák emelése tárgyában az alkudozásoknak egész hosszú sorozatát kezdte meg. Tényleges eredményre csakis az aradmegyei Körös szabályozási társulattal jutott, melynek 700,000 frtnyi kölcsönt adott. Letűnt a szintérről, mert részvényesei akarták, kik pótlására nagyobb szabásu bankot alapítottak.

De az örökébe lépett *magyar országos bank* hosszabb fennállása alatt sem mutathat fel sokkal több eredményt, habár 20 millió arany forint névleges és 10 millió arany forint vagyis az ágió hozzászámításával 11·7 millió forint tényleges alaptőkével kezdte meg működését és a tért számára a vasuti bank már előkészítette.

S itt lesz helyén, hogy kiemeljük, hogy a vasuti bank alkudozásokat folytatott a budapest-zimonyi, a sziszek-bródi, a sziszek-novii, a budapesti-pécsi, a budapest-győri vasutvonalak, továbbá a szerb vasutak építése, és egy egész halmaz helyi érdekű vasut, mint a gölniczvölgyi, budapest-esztergomi, debreczen-nánási, szajol-szentes-hódmezővásárhelyi, ujszász-kiséri, nagyikinda-nagybecskerekai, az arad-csanádmegyei, szatmár-nagybányai, zsilvölgyi stb. létesítése végett.

Mindebből a sok tervből az országos bank csak keveset valósított meg és általában egész idevonatkozó működését igen röviden irhatjuk meg. Első 1882. évi zárszámadási jelentésében mint ide tartozó üzleteket kiemeli a Hortobágy-Berettyó szabályozási munkát, melyet egyébként alvállalkozóknak engedett át, — a nagyikinda-nagybecskerekai vasutat,

a nógrádi szénbányák megvásárlását és az északmagyarországi egyesült kőszénbánya és iparrészvénytársaság, továbbá az Adria magyar tengerhajózási társaság alapítását. Résztvett a budapest-zimonyi államvasut költségeinek beszerzésére kibocsátott 5%-os papíráradék átvételére alakult consortiumban, a szerb vasutak építésénél, a magyar vörös kereszt egylet sorsjegyeinek kibocsátásánál és végre a rima-murányi salgótarjáni vasmű-részvénytársaság részvényeinek értékesítésére alakult syndicatusban. Építette a besztercebánya-brezo-vai és a piski-vajdahunyadi helyi érdekű vasutakat.

Második közgyűlési jelentése új vállalatokként az első magyar pamutfonó- és szövőgyárnak 600,000 frtnyi alaptőkével való alapítását, a gölniczvölgyi vasut létesítésében csekély tőkével való részesedését említi fel. Harmadik jelentése már csak a régi vállalatokról szól, melyeknek veszteségei fedezetére az ágióalapot is beleértve, a közgyűlés 2 millió frtnyi veszteség-tartalék alakítását rendeli el. Emlit ugyan egy új vállalatot, is t. i. a fuzine-vrattai bútorgyárat, de ezt nem a bank alapította, annál csak mint jelzálog-hitelező volt érdekelve, s most, hogy a birtokos megbukott, kénytelen volt azt átvenni.

Sok hűhó semmiért. Ezt bátran mondhatjuk erről a bankról, melynek működése szorosan véve már harmad évi fennállása után végét érte. Működési képességét aláásta az említett 2 milliónyi veszteség-tartalék alakításának szüksége s ezért már csak szárnypróbálgatásokról volt és lehetett szó. Az 1885. november 30-án tartott rendkívüli közgyűlés a felmerült veszteségeket úgy akarta kiegyenlíteni, hogy a részvénytőkének 10 millióról 6 millióra való leszállítását rendelte el, mit akkép kellett volna végrehajtani, hogy minden részvényből 120 frank leiratott és 80 frank készpénzben visszafizettetett volna. Ezt a műveletet azonban az 1886. június 26-án tartott rendes közgyűlésig nem lehetett végrehajtani. Ezen a rendezési tervet oda módosították, hogy az 1885-ben elért nyereség bevonásával a részvények névértékéből ne 120 frank, hanem csak 100 frank irassék le, a visszafizetés pedig mellőztessék és ehhez képest a részvénytőke ne 6, hanem csak 7 millió arany forintra szállíttassék le és ez úgy foganatosittas-

sék, hogy minden 5 régi részvény 4 új részvényre cseréltesék ki. De ez az intézkedés nem sokat változtatott a bank helyzetén és az 1887. deczember 17-én elhatározott felszámolásáig már csak kevés idevágó új üzletbe bocsátkozott. A csáktornya-zágrábi, a vinkoveze-breikai, nyiregyháza-mátészalkai a szilágysági helyi érdekű vasutakban, továbbá a basilikasorsjegyek kibocsátásában határozódnak összes forgalmi bank minőségében kötött új üzletei.

Valami nagy sikereket legalább eddigelé a *magyar ipar és kereskedelmi bank* sem mutathat fel azon a téren, mely miatt a törvényhozási gépezet is mozgásba hozatott. A bank főfeladata az iparfejlesztés, különösen új gyárak és gyártási ágak létesítése. — Az előttünk fekvő zárszámadási jelentések sorrendjében fogjuk felsorolni az iparfejlesztés terén való működését.

Alapította a Danubius magyar hajó- és gépgyárat, jobban mondva, megvette és egy általa 1 millió frtnyi alaptőkével alakított részvénytársaságnak átadta a prágai gépépítő részvénytársaságnak újpesti hajógyárát, mely ezt átalakította és kibővítette.

Második alapítása a fegyver- és gépgyár-részvénytársaság. Ezt még kevésbbé lehet új gyárnak mondani, csakis azt lehet állítani, hogy az említett gyárnak a felszámolás alatt lévő társaságtól való átvételére egy új társaság alakult, mely a gyárat látszólag ugyan olesón, tényleg azonban talán mégis drágán meg- és átvette.

Harmadik alapítása, a magyar ruggyanta-gyár sem új mert ennél az alapításnál csakis a Schottola Ernő-féle gyártelepnek részvénytársasági vállalatá váló átalakításáról és némi kibővítéséről van szó.

A magyar asphalt-részvénytársaság az utóbbi három év alatt három ízben 100,000, 125,000 és ismét 125,000 frttal emelte tőkéjét. Közreműködött az új részvények értékesítésénél.

Hason tekintet alá esik a fonó- és szövőipar terén kifejtett működése. A szepességi vászon- és pamutfehérítő részvénytársaság, a besztercebányai első magyar posztó- és gyapjúgyár, a szegedi kenderfonó részvénytársaság emelte

részvénytőkéjét. Ennek foganatosításában segédkezett. Új alapításkint csakis az első székely szövőgyár-részvénytársaságot találjuk feljegyezve, de ehhez az alapításhoz szükséges volt Baross Gábor kereskedelemügyi miniszternek támogatása.

Még első, másfél évre terjedő üzleti működéséhez tartozik a rozsnyói malom-részvénytársaság alapítása, jobban mondva, a Schlosser-féle malomnak részvénytársaságra való ruházása és gőzerőre való berendezése, továbbá a Weitzer János és Neufeld Károly czég által létesített aradi vagon- és gépgyári vállalatban való részesedés és végre a Kolozsváron a naszódi erdők kihasználására 1.200,00 frt tőkével létesült „fakereskedő részvénytársaság” alapítóival kötött oly értelmű szerződést, mely neki lehetővé tette, hogy az üzletben résztvehessen. Ezzel a jogával azonban, mint 1892. évi zárszámadási jelentésében mondja, nem élt.

Az első üzleti évben, a kis székely szövő gyáron kívül, új gyárról egyáltalában szó sincs, még kevésbbé van és lehet szó új gyártási ágaknak meghonosításáról. Már második üzleti évét nem mondhatjuk oly meddőnek. — Alapította a „Hungária” gőztéglagyár, továbbá a magyar tőzeg és műtrágya-ipar részvénytársaságot (300,000, illetőleg 200,000 frtnyi alaptőkével), a magyar leszámítoló és pénzváltó bank közreműködésével pedig a kőbányai polgári serfőző-részvénytársaságot (1.500,000 frtnyi alaptőkével). — Közreműködött abban, hogy a kassai kereskedelmi bank tulajdonát képezett malmot az e végre alakított „Unio” részvénytársaság vette át s ezzel ki is van meritve ez évi összes iparfejlesztési tevékenysége.

Harmadik üzleti évében már 5 millióról 8 millióra emelte befizetett alaptőkéjét s így feltétlenül várni lehetett, hogy az iparfejlesztés terén nagyobb arányú tevékenységet fog kifejteni. Tényleg pedig működése arra szorítkozott, hogy a 800,000 korona tőkével alakult bihar-szilágyi olajipar-részvénytársaság alapításánál mérsékelt részesedéssel közreműködött, — továbbá segédkezett az állami támogatás mellett részvényes vállalatná átalakított Fischer-féle majolika- és porcellángyár részvényei kibocsátásánál és értékesítésénél, valamint a magyar keramiai gyár részvénytársaság új 150,000 frtnyi részvényeinek értékesítésénél.

Vége a negyedik évben megvette a „Magyar Pharsis“ zalathnai kénkovand bányamű-társulat részvényeinek legnagyobb részét és előkészítette a bányának jobb kihasználását.

Talán erre a hosszú részletes lajstromra sincs szükség, hogy tisztában legyünk azzal, hogy az iparfejlesztés terén kifejtett tevékenysége, a kormányra, társadalomra, sőt az egyesekre váró feladathoz mérve egészen összetörpül. Csak mérlegszámláiba kell betekintenünk s az azokban foglalt adatokat kell összevetnünk zárszámadási jelentéseivel és rögtön tisztában leszünk, hogy sem kiváló működést ki nem fejthetett s hogy természetesen rendkívüli sikereket sem érhetett el.

Iparvállalati részvényeinek értéke vala :

1891-ben	273,053 frt 33 kr.
1892-ben	430,874 „ 25 „
1893-ban	227,200 „ — „
1894-ben	230,700 „ 67 „

Consortialis (társas) üzletekbe fektetett:

1891-ben	925,911 frt 45 krt
1892-ben	1.082,497 „ — „
1893-ban	898,707 „ 27 „
1894-ben	1.272,220 „ 30 „

Ezek a fentemlitett összegek jelzik azt a legmagasabb tőkét, melyet az iparnak közvetlen fejlesztésére fordított, mert végre váltó-előleg-üzletében és az adósok számláján is fordulhatnak elő bizonyára oly tőkék, melyek az ipar érdekeit szolgálták, és a melyek közvetve hatottak az ipar fejlesztésére. De mind azt a tőkét, melyet a fentebbi adatok kimutatnak, nem is fordította az iparnak közvetlen előmozdítására. Az 1893. évi zárszámadási jelentésből és mérlegből tudjuk, hogy erre a célra nem 1.125,907 frt 27 krt, hanem csak 776,598 krt használt fel, mert a társas-befizetésekből 349,309 frt 27 kr. állami és községi kölcsönökre esik. (Az 1894. évi mérleg pedig világosan megállapítja, hogy a társas üzletek közt ipari üzletekbe 248,245 frtot fektetett.) Az utóbbi két zárszámadási jelentés és mérleg tehát világos képet nyújt

a tőkéről, melyet a jelentéseiben mindig előtérbe helyezett nagy cél megvalósítására fordított. Nem úgy a megelőző jelentések, melyek az iparvállalati társas üzleti befizetéseket nem választják el az egyéb társas üzletekre történt befizetésektől. Már pedig az 1891-ik évben résztvett a keleti vasutak részvényeinek átvételére, továbbá az „Adria” elsőbbségi kötvényeinek értékesítésére alakított syndicatusokban, a melyek bizonyára az akkori társas üzleti befizetésekben tetemes részt tesznek. Az 1892-ik évi iparvállalati értékpapir birtokában szerepelnek már, hogy mily összeggel nem tudjuk, a brassyói bánya- és kohó-részvényegylet részvényei is, melyeket a budapesti tőzsdén azzal a céllal vezetett be, „hogy a társaság súlypontja ne csak az üzletvitel terén, hanem adminisztratív tekintetében is Magyarországra helyeztessék át”. De ugyan ebben az évben a társas üzleti befizetések közt nagy szerepet visz az általa alapított *magyar takarékpénztárak központi jelzálog-bankja mint részvénytársaság*.

Sokat, nagyon sokat számítva, közvetlen iparfejlesztési célokra tehát átlag legfőlebb 8—900,000 frtot, 1894-ben kerek összegben 480,000 frtot fordított. Ez az összeg egy csep a nagy tengerben. Sőt sokkal jelentékenyebb összeg 5—8—10 millió frt is csak csekélység. Ilyennel sem lehetne kiváló eredményeket elérni.

Nem akarnánk félreértetni. Egyáltalában nem vagyunk a mellett, hogy az alapítások erőszakoltassanak, sőt igenis szükségesnek tartjuk a körültekintő gondosságot, a létező viszonyoknak minden oldalú mérlegelését. De a túlaggodalmas gondosság és a túlmerészség közt van középút: a bár óvatos, de mégis erőlyes kezdeményezés. Ezt nélkülözzük a bank egész működésében. Aránylag csekély anyagi eszközei dacára is már többet tehetett volna, ha megfelelő kereskedelmi és technikai erők alkalmazásával maga lép a tervezés és kezdeményezés terére.

Még ha oly bank létesült volna is, mely kizárólag az iparfejlesztésnek szenteli vala tevékenységét és nem 5 vagy 8 millió, hanem 20—30 millió alaptőkével rendelkezik és ehhez a nagy tőkéhez mértén alkalmaz megfelelő szakerőket, még akkor sem lettünk volna szószólói a nagy, milliókat igénylő vállalatoknak. Még az ily igazán nagy bankkal szemben is

azt kellett volna mondani, hogy fokozatosan haladjon előre, s ne minden áron törekedjék új vállalatokat létesíteni és ha létesít, tegye ezt a fokozatos fejlesztés szellemével tartásával. Legyenek a vállalatok kezdetben kicsinyek, idővel mindinkább nagyobbodhatnak, ha áruiknak biztosítottak megfelelő kelen-dőséget.

Nem a nagy iparvállalatok és telepekre, nem is az új vállalatokra fektetjük a súlyt, midőn a bank működését kicsinyeljük. Minden óvatosság mellett is már sokkal többet tehetett volna még a fonó és szövő ipar terén is, melyen a legszegényebbek vagyunk és a melyen leginkább érezzük egy hitelintézetnek szükségét, de a melyen szorosan véve semmit sem tett. Azt hisszük, hogy létesíthetett és különösen kibő-víthetett volna több kisebb vállalatot s előmozdithatta volna fokozatos fejlődésüket az által, hogy megfelelő hitelben való részesítés által, azokat még hitelnyújtás tekintetében is versenyképesekké teszi. A versenyképesség előfeltételeit nem csak az árúk minőségében és árában, hanem épen a hitel-nyújtásban is kell keresni. Sok gyár és iparüzem csak azért nem boldogul nálunk, mert a hitelnyújtás tekintetében nem versenyezhet a külföldivel, a hitelt sem oly hosszú időre, sem oly teljes biztossággal nem adhatja. A kereskedő nem oly könnyen szakít, sőt saját érdekében nem is szakíthat az oly gyárral, melynél biztosan számíthat bizonyos mérvű hitelre, hogy összekötetésbe lépjen egy oly vállalattal, melynél hitel-élvezete bizonytalan. A hitel állandósága és biztossága a hi-tel időtartamánál is fontosabb. S éppen erre a tényre fektetnek nálunk oly kevés súlyt.

Különben alapítói és kibocsátói bank minőségében nem szorítkozott pusztán iparos vállalatok támogatására. Egy rakás új hitelintézetet alapított vagy alakított át szövetkezet-ből részvénytársasággá. Létesítette a nagyváradi, zilahi, nagy-kikindai és adai gazdasági és iparbankokat, a debreczeni, szabadkai központi közgazdasági bankokat, a nagykárolyi kereskedelmi és iparbankot, a torda-aranyos vármegyei és a csongrádmegyei takarékpénztárakat (utóbbi székhelye Szent-es) és végre a magyar takarékpénztárak központi jelzálogbankját. Hitelszövetkezetekből alakultak a szegedi takaré- és hitelrész-

vénytársaság és a deési hitelbank. Hogy működését teljesen ismerjük, még csak azt kell megemlítenünk, hogy résztvett a kolozsvári kereskedelmi bank részvénytőkéje emelésének végrehajtásánál. A sok vidéki hitelintézet alapításában csak mérsékelten vett részt, mit nem csak jelentése mond meg, hanem mérlegei is tanusítanak. A vidéki hitelintézetekben való részvételét feltüntetik a „különféle vidéki pénzügyintézetek részvényei“ cím alatt elszámolt összegek. Elszámol pedig:

1891-ben	139,342 frt 19 krt
1892-ben	161,500 „ — „
1893-ban	174,016 „ — „
1894-ben	176,878 „ 20 „

Nem tudhatjuk, de nem is kutatjuk, hogy az érintett összegek a tényleg befektetett tőkét vagy az árfolyamokat fejezik-e ki.

Ezekkel a hitelintézeti alapításokkal azt a célt kötötte össze, hogy az általa „*üttörökint*“ meghonosított hitelrendszert, a mérsékelt személyes hitelt a vidéken is fokozatosan érvénybe léptesse. Törekvése határozottan minden dicséretet érdemel. De vajon erre a célra szükséges volt-e még oly helyeken is, hol már úgy is sok hitelintézet van, még újabb intézetet is alapítani? Bátorkodunk ebben kételkedni. A hitelügynek, tűzetesen a kereskedelmi és ipari hitelnek nem nagy hasznára válik a sok kis intézet. A kevés, de anyagilag erős és jól kezelt intézet határozottan előnyösebb, mert olcsóbban és előnyösebb feltételek mellett nyújthat hitelt. Vidéki hitelintézeteinknél a hitel nem azért drága, mert nagy osztalékokat fizetnek, hanem azért, mert üzleti tőkéjükhöz és a rendelkezésükre bocsátott idegen tőkékhez képest az üzleti költségek aránytalanul nagyok, és az idegen tőkét is aránylag drágábban szerezhetik meg. Minél több az intézet egy helyütt, aránylag annál nagyobb is a betéti kamatláb. A sok intézet még azzal a hátránnyal is jár, hogy könnyen csábít a hitelnek túlzott igénybevételére, melynek rendszerinti eredménye: egy rakás fizetéseképtelenség, mely természetesen magukat a hitelező intézeteket is megrendíti, a gyengébbeket

pedig feltétlenül örvénybe viszi. Ha sok a hitelintézet, tehát az emberek sok hitelintézethez is fordulhatnak, bajos az ellenőrzés, a hitelnek a kellő mérvben való megállapítása.

Észrevételeink nem annyira a banknak szólnak, mint inkább a nálunk mutatkozó álfelfogásoknak és ebből folyó teljesen érthetetlen törekvéseknek. Csakis helytelen felfogás láthatja a hitel javulását minden ujonnan keletkezett bankban vagy takarékpénztárban, mert megfélekedzik arról, hogy a könnyű hitel a könnyelműséget is előmozdítja, mely hitel túlterjeszkedésre, ez pedig feltétlenül romlásra visz. Megfélekedzik arról is, hogy a hiteligényeket sokkal könnyebben és előnyösebben elégíthetik ki a már meggyökeredzett bankok, melyek megnyerték a közönség bizalmát és már ezért is több tőkével rendelkeznek. A helyes hitel-szervezet nem újabb és újabb versenyző intézeteket követel, hanem igen is a régieknek erősítését, anyagi és erkölcsi fejlesztését igényli. Célul tehát nem újabb és újabb hitelintézetek alapítását, hanem a létezőknek fejlesztését kellene kitűzni. A megerősödött hitelintézeteknek inkább áll módjukban hitelben részesíteni mindazokat, kik a hitelt megérdemlik, tüzetesen a kevésbbé vagyonosokat is. A régibb intézeteket nem szédítheti el a minden áron való üzletkötés és az ilyen intézeteknél hamarább is lehet számítani arra, hogy a vezető egyéniségek érzik és tudják kötelességeiket.

Vállalati bank minőségében kifejtett működésének kiegészítéséül még fel kell hozni, hogy részt vett a magyar állami adósságok conversionalis műveleteiben és az 1894-ik évben közreműködött a kolozsvári gőz-közüti vasutnak részvénytársasággá való alakításában és a Ganz-gyárral együtt alapította a budapest-ujpest-rákospalotai villamos vasúti részvénytársaságot 1,500.000 frtnyi alaptőkével. Ez utóbbi eddigelé azt a hírnevet szerezte magának, hogy részvényeiben roppant üzérkedés folyt a tőzsdén.

Mint fentebb láttuk nagy feladattal lépett életbe a magyar helyi érdekű vasúti részvénytársaság, a mely éppen a helyi érdekű vasutnak akart „pénzforrása“ lenni és az ily vasutak építését kívánta előmozdítani. Megalakulásától első zárszámadása közzétételéig mintegy másfél év telt el, tehát sokkal rö-

videbb ideig működik, de anyagi eszközei is sokkal kisebbek sem hogy az e téren mutakozó igényeknek teljesen megfelelhettek volna. Működése tényleg arra szoritkozott, hogy megvette a budapest-lajosmírzsei, továbbá a bács-bodrogi s végre a balaton-szent-györgyi, somogy-szobbi helyi érdekű vasutak elsőbbségi részvényeit, és kölcsönt adott a haraszi rácz-hevei, továbbá, az ungvölgyi és a békés-csanádi (szarvas-mező-hegyesi) helyi érdekű vasutak elsőbbségi részvényeire. Ezekért az elsőbbségekért fizetett vételár és a reájuk adott kölcsönösszeg (5,173.000 frt) erejéig 4½ %-os kötvényeket bocsátott ki.

A magyar hitelbankról már említettük, hogy az u. n. Rothschild nagy hitelbank-csoporttal szövetkezve közvetítette és végezte az állam hitelműveleteit. Ebbeli működését a kérdéses időszakban is folytatta. Azt hisszük, hogy fölösleges munkát végeznénk, hogy ha e helyütt az állam részére teljesített hitelműveleteket felsorolnók, mert ezek előadása nézetünk szerint az állami pénzügyek történetébe tartozik. Csak azt akarjuk kiemelni, hogy a valuta-rendezéssel kapcsolatos 1893-iki évi conversionális műveletekben a jelentékenyebb budapesti hitelintézeteket is részesítette. Szintűgy elégségesnek tartjuk, hogy ha egyszerűen csak megemlítjük, hogy résztvett nagyobb, időközben részben már államosított vasutaink új kölcsöneinek értékesítésében, illetőleg conversionális műveleteik végrehajtásában, valamint felhozzuk, hogy a magyar földhitel-intézet bankja lett s mint ilyen részben fix áron való átvétellel, részben pedig bizományi eladás által értékesítette zálogleveleit és újabban vizszabályozási és talajjavítási zálogleveleit. A földhitel kielégítésére szolgáló záloglevelek tekintetében újabban (1891) az a megállapodás jött létre, hogy a bank azoknak csak a külföldön való bizományi eladását eszközli.

De a bank nem csak az állam, a vasutak és a földhitelintézet hitelűgyét szolgálta, hanem más irányokban is előmozdította hazánknak gazdasági fejlődését. Létesítette az ez idő szerint már az államvasutakba beolvadt pécsi vasutat, a magyar helyi érdekű vasutak építésére és financzirozására syndikátust alkotott, mely 1893-ban építette a hidegkut-tamásii

13·6 km. hosszú, az 1893. és 94. években pedig a kaposvár-mocsoládi 26·3 km. hosszú helyi érdekű vasutat. A magyar különösen a fiumei kereskedelem emelésére az által hatott, hogy kültagként részt vett a Steinakker és társa betéti társaságban, majd pedig 1.200.000 forint alaptőkével létesítette a fiumei hitelbankot.

Ezen tekintet alá esik az Assael és társa arad cégben való részesedése is. A vidéki hitelügynök tett szolgálatot, hogy (1886) átvette a Brassóban székelő első erdélyi banknak ujonnan kibocsátott 100.000 forint névértékű részvényei és hogy a szegedi kereskedelmi és iparbank részvénytőkéjének emelésénél 57.300 forinttal vett részt. De igyekezett az ipart is új vállalatok létesítésével előmozdítani. E nemű működésének részletezésére kiemeljük, hogy (1881) alapította a fiumei első magyar rizshántoló-gyárat 800.000 forintnyi alaptőkével, (1882) a kőolaj finomító részvénytársaságot 2 millió forintnyi alaptőkével, (1888) a brassói cellulose részvénytársaságot 750.000 forintnyi alaptőkével. Közreműködött (1887) a magyar fém és lámpaárú-gyár-részvénytársaság újjászervezésénél, valamint a szolnoki „Hungária” gőzmalom és a budapest-szentlőrinci téglagyár alapításánál. A cukor-ipart az által támogatta és mozdította elő, hogy áruüzletében (1891) felvette a cukornak bizományi eladását és hogy később (1892) átvette a magyar cukoripar-részvénytársaságnak elsőbbségi részvényeit. Még csak az (1890.) évi októberben három millió forinttal megalakult „Mezőgazdasági ipar-részvénytársaság”-ról kell megemlékeznünk, mely bérbe vette a kaposvári uradalmat és megszerezte a mezőhegyesi cukorgyár-bérletet.

A magyar leszámítoló és pénzváltó bank 1880-ban rendezte be újra áru-osztályát, melyhez csatlakoznak azok a vállalatok, melyek neki a bankok közt külön jellegű biztosítanak, nevezetesen a közraktárak, melyek szervezését, illetőleg nagyszabású programot állapított meg. Kijelentette, hogy az országot igyekezni fog közraktárakkal behálózni, de bizony ettől a céltől még nagyon is távol áll. Szándékának megvalósítása, ha a jelek és fejlemények nem csalnak, a tényleges viszonyokon szenvedett hajótörést és nem akaratán múlt.

Érdekes és tanúságos a bank közraktári üzleteinek részletesebb tanulmányozása, már a mennyire ez a szűkszavú zárszámadási jelentésekből általában lehetséges.

Az 1881. szeptember 10-én kötött szerződéssel megszerezte a székes főváros közraktárait. Négy közönséges raktárt még ugyanannak az évnek vége felé vett át és bocsátotta a forgalom rendelkezésére. A következő évben megnyitotta a szegedi, temesvári és barcsi közraktárakat, de az első kettőt miután az 1886. és 1887-ik évek határozott veszteséggel jártak és mivel különben is fölöslegeseeknek bizonyultak, már 1889-ben végleg beszüntette. — Helyettök Fiumében 1890-ben ideiglenesen, a következő év második felében az államvasutak számlájára a bank által épített elevator befejezése után véglegesen nyitott közraktári üzletet, miután az államvasutak által befektetett tőkéje után 5% jövedelem biztosított.

Ki kell még emelnünk, hogy áruosztályába tartozónak tekinti az újpesti hajógyárat, melyet a Schönichen H.-tól és Hartmann Józseftől megvett hajógyárakból jelentékeny átalakításokkal, teljesen új felszereléssel és a gyári helyiségeknek kibővítésével létesített határozottan a folyó 1895-ik évben a magyar általános hitelbankkal együtt meg is valószínűsített azzal a czéllal, hogy a gyárat részvénytársaságnak fogja átengedni. Ezt a gyárat e helyütt kellett felemlíteni, habár azzal tulajdonkép iparfejlesztési működését kezdte meg, melyet az 1892-ben módosított alapszabályok egyik különös feladatává tesznek, mert áruosztályának számadásaiban a gyár is bennfoglaltatik és ezekkel a számadásokkal behatóbban kell foglalkoznunk.

Meg kell jegyeznünk azt is, hogy az áruosztály körébe tartozik a bizományi vétel és eladás, a terményekre és az árukra való előlegezés is. A legutóbb érintett üzletágot illetőleg megemlítjük, hogy abba bevonta a hízó marhákat is, de a szenvedett veszteségek csakhamar beszüntetésére kényszerítették.

Ezek előbocsátásával áttérhetünk az áruosztály adatainak bemutatására és vizsgálatára. Nem szándékozunk az illető adatokat az egész időszakot illetőleg évről-évre bemutatni,

hanem a múlt évtizedre vonatkozólag csak néhány évnék adatait terjesztjük elő. Mindenek előtt közöljük a beruházott tőkét, melyet azonban kettéválasztunk a szerint, a mint a közraktár béregyenértéke czímén vagy más czímeken fektette be.

Az árúosztályban elhelyezett tőkék.

Év	Közraktár frt	Másnemű elhelyezés frt	Összesen frt
1881	1.311,570	567,740	1.879,310
1884	3.063,354	3.010,354	6.074,708
1886	3.063,354	4.337,639	7.400,993
1888	3.700,053	7.100,648	10.800,701
1890	3.700,053	4.257,064	7.957,117
1891	3.700,184	8.952,082	12.652,266
1892	3.700,184	5.630,479	9.330,663
1893	3.735,090	7.555,638	11.290,728
1894	3.735,090	8.388,765	12.123,855

Az árúosztályban elhelyezett tőkét illetőleg két év, nevezetesen az 1890. és az 1892. év mutat a megelőzőhöz képest jelentékeny hanyatlást. Mindkét évben a hanyatlás szoros összefüggésben áll az üzletpangással, a gabona-neműekben való csekély kivitellel és a gabonaárak hanyatlásával. Az üzlet a legnagyobb tőkét az 1891-ik évben igényelte.

De a beruházott tőke összegénél sokkal fontosabb tudnunk, hogy minő jövedelmet szolgáltatott az árúosztályban elhelyezett tőke. Tulajdonképp csak a nyers jövedelmet, beleértve a székes főváros által fizetett évi 50,000 frtnyi subven-tiót is, mutathatjuk ki, összehasonlítva a beruházott tőkével. Nyers jövedelemnek kell tekintenünk a kimutatott jövedel-met annyiban, a mennyiben azt még igazgatási költség és ér-téktörlesztési járulék terheli.

Az áruosztály nyers jövedelme.

Év	Beruházott tőke frt	Jövedelem általában frt	%
1884	6.074,708	235,881	3.88
1886	7.400,993	359,711	4.86
1888	10.800,701	433,433	4.01
1890	7.957,117	512,315	6.44
1891	12.652,266	564,264	4.46
1892	9.330,663	402,921	4.32
1893	11.290,728	555,643	4.92
1894	12.123,855	632,868	5.22

Ezek az adatok egyáltalában nem vallanak valami nagy jövedelemre különös tekintettel éppen arra, hogy azokat még egyes kiadások terhelik és beszámíttatott a székes főváros által adott évi (1894-ben azonban igénybe nem vett) 50,000 frtnyi segély is. Viszont azonban tekintetbe jön az is, hogy a jövedelmezőség számításánál csak az év végén elhelyezve volt tőke vétetett alapul, holott bizonyos, hogy az év folyamán az elhelyezett tőke változott. Éppen ezért a közölt adatok csak viszonylagos értékűek.

Több figyelmet érdemel és biztosabb mértékül is szolgálhat a közraktárak által nyújtott jövedelem, melynek ismerete s megállapítása azért különösen fontos, mert támpontot nyújt azoknak a követeléseknek mérlegelésére és megítélésére, melyek azt akarnák, hogy az országnak minden csak némileg is fontosabb helyen közraktár létesíttessék, természetesen azzal a korlátozással, hogy azoknak nem kell oly fényeseknek és nem is szabad oly költségeseeknek lenniök, mint a budapestieknek.

Lássuk a budapesti közraktárak által szolgáltatott jövedelmet.

Év	Beruházott tőke frt	Jövedelem általában frt	%
1884	3.063,354	44,278	1.44
1886	3.063,354	127,270	4.15
1888	3.700,053	178,182	4.82

Év	Beruházott tőke frt	Jövedelem általában frt	%
1890	3.700,053	165,123	4.46
1891	3.700,184	146,173	3.95
1892	3.700,184	128,859	3.48
1893	3.735,090	180,127	4.82
1894	3.735,090	165,561	4.44

Ki kell azonban emelnünk, hogy a mérlegekből magunknak egészen tiszta képet a közraktárak jövedelméről nem alkothatunk. Bizonyos az, hogy a kimutatott jövedelemben, az 1894-ik évet kivéve, a székes főváros által szolgáltatott évi subventió is befoglaltatik, tehát azt a jövedelmet nem kizárólag a raktározási díjak és illetékek szolgáltatják, szorosan véve nem is a közraktárak által nyújtott jövedelem. Tudjuk azt is, hogy ezt a jövedelmet még értéktörlesztés is terheli, már hogy mennyi, nem tudhatjuk. Szintúgy nem tudhatjuk hogy a tiszta jövedelem minő alapokon számítatik és terheli-e azt vagy sem általános igazgatási költség.

De hát mindezeket nem bolygatjuk, és abból indulunk ki, hogy ez az egész jövedelem tiszta jövedelem, s ezt a közraktárak saját bevételeiből szolgáltatták. Már most csakis azon kérdés előtt állunk, hogy kielégítő-e ez a jövedelem és oly mérvű-e, hogy buzdítson közraktárak alapítására. Nem kell haboznunk annak a véleményünknek kijelentésében, hogy a közraktárak adta jövedelem nem valami kecsegtető. Ily jövedelmet még biztos kamatozású értékpapiroknál ma is el lehet érni.

Tény, hogy a közraktárak csekély jövedelmet szolgáltatnak. Okozhatja ezt az épületnek fényes volta, a költséges kezelés, de bizonyára része van abban annak a ténynek is, hogy aránylag keveset veszik igénybe. Világos ez az alábbi, különösen az átlagos napi raktárállományt feltüntető adatokból, ha azokat a jövedelemmel összehasonlítjuk. Két év t. i. 1888 és 1893 mutatja ki a legnagyobb jövedelmet. Ezekre az évekre esik is, figyelmen kívül hagyva az 1894-ik évet, a viszonylag a legnagyobb forgalom, de legnagyobb átlagos raktárállomány is, kiemelve még is azt, hogy ebben a tekintet-

ben az 1893. évet túlhaladja az 1889-ik év. Az 1891-ik évnek a megelőző évhez való csekélyebb jövedelmezőségét egyrészt a díjmérséklés, másrészt az a tény okozza, hogy a forgalom csak a második félévben emelkedett.

Közlraktári forgalom.

Év	Beraktározás	Kiraktározás	Összforgalom	Készlet az év végén	Átlagos napi raktárállomány
	mm.	mm.		mm.	mm.
1885	1.432,829	1.385,042	2.817,871	354,256	298,017
1886	1.594,459	1.517,864	3.112,323	430,851	314,088
1887	1.485,259	1.565,462	3.050,721	350,648	278,264
1888	2.073,330	1.758,846	3.832,176	665,132	438,051
1889	1.596,775	1.791,359	3.388,134	470,548	428,028
1890	1.700,150	1.884,659	3.584,809	286,039	300,646
1891	1.953,883	1.732,264	3.686,147	507,658	299,571
1892	1.614,723	1.696,659	3.311,382	425,722	334,829
1893	2.106,241	2.056,211	4.162,452	475,752	410,698
1894	2.288,010	2.144,577	4.432,586	619,185	446,332

Mellőzhetjük társas és kibocsátási üzleteinek felsorolását. Csakis azt említjük meg, hogy közbenjöttével emeltetett a jelzálog-hitelbank részvénytőkéje és hogy részére a záloglevelek, különösen pedig a nyeremény és községi kötvények értékesítésénél bankári szolgálatokat végzett és végez. Közreműködésével alapított a magyar általános takarékpénztár- és a magyar jég- és viszont-biztosító részvénytársaság, továbbá a horvátszlavon jelzálogbank.

Az iparfejlesztés terén ki kell emelnünk a magyar fegyvergyár, a kőbányai polgári serfőző, a nemzetközi villamosági, továbbá a magyar villamossági részvénytársaság alapítását és végre az első magyar papirgyár-részvénytársaság átalakításánál való közreműködését.

S itt említjük meg, hogy a magyar általános hitelbankkal együtt alapította a 1895-ik évben a magyar folyam és tengerhajózási társaságot.

A *pesti magyar kereskedelmi bank*, szintén élénk részt vett a kibocsátási, társas és alapítási ügyletekben, habár ez irányú tevékenysége nem is öltött különösen nagy arányokat. Működése főleg a közlekedés és forgalom terére s ezen is inkább csak a kibocsátási ügyletekre szorítkozott. Nem soroljuk fel mindannyit. Kiemeljük a nemzetközi vaggyonkölesönző részvénytársaság részvényei értékesítésénél, a budapesti telefonhálózat államosításánál, majd pedig a magánbérletnek részvénytársasági bérletté való átalakításánál történt közreműködését. Segédkezett a máramarosi sóvasút 5%-os elsőbbségi részvényei kibocsátásánál, majdan pedig 4 $\frac{1}{2}$ %-os elsőbbségi részvényekre való conversiójánál, szintúgy a budapesti közuti vaspálya-társaság elsőbbségi kötvényei értékesítésénél és conversiójánál.

Részt vett az *Adria magyar tengerhajózási társaság* elsőbbségi kötvényeinek és új részvényeinek kibocsátásában és értékesítésében. Megvette a torontáli helyi érdekű vasuti részvénytársaság által a nagybecskerek-pancsovai vonalszakasz építésére kibocsátott kötvényeket, előleget adott a kisújszállás-déaványa-gyomai helyi érdekű vasút elsőbbségi részvényeire, átvette a bács-bodrogmegyei, valamint a brassó-háromszéki helyi érdekű vasutak elsőbbségi részvényeit. Közreműködött a budapesti villamos vasut-társaság részvényei értékesítésénél. A helyi érdekű vasutak részvénytársaságról már említettük, hogy alapításában a kereskedelmi bank is részt vett. Egyéb ilyes ügyletei körül megemlítjük a felső magyarországi bánya- és kohómű-részvénytársaság részvényeinek értékesítését, az egyesült téglá- és cementgyár részvénytársaság, a Lloyd viszontbiztosító részvénytársaság alapításánál való közreműködését, a Temesvárott székelő délmagyarországi kereskedelmi és gazdasági bank, a Kolozsvárott székelő Erdélyi bank- és takarékpénztár alapítását, a pozsonyi II. kerületi takarékpénztár részvényei jelentékeny részének megszerzését és átalakítását.

VI.

Attérve a bankoknak szorosabb értelemben vett bank — jobban mondva folyó üzleteinek vizsgálatára — már sokkal fokozottabb tevékenységet látunk, hiszen több bank is működik közre, tetemesen nagyobb is a tőke, mely ezekben az üzletekben elhelyezést nyer.

Ha az 1893. évi vagyonmérleget nézzük, találjuk, hogy a bankok községi és jelzálog-kölcsönökben helyezték el a legnagyobb összegeket. A községi kölcsönök 101·7 (1894: 116·8) millió forintot, a jelzálog-kölcsönök ellenben 85·6 (1894: 100·2) millió frtot tesznek. Községi kölcsönöket 3, jelzálog-kölcsönöket ellenben 5 (1894: 4) bank adott, de ezek közül kettő csak eltűnő csekélységet, úgy hogy bátran állíthatjuk, hogy tényleg ugyanazok a bankok gyakorolták a jelzálog-kölcsönüzletet, melyek a községi kölcsönöket adták. Előtérben a jelzálog-hitelbank és a magyar kereskedelmi bank áll. A magyar takarékpénztárak központi bankja sokkal rövidebb idő óta áll fenn, semhogy e téren már is nagy arányú tevékenységet fejthetett volna ki, habár fennállása és tényleges működésének időtartamához képest (1 év és 7 hónap) jelentékeny eredményeket ért el.

A községi kölcsönüzlet fejlődéséről, azt hisszük, nem kell hosszú táblázatot bemutatnunk. Elég annyit megemlítenünk, hogy a jelzálog-hitelbank ezt az üzletágát 1881-ben kezdte gyakorolni és az ugyanannak az évnek végén kimutatott ilyen kölcsönei 645,000 frtot tettek, holott az 1893. év végén már megközelítették a 66·4 millió frtot és 1894-ben már 75·7 millióra emelkedett. A pesti magyar kereskedelmi bank ezt az üzletágat csak 1886-ban vette fel üzletkörébe és ez idő szerint (1893-ban) e nemű kölcsönei kerek számban 31·6 millió, 1894-ben pedig 35 millió frtot tesznek. Üzletével hatalmas versenytársa a jelzálog-hitelbanknak, mit a legjobban abból ítélhetünk meg, hogy tekintettel vagyunk arra, hogy a jelzálog-hitelbank e nemű követelései 1891-ben 51·8 milliót, a kereskedelmi bankéi ellenben 13·5 millió forintot tettek. Az utóbbi banknál tehát (az 1893-ik évet nézve) a szaporodás 18·1 millió, az előbbinél ellenben csak 14·6 millió forint s e

szerint a kereskedelmi banknál ez az üzletág nemcsak viszonylag, hanem általában is nagyobb arányban fejlődött. Az 1894-ik évet nézve a jelzálog-hitelbank mutat ki az általános számot nézve nagyobb eredményt, a mennyiben nála a szaporodás 23·9 millió, a kereskedelmi banknál ellenben 21·5 millió forint.

Különben a községi kölcsönök neve alatt nem csak hatóságoknak, megyéknek, városoknak és községeknek adott kölcsönöket szabad értenünk. Ebben a gyűjtő névben bennfoglaltatnak az oly kölcsönök is, melyek vízszabályozási és talajjavítási társulatoknak, nemkülönben helyi érdekű vasutaknak adattak.

A bankok ezzel az üzletággal tehát nem csak az u. n. helyi érdekeket szolgálják, hanem a mezőgazdaságot és közlekedést is előmozdítják. De már azt, hogy mily összegek vétettek igénybe egyes célokra, különösen vízszabályozásra és talajjavításokra, ki nem mutathatjuk. A jelzálog-hitelbank kölcsöneiről részletes kimutatást általában nem, a pesti magyar kereskedelmi bank pedig csak jubiláris munkájában közölt.

A bankokkal ezen a téren a takarékpénztárak közül csak a pesti hazai első takarékpénztár versenyez, mely ezt az üzletágot szorosan véve már az 1880—1881. évek óta gyakorolja, de külön csak 1883 óta kezeli és mutatja ki. Közhasznú művekre és törvényhatóságoknak és községekben adott kölcsönökben 1893. évi mérlegében 38.642,841 (1894-ben 33.507,283) forintot mutat ki, megjegyezve azt, hogy míg ebben az üzletágban a bankoknál 1891. év óta is jelentékeny haladást láthatunk, nála a jelzett év óta némi hanyatlás állt elő, a mennyiben 1891-ben e nemű követelései 39.260,067 forintot tettek. Különben az ez üzletág folytatásához szükséges tőke nagyobb részét községi kötvények kibocsátása által szerzi be. (Községi kötvény tartozása tesz 1893-ban a már kisorsoltakkal együtt kerek összegben 33·5 millió, 1894-ben ugyancsak 33·5 millió forintot.) Ilyenmű kölcsönöket, de csak vízszabályozó és talajjavítási társulatoknak a magyar földhitelintézet is ad vízszabályozási és talajjavítási záloglevelekben.

E nemű kölcsöneinek összege volt 1893-ban 21.035,096, 1894-ben ellenben 21.066,849 frt.

Már behatóbban és részletesebben is kell vizsgálnunk a bankok jelzálog-üzletének fejlődését, mert ezen a téren már a hitelintézetek közt nagyobb a verseny. Az alábbi táblázatban mutatjuk ki az ingatlanokra záloglevelekben és készpénzben adott kölcsönöket, megjegyezve azt, hogy a pesti magyar kereskedelmi bank nem csak záloglevél, hanem bár csekély mérvben, készpénz kölcsönöket is adott és ebben rejlik annak oka, hogy mért különbözik a mérlegből vett adat az ebben a táblázatban 1893-ban közölt adattól.

Év	Bankok száma	Jelzálog- kölcsönök frt	Szaporodás az előző évhez képest általában frt	%-ban
1880	6	12.973,800	—	—
1881	6	17.810,300	4.836,500	37.28
1882	5	23.814,900	6.004,600	33.71
1883	5	28.399,500	4.584,600	19.25
1884	4	30.810,700	2.411,200	8.49
1885	4	33.108,800	2.298,200	7.46
1886	4	38.945,500	5.836,700	17.63
1887	4	44.504,000	5.558,500	14.27
1888	4	48.969,900	4.465,900	10.03
1889	4	55.319,000	6.349,100	12.97
1890	3	59.451,700	4.132,700	7.65
1891	5	65.701,600	6.249,900	9.51
1892	4	74.264,300	8.562,700	13.03
1893	5	88.318,400	14.054,100	18.92
1894	4	100.410,200	12.091,800	13.69

Azt hiszszük, hogy az e hosszú táblázatban foglalt adatok, vagy is a bankoknak ezen a téren való jelentősége sokkal tisztábban és világosabban áll előttünk, ha összehasonlítjuk azon jelzálog-kölcsönöket nyújtó budapesti intézetek által a két időpontra belül elért eredményeket, melyek az egész időszakon át működtek.

Jelzálog-kölcsönök.

	1880.	1893.	Szaporodás		1894.
	frt	frt	általában frt	%	frt
Magy. föld- hitelint.	65.768,786	97.072,047	31.303,261	47·60	100.822,318
Pesti hazai első taka- rékpénzt.	17.857,109	30.495,273	12.638,164	70·77	32.590,599
Pestimagy. ker. bank	7.712,642	37.613,277	29.900,635	387·68	41,882,384
Egyes. bu- dapestifő- városi tak.	3.542,569	19.019,640	15.477,071	436·89	24.294,257
Magy. jelz. hitelbank	1.504,656	45.198,457	43.693,801	2903·91	52.659,035
Kisbirtoko- sok orsz. földh.-int.	388,314	12.779,200	12.390,886	3190·94	14.764,309
Orsz. közp. takarékp.	122,240	10.642,957	10.520,717	8606·91	12.996,460
Összesen	96.896,316	252.820,851	155.924,535	160·92	280.009,362

Mielőtt tovább megyünk és levonnók az ezekből az adatokból levonható következtetéseket, minden félreértés kikerülésére meg kell jegyeznünk, hogy a pesti hazai első takarékpénztár jelzálogkölcsönei közt az 1893., illetőleg az 1894. évben csak azokat vettük fel, melyeket közvetlenül adott föld- és házbirtokra. Mellőztük tehát az állam részére leszámított vételárhátralékokat, melyek a zárszámadásokban kerek összegben 7·8 (1894-ben 5·9) millió forinttal mutattatnak ki és a melyeket esetleg szintén a jelzálogkövetelésekhez lehetne számitani, habár nem egészen helyesen, miután mégis egészen más természetű követelésekhez tartoznak és inkább a fedezett hitelek, sem mint a jelzálogkövetelések sorába tartozónak tekintethetnek. A mennyiben e követelések a jelzálogkövetelésekhez soroltatnának, természetesen emelik a nevezett takarékpénztár által ezen az időszakon belül elért eredményt.

Nem mulaszthatjuk el továbbá azt sem megjegyezni, hogy míg a földhitelintézetek jelzálogkövetelései kizárólag a földbirtokra szorítkoznak, addig úgy a bankok mint a takarékpénztárak ilyenén kölcsönei a házbirtokokra is kiterjeszkednek, tehát az utóbbiaknak a terjeszkedésre határozottan szélesebb terök van.

Ezek után megnézhetjük a közlött adatokat. Érdekes jelenség minden esetben tudnunk, hogy míg a jelen időszak kezdetén a két bank, sőt az összes bankok jelzálogüzlete a földhitelintézeteké és a takarékpénztáraké mellett csekélység, a második kimutatásban foglalt összes jelzálogkövetelések 9·51%-át, illetőleg 14·39%-át teszik, addig már 1893-ban a két bank jelzálogkövetelései az összes követelések 32·76%-ára, 1894-ben 33·76%-ára emelkedtek. Már ez a tény önmaga tanúsítja hogy a bankok jelzálogüzlete viszonylag sokkal nagyobb mérvben fejlődött, mint a földhitelintézeteké és takarékpénztáraké együttvéve. A fentebbi adatokból láthatjuk, hogy a jelzálogügyletekkel foglalkozó 7 intézetnél a jelzálogüzlet ke- rek összegben 155·9, az 1894. évet nézve 183,119 millió forinttal szaporodott. Ebből a szaporodásból esik a

	az 1893-ik évet nézve		az 1894-ik évet nézve	
	frt	%	frt	%
bankokra	73.594,436	47·20	85.324,121	46·59
— földhitelintézetekre	43.694,147	28·02	49.439,527	27·00
takarékpénztárakra	38.635,945	24·78	48.359,398	26·41

A bankoknál az üzletgyarapodás abszolút is nagyobb mint akár a földhitelintézeteknél, akár a takarékpénztáraknál és az üzletkötések terén általában nagyobb és élénkebb tevékenységet fejtenek ki.

Még érdekesebb eredményekre jutnánk, ha nem csak a két végidőpontot, hanem a közbeeső éveket is összehasonlítás tárgyává tennők, de ekkor hosszú számcsoportokat kellene közölnünk. Szorítkozunk csakis az utolsó két, illetőleg három évben elért eredmények összehasonlítására. Az utolsó két évben az üzletfejlődés következőkép alakult:

	1891.	1893.	Szaporodás	1894.
	frt	frt	frt	frt
Magyar földhitelint.	95.493,652	97.072,047	1.578,395	100.822,318
Kisbirtokosok országos földhitelintézete	10.321,100	12.390,886	2.069,786	14.764,309
Pesti hazai első takarékpénztár	23.619,791	30.495,273	6.875,482	32.590,599
Egyesült budapesti főv. takarékpénzt.	10.701,795	19.019,640	8.317,845	24.294,257
Országos központi takarékpénztár	4.653,302	10.642,957	5.989,655	12.996,460
Pesti magy. keresk. bank	28.514,922	37.613,277	9.098.355	41.882,384
Magyar jelzáloghitel-bank	36.854,605	45.198,457	8.343,852	52.659,035

Ezt a számcsoportot nézve, rögtön szembeötlik a földhitelintézetek csekély fejlődése a takarékpénztárakkal és bankokkal szemben. A magyar földhitelintézetnél ezt annak a ténynek róhatjuk fel, hogy jelentékeny mérvben vette igénybe a pénzpiacot vizszabályozási és talajjavítási záloglevél-kibocsátásokkal, s így némileg korlátoznia kellett a jelzálogkölcönök adását.*) A kisbirtokosok földhitelintézeténél ez az eset nem forog fenn s nála akadályul a kölcsönnyújtási határvonal sem szolgálhat. A neki a maximális kölcsönösszegben kezdetben szabott korlátot mindinkább tágitotta és nála ma már ez a korlát általában megszűnt és földbirtokra bármily nagy összegű kölcsönt is adhat. S tényleg 20,000 forinton felüli kölcsönöket is adott s mondhatjuk, hogy megszűnt tisztán és kizárólag a kisbirtokos osztály érdekeit szolgálni, hanem egyszerű versenyintézetté lett, de mint ilyen sem mutathat fel nagy eredményeket. Az 1894-ik

*) Ezt az állítást Vargha Gyula az akadémiához betérjesztett bírálatában tévesnek mondja Azt hiszem, hogy ebben semmi tévedés sincs. Bizonyítékul szolgálhat még az a tény is, hogy 1894-ben, midőn csak 181,700 frtnyi új talajjavítási kölcsönt adott, a jelzálogkölcönök összege már kerek összegben 3 millióval emelkedett, holott a megelőző két évben a gyarapodás 1-56 millió forint. Túlzott mérvben a leghatalmasabb intézetnek sem lehet a pénzpiacot igénybe vennie.

évet azonban a kiváló évekhez sorolhatja, mert jelzálogkölcsoenei kerek osszegeben 2·4 millió forinttal szaporodtak.

A jelzálog-hitelbanknak sem zárszámadásaiból, sem zár számadási jelentéseiből illetőleg mellékleteiből nem alkothatunk magunknak tiszta képet arról, hogy fennálló jelzálogkölcsoeneinek minő része adatott földbirtokra és minő része bér házakra.*)

A folyósított összegekből kiindulva a kölcsönösszeg nek kerek számban $75\frac{1}{10}$ -a földbirtokra, 25 $\frac{1}{10}$ -a pedig házbirtokra esik. Ezt alapul véve a banknak földbirtokra bekebelezett követelése 1893. év végén kerek osszegeben 33·9 millió forintot tettek, úgy hogy bizvást mondhatjuk, hogy az itt vázolt időszakban ép annyi kölcsönt adott magyarországi föld birtokra mint a földhitelintézet. A pesti magyar kereskedelmi bank földbirtokra csak 1882. óta ad jelzálogkölcsoenőket. Fenn álló kölcsönei közül csak 11·1 (1894: 12·8) millió esik föld birtokra, ellenben 26·4 (1894: 28·3) millió forint házbirtokra és ebből 25·1 (1894: 26·9) millió budapesti házakra. Ezen bank tehát mégis jobban a házépítést és különösen a budapesti házak építését mozditja elő és éppen ebben a tekintetben az összes budapesti intézetek fölé emelkedik. A magyar jelzálog-hitelbanknak budapesti házakra adott kölcsönei (folyósított osszegeben) csak 9·7 (1894: 12·0) milliót, a pesti hazai első takarékpénztáré pedig 17·6 (1894: 17·3) milliót tesznek. Mennyi esik a másik két takarékpénztár jelzálogköveteléseiből budapesti házakra, nem tudhatjuk.

Érdemes lesz itt megjegyeznünk, hogy a pesti magyar kereskedelmi banknak az utolsó két évben földbirtokra adott jelzálogkölcsoenei meghaladják a két földhitelintézet jelzálogköveteléseinek szaporodását. A két földhitelintézet ilynemű követelése az utóbbi két év alatt (1891—1893 közt) 3·65 millió forinttal emelkedett, ellenben a kereskedelmi banké, mely a fősúlyt a házbirtokra fekteti, 4·6 millió forinttal.

*) Az 1894-ik évre ennek a követelménynek már eleget tesz s kimutatja, hogy fennálló követeléseiből 41·1 millió (rt (73·6%) földbirtokra és 14·7 millió (rt (26·4%) bérházakra esik. Adattak pedig e kölcsönök 888 030 kat. holdra és 633 bérházra.

Nem szabad említés nélkül hagynunk, hogy míg a pesti hazai első takarékpénztár 1894-ig csakis készpénz-jelzálogkölesönöket adott, mert a jelzett év óta jelzáloglevelekben is ad ily kölesönöket; addig úgy az egyesült fővárosi, mint a központi takarékpénztár kölesönei túlnyomólag záloglevélkölesönök s e szerint a két takarékpénztár mint záloglevél kibocsátó intézet is szerepel, és 1894-ben kiváló eredménynyel, mint ez a fentebb közölt táblázatokból világosan kitűnik.

S itt kell kiemelnünk, hogy a takarékpénztárak központi bankjának jelentősége éppen abban áll, hogy a takarékpénztáraknak lehetővé teszi, hogy a készpénzben hosszú időre adott jelzálogkölesöneiket értékesíthessék különösen annak a visszaszágnak hatálytalanítására, mely abban merül fel, hogy rövid lejáratú betéteiket hosszú időre kötik le. A bank nem is ad önálló jelzálogkölesönöket, hanem csakis a takarékpénztárak e nemű kölesöneit számítolja le s így e minőségben szorosan véve a takarékpénztáraknak központi záloglevél kibocsátó intézete.

Már a váltóleszámitolás, mint az alábbi adatokból kitűnik, nem mutatja azt az állandó szakadatlan fejlődést és emelkedést, melyet az előbbi két üzletágnál láttunk. Közbe-közbe mindig fordulnak elő visszaesések, melyeket részint üzleti viszonyok okoznak, részint egyes bankok megszűnése vagy létező bankok ilyenmű üzletének hiánya idéz elő. Az üzletviszonyok javulása vagy új bankok keletkezése természetesen az ellenkező irányba is hat és növeli a váltótárczát. A kezdő évet az 1893-ik vagy akár az 1894-ik hanyatlónak tekinthető évvel összehasonlítva, az emelkedés határozottan rendkívüli. A visszaesést pedig mindig csak átmenetinek kell és lehet tekintenünk. S ezen szempont alá esik az 1894-ik évi csökkenés is, mihez foghatót az általános számot nézve, az egész időszak alatt nem is látunk. Már a viszonyszámokat nézve, három ízben (1881, 1886 és 1889) látunk nagyobb mérvűt.

Váltótárca.

Év	Bankok száma	Összeg frt	Szaporodás (+) vagy csökkenés (—) a megelőző évhez képest	
			általában (frt)	%
1880	9	19.754,100	—	—
1881	10	18.094,700	—	1.659,400 8.40
1882	9	24.395,700	+	6.301,000 34.82
1883	7	22.531,800	—	1.863,900 7.64
1884	8	26.767,100	+	4.235,300 18.80
1885	7	28.916,600	+	2.149,500 8.03
1886	7	25.995,000	—	2.921,600 10.10
1887	8	25.524,500	—	470,500 1.81
1888	8	28.907,700	+	3.383,200 13.25
1889	6	26.282,900	—	2.624,800 9.08
1890	10	30.747,200	+	4.464,300 16.99
1891	10	41.731,400	+	10.984,200 35.72
1892	10	56.613.500	+	14.882.100 35.66
1893	8	58.263.000	+	1.649,500 2.91
1894	9	53.763,000	—	4.500,000 8.37

Ki kell azonban emelnünk, hogy a bankok váltóleszámitolási üzletökkel nemcsak a főváros, hanem a vidék iparát és kereskedelmét, de mezőgazdaságát is támogatják, viszont azonban, ha talán akarattuk ellenére is, az üzérkedést is előmozdítják. A bankok váltótárczájából éppen ezért nem is lehet biztos következtetést levonni a gazdasági élet: a mezőgazdaság az ipar és kereskedelem fejlődésére vagy hanyatlására. De más-különben is a bankok váltóállományának ismerete csak akkor birna különös érdekekkel, ha legalább is azt tudnók, hogy abból mennyi esik a közvetlen és mennyi a közvetett t. i. a budapesti és vidéki hitelintézetek, továbbá bankárcegek és ismert escompteurök javára eszközölt leszámítolásokra, mert már ebben az esetben is határozott következtetéseket lehetne levonni, hogy minő gazdasági ágakat és az egyes gazdasági ágakat mily mérvben támogatták. A bankok, különösen a nagy bankok birtokában külföldi váltók is vannak, de nem mindenik mutatja ki külön. Szintügy ismerni kellene az Ausztriából eredt, valamint az Ausztriában fizetendő váltókat.

A váltóleszámitolási üzletben a váltóállomány nagyságát nézve a főszerepet a pesti magyar kereskedelmi bank, továbbá a magyar általános hitelbank viszi. De az utóbbi bank váltótárczája, mint a csatolt részletes kimutatás igazolja, a nyolczvanas években rendkívül, néha milliókkal ingadozott, az utóbbi években azonban állandóan emelkedett. Az előbbi bank váltótárczája szintén mutat egyes években milliókra menő visszaeséseket, de nagyban és egészben még is haladást látunk. Bizonyos különbségeket tehát látunk a két bank váltótárczájának alakulásában, melyeknek okát aligha kereshetjük másban, minthogy a hitelbank inkább a nagy forgalom és a visszleszámitolás érdekeit szolgálja, míg a kereskedelmi bank a közép, sőt a kis forgalmat is felkarolja. Levonhatjuk ezt a következtetést, ha a ma is működő kisebb bankok, különösen pedig a bankegyesület és az első magy. iparbank váltótárczáit nézzük. Ezeknél is fordul ugyan elő némi hanyatlás, de még is inkább fokozatos haladást látunk, pedig ezek a bankok főleg, sőt mondhatnók kizárólag a kis és középipart és kereskedelmet támogatják.

A magyar ipar- és kereskedelmi bank ebben az üzletágban határozottan jelentékeny eredményeket vívott ki s működése első évében a bankok közt ebben az ágban, a harmadik helyet foglalta el. Ezt vitássá tette az a tény, hogy a leszámítoló és pénzváltó bank az utóbbi években nagyobb súlyt fektet a leszámításra, legalább erre vall váltótárczájának az utolsó években való nagyobb emelkedése, melyet előmozdithattak a pozsonyi és fumei fiókjai. A jelzáloghitelbank ezt az üzletágot csak mellékesen folytatja.

Ebben az üzletágban a bankokkal határozottan versenyeznek a takarékpénztárak s gyakorolják ezt mellékesen a földhitelintézetek is. Felmentve érezzük magunkat az alól, hogy a jelzett intézetek váltótárczájának fejlődését évről-évre kimutassuk. Azt hisszük, hogy az összehasonlításra teljesen elégséges, ha a váltóállományukat a kezdő és az utolsó 2 évre mutatjuk be.

Váltótárcaza.

	1880. frt	1893. frt	1894. frt
Pesti hazai első takarékpénztár	7.894,179	14.359,823	17.877,970
Egyesült fővárosi „	5.624,368	12.018,125	13.475,676
Országos központi „	3.631,511	7.089,862	10.132,632
Magyar földhitelintézet	1.359,001	3.472,382	4.925,702
Pest külvárosi takarékpénztár	516,031	—	—
Kisbirtokosok orsz. földhitelint.	300,679	200,234	148,474
Budapesti III. ker. takarékpénzt.	240,552	997,128	1.107,934
Magyar általános „	—	1.931,744	2.317,423
Belvárosi „	—	2.244,430	3.662,200
BudapestErzsébetvárosi „	—	—	1.757,183
Budapest VIII., IX., X. kerületi „	—	—	662,697
Budapest-Terézvárosi „	—	—	1.436,330
Kőbányai „	—	—	964,645
Összesen	19.566,321	42.313,728	58.468,866

A most közölt adatoknak a bankok váltótárczájának fejlődéséről közölt adatokkal való összehasonlításából legfőlegb csak azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a bankoknál ez az üzletág különösen az 1880. és 1893. éveket nézve hatalmasabb fejlődést vett mint a takarékpénztáraknál és hogy a váltóforgalom Budapesten általában nagy arányban növekedett. A váltók természetét, azokat az érdekeket, melyeket a takarékpénztárak váltóleszámitolási üzletekkel képviselnek, nem tudjuk. Bizonyos azonban, hogy a takarékpénztárak éppen úgy, mint a bankok, a vidéki hitelintézetek a magánleszámitolók váltóit is leszámítolják s így valószínűnek kell tartanunk, hogy a takarékpénztárak ugyanazokat az érdekeket szolgálják, melyeket a bankok s ebben a tekintetben köztük semmi különbség sincs. Ha az 1893. és 1894. éveket hasonlítjuk össze, találjuk, hogy míg a takarékpénztárak váltótárczája tetemesen emelkedett, addig a bankoké nagy mérvben hanyatlott és ez a tény is megerősíti abbéli nézetünket, hogy a bankok váltótárczájának emelkedéséből vagy hanyatlásából bajos a gazdasági élet fejlődésére következtetést levonni.

Önállóan nézve a takarékpénztárak és a földhitelintézetek váltóállományáról közölt kimutatást nem mulaszthatjuk el kiemelnia kisbirtokosok földhitelintézete váltóállományának hanyatlását, mely összefüggésben áll azon feladatának teljeselhanyagolásával, hogy hitelszövetkezeteket alakítson. Működése kezdetén ugyan alapított néhány szövetkezetet, de nem a megfelelő alapokon és nem is a kellő erélylyel. Csakis ennek lehet tulajdonítani, hogy szövetkezeteitől leszámítolás végett csaknem mindig ugyanoly összegű és ugyanazokkal az aláírásokkal ellátott váltók kerültek hozzá. S valószínűleg ez volt az oka, hogy hitelszövetkezetek létesítésével csakhamar felhagyott. Pedig, hogy e feladata teljesítésében kellő óvatosság mellett sokat tehetett volna, a pestmegyei hitelszövetkezet (ma országos hitelszövetkezet) példája eléggé igazolja. Bizonyos, hogy ha annak idején bár óvatosan, de még is kellő erélylyel lát vala feladata teljesítéséhez, ma a szövetkezeteknek országos központja lehetett volna.

Különös figyelmet érdemel a legutóbbi pár év alatt nagy számban keletkezett takarékpénztárak közül elsőnek (1892-ben) megalakult belvárosi takarékpénztár által elért eredmény, hiszen váltótárczája (1893) már is meghaladja a több mint 10 év óta működő magyar általános takarékpénztár váltótárczáját, mely ha semmi egyebet, igazgatóságának életképességét minden esetben igazolja. S váltótárczája 1894-ben is jelentékenyen emelkedett.

A váltótárczában szerepelnek a hitelegyleti váltók, melyek azonban ebben az időszakban már korántsem viszik azt a szerepet, melyet az első időszakban. A bankszerű leszámítolás jelentékenyen megkönnyített. Már nem az aláírások száma és minősége, a váltó lejáratí ideje, hanem általában a benyújtó hitelképessége dönt. S azt hisszük, hogy ez a könnyítés nem az üzlet szilárdságának hátrányára, hanem inkább elönyére történt; mert ha talán nem is általában, aránylag minden esetben csökkentek a szíveességi váltók és talán egészen el is tűntek az u. n. pincze- vagyis fizetéseképtelen egyének által aláírt váltók, mely utóbbiak a hetvenes évek elején különösen a tárcza hitelegyleti váltók közt jelentékeny mérvben szerepeltek. Különben a hitelegyleti váltók csökkenését okozták a hetvenes

években tett szomorú tapasztalatok, valamint a mindinkább szaporodó hitelszövetkezetek.

Egyébként a következőkben mutatjuk ki a hitelegyleti váltóknak 1893. és 1894. évi állományát, mely egyszersmind ezen üzleti ágának hanyatlását kellőleg igazolja.

	1893. frt	1894. frt
Pesti magyar kereskedelmi bank	1.341,353	1.299,716
Első magyar iparbank	963.026	1.059,262
Egyesült fővárosi takarékpénztár	2.313,930	2.545,457
Belvárosi	111.384	206.142
Összesen	4.729,693	5.110,577

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy úgy a fővárosi bank, mint a bankegyesület kebelében is működik hitelegylet, de ezek a bankok a hitelegyleti váltók állományát nem mutatják ki külön. Az első bank kebelében tárcza és személyi hitelegylet működik, de az egyletekről a bank jelentésében csakis a leszámítás végett bemutatott és elfogadott váltók számát és összegét említi meg. A második bankban a hitelegylet hiteltulajdonosok címén szerepel és az 1893-ik évi zárszámadási jelentésből csakis azt tudhatjuk, hogy az egyletnek 427 tagja vala 1.205,000 frt engedélyezett hitellel és hogy nála 5.781 drb váltó, 2.649,973 frtnyi összegben számoltatott le.

A bankok előlegüzletének fejlődését az alábbi adatok mutatják. Ki kell emelnünk, hogy a bankok előlegüzlete túlnyomólag az értékpapírokra adott kölcsönökre szorítkozik. Tulajdonképi zálogtárgyakra adott kölcsön csak csekély mérvben, lényegileg a budapesti előlegező részvénytársaságnál és az első magyar iparbanknál fordul elő. Árúkra adott előleg kimutatásunkban csak jelentéktelen mérvben szerepel és lényegileg a magyar hitelbank által adott ily előlegre szorítkozik. Árúkra előleget ad a magyar leszámítoló és pénzváltó bank is, de ilyenmő előlegeit nem vettük fel a kimutatásba, különösen azért, mert azokat közraktári üzletei közt számolja el.

Maga az előlegüzlet, ha nem is igényel oly nagy összeget, mint a váltóleszámítás, ennél az üzletnél, ha tisztán csak a kezdő- és végévet nézzük, sokkal nagyobb arányban fejlődött. Ez az üzletág szintén mutat visszaeséseket. Hanyatló

éveknek látjuk az 1882., 1885. és az 1893. éveket, melyek tehát nem esnek össze azokkal az évekkkel, melyekben a váltótárca mutat csökkenést s e szerint a hanyatlás indokai sem azonosak.

Év	Bankok száma	Előleg frt	Szaporodás(+) vagy csökkenés(—)		
				általában frt	%-ban
1880	11	7.046,900		—	—
1881	10	14.633,200	+	7.586,300	107.65
1882	10	9.118.000	—	5.515,200	37.69
1883	10	14.023,600	+	4.905,600	53.80
1884	8	14.246,000	+	222,400	1.59
1885	7	12.839,200	—	1.406,800	9.88
1886	7	16.853,700	+	4.014,500	31.28
1887	8	17.128,200	+	274,500	1.63
1888	8	25.466,600	+	8.338,400	48.68
1889	8	25.620,500	+	153,900	60
1890	9	31.545,300	+	5.924,800	23.13
1891	10	38.768,600	+	7.223,300	22.90
1892	9	46.337,400	+	7.568,800	19.52
1893	9	45.030,500	—	1.306,900	2.80
1894	11	47.768,900	+	2.738,400	6.08

Nézve az egyes bankokat, ebbeli üzlete nagyarányú, csaknem szakadatlan gyarapodásával a pesti magyar kereskedelmi bank áll előtérben, mely után sorban következik a magyar leszámítoló és pénzváltó bank. A magyar ipar- és kereskedelmi bank ezen a téren szintén kiváló helyet foglal el. Sajnálattal kell azonban kiemelnünk, hogy a bankok legalább fő kategóriák szerint nem közlik azokat az értékpapirokat, melyekre előleget adtak és nem emelik ki az előlegek természetét. A pesti magyar kereskedelmi bank két osztályba sorozza az előlegeket, u. m. folyószámla-előlegek, továbbá lombard és report, de ezt az osztályozást nem tarthatjuk kielégítőnek. A jelzett részletezések nélkül pedig egyáltalában nem vagyunk tájékozva arról, hogy a bankok az előlegüzletek által minő érdekeket szolgálnak. Ezzel az üzletággal előmozdithatják a tőzsdeüzérkedést, fejleszthetik a mezőgazdaság, ipar, kereskedelem terén mutatkozó vállalkozási szellemet, új vállalatok keletkezését vagy régiek fejlesztését, előmozdithatják a befektetést, de

az egyszerű kölcsönözést is. Szükségtelen még csak mondani is, hogy minden egyes irány más elbírálás alá esik, míg p. o. a tőzsdeüzérkedés előmozdításától megtagadhatjuk helyeslésünket, semmi esetben sem fognók a befektetések elősegélyezését elítélni, még kevésbbé a vállalkozási szellem felébresztését, melyen végelemzésben alapszik a gazdasági fejlődés.

Az előadottakból folyik, hogy általában nem vagyunk képesek tájékoztatást szerezni arról, hogy a bankok ezzel az üzletökkel minő befolyást gyakoroltak a gazdasági élet fejlődésére és csak azt tudhatjuk, hogy ez az üzletáguk nagy arányokban emelkedett.

Még ki kell mutatnunk a takarékpénztárak előlegüzleteinek fejlődését, megjegyezve, hogy a takarékpénztárak csak értékpapirokra adnak előleget. Itt meg kell jegyeznünk, hogy a magyar földhitelintézet is ad előleget értékpapirokra, de előlegeit a folyószámla-követelésekkel együtt mutatja ki. A kisbirtokosok földhitelintézete zárszámadásaiban előleg nem fordul elő.

A takarékpénztárak előlegüzlete.

	1880. frt	1893. frt	1894. frt
Orsz. közp. takarékpénztár	845,031	3.730,498	4,373,755
Pesti hazai első takarékp.	526,527	483,298	466,584
Egyesült főv. takarékpénzt.	307,625	8.632,340	9.629,841
Pest külvárosi takarékp.	15,220	—	—
Budapest III. ker. takarékp.	—	1,150	1,450
Magyar általános takarékp.	—	577,716	499,959
Belvárosi takarékpénztár	—	681,235	1.240,579
Budapest - Erzsébetvárosi takarékpénztár	—	—	203,017
Budapest VIII., IX., X. ker. takarékpénztár	—	—	4,887
Budapest-Terézvárosi takarékpénztár	—	—	2.819,467
Kőbányai takarékpénztár	—	—	10
Összesen	1.694,403	14.106,237	19.239,549

Ha a bankok és takarékpénztárak által adott előlegek végösszegeit hasonlítjuk össze, általában ugyan a bankok üzlete, viszonylag azonban a takarékpénztáraké emelkedett nagyobb mérvben. A takarékpénztárak ezen üzletágnak nagy arányú fejlődését főleg az egyesült fővárosi takarékpénztár idézte elő. A pesti hazai első takarékpénztár erre az üzletágra csekély súlyt fektet. De ki kell emelnünk a belvárosi és terézvárosi takarékpénztárakat, mint olyanokat, melyek ezen a téren már működésük első évében jelentékeny eredményeket értek el.

De nem szabad említés nélkül hagynunk, hogy azokat az érdekeket, melyeknek az előlegüzlet szolgál, részben a folyószámla-üzlet is támogatja. Az esetleg tetemes előlegezéssel járó bankbizományi üzletek folyószámlán könyveltetnek el. De többnyire értékpapírok alkotják a folyószámlán nyújtott hitelek fedezetét. Például a magyar hitelbank zárszámadásai-ban kevés vagy éppen nem találunk értékpapírra adott előleget, annál több ily előleg fordul elő folyószámláin; úgy hogy bátran mondhatjuk, hogy a bankok és takarékpénztárak folyószámlái, ha nem is mindenekben, de nagy részben ugyanazokat az érdekeket támogatják, melyeket az előlegüzlet.

Míg az előlegüzletbe a takarékpénztárak együttvéve a bankoknál jelentékenyen kisebb összeget fektettek, addig már az értékpapírbirtok tekintében a viszony megfordított, a takarékpénztárak emelkednek túlsúlyra azzal a megjegyzéssel azonban, hogy míg a kezdő és végévet nézve a bankok értékpapírbirtoka jelentékenyen emelkedett, a takarékpénztáraké alig mutat szaporodást. Aránylag jelentékeny értékpapír van a két földhitelintézet birtokában is, és ezeknél az értékpapírbirtok határozottan nagyobb szaporodást mutat, mint a takarékpénztáraknál, habár korántsem oly nagy arányút, mint a bankoknál.

Értékpapírbirtok.

	1880. frt	1893. frt	1894. frt
Pesti hazai takarékpénztár	31.446,062	28.271,070	27.547,904
Egyesült fővárosi takarékpénztár	4.104,707	4.985,713	3.589,773
Országos központi takarékpénztár	1.492,217	4.618,867	3.878,766
Magyar általános takarékpénztár	—	875,574	660,457
Belvárosi takarékpénztár	—	472,591	366,645
Bpest-Erzsébetvárosi takarékpénztár	—	—	1,167
Budapest VIII., IX., X. ker. takarékpénztár	—	—	45,734
Összesen	37.042,986	39.223,815	36.090,446
Magy. földhitelintézet	5.148,420	9 329,024	7.775,426
Kisbirtokosok földhitelintézete	—	1.730,815	2.165,573
Összesen	5.148,420	11.059,839	9.940,999
Bankoknál	7.754,600	32.885,500	33.791,200

Az értékpapírbirtok tekintetében a különböző hitelintézeteknél mutatkozó nem azonos fejlődést főleg annak lehet tulajdonítani, hogy míg a takarékpénztárak és földhitelintézetek az értékpapírbirtokot főleg befektetési célból a betétek, illetőleg ideiglenesen heverő tőkék értékesítése végett szerzik meg, földhitelintézeteknél még tekintetbe jön a biztosítási alap, mely főleg értékpapirokból alakítottatik, addig a bankoknál az értékpapírbirtok inkább üzleti eszköz és határozott üzleti érdekeket elégít ki.

A takarékpénztárak értékpapírbirtokának jellegét szorosan a pesti hazai első takarékpénztár tünteti fel. Értékpapírbirtoka 1893-ban, de mindig is, tisztán csak úgynevezett be-

ruházási értékpapirokból állott, melyek közt 23·2 millió forint állami értékpapir, 2·6 millió forint pedig saját községi kötvény, melyet üzleti célra szolgálónak is tekinthetünk.

Megmaradva az 1893. év állapotának vizsgálatánál, már az egyesült fővárosi takarékpénztárnál az értékpapirbirtok sokkal változatosabb alakot ölt. Csekély összeggel (11,900 frt) részvények is fordulnak elő. Az állami értékek (2·1 millió) nemcsak hogy nem gyakorolják azt a túlsúlyt, melyet az előbb említett takarékpénztárnál látunk, hanem csak viszonylag képviselik a legnagyobb összeget, mely után a saját záloglevél (1·8 millió) következik. A központi takarékpénztárnál pedig már inkább az üzleti érdek lép előtérbe; értékpapirbirtokának nagyobb részét a saját záloglevelei (2·3 millió) és az általa alapított váltóüzlet részvényei (145,000 frt) alkotják, az állami értékek már csak 1·2 milliót képviselnek. Míg az ujonnan alakult belvárosi takarékpénztár értékpapirbirtoka túlnyomólag befektetési papirokból áll, addig a magyar általános takarékpénztáré egészen üzleti jellegű. Értékpapirbirtokát sorsjegyek és sorsjegytársulatoknak már is átengedett sorsjegyek alkotják.

A magyar földhitelintézet értékpapirbirtokát tisztán csak is beruházási értékpapirok alkotják és túlnyomólag a saját záloglevelekből és a saját talajjavítási és vízszabályozási záloglevelekből áll. A kisbirtokosok földhitelintézete értékpapirtárczájában csakis saját záloglevél (1·26 millió) és korona-járadék (0·5 millió) fordul elő.

Mielőtt áttérnénk a bankok értékpapirbirtokának jellemzésére, előre kell bocsátanunk, hogy a mellékletben közölt részletes kimutatás és az abból vett alábbi összegezés annyiban nem teljes, a mennyiben az egyes bankok váltóüzleteinek szintén jelentékeny értékpapirbirtokuk van, mely a kimutatásban s így az összegezésben sem vétetett fel. Így a kimutatásban nem fordul elő az első magyar iparbank, mert intézeti mérlegében nincs is értékpapir, de már váltóüzlete mérlegében két czimen is u. n. értékpapir- és részletiv-osztály alatt mutat ki értékpapirt. A pesti magyar kereskedelmi bank értékpapirbirtokát ki kell egészíteni a váltóüzletében előforduló értékpapirokkal.

Ezek előrebocsátásával közöljük a bankok értékpapírbirtokának fejlődését:

Év	Bankok száma	Értékpapír frt		Szaporodás (+) vagy csökkenés (—) általában frt	%-ban
1880	8	7.754,600		—	—
1881	8	12.220,800	+	4.466,200	57.59
1882	8	25.045,100	+	12.824,300	104.94
1883	7	22.577,600	—	2.467,500	9.85
1884	7	19.102,700	—	3.474,900	15.39
1885	6	16.077,500	—	3.045,200	15.94
1886	6	15.980,400	—	97,100	0.60
1887	7	16.471,400	+	491,000	3.07
1888	7	14.904,600	—	1.566,800	9.51
1889	6	15.676,800	+	772,200	5.18
1890	9	19.087,400	+	3.410,600	21.76
1891	10	22.429,800	+	3.342,400	17.51
1892	9	24.165,900	+	1.736,100	7.74
1893	9	32.885,500	+	8.719,600	36.08
1894	11	33.791,200	+	905,700	2.75

Már fentebb kiemeltük, hogy a bankok birtokában az értékpapír üzleti eszköz. Az értékpapírokat nem befektetési és értékesítési célokra használják, sőt mondhatni, hogy nem is szerzik meg, hanem inkább kibocsátási, alapítási jelzálog- vagy községi kölcsönügyleteik folyamánaként mindaddig birtokukban maradnak, míg általuk nem értékesíttetnek. Ha értékpapírokat szereznek, ezeket egyenesen eladási céllal veszik meg.

Éppen ezért a bankok értékpapírbirtokának úgy minősége, mint összege folytonosan változik azzal a megjegyzéssel, hogy a minőség rendszerint az illető bank jellegének, különös feladatának felel meg. Különösen látjuk ezt a zálogleveleket és községi kötvényeket kibocsátó intézeteknél, melyeknek értékpapírbirtoka túlnyomólag az általuk kibocsátott értékpapirokból áll. A legváltozatosabb az értékpapírbirtok azoknál a bankoknál, melyeknek váltóüzletük van és ennek folytán az értékpapíroknak folytonos adásával és vevésével foglalkoznak.

A bankok értékpapírbirtokának emelkedését vagy hanyatlását tehát nem az értékpapir-forgalom változásaiban, hanem azoknak az üzleteknek változásaiban kell keresnünk, melyeknek kifolyását alkotják. Így azt a roppant emelkedést, melyet az 1881. és 1882. évben látunk, két banknak, nevezetesen a magyar jelzálog-hitelbanknak és az országos banknak lehet tulajdonítani. Az előbbi akkor kezdte meg jelzálog-üzletét nagyobb arányokban fejleszteni. Értékpapírbirtokát túlnyomólag az általa kibocsátott, de tárczájában értékesítési nehézségek miatt az árfolyamhullámzás kikerülésére visszatartott záloglevelek alkotják. Mihelyt azokat értékesíthette, értékpapírbirtoka is leszállt és ezzel együtt az összes bankoké. A másik mint kibocsátó és alapító bank működött. De 1893-ban is látjuk, hogy az értékpapírbirtok nagy emelkedését a kibocsátási, alapítási, jelzálog- és községi kölcsönüzletek idézték elő. Három banknál, nevezetesen a pesti magyar kereskedelmi banknál, a jelzálog-hitelbanknál látunk jelentékeny emelkedést. Egy új kibocsátó bank is, nevezetesen a magyar helyi érdekű vasutak részvénytársulat jelent meg a szintéren.

Fölösleges volna, ha itt az egyes bankok értékpapírbirtokát részleteznők, mert az ily részletezés csak az általános jellemzést fogná erősíteni. Csak azt akarnók a zálogleveleket és községi kötvényeket kibocsátó bankokra nézve kiemelni, hogy ezek birtokában van a legtöbb értékpapir, mi természetes folyománya a birtokukban lévő saját kibocsátású értékeknek. Ezek a bankok, még azt kell megemlítenünk, a jelzálogkölcsönöket és a községi kölcsönöket nem abban a mérvben szavazzák meg, a melyben már előre biztosították az illető kölcsönök alapján kibocsátandó értékek eladását, hanem a rendelkezésökre álló egyéb anyagi eszközök mérve szerint, természetesen figyelemmel az általuk kibocsátott záloglevelek és községi kötvények értékesítési lehetőségére. Ezt az eljárást követik a takarékpénztárak és legujabban a földhitelintézetek is.

Ki kell emelnünk, hogy a bankok értékpapírbirtokának szaporodására befolyanak a hivatalnokok részére alapított nyugdíjintézmények, melyek tőkéiket többnyire értékpapirokba helyezik el.

Egyes bankok értékpapírállományát emelik fővárosi és vidéki fiókjaik is, melyeket bizonyos tekintetben önálló bank- és váltóüzleteknek tekinthetünk. Ezek, habár ellenőrzés alatt is, jóformán önállóan gyakorolják az összes idetartozó üzleteket, különösen a váltóleszámitolást, értékpapírokra való előlegezést, értékpapírok vételét és eladását, betétek elfogadását és kifizetését. Ilyenmő bankfiókjai vannak Budapesten a pesti magyar kereskedelmi banknak, a leszámítoló és pénzváltó banknak, továbbá a magyar ipar- és kereskedelmi banknak. A magyar leszámítoló és pénzváltó banknak fiókja van még Pozsonyban és Fiumében.

Vizsgálva a bankoknak tulajdonképi terheit, ezekben a legnagyobb összeget záloglevelek és községi kötvények teszik. Nem kell ezekről a terhekről részletesebben szólnunk. Elég annyit felhozni, hogy abban az arányban növekednek, a melyben a megfelelő követelések szaporodnak. Legfőlebb azt lehetne kiemelni, hogy a forgalomban levőknek kimutatott záloglevelek összege mindig nagyobb a tényleg fennálló jelzálogkövetelések összegénél, miazzal az eljárással áll összefüggésben, hogy az adósok a félévi törlesztési részleteket előre tartoznak kifizetni, holott a bankok a megfelelő összegű zálogleveleket csak utólag vonják ki a forgalomból. De meg kell jegyeznünk, hogy forgalomban levőknek mutatnak ki a már kisorsolt, úgy lejárt, mint lejárandó záloglevelek, illetőleg a bank birtokában lévő záloglevelek is.

A tőke értékének, vagy más szóval a kamatlábnak 1880 óta nagy arányú csökkenését ezeknél az értékpapíroknál is észlelhetjük. Nem szándékozunk egy hosszú nagy táblázatot közölni. Egy pár adat is elég lesz a viszonyok feltűntetésére. A pesti magyar kereskedelmi bank 1880-ban kezdte meg az $5\frac{1}{2}\%$ -os záloglevelek kibocsátását, pénzfolyamuk az év végén 95.60 vala, a reá következő év végén leszált 94.35-re. Már 1882-ben árfolyamuk meghaladta, a párit és kölcsőneit 5% -os záloglevelekben nyújtotta. 1886-ban már $4\frac{1}{2}\%$ -os, 1893-ban pedig már 4% -os záloglevelekben adott jelzálogkölcsönöket. Az utóbbiak pénzfolyama 97.5 tehát értékesebb mint volt 1880-ban az $5\frac{1}{2}\%$ -os záloglevél. Községi kölcsönöket 1886-ban kezdett adni, a vonatkozó $4\frac{1}{2}\%$ -os községi kötvények 1887-ben 98-as árfo-

lyammal jegyeztettek. Már 1893. év óta a községi kölcsönöket 4%-os kötvényekben adja, melyek árfolyama 99, megjegezve azt, hogy az előbbiek 10%-os nyereményben, az utóbbiak azonban csak 5%-os nyereményben részesülnek. Hason viszonyokat láthatunk a magyar jelzáloghitelbank zálogleveleinél és községi kötvényeinél. Ez az intézet jelenleg kölcsöneinek legnagyobb részét szintén csak 4%-os záloglevelekben, illetőleg kötvényekben adja.

Egyenkint véve a zálogleveleket és a községi kötvényeket, összeg tekintetében meghaladtatnak a hitelezők követelései által. Magukban az eredeti zárszámadásokban a hitelezők rovata alatt a legkülönbözőbb című követelések foglaltatnak, olyanok is, melyek a betétek (cheques-számla-betétek) fogalma alá esnek. De hogy a kimutatást stultoztan fel ne duzzasztjuk, kénytelenek voltunk, mint a kimutatást kísérő jegyzetek is mutatják, még oly tételeket is ebbe a rovatba felvenni, melyek a zárszámadásokban más címek alatt fordulnak elő. Felduzzasztja ezt a rovatot, mint ezt különben már említettük, a hitelbanknak elszámolása, t. i. hogy a bank és áruosztályt, melyben a bécsi hitelintézet 25%-kal részes, külön számolja el és a melynek folytán természetesen a központi számlában a bank és áruosztály mint adós, ellenben a bank és áruosztály számlájában pedig a központ mint hitelező szerepel. Az 1893. évi zárszámadásokban ez a tétel 12·7 millió forint, mely tétel, ha levonásba helyeztetik, a hitelezők rovata leszáll 89·8 millió forintra és eszerint kisebb mint akár a záloglevelek (93·6 millió), akár a községi kötvények (94 millió) tétele. Bővebben a hitelezők rovatával sem foglalkozunk, mert képtelenek vagyunk azt tényleges címeik, az alapul szolgáló egyes üzletek szerint szétválasztani és így ha azt évről-évre közölnek is, előttünk csak egy hosszú számesoport állana, melynek jelentőségét nem ismernők és melynek horderejét, a gazdasági élettel való összefüggését természetesen meg sem ítélnők.

A betétek, összehasonlítva az 1880. és 1893. éveket, a bankoknál nagy arányú emelkedést mutatnak. A betétek átlaga 1880-ban 8·8 millió volt, ellenben 1893-ban 47·4 millió forint. E szerint a gyarapodás 38·6 millió forint vagyis 439%. Más

szóval a bankoknál 1893. végén csaknem hatodfél annyi betét volt, semmint az 1880. év végén. Ezt a nagy gyarapodást a bankok főleg annak köszönhetik, hogy a hitelbank kivételével, mely csak pénztárjegyekre és folyószámlára fogad el betéteket, mindannyian üzletkörükbe felvették a szoros értelemben vett takarékpénztári üzletet vagyis betéteknek takarékpénztári könyvecskékre való elfogadását. Világosan látjuk ezt a fejlődést a magyar leszámítoló és pénzváltó banknál, melynek betétei kerek összegben 0.4 millióról 8.5 millióra és a pesti magyar kereskedelmi banknál, melynek betétei 6 millióról 31.6 millióra emelkedtek. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a betétekről közölt részletes táblázatban nincsenek felvéve sem a hitelbanknak, sem a magyar ipar- és kereskedelmi banknak folyószámla betétei, minthogy azok nincsenek külön kimutatva, hanem egybefoglaltattak a hitelezők követeléseivel. Ennyiben tehát a kimutatás hiányos és nem nyújt tiszta képet a bankbetétekről.

Összehasonlítás czéljából közöljük a takarékpénztáraknak betétállományát ugyancsak az 1880., 1893. és 1894. évekről.

Takarékpénztárak betétállománya.

	1880 frt	1893 frt	1894 frt
Pesti hazai első takarékpénzt.	59.052,150	104.638,697	106.843,567
Egyesült fővárosi „	15.613,538	25.900,402	27.006,457
Országos központi „	5.454,944	13.726,963	14.827,710
Pesti külvárosi „	504,231	—	—
Budapesti III. ker. „	251,935	965,101	1.080,331
Magyar általános „	—	2.343,781	2.430,639
Belvárosi „	—	2.422,504	2.821,616
Bpest-Erzsébetvárosi „	—	—	925,638
Budapest VIII., IX., X. ker. takarékpénztár	—	—	833,917
Bpest-Terézvárosi takarékp.	—	—	3 240,809
Kőbányai „	—	—	654,521
Összesen	80.875,798	149.997,448	160.665,205

Mint ebből az összehasonlításból láthatjuk az abszolút számokat nézve a takarékpénztáraknál a betétek nagyobb mérvben emelkedtek semmint a bankoknál, de már a viszony-számból kiindulva, a bankok dicsekedhetnek nagyobb betét-szaporodással. S itt bár az ismételés hibájába esünk, újabban ki kell emelnünk, hogy a most vázolt időszakban, a betéteket nézve, a különbség takarékpénztár és bank közt teljesen megszűnt és csak a magyar általános hitelbank tartotta meg külön jellegét a mennyiben betéteket csakis folyószámlára és pénztári jegyekre fogad el.

Az alábbi adatok évről-évre tüntetik fel a bankbetétek fejlődését, melyekhez azonban meg kell jegyeznünk, hogy különösen érdekesek csak abban az esetben lennének, ha elválaszthatnók a takarékbetéteket a folyószámlára, különösen a cheque-számlára való betétektől. De ezt a zárszámadások alapján nem lehet megtenni. Ez az elválasztás különösen a pénzhasználat kérdésének megítélése miatt lenne szükséges. Eppen ez idő szerint, mikor nálunk a valutarendezés napirenden van, igen is fontos tudni, hogy mennyiben és mily mérvben szokta meg közönségünk a pénztárjegyekkel, utalványokkal, chequesekkel való fizetést.

Természetes, hogy éppen a most említett szokásnak megállapítása további részletes felvilágosításokat is igényelne, melyeknek azonban a zárszámadásokban, melyek még a jelzett elkülönítést nem foganatosítják, semmi nyoma sincs. Azt tudjuk, hogy a pesti magyar kereskedelmi bank még 1884-ben elkülönítette a pénztári jegyeket, a folyószámla és a takarékbetéteket, de 1885-ben márezt az elkülönítést megszüntette minden valószínűség szerint azért, mert a takarékkönyvecskékre való betétek nemcsak hogy túlnyomóakká lettek, hanem a két másnemű betéteket is leszállították. Közönségünk a kereskedelmi banknál tett tapasztalatokból kiindulva inkább szereti a takarékkönyvecskéket a pénztárjegyeknél, utalványoknál és cheques-eknél. Sokat levon az adatok értékéből azon már többször említett tényen kívül, hogy a hitelbank és a magyar ipar- és kereskedelmi bank a folyószámlabetéteket a hitelezők követeléseivel együtt mutatják ki, az a tény is, hogy maguk a bankok közt sincs az iránt egyetértés,

hogy mit kelljen betétnek, mit hitelező követelésének tekinteni, sőt az sincs kizárva, hogy egy és ugyanaz a bank ezeket a különböző tételeket a különböző években különbözőképp számolja el.

A bank-betétek.

Év	Betét frt	Szaporodás (+) vagy csökkenés (-)		
			általában frt	%-ban
1880	8.835,200		—	—
1881	10.028,900	+	1.193,700	13·51
1882	12.843,200	+	2.814,300	28·06
1883	14.612,200	+	1.769,000	13·77
1884	15.760,900	+	1.148,700	7·86
1885	19.833,200	+	4.072,300	25·84
1886	20.703,200	+	870,000	4·20
1887	21.847,900	+	1.144,700	5·24
1888	31.915,400	+	10.067,500	46·08
1889	35.493,200	+	3.577,800	11·21
1890	38.606,600	+	3.113,400	8·77
1891	51.847,500	+	13.240,900	34·30
1892	46.845,200	—	5.002,300	9·65
1893	47.384,900	+	539,700	1·14
1894	53.798,200	+	6.413,300	13·53

Mint a fent közölt kimutatásból látjuk, a bankoknál a betétek az 1892. év kivételével folytonosan, és pedig egyes években, különösen az 1888. és 1891. években rendkívüli módon emelkedtek. Különös következtetéseket a betétek alakulásából csak abban az esetben vonhatnánk le, ha a betéteket minőség szerint külön-külön vizsgálhatnók, de így tényleg csakis a már mondottakat ismételhetjük és legfőlegb csak azt tehetnők hozzá, hogy az egyeseknek ideiglenesen nélkülözhető tőkéi nagy mérvben, egyes években ugrásszerűleg szaporodtak és ez alul csakis az 1892. év alkot kivételt, a mennyiben ebben az évben az előzőhöz képest a betétek nagy mérvben csökkentek.

A bankok jövedelmi mérlegei igen érdekes vizsgálatok és tanúságok tárgyát képeznék, ha minden egyes üzletágnak bruttó és tiszta jövedelmét külön-külön fejtegethetnők s ebből következtetést vonhatnánk le az egyes üzletágak jövedelmességére. De az ily tanulmány a bankok zárszámadásai alapján lehetetlen és még egyes bankoknál sem vezetne eredményre, mert az egyes ágaknak tiszta jövedelmét nem lehetne megállapítani, a mennyiben a kiadások és költségek jelentékeny része az egész üzletre vonatkozik.

A bankok által elért tiszta jövedelemről tájékozást és bizonyos összehasonlítási alapot nyújtanak az 1880., 1893. és 1894. évekből közölt vagyommérlegek. Ezek szerint volt a bankoknak összes tiszta jövedelme 1880-ban 2.189,803 forint vagyis a részvénytőkének (25.376,800 forint) 8·63%-a, saját tőkének (26.979,689) 8·12%-a, ellenben 1893-ban 8.307,254 forint vagyis a részvénytőkének (65.090,376 forint) 12·76%-a, ellenben a saját tőkének (76.469,614 forint) 10·86%-a. Az 1894. évet nézve a 9.797,688 frtnyi tiszta jövedelem a részvénytőkének (67.090,426 frt) 14·6%-a, a saját tőkének (83.736,948 frt) pedig 11·7%-a. A bankok nem csak általában, hanem viszonylag is nagyobb nyereséget eredményeztek 1893. és 1894-ben semmint 1880-ban, mi természetes összefüggésben áll a reájuk bízott idegen tőkék és üzleteik nagyarányú gyarapodásával. De ezekből az adatokból ismételve igazolást nyer az a tény, hogy mily téves, midőn a nyereséget pusztán a részvénytőke után számítják. A nyereség százalékot illetőleg lényeges különbséget okoz a tartalékok bevonása, melyek pedig a részvényeseket illetik meg és a részvénytőkét kiegészítik. Szükségtelen mondanunk, hogy az egyes bankok az általánostól eltérő viszonyokat mutatnak.

Sokkal érdekesebbek azok az adatok, miket a részvényeknek kamatozásáról az osztaléknak a részvények névértéke és árfolyama alapján való számítása által nyerünk. Ezt a kiszámítást és összehasonlítást csak öt, az egész időszakon át működött bankot illetőleg teszszük meg. A jelzáloghitelbankot illetőleg különösen azért nem eszközölhetjük, mert az osztalékot aranyban fizeti.

A bankok részvényének kamatozása.

Év	Bankegyesület névérték árfolyam szerint		Iparbank névérték árfolyam szerint		Hitelbank névérték árfolyam szerint	
	%	%	%	%	%	%
1880	8.—	7·64	8.—	—	9·75	7·36
1881	9.—	7·63	8·67	6·36	10·50	6·08
1882	9.—	8·04	8·67	6·90	9·75	7·24
1883	8.—	7·49	7·34	6·85	9·75	6·70
1884	8.—	7·29	7·67	7·29	10·50	6·93
1885	7.—	6·71	6.—	6·16	9·50	6·21
1886	7·50	7·35	6·67	6·67	9.—	5·94
1887	7·50	7·46	7·34	7·37	8.—	6·03
1888	8.—	7.—	8.—	7·45	9·25	6·04
1889	10.—	6·90	7.—	6·10	12·00	7·67
1890	10.—	6·67	8.—	6·72	12.—	6·69
1891	10.—	7·19	8.—	6·32	9·50	5·72
1892	10.—	7·17	8.—	5·85	10.—	5·70
1893	9.—	6·48	8.—	5·58	12.—	5·73
1894	6·5	4·68	8.—	5·63	11.—	4·45

Év	Leszámitoló névérték árfolyam szerint		Kereskedelmi névérték árfolyam szerint	
	%	%	%	%
1880	9	—	9	7·09
1881	6	5·05	9	6·87
1882	5	5·60	9	7·87
1883	5	5·70	9	7·69
1884	5 ¹ / ₂	6·51	9	7·51
1885	6	7.—	9	7·60
1886	6 ¹ / ₂	6·39	9	5·17
1887	5 ¹ / ₂	6·57	10	7·65
1888	7	7·09	10	6·78
1889	7	6·31	11	6·71
1890	7 ¹ / ₂	6·47	11	5·77
1891	7	6·31	11	5·44
1892	6 ¹ / ₂	5·65	12	5·71
1893	7 ¹ / ₂	6·40	12	5·37
1894	8	5·19	12	4·59

Nem kell utalnunk arra, hogy lényeges különbség van, a részvényeseknek juttatott osztalék nagysága közt a névérték és az árfolyam szerint. Az osztalék nagyságát rendszerint a részvények névértéke alapján mérik s szólnak nagy osztalékokról és nyereségről, holott az árfolyamot nézve az osztalék csak valamivel nagyobb a biztos értékpapírok kamatánál. Hogy a részvénynek nagyobb jövedelmet kell nyújtania a teljesen biztos értékpapírnál, ez a dolog természetében fekszik, mert a részvény birtokosának kockázati díjat is kell kapnia. S ez a kockázati díj természetesen annál kisebb, minél biztosabb az évi jövedelem, minél szilárdabb alapokon nyugszik az illető vállalat.

A részvények névértéke után való kamatozást nézve az összes bankok közt a pesti magyar kereskedelmi bank emelkedik ki a jövedelemnek biztossága által. Nem látjuk nála azt a hullámzást, emelkedő és hanyatló folyamatot, melyet a hitelbanknál és a leszámítoló és pénzváltó banknál észlelhetünk. Éveken át egy és ugyanazt az osztalékot fizeti és csak fokozatosan emeli. Már a hitelbanknál és a leszámítoló és pénzváltó banknál az osztalék csaknem évről-évre változik. Az okát találhatjuk egyrészt abban, hogy a kereskedelmi bank a fősúlyt a rendes banküzletekre fekteti, míg a másik két banknál előtérben áll a vállalkozás, de másrészt abban is, hogy a kereskedelmi bank kiváló súlyt fektet a tartalék gyarapítására és a jövő évre való nyereség átvitelére, mit szintén a tartalékgyűjtés egy nemének tekinthetünk, a mennyiben elősegíti az osztalék állandóságát. Mondhatjuk, hogy azt a gyakorlatot követi, hogy csakis a folyó üzletek jövedelmét és ezt sem egészen osztja fel a részvényesek közt, illetőleg fordítja díjazásokra és jutalmazásokra, holott a rendkívüli jövedelmet részint tartalékba teszi, részint a jövő évre való átvitelül visszatartja. Ezt az eljárást bizonyára csak helyeselni lehet. S főleg ennek köszönheti is a kereskedelmi bank, hogy az 1893. évi nyereségből való javadalmazás hozzájárulásával tartaléktőkéi 44 millió forintra vagyis részvénytőkéjének 44%-ára emelkedtek és az 1894. évre kerek összegben 318,000 frtnyi vagyis részvénytőkéjének 3%-át meghaladó nyereséget irt elő.

Végszó.

Még csak annak a kötelességnek kell eleget tennünk, hogy röviden összegezzük tanulmányunknak végeredményeit. Ezek bizonyára érdekesebbek és tanúságosabbak is lehetnek volna, ha nem kellett volna folyton hézagokkal és hiányokkal küzdenünk, melyek tanulmányunkat is tökéletlenné teszik. De a tökéletlenségek daczára is érdekes a kép, melyet a budapesti bankok fejlődése nyújt.

Tanulmányunk egy huszonhét, illetőleg huszonnyolcz éves korszakot ölel fel. Ennek a korszaknak kezdetén vagyis az 1866. év végén Budapesten három bank működött 1.750,000 frt. befizetett alaptőkével és 100,078 frt. tartaléktőkével. Már a korszak végén (1893) a székesfővárosnak 12 bankja volt 65·1 millió forintnyi alap- és 11·4 millió tartaléktőkével. A bankok saját tőkéje e szerint a 41-szeresnél többre emelkedett. Az 1894-ik év végén 14 bank zárta le számadásait 67·1 millió forint alap- és 16·6 millió forint tartaléktőkével.

Az 1866-ban működött 3 bank közül csak kettő zárta le az év végén vagyonmérlegét és pedig 7.631,165 forintnyi követeléssel, illetőleg tartozással. Ezzel szemben a bankoknak 1893-ik évi mérlegei 453·7 milliónyi vagyont, illetőleg terhet mutatnak ki. A vagyonmérlegek végösszege közel 60 annyi. Az 1894. év mérlegeknek végösszegei 503·8 millió forint.

Nézve a vagyonmérlegeket, 1866 végén a bankok 6.008,845 forintnyi idegen tőkét kezelnek, az 1893. év végén pedig kerek számban 368·9 milliót vagyis a 60-szorosnál valamivel többet. A bankok által kezelt idegen vagyon 1894-ben felszaporodott 420·1 millió forintra.

Az idegen tőkéket, 1866-ban főleg betétek alkották, melyek is 5.824,856 forintot tettek. Jelenleg a bankok vagyommérlegeiben a más című idegen tőkék (hitelezők, záloglevelek, községi kötvények) a betéteket háttérbe szorítják s mégis ezek az 1893. évi vagyommérlegben 47·4 millió forinttal vagyis 9 akkora összeggel fordulnak elő. Az 1894-ik évi mérlegben a betét 53·8 millióval van felvéve.

Nem részletezzük külön-külön az e korszak elején gyakorolt főüzletágakat, hanem egy kimutatásban foglaljuk össze az ezek tekintetében előállt különbségeket.

	1866 ezer forint	1893 ezer forint	Emelkedés %	1894 ezer forint
Váltótárca	3.366,9	58.263,2	1.730,47	53.763,1
Előleg	1.217,5	44.929,3	3.690,29	47.768,9
Jelzálog-kölcsön	111,0	85.553,8	77.075,10	100.243,2
Értékpapír	154,4	32.822,5	21.258,10	33.793,2
Adósok	1.860,2	79.611,2	4.279,71	106.641,1
Összesen	6.710,0	301.180,0	4.488,52	342.209,5

Azt hiszszük, hogy teljesen fölösleges, hogy a most közölt kimutatás magyarázó jegyzetekkel kísértessék, szól az önmagáért. Csak azt az egyet kell megjegyeznünk, hogy az 1866-ban adósok címe alatt szereplő összeg kizárólag csak a bankoknak más hitelintézeteknél ideiglenesen elhelyezett tőkéit jelenti, tehát szorosan véve a betét fogalma alá esik. Az 1893. és 1894. évi mérlegekben fordulnak ugyan elő hasonló tételek, de az adósok címén kimutatott összeg túlnyomó része már a legkülönbébb banküzletekre vonatkozik, melyeket akkor működött bankjaink hírből ugyan ismertek, de tényleg nem gyakoroltak.

S a bank, mely az adósok címe alatt kimutatott jelen-tekeny összeghez a legnagyobb mennyiséggel járul és a mely hazánknak első forgalmi bankja, éppen az itt vázolt korszak elején kezdte meg működését. A magyar általános hitelbank alapítása korszakot alkot. Ettől fogva kezdődik a bankoknak különös befolyása a gazdasági élet fejlődésére.

A magyar hitelbank és a nyomába lépett többi, azóta a szinterről már letűnt forgalmi bankok főtőrekvésöket a ha-

zai forgalom javítására és emelésére fordították. Vasutakat építettek vagy segítettek építeni. Hitelintézeteket alapítottak az ország különböző részeiben, melyeknek fejlődését a visszleszámitolás által igyekeztek előmozdítani és ezzel szorosabb összeköttetésbe hozták a fővárost és a vidéket. Létesítettek még egyes iparos telepeket is és ezzel hozzájárultak hazánk iparának fejlesztéséhez, de ez irányú tevékenységek szűk korlátok közt mozgott. Közvetve azonban a bankok az iparos vállalatok keletkezését és kibővítését az által mozditották elő, hogy azoknak váltóleszámitolási és folyószámla-hitelt nyitottak, valamint az által is, hogy az ily vállalatok részvényeire előleget adtak.

Mámoros idők valának annak az időszaknak évei, melyről vázlatunk szól, melyeket csakhamar követtek is a kijózanodás és pangás hosszú évei, melyeket ismét a bár lassú, de fokozatos haladás váltott fel.

Bizonyos mérvig a bankok már az első időszakban befolytak az állam hitelműveleteinek végrehajtásánál, különösen pedig az állam által kibocsátott címleteknek a belföldön a nagy közönség közt való elhelyezésénél, de ebbeli befolyásuk egész nagyságában már csak azóta fejlődött. Váltóüzleteik, fióküzleteik és előlegezéseik által nemcsak a sorsjegyeknek, hanem a többi állami értékeknek megszerzését is megkönnyítették a kis tőkéseknek. S hogy óriásilag felszaporodott államadósságainknak jelentékeny része hazánkban van elhelyezve, ehhez kétségtelenül igen sokat járultak a bankok.

Államadóssági címleteink jelentékeny része beruházásokból eredt. Midőn tehát a bankok az illető címleteknek közvetlen vagy közvetett értékesítésénél segédkeztek és előmozdították az államhitel fejlődését, közvetve elősegítették a gazdasági fejlődést is különösen annyiban, hogy lehetővé tették a vasutak építését, melyek kétségtelenül fejlesztették a forgalmat és így magát a termelést is.

Különben a vasuti hálózat kiépítését nemesak közvetve, hanem közvetlenül is előmozdították. A hitelbank és a magyar országos bank működtek közre főleg ebben az irányban,

a mennyiben egyes vasutak létesítésére egyenesen befolytak, másoknak építését és jobb felszerelését elsőbbségi címleteik kibocsátásánál illetőleg conversiójánál való közreműködés által mozdították elő. De a helyi érdekű vasutak létesítésére hatott úgy a pesti magyar kereskedelmi bank mint a magyar jelzáloghitelbank, mindkettő az u. n. községi kölcsönök által. A most nevezettek közül az első még az által is, hogy az egyes vasutak elsőbbségi kötvényeit értékesítette. A kereskedelmi bank ez irányu működésének nagyobb arányban való végzését az általa alapított helyi érdekű vasutak vették át. Bizonyos azonban, hogy éppen a helyi érdekű vasutak fejlesztése körül a bankokra még nagy feladatok várnak.

Nem hagyhatjuk említetlenül az Adria magyar tengerhajózási vállalatot, valamint a magyar folyam- és tengerhajózási részvénytársaságot, melyek alapításánál, illetőleg fejlesztésénél szintén közreműködtek a budapesti bankok.

A bankok nemcsak a közlekedés terén mozdították elő a gazdasági fejlődést. Részők van mezőgazdaságunk emelkedésében is, melyet nemcsak jelzálogkölcsönökkel, hanem községi kölcsöneikkel is támogattak.

Csak újabban kezdtek a bankok az iparos termelésnek közvetlen fejlesztésére nagyobb súlyt fektetni új vállalatok létesítése, már fennállóknak kibővítése által. De ezen a téren a bankokra még szélesebb feladatkör vár, még nagyobb tevékenységet kell kifejteniök. Működésök nem szorítkozhatik pusztán arra, hogy új vállalatok létesítését vagy régiek kibővítését eszközöljék, hanem arra is ki kell terjeszkednie, hogy az általuk adott hitelek inkább megfeleljenek az iparigényeinek.

Különös súlyt kell fektetnünk arra, hogy a bankoknak oda kell törekedniök, hogy iparosainkat és gyárosainkat a hitelnyújtás terén is versenyképesekké tegyék. Eszközölniök kell, hogy mindazokat a kedvezményeket, melyeket a külföldi gyárosok megadnak vevőiknek, a mieink is megadhas-sák és ezzel meghódíthassák közvetlenül ugyan a közvetítő kereskedelmet, közvetve azonban a fogyasztó közönséget.

Nem hazafiatlanságból vagy pusztá megszokásból vásárolják kereskedőink még az oly árukat is külföldön, melye-

ket itthon is hason áron és minőségben szerezhetnének meg, hanem többnyire azért, mert gyárosaink sem azt a hosszú hitelt, sem a hitelnek azt a biztosságát és állandóságát nem nyújthatják, melyet a külföldiek megadnak. A kereskedőnek súlyt kell fektetnie az egyszer élvezett hitel biztosságára és állandóságára, mert váratlan megvonása zavarokba hozza és fennállását talán még inkább fenyegeti, semmint a földbirtokosét. Természetes azonban, hogy gyári vállalat alapításánál is kellő figyelmet kell erre fordítani s gondoskodni kell megfelelő üzemi tőkéről, mit az alapításoknál többnyire elhanyagolnak.

Különben nálunk az a szokás divik, hogy az iparos, a gyáros, a kereskedő a vevőtől vagy rögtön vagy némi idő múlva váltót követel, melyet többnyire valamely banknál azonnal értékesít. Ez a szokás pedig károsan hat iparunk fejlődésére. Akárhány iparos, ki különben minden tekintetben versenyképes vala, csak azért nem boldogult, mert váltóelfogadványt követelt, melyet pedig neki a kereskedők nem szívesen adtak, mert tartottak attól, hogy az kisebb bankba és innen nagy bankba kerül és ez a tény árthat hitelöknek.

Biztosra vehetjük, hogy az ily látszólagos kicsinyesség miatt versenyképtelen iparosok tért hódítottak volna, ha nálunk is az előhaladtabb külföldön szokásos eljárást követik. Az angol gyáros vagy kereskedő, ha általában hitelezi a megrendelt árut, az árú küldésével egyidejűleg a megrendelőre váltót bocsát ki bankárja vagy bankja rendeletére. Ezt a váltót, ha csak nem látra szól, a vevőnek csak az esedékesség napján mutatjuk be fizetés végett. Ebből természetesen az az előny származik, hogy a gyáros vagy nagykereskedő abban a pillanatban rendelkezik az árú értékével, a melyben azok gyarából, illetőleg raktárából kikerültek és nem kell várnia addig, míg a vevőnek tetszik váltót elfogadnia. A vevőnek pedig nem kell váltót elfogadnia az árúknak tényleges megkapása előtt, mi nálunk gyakran megeshet, sőt számos vagy talán a legtöbb esetben a vevőknek nem kell váltót elfogadniuk, hanem csak ki kell fizetniök. Természetes, hogy ez föltételezi, hogy a gyáros, a kereskedő magát csak egy bankár-

hoz vagy bankhoz tartja. Ez eszközli tulajdonkép minden bevételeit és kiadásait, elégíti ki mindennemű hitelszükségeit.

Bankjainknak is oda kell törekedniök, hogy kereskedőinket és gyárosainkat arra bírják, hogy kizárólag csakis egy bankhoz forduljanak, mely azután beszedi minden követeléseiket és kifizeti mindennemű tartozásaikat. A fősúlyt tehát a folyószámlai összeköttetésre kell fektetniök.

De ha ezt teszik, úgy nézetünk szerint nem csak az ipart és kereskedelmet mozdítják elő, hanem fejlesztik a gazdaságosabb élet és a készpénz használat mellőzését, melylyel pedig határozott szolgálatot tesznek a folyamatban lévő valuta-rendezésnek.

Azt hiszszük, hogy a folyószámla-üzlet kiterjesztése és az ily hiteleknek esetleg minden külön fedezet nélkül, de azon kikötés mellett való engedélyezése, hogy az illető köteles mindennemű bevételeit és kiadásait a bank által végeztetni, nem válnék a bankoknak hátrányára, mert teljesen áttekinthetnék feleiknek vagyoni viszonyait, sokkal inkább mint jelenleg, midőn minden egyes fél több hitelintézetnél vesz hitelt s így egy bank sincs abban a helyzetben, hogy teljesen ismerje feleinek összeköttetéseit, üzletei terjedelmét és menetét.

Ha a kereskedők és iparosok közt meghonosul és általánossá válik az egy bankkal való folyószámlai összeköttetés, nem lesz szükséges, hogy akár maguk, akár a bankok nagy készpénzkészleteket tartsanak, mert feltétlenül nagyobb arányokat fog ölteni a követeléseknek elszámolás által való kiegyenlítése, az u. n. clearing, mely azzal a haszonnal is jár, hogy jobban át lehet tekinteni a pénzszükségletet és szabályosabbá lehet tenni a pénzforgalmat. Bizonyos az is, hogy a kereskedők és iparosok közt elterjedt szokást csakhamar a mezőgazdák is követnék és ezek is minden követeléseiket és kiadásukat bankjuk által teljesíttetnék. Így fokozatosan általánosíthatnák az a szokás, hogy senki se tartson otthon fölös pénzkészletet és hogy hitelt mindenki abban a mérvben vegyen igénybe, a melyben arra szüksége van. Az egye-

sek úgy szólván, minden egyes fillért értékesítenék, de senki egy fölösleges fillért sem fizetne ki kamatban.

Gyakran szokták panaszosan emlegetni, és ezzel a kérdéssel kell még foglalkoznunk, hogy a bankok kiszorítják a bankárokat. kik ügyfeleiknek nemcsak pénzkezelői és hitelezői, hanem egyszersmind tanácsadói, holott a bankok éppen ezt a hivatást nem teljesítik.

Nem szándékozunk mindazokra a tényekre kiterjeszkedni, melyek a bankoknak előnyt biztosítanak a bankárok fölött. Maradjunk csak a mellett, mit a fentebbi indokolás a bankárok javára felhoz és a melyet részünkről tévesnek tartunk, mert az nézetünk szerint a bankoknak régi, de nem mai ügyvitelében gyökeredzik.

A régi bankoknak ügyvitele teljesen elütött a bankárok ügyvitelétől. A régi bankoknak testületi szervezetőknek megfelelő ügyvitelők is volt. A bank élén megvan ugyan ma is az igazgatóság, de ez inkább csak az ellenőrzést gyakorolja, az üzletvitelbe, ha csak rendkívüli üzletekről vagy általános elvi kérdésekről nincs szó, általában nem folyik be. Az üzletet, különösen a folyó üzletet egyes egyének kezelik.

Így látjuk, hogy a központban a bank élén álló vezérigazgató, vagy helyettese vagy az osztályfőnök, a fióknál pedig a főnök vagy helyettese, tehát mindig csak egy egyén intézkedik, ki egyszersmind kizárólag érintkezik a felekkel. Az intéző személy pótolja a bankárt, ki a feleknek szintén általánelfogulatlanabb tanácsesal szolgál mint a bankár, mert közvetlen személyes érdek nem vezérli, be nem folyásolja.

Nem is lehetett a régi testületi ügykezelést fentartani, különösen a folyó üzletek a gyors elhatározást és intézkedést igénylik és nem engedik meg az idővesztéssel járó tanácskozásokat, melyeknek különben sincs gyakorlati hasznuk, hiszen a döntő befolyást a vezérő egyéniség gyakorolja.

S e helyütt ismét munkánknak egy sajnos hiányára kell rámutatnunk. A bank-technika fejlődését megfelelő irodalmi anyag hiányában nem vázolhattuk. Bankjaink közül eddigelé

a pesti magyar kereskedelmi bank tette közzé bizonyára érdekes történetét. Ennek a munkának kétségtelenül legnagyobb hiánya, hogy éppen a bank-technikát vagy más szóval az üzletkezelést és az ennél érvényre jutott elveket nem tárgyalja behatóan, hanem csak egyes vonásokat közöl, a melyekből azonban mégis lehet látni, hogy miként alakult át fokozatosan a testületi kezelés egyéni intézkedéssé.

Csak egy pár részletet akarunk itt felemlíteni. Az előlegűzet éppen úgy bírálat alá esett, mint a váltóleszámitolás. A bírálat alól első sorban kivették az állampapírokra adandó előleget, mert belátták, hogy nincs semmi gyakorlati értelme és csak idővesztést okoz. Az ily előlegek adását egyszerűen a titkárra bízták. A váltóleszámitolásnál az osztrák hitelintézet budapesti fiókjának befolyása alatt első sorban a részvényes vállalatok, később a nagyobb cégek váltóit is az engedélyezett hitelmaximum erejéig vették ki a bírálat alól s ezeknek a váltóknak a leszámítolását a vezértitkárra bízták.

Idővel megszüntették az egész bírálati eljárást a bírálói intézménnyel együtt és az egész váltóleszámitolási üzletet a vezérigazgatóra bízták, kinek joga van a váltóleszámitolást bizalmi férfiak közbenjöttével vagy a nélkül is eszközölni.

A bankok az üzletvitel egyénítése, fiókok nyitása által közelebb érintkezésbe léptek a közönséggel, melynek igényeihez iroda-óráik által is alkalmazkodnak. Ezek a tények is előidéztek, hogy a bankárok üzletei háttérbe szorultak.

S ha ezzel a tárggyal a szükségesnél talán hosszasan is foglalkoztunk, tettük ezt azért is, mert kiemelni akartuk, hogy a midőn modern bankról szólunk vagy hallunk beszélni, ez nemcsak abban áll, hogy mai bankjaink üzletköre tágabb, hanem ügyvitele, egész eljárása lényegesen más. Korunknak individualisztikus szelleme természetesen kellő korlátok közt a bankkezelésben is érvényre jut.

A budapesti bankok befizetett részvénytőkéjének fejlődése az 1866—1872. években 1. sz. melléklet.
a december 31-iki állapot szerint.

	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872
1. Pesti magyar kereskedelmi bank	1.050,000	1.508,000	1.575,000	1.575,000	1.575,000	1.575,000	1.575,000
2. Első magyar iparbank	400,000	400,000	400,000	400,000	400,000	400,000	400,000
3. Budai keresk. és iparbank	300,000	307,400	600,000	600,000	600,000	600,000	600,000
4. Pesti népbank	—	83,195	362,759	592,755	648,272	655,200	1.116,400
5. Magyar általános hitelbank	—	6.000,000	6.000,000	6.000,000	6.000,000	6.000,000	12.000,000
6. Angol-magyar bank	—	—	14.700,000	14.830,000	14.870,000	14.870,000	8.000,000
7. Magyar jelzálog-hitelbank	—	—	—	500,000	600,000	600,000	600,000
8. Iparosok ált. takaré- és hitelegylete	—	—	—	—	499,248	500,000	1.000,000
9. Franko-magyar bank	—	—	—	2.400,000	3.200,000	3.200,000	12.800,000
10. Magyar leszámítoló és pénzváltóbank	—	—	—	525,000	525,000	525,000	525,000
11. Buda-Öbudai népbank	—	—	—	—	173,345	227,236	573,278
12. Pest-Terézvárosi (Bpesti) iparbank	—	—	—	—	300,000	300,000	1.000,000
13. Pest-Budai kézművesbank	—	—	—	—	115,124	215,659	348,700
14. Pesti együ. ti bank	—	—	—	—	260,668	338,021	700,000
15. Ált. magy. municipális hitelintézet	—	—	—	—	—	—	4.000,000
16. Magyar ált. földhitel-részv.-társ.	—	—	—	—	—	—	19.775,000
17. Pesti bank	—	—	—	—	—	—	2.500,000
18. Pesti zálogközségönintézet	—	—	—	—	—	—	298,140
19. Pesti váltó-fizlet-társulat	—	—	—	—	—	—	1.200,000
20. Takaré- és előlegezési egyület	—	—	—	—	—	—	109,750
Összesen	1.750,000	8.248,635	13.637,759	17.422,755	19.766,677	20.006,116	59.157,268

1) Beleértve az agió-tartalékot.

2) Ezüstben.

A budapesti bankok által ingatlanokra adott kölcsönök és előlegek.

3. sz. melléklet.

	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872
1. Pesti magyar keresk. bank	111,000	701,821	1.177,155	2.717,504	4.927,771	6.434,670	8.031,324
2. Első magyar iparbank	—	210,295	235,224	285,370	379,301	330,821	330,355
3. Budai keresk. és iparbank	—	—	—	—	—	—	159,224
4. Pesti népbank	—	—	—	—	—	—	—
5. Magyar általános hitelbank	—	—	—	—	—	—	—
6. Angol-magyar bank	—	—	—	—	—	—	—
7. Magyar jelzálog-hitelbank	—	—	—	—	813,877	1.659,692	2.299,707
8. Iparosok által takaré- és hitelegyl.	—	—	—	—	—	—	243,423
9. Franko-magyar bank	—	—	—	—	—	—	—
10. Magy. leszámít. és pénzváltóbank	—	—	—	—	—	—	—
11. Buda-Óbudai népbank	—	—	—	—	—	—	—
12. Pest-terézv. (Budapesti) iparbank	—	—	—	—	—	—	—
13. Pest-Budai kézművesbank	—	—	—	—	—	—	—
14. Pesti egyleti bank	—	—	—	—	—	4,000	5,000
15. Által. magy. munic. hitelintézet	—	—	—	—	—	—	—
16. Magyar ált. földhitel-részv.-társ.	—	—	—	—	—	—	4.960,468
17. Pesti bank	—	—	—	—	—	—	—
Összesen	111,000	915,116	1.412,379	3.002,874	6.270,949	8.579,183	16.089,561

A budapesti bankok

I. VA-

	Készpénz	Váltótárca	Előleg	Értékpapír
Ált. magy. municip. hitelint.	16,608	989,806	1.084,047	77,630
Angol-magyar bank	328,283	1.254,724	—	2.680,961
Budai keresk. és iparbank	37,361	1.528,280	598,828	22,539
Buda-Óbudai népbank	38,550	855,836	154,327	5,156
Budapesti iparbank	17,316	751,097	91,296	170,803
Első magyar iparbank	96,334	2.733,161	714,256	560,300
Franko-magyar bank	391,563	3.012,270	5.314,688	2.046,341
Iparosok ált. takar.-hitelegyl.	52,644	1.423,833	49,914	423,294
Magyarált.földhitel-részv.-társ.	102,629	1.729,110	45,749	2.716,067
„ általános hitelbank	245,629	6.474,986	1.086,904	3.292,231
„ jelzálog-hitelbank	10,168	—	52.192	223,800
„ leszám. és pénzvált.-b.	205,111	814,245	1.894,722	962,595
Pest-Budai kézműves bank	23,337	1.224,467	—	—
Pesti bank	17,132	118,813	995,563	846,980
„ egyleti bank	94,715	617,073	13,689	15,425
„ magyar keresk. bank	127,091	4.026,711	2.778,083	135,142
Összesen	1.804,471	27.544,412	14.873,758	14.179,254

II. TE-

	Részvénytőke	Tartaléktőke	Betét	Mittelezők
Ált. magy. municip. hitelint.	4.000,000	—	237,200	2.681,614
Angol-magyar bank	8.000,000	106,328	2.031,200	5.364,549
Budai keresk. és iparbank	600,000	12,022	1.884,282	145,541
Buda-Óbudai népbank	573,278	14,734	460,828	—
Budapesti iparbank	1.000,000	5,535	501,133	242,603
Első magyar iparbank	400,000	34,816	3.949,282	440,712
Franko-magyar bank	12.800,000	240,000	1.264,113	12.392,123
Iparosok ált. takar.-hitel-egyl.	1.000,000	16,207	1.375,252	—
Magyarált.földhitel-részv.-társ.	9.775,000	—	259,600	1.800,631
„ általános hitelbank	12.000,000	136,521	756,401	21.508,041
„ jelzálog-hitelbank	600,000	4,481	—	19,859
„ leszám. és pénzváltó-b.	525,000	14,587	1.094,300	2.404,097
Pest-Budai kézműves bank	384,700	5,425	359,064	504,380
Pesti bank	2.500,000	—	302,493	839,721
„ egyleti bank	700,000	8,203	364,395	199,703
„ magyar keresk. bank	1.575,000	106,498	4.694,317	140,000
Összesen	56.432,978	705,357	19.583,860	48.583,574

1) Utalványokkal együtt.

2) Ágióval együtt.

3) Utalvány.

vagyonsmérlegei 1872-ben.
GYON.

2 sz melléklet.

Árú	Jelzál. köv.	Ingatlanok	Váltóüzl.	Fiókok	Vegyes	Összesen
3.467,856	—	—	—	—	54,603	7.467,755
12.418,645	—	—	—	—	13,169	16.694,782
—	158,224	357,609	—	—	26,699	2.727,040
58,379	—	23,322	—	—	7,606	1.148,676
433,547	—	127,883	296426	—	6,262	1.894,630
434,061	380,355	168,622	—	—	13,724	5.100,813
16.805,766	—	—	—	2.000,000	363385	29.934,013
54,000	248,423	672,648	—	—	4,000	2.928,756
7.693,713	4.966,463	970,586	—	—	23,992	18.238,304
25.220,997	950494	—	—	—	23,463	37.294,684
172,650	2.239,707	323,792	—	—	21,958	3.104,267
342,149	—	—	—	—	9,565	4.228,388
102,295	—	—	—	—	5,188	1.355,287
1.843,732	—	83,925	—	—	20,951	3.927,096
165,750	—	180,782	300721	—	39,547	1.429,702
41,326	8.031,384	310,811	—	—	98,638	15.549,186
69.251,876	950494	16.084,561	5.002,650	597147	2.000,000	731756
						153.023,379

HER.

Záloglevelek	Váltóforgadv.	Hitelegylet	Vegyes	Nyereség	Összesen
—	128,443	—	13,200	357,298	7.467,755
—	9500,580	—	5,815	686,310	16.694,782
—	—	—	14,993	70,197	2.727,040
—	—	54,692	10,655	34,489	1.148,676
—	—	56,640	—	88,719	1.894,630
—	—	114,393	47,714	113,896	5.100,813
—	91.421,395	—	97,503	1.718,879	29.934,013
—	79,800	113,034	59,168	285,295	2.928,756
5.017,100	914,360	—	143,900	1.227,718	18.238,304
—	1.515,690	—	—	1.378,031	37.294,684
2.311,550	—	—	88,077	80,300	3.104,267
—	—	—	18,716	171,688	4.228,388
—	—	48,737	2,761	50,220	1.355,287
—	—	—	33,487	252,095	3.927,096
—	77,600	50,744	56,465	72,592	1.429,702
8.221,000	—	140,075	423,529	248,767	15.549,186
15.549,660	3.737,868	578,315	1.015,988	6.836,489	731756
					153.023,379

A budapesti bankok váltóeszámlái üzletének fejlődése az 1866—1872. években.

4. sz. melléklet.

	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872
1. Pesti magy kereskedelmi bank	2.887,730	3.729,873	2.810,945	4.250,645	4.775,847	5.641,412	4.026,711
2. Első magyar iparbank	903,249	1.174,497	1.647,611	2.123,648	2.222,609	2.583,998	2.733,161
3. Budai kereskedelmi és iparbank	—	614,311	824,452	1.005,849	760,928	661,594	1.528,280
4. Pesti népbank	—	110,083	335,212	373,740	474,312	718,372	1.164,249
5. Magyar általános hitelbank	—	—	4.132,711	4.108,700	13.549,753	7.722,361	6.474,986
6. Angol-magyar bank	—	—	1.712,074	2.023,308	862,516	1.628,668	1.254,724
7. Magyar jelzáloghitelbank	—	—	—	—	2,000	65,134	—
8. Iparosok által. takaré- és hitelegyl.	—	—	—	—	1.165,186	786,099	1.423,833
9. Franko-magyar bank	—	—	—	596,628	715,065	821,593	3.012,270
10. Magyar leszámítoló és pénzváltóbank	—	—	—	—	643,098	652,205	814,245
11. Buda-Óbudai népbank	—	—	—	—	330,440	577,487	855,936
12. Pest-tetővárosi (Bpesti) iparbank	—	—	—	—	721,244	761,344	751,097
13. Pest-Budai kézművesbank	—	—	—	—	209,240	576,523	1.224,467
14. Pesti egyleti bank	—	—	—	—	470,116	506,476	617,073
15. Ált. magyar municipális hitelintézet	—	—	—	—	—	—	989,806
16. Magyar által. földhitel.-részv.-társ.	—	—	—	—	—	—	1.719,110
17. Pesti bank	—	—	—	—	—	—	118,813
Összesen :	3.790,979	5.628,764	11.463,005	14.482,518	26.902,354	23.603,566	28.708,661

A budapesti bankok előlegűzetének fejlődése az 1866—1872. években.

5. sz. melléklet.

(Beleértve a zálogtárgyakra adott kölcsönöket.)

	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872
1. Pesti magyar kereskedelmi bank	1.138,667	1.199,566	3.020,653	3.411,427	2.485,835	1.568,879	2.778,083
2. Első magyar iparbank	78.867	249,210	924,438	1.502,638	1.206,176	775,097	714,256
3. Budai keresk. és iparbank	—	74,555	840,773	1.146,131	982,698	773,246	598,328
4. Pesti népbank	—	101,582	880,029	?	417,546	308,080	367,550
5. Magyar általános hitelbank	—	—	7.401,807 ¹⁾	11.271,721 ¹⁾	3.197,787 ¹⁾	1.426,857	1.086,904
6. Angol-magyar bank	—	—	1.243,623	733,299	634,004	635,606	?
7. Magyar jelzálog hitelbank	—	—	—	—	381,639	50,604	52,192
8. Iparosok által. takaré- és hitelegyl.	—	—	—	—	75,487	308,721	49,914
9. Franko-magyar bank	—	—	—	92.531,065	1.372,531	1.506,829	5.314,688
10. Magyar leszámítoló és pénzváltóbank	—	—	—	—	1.074,374	1.034,646	1.894,722
11. Buda-Óbudai népbank	—	—	—	—	16,984	13,483	45,115
12. Pest-terézvárosi (Bpesti) iparbank	—	—	—	—	34,045	25,361	91,296
13. Pest-Budai kézművesbank	—	—	—	—	—	—	—
14. Pesti egyleti bank	—	—	—	—	4,813	8,670	13,689
15. Ált. magyar municipális hitelintézet	—	—	—	—	—	—	1.034,647
16. Magyar által földhitel.-részv.-társ.	—	—	—	—	—	—	45,749
17. Pesti bank	—	—	—	—	—	—	995,663
Összesen:	1.217,534	1.624,913	14.311,323	20.646,181	11.883,819	8.436,079	15.132,096

¹⁾ Egyéb követelések is be foglaltatnak.

A budapesti bankok értékpapírtartaléka az 1866 – 1872. években.

6. sz. melléklet

	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872
1. Pesti magyar kereskedelmi bank	77,239	75,100	112,827	111,823	111,822	118,807	135,142
2. Első magyar iparbank	77,735	286,098	140,853	770,611	729,846	726,914	560,300
3. Budai keresked. és iparbank	—	—	35,600	20,357	23,375	22,539	23,539
4. Pesti népbank	—	—	10,320	—	59,115	54,570	?
5. Magyar általános hitelbank	—	—	1,741,954	824,143	2,073,749	1,673,411	3,292,231
6. Angol-magyar bank	—	—	2,669,914	1,937,855	2,079,929	1,790,896	2,680,961
7. Magyar jelzálog-hitelbank	—	—	—	—	136,465	48,471	223,800
8. Iparosok ált. takarékl- és hitellegyl.	—	—	—	—	67,398	50,466	423,294
9. Franko-magyar bank	—	—	—	991,425	849,657	888,228	2,016,341
10. Magyar leszámítoló és pénzváltóbank	—	—	—	—	942,540	950,396	9962,595
11. Buda-Öbudai népbank	—	—	—	—	—	1,000	5,156
12. Pest-térézváltósi (Bpesti) iparbank	—	—	—	—	8,784	8,240	9467,229
13. Pest-Budai kézműves bank	—	—	—	—	—	—	—
14. Pesti egyleti bank	—	—	—	—	—	5,100	15,425
15. Által. magyar municip-hit.-int.	—	—	—	—	—	—	977,630
16. Magyar által. földhitel-részv.-társ.	—	—	—	—	—	—	92,716,057
17. Pesti bank	—	—	—	—	—	—	845,980
Összesen:	154,974	361,198	4,711,468	4,659,813	7,082,570	5,985,038	14,475,680

1) Valutákkal együtt. 2) Váltóüzlet egyéb értékeivel együtt.

3) Pénzárai jegyekkel és szeleirényekkel együtt. 4) A 2,037,800 forint saját záloglevéllel együtt.

**A budapesti bankok betéeteinek fejlődése az
1866—1872-ik években.**

7. sz. melléklet.

	1866	1867	1868	1869	1870	1871	1872
1. Pesti magyar kereskedelmi bank	4.835,294	4.621,119	4.933,577	6.710,026	6.284,289	6.160,305	4.694,317
2. Első magyar iparbank	1.007,565	1.663,366	2.573,572	4.061,933	3.404,736	3.764,831	3.949,282
3. Budai kereskedelmi és iparbank	—	390,285	1.112,219	1.714,741	1.275,177	1.043,875	1.881,282
4. Pesti népbank	—	93,002	615,486	128,491	100,339	199,180	570,400
5. Magyar általános hitelbank	—	—	1.553,200	717,000	909,000	812,361	756,401
6. Angol-magyar bank	—	—	2.357,000	1.289,800	1.233,900	1.564,000	2.031,200
7. Magyar jelzáloghitelbank	—	—	—	—	—	—	—
8. Iparosok ált. takaré- és hitelegylete	—	—	—	—	179,900	890,196	1.375,352
9. Franko-magyar bank	—	—	—	279,700	177,500	421,500	1.264,113
10. Magy. leszámítoló- és pénzváltóbank	—	—	—	—	938,000	889,900	1.094,300
11. Buda-Óbudai népbank	—	—	—	—	206,879	366,154	460,898
12. Pest-terézvárosi (Budapesti) iparbank	—	—	—	—	432,417	504,541	501,133
13. Pest-Budai kézműves-bank	—	—	—	—	35,936	217,712	359,064
14. Pesti egyleti bank	—	—	—	—	106,828	140,455	364,395
15. Ált. magy. municip. hitelintézet	—	—	—	—	—	—	287,200
16. Magy. ált. földhitel-részv.-társ.	—	—	—	—	—	—	259,600
17. Pesti bank	—	—	—	—	—	—	302,493
Összesen:	5.842,860	6.767,772	13.165,054	14.891,714	15.254,901	16.955,010	20.154,260

A budapesti bankok részvényeinek árfolyama és osztaléka az 1867—72-ik években.

	Névérték	1867		1868		1869		1870		1871		1872	
		Árfoly.	Oszt.	Árfoly.	Oszt.	Árfoly.	Oszt.	Árfoly.	Oszt.	Árfoly.	Oszt.	Árfoly.	Oszt.
		frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt	frt
1.	Pesti magyar keresk. bank 500.—	680	50-5	630	45-3	650	51-5	675	55-5	680	62-5	1010	85
2.	Előő magyar iparbank 200.—	224	16	280	25	370	30	360	35	505	36	740	45
3.	Budai keresk. és iparbank 200.—	205	10	213	15	201	13	165	18	193	17	270	20
4.	Pesti népbank 100.—	—	—	42-5	3	29	—	29	—	66	6	109	10
5.	Magyar ált. hitelbank 120.—	—	—	92-5 ¹⁾	11 6 ⁴	80 ¹⁾	7	82 ¹⁾	5-5	125	13-5	177	18
6.	Angol-magyar bank £ 8.—	—	—	116 ³ / ₄	8-2	87	7-2	78-5	5	98	11	96-5	12
7.	Magy. jelzálog-hitelbank 60.—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	—	60	—
8.	Iparosok ált. tak.-s hit.-egyl. 50.—	—	—	—	—	44-5	3	44-5	4	55-5	6	121	12
9.	Franco-magyar bank 80.—	—	—	—	—	46	2-6	68 ³ / ₄	5-8	93 ¹ / ₄	12	.99	14
10.	Buda-Óbudai népbank 30.—	—	—	—	—	—	—	—	—	26-5	3	59 ³ / ₄	5-1
11.	Pest-Budai kézművesbank 22,19 ³⁾	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
12.	Pest-terézv. (Bpesti) iparb. 50.—	—	—	—	—	—	—	26 ⁴⁾	3	27 ¹⁾	1-5	116	7
13.	Pesti egyleti bank 70.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3-6	68	14
14.	Magy. ált. földh.-részv.-társ. 80.— (sz.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	113	7-5
15.	Ált. magy. municip. hitelint. 80.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	92-5	5-8
16.	Magy. leszám. és pénzváltób. 70.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	20-5	—	22-2
17.	Pesti bank 200.—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

1) Az 1868—70-ik években az árfolyam 80 frt befizetésre vonatkozik.

2) 16 hónap osztaléka.

3) A részvényekre az 1871-ik év végén átlag befizetett összeg.

4) 30 frtos befizetésre vonatkozik.

Jelen táblázatot a budapesti keresk. és iparkamara 1870—72. évekre vonatkozó jelentéséből készít. V. Ö. 54. és 53. l.

A budapesti bankok befizetett részvénytőkéjének fejlődése
az 1873—1879-ik években. II. sz. melléklet.

	1873	1874	1875	1876	1877	1878	1879
1. Ált. magy. municip. hitelint.	4,000,000	4,000,000	4,000,000	4,000,000	1,500,000	1,500,000	1,500,000
2. Angol-magyarbank	8,000,000	8,000,000	3,842,920	3,842,920	—	—	—
3. Budai keresk. és iparbank	600,000	600,000	600,000	300,000	—	—	—
4. Buda-Obudai (Bpesti) népbank	577,019	—	550,000	—	—	—	—
5. Budapesti előlegező részv.-társ.	—	—	—	—	6,000	20,000	20,000
6. Budapesti iparbank	800,000	800,000	500,000	500,000	400,000	400,000	400,000
7. Elő magyar iparbank	400,000	400,000	400,000	400,000	400,000	400,000	400,000
8. Franko-magyar bank	10,000,000	10,000,000	10,000,000	—	—	—	—
9. Iparosok ált. tak.- és hitelegyl.	2,000,000	2,000,000	1,500,000	—	—	—	—
10. Központi ipartárs. hitelintézet	—	125,000	177,500	200,000	196,000	196,000	196,000
11. Lipótvárosi bank	—	—	—	750,000	450,000	450,000	450,000
12. Magy. ált. földhitel r.-társ.	10,000,000	10,000,000	8,000,000	8,000,000	8,000,000	10,562,740	7,000,000
13. Magyar által. hitelbank	12,000,000	12,000,000	12,000,000	12,000,000	10,000,000	10,000,000	10,000,000
14. Magyar jelzálog hitelbank	600,000	600,000	600,000	420,000	420,000	420,000	420,000
15. Magy. leszámít. és pénzváltób.	525,000	525,000	525,000	525,000	525,000	525,000	525,000
16. Pest Budai kézművesbank	514,725	493,400	300,000	300,000	300,000	300,000	300,000
17. Pesti magyar keresk. bank	2,478,100	2,500,000	2,500,000	2,500,000	2,500,000	2,500,000	2,500,000
18. Pesti zálogtőkesítő-intézet	298,900	—	—	—	—	—	—
19. Takarékpénztár és előlegezési egytl.	115,925	116,300	90,000	81,298	—	—	—
Összesen:	52,909,669	52,159,700	45,525,520	83,819,218	24,697,000	27,573,740	23,711,000

A budapesti bankok

I. V A -

	Készpénz	Váltó- tárcza	Előleg	Erték- papír	Adósok
Ált. magy. mun. hitelint.	69,301	332,380	493,690	116,362	200,519
Angol-magyar bank	196,859	415,450	—	1,532,581	8,832,273
Budai keresk. és iparb.	38,844	650,529	620,256	21,539	84,677
Buda Óbudai népbank	64,325	772,291	53,453	6,567	91,544
Budapesti iparbank	33,851	249,475	24,917	19,952	302,682
Első magyar iparbank	173,315	1,873,265	431,288	366,738	341,271
Franko-magyar bank	56,043	458,340	3,816,705	1,825,303	2,399,338
Ipar ált. tak.-és hit.-egyl.	91,561	1,244,752	26,738	686,064 ¹⁾	696,736
Magyar ált. földhit. r. t.	179,182	1,363,208	34,318	1,151,313	6,842,308 ²⁾
Magy. ált. hitelbank	236,392	5,520,130	653,893	2,755,123	53,356,544
Magy. jelz.-hitelbank	6,469	—	19,811	172,583	265,217
Magy. lesz.-és pénzv.-b.	208,214	77,793	659,873	398,884	334,355
Pest-Budai kézművesb.	48,072	608,697	—	—	79,186
Pesti magy. ker. bank	293,074	5,378,188	2,564,347	342,762	209,000
Pesti zálogkölc.-int.	11,249	2,500	234,802	79,686	62,460
Tak.-és előlegezési egyl.	430	—	—	7,348	147,734
Összesen	1,707,181	18,946,998	9,684,091	9,532,810	74,245,844

II. T E -

	Rész- vénytőke	Tartalék- tőke	Betét
Alt. magyar municipális hitelintézet	4,000,000	8,228	2,000
Angol-magyar bank	8,000,000	145,072	878,500
Budai kereskedelmi és iparbank	600,000	16,854	1,141,196
Buda-Óbudai népbank	577,019	19,346	316,783
Budapesti iparbank	800,000	41,362	230,311
Első magyar iparbank	400,000	46,084	2,724,207
Franko-magyar bank	10,000,000	3,786,169	147,700
Iparosok ált. takaré- és hitelegylete	2,000,000	68,250	913,086
Magyar ált. földhit.-részv.-társ.	10,000,000	28,331	99,700
Magyar általános hitelbank	12,000,000	980,167	881,500
Magyar jelzálog-hitelbank	600,000	8,496	—
Magyar leszám- és pénzváltóbank	525,000	14,587	741,447
Pest-Budai kézművesbank	514,725	23,846	174,944
Pesti magyar kereskedelmi bank	2,478,100	108,316	5,504,330
Pesti zálogkölc.-intézet	298,900	1,000	42,817
Takarék- és előlegezési egylet	115,925	2,628	20,563

vagyommérlege 1873-ban.
G Y O N.

9. sz. melléklet.

Jelzál. követ.	Ingat- lan	Váltó- üzlet	Fió- kók	Árú	Svndi- ktus és consor- tium	Ve- gyes	Veszte- ség	Összesen
—	2.658,488	—	—	—	56,164	48,750	102,025	4.077,679
—	—	—	—	—	172,692	13,146	1.217,178	12.430,179
87,500	333,686	—	—	—	—	17,713	—	1.904,745
—	28,822	—	—	—	—	9,967	—	1.026,969
—	420,940	150,902	—	—	—	31,352	—	1.233,171
327,286	179,984	—	—	—	—	10,662	—	3.703,809
—	1.478,337	116,432	—	365,835	6.429,444	75,534	2.491,70	19.513,020
278,000	734,360	—	—	—	—	12,710	—	3.770,921
4.838,801	1.556,273	—	—	—	1.374,515	30,342	—	17.170,260
—	—	—	—	567,742	—	25,047	—	63.114,871
2.237,205	823,792	—	—	—	—	21,121	—	3.046,203
—	—	—	—	12,942	—	—	24,491	1.716,552
21,828	66,635	—	—	—	—	3,175	—	827,593
9.621,905	810,311	—	—	—	—	142,796	—	18.862,883
—	—	—	—	—	—	24,284	—	464,981
—	—	—	—	—	—	2,250	—	157,762
17.412,525	7.941,228	267,334	—	946,519	8.032,815	468,849	3.835,492	153.021,598

H E R.

Hitelezők	Zálog- levelek	Váltó- elfog.	Hitel- egyl.	Vegyes	Nyereség	Összesen
57,259	—	8,000	—	2,092	—	4.077,679
2.986,041	—	414,782 ¹⁾	—	5,784	—	12.430,179
97,199	—	—	—	5,624	43,872	1.904,745
—	—	—	52,379	37,464	23,978	1.026,969
103,326	—	—	51,093	3,988	3,091	1.233,171
318,223	—	—	106,602	33,770	74,823	3.703,809
5.443,262	—	33,547	—	102,402	—	19.513,020
—	—	21,600	153,992	48,942	565,051	3.770,921
1.396,219	4.885,300	42,300	—	119,254	599,156	17.170,260
47.916,453	—	639,418	—	—	697,333	63.114,871
11,916	2.268,600	—	—	122,378	34,813	3.046,203
434,945	—	—	—	573	—	1.716,552
17,646	—	—	43,985	4,922	47,525	827,593
—	9.882,800	—	123,075	489,915	276,347	18.862,883
84,427	—	9,600	—	8,899	19,338	464,981
17,446	—	—	—	—	1,200	157,762

A budapesti bankok

I. V A -

	Készpénz	Váltó- tárczá	Előleg	Érték- papír
Által. magy. mun. hitelintézet	16,961	805,734	—	—
Budapesti iparbank	15,804	167,904	4,701	63,348
Első magyar iparbank	47,168	962,812	422,055	—
Lipótvárosi bank	39,134	219,313	350	26,100
Magy. ált. földhit. r.-t.	103,584	1.949,808	3.106,570	1.605,735
Magy. ált. hitelbank	747,029	8.708,364	1.586,059	1.847,356
Magy. jelzálog-hitelbank	7,951	—	31,039	166,488
Magy. leszám. és pénzváltób.	125,628	647,724	970,179	882,851
Pest-Budai kézművesbank	37,484	750,802	500	—
Pesti magyar keresk. bank	432,640	5.907,754	1.554,477	756,791
Központi ipartárs. hitelintézet	11,201	202,319	19,297	—
Budapesti előlegező r.-t.	3,904	—	123,773	1,233
Összesen :	1.588,488	20.322,534	7.621,005	5.349,902

II. T E -

	Rész- vénytőke	Tartalék tőke	Betét
Által. magy. mun. hitelintézet	1.500,000	150,931	11,000
Budapesti iparbank	400,000	217,726	128,159
Első magyar iparbank	400,000	28,768	1.275,261
Lipótvárosi bank	450,000	65,805	166,850
Magy. ált.-földhit.-r.-t.	7.000,000	259,745	—
Magy. ált. hitelbank	10.000,000	407,821	31,800
Magy. jelzálog-hitelbank	420,000	17,409	—
Magy. leszám.- és pénzváltób.	525,000	8,169	336,800
Pest-Budai kézművesbank	300,000	43,525	505,084
Pesti-magyar keresk. bank	2.500,000	23,492	5.353,652
Központi ipartárs. hitelintézet	196,000	1,435	66,922
Budapesti előlegező r.-t.	20,000	88	—
Összesen :	23.711,000	1.224,904	7.875,528

vagyonmérlegei 1879-ben.
GYON.

10. sz. melléklet.

Adósok	Jelzál. követ.	Ingatlan	Árú	Függő tétel	Vegyes	Összesen
547,217	3,510	1.074,968	—	—	1,000	2.449,390
—	—	440,224	—	113,829	5,244	811,054
14,953	107,411	455,676	—	138,704	—	1.950,779
298,039	30,328	225,138	—	24,399	5,096	867,897
1.907,858	3.475,166	1.272,106	—	—	5,590	13.426,417
21.819,463	—	1.849,915	1.465,559	—	7,000	38.030,745
346,191	1.234,785	314,359	—	—	7,685	2.108,498
—	—	—	—	—	8,113	2.634,495
68,439	—	74,936	—	—	1,300	933,461
—	8.235,707	451,169	—	5,617	71,445	17.415,600
53,337	—	15,000	—	—	19,942	321,096
—	—	—	—	—	1,786	130,701
25.055,497	13.086,907	6.173,491	1.465,559	282,549	134,201	81.080,133

HER.

Hitelezők	Zálog- levél	Váltóelf.	Hitel- egyl.	Vegyes	Nyereség	Összesen
667,058	—	—	—	21,076	96,325	2.449,390
—	—	—	19,645	30,148	15,376	811,054
148,308	—	—	26,391	36,197	35,844	1.950,779
123,038	—	10,753	10,650	24,136	16,665	867,897
2.498,440	3.131,700	—	—	24,906	511,626	13.426,417
25.911,195	—	200,036	—	1,775	1.478,118	38.030,745
—	1.573,670	—	—	71,151	26,268	2.108,498
1.677,523	—	—	—	6,678	80,325	2.634,495
50,862	—	—	—	6,556	27,434	933,461
—	8.912,300	—	—	412,269	151,881	17.415,600
38,041	—	—	62,016	3,399	8,145	321,096
100,069	—	—	7,154	7,764	2,780	130,701
31.214,544	13.617,670	210,789	125,856	649,055	2.450,787	81.080,133

A budapesti bankok befizetett részvény-
(ezer forintban és e szerint)

	1880	1881	1882	1883	1884	1885
Általános egyesületi bank	—	—	—	—	—	—
Által. magy. mun. hitelintézet	1,500	1,500	1,500	1,500	—	—
Budapesti bank-egyesület	500	677	750	1,000	1,000	1,000
Budapesti előlegező részvénytársaság	20	20	20	20	20	20
Budapesti iparbank	400	300	300	210	—	—
Budapesti keresk.-és iparbank	—	—	—	—	—	—
Disconto- és értékpapirbank	—	—	—	—	—	—
Első magy iparb.	600	600	600	600	1,000	1,000
Fővárosi bank	—	—	—	—	—	—
Hazai bank	—	—	—	—	—	—
Hermes	—	—	—	—	—	—
Központi ipartársulati hitelintézet	157	157	157	157	157	—
Központi váltóüzlet részvénytársaság	—	—	—	—	—	—
Magyar általános földhitel-r.-t.	7,000	7,000	—	—	—	—
Magy. ált. hitelbank	10,000	10,000	10,000	10,000	10,000	10,000
Magy. helyi érdekű vasutak r.-t.	—	—	—	—	—	—
Magy. ipar- s kereskedelmi bank	—	—	—	—	—	—
Magy. jelz.-hitelb	700	11,970	11,970	11,970	11,970	11,970
Magy. leszámít. és pénzv. bank	2,000	10,000	10,000	10,000	10,000	10,000
Magy. Orsz. bank	—	11,697	11,697	11,748	11,800	11,800
Magy. takarékp. közp. jelzálogb.	—	—	—	—	—	—
Magy. vasuti bank	4,660	—	—	—	—	—
Pesti magy. keresk. bank	2,500	5,000	5,000	5,000	5,000	5,000
Összesen :	30,037	58,921	51,994	52,205	50,947	50,790

tőkéjének fejlődése az 1880—1894. években

12. sz. melléklet.

1.500 forint = 1.500,000.-frt).

1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
—	—	—	—	—	—	—	—	200
—	—	—	—	—	—	—	—	—
1,000	1,000	1,000	1,000	1,500	2,000	2,000	3,000	3,000
20	20	20	20	20	20	20	20	20
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	300	300	374	374	376	—	—
—	—	—	—	650	650	—	—	—
1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	2,000
—	—	—	—	240	400	400	400	400
—	—	—	—	—	—	—	—	5,000
—	—	—	—	—	—	—	—	500
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	200	200	200	200	200
—	—	—	—	—	—	—	—	—
10,000	10,000	10,000	10,000	10,000	14,000	14,000	14,000	14,000
—	—	—	—	—	—	—	2,000	2,000
—	—	—	—	5,000	5,000	5,000	8,000	8,000
11,970	11,970	11,970	11,970	11,970	11,970	11,970	11,970	11,970
10,000	10,000	10,000	10,000	10,000	10,000	10,000	12,500	12,500
10,000	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	2,000	2,000	2,000
—	—	—	—	—	—	—	—	—
5,000	5,000	8,000	8,000	8,000	8,000	10,000	10,000	10,000
48,990	38,990	42,290	42,290	48,954	53,614	56,966	65,090	71,790

A budapesti bankok

I. VA-

	Készpénz	Váltótárca	Előleg	Értékpapír	Adóssok
Által. m. munic. hit. int.	2,708	210,528	4,815	—	1.393,062
Bpesti bankegyesület	89,174	967,028	4,688	15,847	68,814
„ előleg.részv.-társ.	4,406	—	155,098	—	—
„ iparbank	16,520	144,744	5,983	57,388	—
Első magy. iparbank	40,797	964,104	420,278	55,950	19,191
Közp. ipartárs. hitelint.	9,963	210,137	7,278	13,680	51,510
Magy. által. földhit.-r -t	231,418	1.395,654	1.350,695	1.523,533	5.636,733
„ „ hitelbank	1.037,853	10.003,632	440,041	1.233,934	22.747,083
„ jelzálog „	9,662	—	14,790	514,521	239,643
„ leszám. pénzváltób.	181,900	914,320	2.021,638	1.414,727	260,788
Pesti m. keresk. bank	311,675	4.944,066	2.620,577	2.111,148	237,571
Összesen :	1.936,076	19.754,213	7.045,881	6.940,728	30,654,395

1) Beleértve a lipótvárosi bank és takarékpénztár activáit.

II. TE-

	Részvénytőke	Tart.-tőke	Betét	Hitelezők	Záloglevelek
Által. m. munic. hit. int.	1.500,000	170,470	11,000	911,909	—
Bpesti bankegyesület	509,000	60,103	713,899	40,618	—
„ előleg.részv.-társ.	20,000	968	—	137,764	—
„ iparbank	400,000	219,766	180,749	—	—
Első magy. iparbank	600,000	21,083	1.296,220	20,615	—
Közp. ipartárs. hitelint.	156,800	15,005	66,025	59,502	—
Magy. által. földhit r.-t.	7.000,000	295,870	—	4.393,445	3.258,027
„ „ hitelbank	10.000,000	753,526	171,600	25.973,868	—
„ jelzálog „	700,000	23,118	—	5.824	1.587,750
„ leszám. pénzváltób.	2.000,000	13,581	373,096	2.379,964	—
Pesti m. keresk. bank.	2.500,000	29,399	6.022,588	—	10.122,900
Összesen :	25.376,800	1.602,889	8.835,177	33.923,509	14.968,677

1) Beleértve a lipótvárosi bank és takarékpénztár passiváit.

vagyonsmérlegei 1880-ban.
GYON.

13. sz. melléklet.

Jelzál. köv.	Ingatlan	Árú	Syndikátus	Kötés köv.	Vegyes	Veszt.	Összesen
3,437	1.074,468	—	—	—	930	—	2.690,448
70,254	124,150	—	—	—	1)95,704	—	1.435,659
—	—	—	—	—	1,600	—	161,104
—	483,526	—	—	111,996	5,114	2,240	827,511
81,970	455,676	—	—	—	—	—	2.037,966
—	15,000	—	—	—	8,170	—	315,738
3.600,842	910,417	—	870,931	—	72,092	—	15.592,315
—	1.730,434	1.413,231	—	—	14,898	—	38.621,106
1.504,656	327,584	—	—	—	13,259	—	2.624,115
—	—	173,754	—	—	20,615	—	4.987,742
7.712,642	676,365	—	735,525	2,008	54,164	—	19.405,741
12.973,801	5.798,120	1.586,985	1.606,456	114,004	286,546	2,240	88.699,445

HÉR.

Váltóelf.	Hitelegyl.	Nyugdíja	Átm. tétel	Vegyes	Nyereség	Összesen
—	—	—	—	3,798	93,271	2.690,448
—	15,400	—	—	1)55,250	50,389	1.435,659
—	—	—	—	123	2,249	161,104
—	15,645	—	—	11,351	—	827,511
—	30,730	28,640	—	6,697	33,981	2.037,966
—	5,940	—	—	3,261	9,205	315,738
162,785	—	—	—	20,614	461,574	15.592,315
626,431	—	—	—	1,897	1.093,784	38.621,106
—	—	—	268,224	—	39,199	2.624,115
4,000	—	—	—	1,300	215,801	4.987,742
—	65,511	162,451	310,442	2,100	190,350	19.405,741
792,216	133,226	191,091	578,666	106,391	2.189,803	88.699,445

A budapesti bankok

I. VA-

	Pénztárkézl.	Váltótárca	Előleg	Jelzálogkölcs.	Közöségikölcs.	Záloglevél birt. ala
Bpesti bankkegyesület	225,173	4.017,311	—	560,738	—	208,24
„ előleg részv.-társ.	1,759	48	29,148	—	—	—
Első magy. iparbank	243,155	3.756,566	661,608	27,907	—	—
Fővárosi bank	49,392	553,041	—	—	—	—
Központi váltóüzlet	19,593	—	52,301	—	—	—
Magy. által. hitelbank	2.707,049	16.721,116	—	—	—	—
„ helyi érd. vasut.	—	—	1.956,423	—	—	—
„ ipar és keresk. bank	492,666	5.803,445	6.309,424	—	—	—
„ jelzálog-hitelbank	444,170	689,544	4.626,829	45.198,457	66.370,488	2.524,67
„ leszám. pénzváltób.	1.523,096	6.425,806	12.261,163	—	—	—
„ tak. közp. bankja	—	—	—	1.918,964	3.764,043	1.552,44
Pesti m. keresk. bank	2.460,465	20.296,311	19.032,425	37.847,699	31.584,782	2.240,25
Összesen	8.156,518	58.263,188	44.929,321	85.553,765	101.719,313	6.525,62

1) Sorsjegytársaságok, részletivek és csoportok.

2) Letéteményekkel együtt

3) Sorsjegytársaságok.

4) Elhelyezett pénzekkel és girószámlával együtt.

II. TE-

	Részvénytőke	Tartaléktőke	Betét	Hitelezők	Záloglevelek
Budapesti bankkegyesület	3.000,000	600,247	1.649,455	668,060	—
Budapesti előleg részv.-társ.	20,000	5,575	7.600	—	—
Első magyar iparbank	1.000,050	170,000	3.464,885	1) 737,264	—
Fővárosi bank	400,000	4,606	267,665	80,454	—
Központi váltóüzlet	200,000	7,298	—	469,929	—
Magyar általános hitelbank	14.000,000	2.812,101	564,800	2) 60.546,027	—
Magyar helyi érdekű vasutak	2.000,000	—	3) —	444,700	—
„ ipar- és keresk. bank	8.000,000	190,630	11.814,093	—	—
„ jelzálog hitelbank	11.970,326	2.126,113	—	5) 14.783,278	47.836,800
„ leszámít. pénzváltób.	12.500,000	1.426,668	8.547,713	10.976,752	—
„ tak. pénzt. közp. bankja	2.000,000	—	—	6) 1.240,949	1.924,400
Pesti magyar keresk. bank.	10.000,000	4.038.000	31.608,345	12.573,973	43.882,900
Összesen	65.090,376	11.379,238	57.924,566	102.521,386	93.644.100

1) Letéteményekkel együtt.

2) Különböző passivákkal és a központ követelésével együtt.

3) Kötvények.

vagyonmérlege 1893-ban.
GYON.

14 sz. melléklet.

Ingatlan	Értékpapir	Áruüzlet	Váltóüzlet	Syndicatus és consort. üzlet	Adások	Kölcsönök	Vegyes	Összesen
—	396,410	—	¹⁾ 699,356	—	363,331	—	5,968	6.476,564
—	—	—	—	—	—	—	482	31,437
—	—	—	821,185	—	²⁾ 227,189	—	—	5.737,610
—	20,671	—	³⁾ 60,691	—	⁴⁾ 170,813	—	1,675	856,283
—	98,118	—	—	—	528,043	—	100	698,155
667,957	3.198,658	134,314	—	8.419,415	51.234,517	—	54,666	83.137,692
—	3.660,429	—	—	—	2.071,234	—	79,802	7.767,888
326,960	2.617,914	—	—	893,707	4.515,312	—	—	20.964,428
989,377	9,773,230	—	—	—	3.655,099	4.230,429	5,000	138.507,211
⁵⁾ 3.735,090	2.832,583	7.555,638	—	1.120,888	4.369,107	—	8,000	39.831,371
—	905,237	—	—	—	⁷⁾ 462,920	—	12,685	7.816,289
315.000	9.269,229	—	⁶⁾ 1.223,051	1.216,776	12.013,679	266,885	24,098	137.780,645
6.034,384	32.822,479	7.639,952	2.804,273	11.655,783	79.611,184	4.497,314	192,476	419.655,573

⁵⁾ Betét társaságoknál való befektetéssel együtt.

⁶⁾ Közraktár Budapesten

⁷⁾ Más pénzintézeteknél elhelyezett pénzek.

HER.

Községi kötv.	Váltóelfogad és utalvány	Hitelegyleti biztos. alap	Átmoneti tét. és kamatok	Nyugdíj	Vegyes	Nyereség	Összesen
—	—	65,070	141,915	—	7,565	344,252	6.476,564
—	—	—	—	—	31	231	31,437
—	—	66,917	94,927	88,318	709	114,540	5.737,610
—	—	38,852	21,608	—	7,192	85,996	856,238
—	—	—	—	—	—	20,928	698,155
—	2.437,000	—	—	—	797,910	1.979,854	83.137,692
⁴⁾ 5.178.000	—	—	—	—	—	150,188	7.767,888
—	—	—	227,888	10,763	—	721,254	20.964,428
57.597,280	—	—	2.395,683	219,801	12,238	1.565,692	138.507,211
—	4.886,432	—	—	334,343	—	1.209,463	39.881,371
2.478,850	—	—	108,463	—	—	63,627	7.816,289
23.733,105	38,000	128,036	4.059,170	468,648	129,239	2.101,229	137.780,645
93.982,235	7.361,432	298,875	7.019,454	1.141,873	954,794	8.307,254	449.655,573

⁴⁾ Hitelezőkkel együtt

⁵⁾ Befoglaltatnak az előre teljesített részletfizetések, visszatartott összegek.

⁶⁾ Jelzálog- és községi kölcsönökből visszatartott összegekkel együtt.

A budapesti bankok

I. VA-

	Pénztárkészl.	Váltótárca	Előleg	Jelzálogkölcs.	Községi kölcs.	Záloglevél bizt. alap
Bpesti bankegyesület	185,007	2.449,615	—	—	—	—
„ előleg részv.-társ.	1,629	18	29,508	—	—	—
„ giro pénztáregyl.	231,887	—	50,000	—	—	—
Első magyar iparbank	359,430	3.786,304	1.053,959	20,281	—	—
Fővárosi bank	19,292	483,403	—	—	—	—
Hermes*)	**) 70,277	—	3,743	—	—	—
Központi váltóüzlet	18,722	—	58,044	—	—	—
Magyar által. hitelbank	2.976,753	14.674,410	254,825	—	—	—
„ h. érd. vasutak	—	—	934,445	—	—	—
„ ipar keresk.-b.	821,838	4.217,043	5,756,196	—	—	—
„ jelz. hit.-bank.	245,293	558,835	3.917,996	52.659,035	75.725,335	3 042,770
„ lesz. pénzv.-b.	1.668,812	6.912,569	10.517,496	—	—	—
„ takp. közp. b.	—	—	—	5.681,527	7.094,714	1.542,285
Pesti magy. ker. bank	2.073,718	20.675,885	25.192,729	11.882,384	34.991,884	2.350,213
Összesen	8,622,155	53.763,142	47.768,941	100.243,227	117.811,933	6.935,268

*) 1894. június 30. lezárt mérleg. — **) Az ércértékekkel és szelvényekkel együtt.

1) Részletveik és csoportokkal együtt.

2) Letéteményekkel együtt.

3) Sorajegy társaságok.

4) Elhelyezett pénzekkel és giró számlákkal együtt.

II. TB-

	Részvénytőke	Tartaléktőke	Betét	Hitelezők	Záloglevelek
Budapesti bankegyesület	3.000,000	666,317	1.396,195	520,832	—
„ előleg részv.-társ.	20,000	3,806	7,500	33	—
„ giro és pénzt. egyl.	500,000	—	—	1.651,603	—
Első magyar iparbank	2.000,100	355,000	3.351,975	1) 393,487	—
Fővárosi bank	400,000	8,385	158,604	94,485	—
Hermes*)	500,000	—	—	825,906	—
Központi váltóüzlet	200,000	12,867	—	613,548	—
Magyar általános hitelbank	14.000,000	2.812,101	575,600	2) 61.432,690	—
„ helyi érdekű vasutak	2.000,000	30,000	—	1.277,441	—
„ ipar és keresk.-bank	8.000,000	250,631	1.332,982	7.449,918	—
„ jelzálog hitelbank	11.970,326	2.471,609	—	13.552,973	57.463,300
„ leszám. és pénzvált.-b.	12.500,000	1.584,057	14.168,745	9.120,353	—
„ tak. pénzt. közp. b.-ja	2.000,000	50,000	—	629,135	5.180,400
Pesti magyar keresk. bank	10.000,000	1) 8.401,750	33.806,644	10.537,172	45.759,300
Összesen	67.090,426	16.646,522	54.798,248	108.089,625	108.403,000

*) 1895. június 30. lezárt mérleg adatai. — **) Kötvények

1) Letéteményekkel együtt.

2) Különböző passivákkal és a központ követelésével együtt.

3) Hitelezőkkel együtt.

vagyon mérlege 1894-ben.
GYON.

15. sz. melléklet.

Ingatlan	Értékpapír	Árúüzlet	Váltóüzlet	Syndicatus és consort. üzlet	Adósok	Kölcsönök	Vegyes	Összesen
—	1.247,433	—	—	—	2.026,420	—	5,071	5.913,546
—	—	—	—	—	—	—	441	31,596
—	—	—	—	—	1.812,053	—	71,937	2.165,877
—	—	—	1.182,093	—	228,125	—	—	6.630,192
—	20,666	—	99,937	—	150,453	—	2,250	781,001
—	127,877	—	—	—	1.119,422	—	95,902	1.417,221
—	104,326	—	—	—	665,675	—	100	846,867
5847,630	4.447,144	—	—	2.655,943	58.958,686	—	44,523	84.859,914
—	6.933,291	—	—	—	2.934,008	—	38,277	10.840,021
326,960	2.375,245	—	—	1.272,220	3.407,123	—	—	18.176,625
989,377	8.248,263	—	—	—	12.037,975	3.065,888	—	160.490,827
5.198,893	1.405,094	8.388,765	—	298,641	10.841,215	—	—	45.231,485
—	132,552	—	—	—	—	—	106,706	14.557,784
315,000	8.749,299	—	1.355,459	717,263	12.459,998	166,945	15,847	150.896,624
7.677,860	33.791,190	8.388,765	2.637,489	4.944,067	106641153	3.232,833	381.054	502.839,580

5) Beleértve a malmokat.

6) Befoglaltatnak különböző aktívák is.

7) Külföldi váltókkal és pénzekkel együtt.

8) Budapesti közraktárak, intézeti ház és beruházásai.

9) Betéti társaságoknál való befizetésekkel együtt.

HER.

Községi kötv.	Váltófelvétel és utalvány	Hitelezési bizt. alap	Átmeneti tét. és kamatok	Nyugdíj	Vegyes	Nyeresség	Összesen
—	—	71,495	16 456	—	6,134	236,127	5.913,546
—	—	—	—	—	—	257	31,596
—	—	—	—	—	—	14,274	2.165,877
—	—	80,112	93,161	94,998	45,451	215,908	6.630,192
—	3,000	37,395	27,832	—	9,849	41,451	781,001
—	—	—	—	—	47,989	43,326	1.417,221
—	—	—	—	—	—	20,452	846,867
—	3.557,500	—	—	—	1,723	2.490,300	84.859,914
**7425,288	—	—	—	—	—	107,292	10.840,021
—	324,000	—	51,291	19,265	—	748,539	19.176,625
69.909,410	—	—	2.863,662	246,991	—	2.012,556	160.490,827
—	5.924,653	—	—	395,049	—	1.533,627	45.231,485
6.349,600	—	—	241,276	—	—	107,323	14.557,784
35.225,165	—	131,445	1.244,904	533,963	37,300	2.219,256	150.896,624
118909183	9.809,152	320,437	7.588,582	1.290,271	148.446	9.795,683	502.839,580

4) Jelzálog és községi kölcsönökre visszatartott összegekkel együtt.

5) Beleértve az újonnan kibocsátott részvényekre történt befizetéseket. A zár- számadásokban foglalt megjegyzés szerint a befizetések időközben megtörténtek e szerint

A budapesti bankok által ingat- az 1880—1894.

ezer forintban, azaz

	1880	1881	1882	1883	1884	1885
Általános magyar municipális hitel- intézet	34	34	1534	1534	—	—
Budapesti bank- egyesület	703	660	983	1450	1973	1993
Első magyar ipar- bank	820	1321	591	326	284	211
Fővárosi bank	—	—	—	—	—	—
Magyar ált. föld- hitel részvény- társaság	3,6008	2,7438	—	—	—	—
Magyar jelzálog hitelbank	1,5047	7,1888	15,4758	17,4615	18,6186	20,6757
Magyar takarékpénzt. központi bankja	—	—	—	—	—	—
Pesti magyar kereskedelmi bank	7,7126	7,6762	8,0283	10,6040	11,9664	12,2127
Összesen	12,9738	17,8103	23,8149	28,3995	30,8107	33,1088

lanokra adott kölcsönök fejlődése években.

16. sz. melléklet.

3·4 = 3.400.— frt.

1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
—	—	—	—	—	—	—	—	—
180·1	185·3	82·1	1,130·1	?	159·6	230·7	560·7	—
19·0	52·5	52·6	49·1	38·6	27·9	27·9	27·9	20·3
—	—	—	—	—	144·6	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
23,338·9	25,837·4	27,774·3	30,810·2	32,426·9	36,854·6	40,912·9	48,198·5	52,659·0
—	—	—	—	—	—	—	1,919·0	5,681·5
15,407·5	18,428·8	21,060·9	24,329·6	26,986·2	28,514·9	33,092·8	37,612·3	41,882·4
38,945·5	44,504·0	48,996·9	55,819·0	59,451·7	65,701·6	74,264·3	88,318·4	100,243·2

A váltó leszámítolás fejlő-

ezer

	1880	1881	1882	1883	1884	1885
Által magy. muni- cipális hitelint.	210·5	120·0	212·7	—	—	—
Budapesti bank- egyesület	967·0	1,100·9	1,110·6	1,264·2	1,295·5	1,403·8
Budapesti előlege- ző részv. társ.	—	—	—	—	—	—
Budapesti ipar- bank	144·7	134·4	12·2	—	—	—
Budapesti keresk- és iparbank	—	—	—	—	—	—
Disconto és érték- papirbank	—	—	—	—	—	—
Első magyar ipar- bank	964·1	1,351·6	1,907·9	1,641·9	2,032·2	1,995·9
Fővárosi bank	—	—	—	—	—	—
Központi ipartárs. hitelintézet	210·1	218·4	199·3	197·5	165·6	—
Magyar által. föld- hitel részv.-társ.	1,395·7	54·4	—	—	—	—
Magyar által. hitel- bank	10,003·6	6,534·9	9,184·0	6,848·3	10,295·0	9,648·9
Magyar ipar és ke- reskedelmi bank	—	—	—	—	—	—
Magyar jelzálog hitelbank	—	501·2	—	—	92·7	427·1
Magyarleszámitoló és pénzváltóbank	914·3	2,192·1	1,520·7	1,890·5	2,416·4	2,623·3
Magyar országos bank	—	—	3,173·3	2,650·3	3,006·8	3,264·2
Pesti magyar ke- reskedelmi bank	4,944·1	5,886·8	7,075·0	8,039·1	7,462·9	9,553·4
Összesen :	19,754·1	18,094·7	24,395·7	22,531·8	26,767·1	28,916·6

dése az 1880—1894 években.

17. sz. melléklet.

frtban.

1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
—	—	—	—	—	—	—	—	—
1,177·6	936·5	1,107·1	1,609·6	2,515·9	2,963·0	3,183·2	4,017·3	2,449·6
—	1·0	1·7	—	0·7	1·3	0·9	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	531·7	871·3	1,085·1	1,154·8	473·9	—	—
—	—	—	—	2·7	7·8	—	—	—
2,613·6	2,621·2	2,808·6	2,817·9	3,161·0	3,482·7	3,224·9	3,756·6	3,786·4
—	—	—	—	312·6	349·5	434·9	553·0	488·4
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	—
6,734·0	8,528·4	8,818·6	9,789·1	10,652·4	12,522·2	15,198·5	16,721·1	14,674·4
—	—	—	—	—	4,876·0	4,928·9	5,803·4	4,217·0
1,281·1	1,072·0	1,264·2	—	111·7	153·0	1,719·1	689·5	558·3
2,123·9	1,250·3	2,543·5	1,527·6	2,061·4	2,407·6	5,079·2	6,425·8	6,912·6
4,697·7	487·9	—	—	—	—	—	—	—
7,367·1	10,600·2	11,832·3	9,667·4	10,843·7	13,813·5	22,370·0	20,296·3	20,675·9
25,995·0	25,524·5	28,907·7	26,282·9	30,747·2	41,731·4	56,613·5	58,263·0	53,763·2

A budapesti bankok előlegüzletének

ezer

	1880	1881	1882	1883	1884	1885
Átal. magy. mun. hitelintézet	4·8	7·2	4·4	4·4	—	—
Budapesti bank- egyesület	4·7	14·3	23·6	21·4	13·2	6·7
Budapesti előlegező részvénytársaság	155·1	135·1	114·5	95·9	45·7	47·1
Budapesti iparbank	60	5·3	2·1	0·9	—	—
Budapesti keres- kedelmi és ipar- bank	—	—	—	—	—	—
Disconto- és érték- papirbank	—	—	—	—	—	—
Első magy. iparb.	420·3	638·8	443·9	841·4	451·7	293·0
Giró és pénzt.-egyl.	—	—	—	—	—	—
Hermes	—	—	—	—	—	—
Központi ipartár- sulati hitelintézet	7·3	14·1	7·1	8·1	8·3	—
Központi váltóüzlet részvénytársaság	—	—	—	—	—	—
Magyar általános földhitel-r.-t.	1,350·7	—	—	—	—	—
Magy. ált. hitelbank	440·0	471·1	81·5	882·3	627·6	714·2
Magy. helyi érdekű vasutak r.-t.	—	—	—	—	—	—
Magy. ipar- s keres- kedelmi bank	—	—	—	—	—	—
Magy. jelz.-hitelb.	14·8	4,353·2	818·0	910·7	1,263·2	1,120·3
Magy. leszámít. és pénzv. bank	2,022·6	4,726·7	4,009·5	6,293·3	6,239·5	4,313·1
Pesti magy. keresk. bank	2,620·6	4,276·2	3,613·4	4,960·2	5,596·8	6,344·8
Összesen :	7,046·9	14,633·2	9,118·0	14,023·6	14,246·0	12,839·2

fejlődése az 1880—1894. években.

18. sz. melléklet.

frtban

1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
—	—	—	—	—	—	—	—	—
5·5	—	—	—	—	—	—	—	—
37·8	32·4	27·1	37·3	37·2	32·1	29·3	29·1	29·5
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	4·1	4·2	11·6	25·6	33·6	15·0	—	—
—	—	—	—	827·7	1,118·3	—	—	—
601·1	520·0	489·4	429·9	501·3	622·8	537·4	661·6	1,054·0
—	—	—	—	—	—	—	—	50·0
—	—	—	—	—	—	—	—	3·7
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	24·7	27·7	37·0	31·4	45·5	48·1	52·3	58·0
—	—	—	—	—	—	—	—	—
1,063·1	790·4	3,884·1	319·9	122·4	431·1	231·9	101·3	254·8
—	—	—	—	—	—	—	1,956·4	934·5
—	—	—	—	—	6,715·1	7,026·5	6,309·4	5,756·2
2,010·7	3,262·7	5,363·9	4,735·2	3,697·9	2,358·1	3,371·8	4,626·8	3,918·0
5,632·1	6,346·1	5,781·0	7,536·5	10,946·1	10,845·6	10,733·6	12,261·2	10,517·5
7,503·4	6,147·8	9,889·2	12,513·1	15,355·7	16,566·4	24,343·8	19,032·4	25,192·7
16,853·7	17,128·2	25,466·6	25,620·5	31,545·3	38,768·6	46,337·4	45,030·5	47,768·9

A budapesti bankok értékpapírbirtokának

(Ezer forintban)

	1880	1881	1882	1883	1884	1885
Budapesti bank- egyesület	15·8	9·7	10·7	303·7	284·6	203·2
Budapesti iparb.	57·4	7·1	1·6	—	—	—
Budapesti keres- kedelmi és ipar- bank	—	—	—	—	—	—
Disconto és érték- papirbank	—	—	—	—	—	—
Fővárosi bank	—	—	—	—	—	—
Hermes	—	—	—	—	—	—
Központi ipartár- sulati hitelint.	13·7	14·2	20·2	20·2	20·2	—
Központi váltó üzlet r. t.	—	—	—	—	—	—
Magyar földhitel részvény társ.	2,394·5	1,912·1	—	—	—	—
Magyar általános hitelbank	1,233·9	1,391·7	2,218·2	3,503·1	2,881·7	2,373·9
Magy. helyi érdekű vasutak r. t.	—	—	—	—	—	—
Magy. iparés keres- kedelmi bank	—	—	—	—	—	—
Magy. jelzálog hitelbank	513·5	3,558·7	12,401·1	10,332·6	8,454·4	5,516·6
Magy. leszámít. és pénzv. bank	1,414·7	1,360·3	3,692·6	2,275·4	1,684·1	2,479·8
Magyar országos bank	—	—	5,607·4	5,207·1	4,256·6	4,304·4
Magy. takarékp. közp. bankja	—	—	—	—	—	—
Pesti magy. ker.b.	2,111·1	1,727·0	1,092·9	935·5	1,521·1	1,199·6
Összesen :	7,754·6	12,220·8	25,045·1	22,577·3	19,102·7	16,077·5

1) Beleértve a fém pénzt és egyéb értékeket.

fejlődése az 1888—1894-dik években.
vagyis 15.8—15.800 frt).

19. sz. melléklet.

1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
553.3	885.7	1,116.5	826.4	1,076.3	1,183.4	1,612.8	1,304.0	1,247.4
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	—	14.7	—	0.1	0.1	3.7	—	—
—	—	—	—	41.7	15.9	—	—	—
—	—	—	—	59.7	67.1	69.5	81.4	20.7
—	—	—	—	—	—	—	—	127.9
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	180.9	134.1	218.8	97.2	124.6	296.9	98.1	104.3
—	—	—	—	—	—	—	—	—
2,538.0	2,617.0	3,975.5	3,048.0	3,275.9	2,984.7	4,483.7	3,198.7	4,447.1
—	—	—	—	—	—	—	3,660.4	6,933.3
—	—	—	—	—	1,371.9	1,161.2	2,617.9	2,375.2
4,965.2	5,610.3	6,076.8	4,186.1	6,980.7	8,633.9	7,395.6	9,773.2	8,248.3
2,079.9	2,185.3	1,419.3	1,590.1	1,982.6	2,383.9	2,839.1	2,882.6	1,405.1
4,165.9	2,687.5	—	—	—	—	—	—	—
—	—	—	—	—	—	—	—	132.6
1,678.1	2,354.2	2,167.7	5,807.4	5,573.2	5,664.3	6,303.4	9,269.2	8,749.3
15,980.4	16,471.4	14,904.6	15,676.8	19,087.4	22,429.8	24,165.9	32,885.5	33,791.2

A budapesti bankok

az 1880—1894.

	1880	1881	1882	1883	1884	1885
Által. magyar municipális hitelintézet	11·0	11·0	—	—	—	—
Budapesti bank-egyesület	713·9	824·4	746·5	682·8	596·5	772·6
Budapesti előleg részvénytárs.	—	—	—	—	—	—
Budapesti ipar-bank	180·8	262·4	111·6	—	—	—
Budapesti kereskedelmi és ipar-bank	—	—	—	—	—	—
Disconto és értékpapirbank	—	—	—	—	—	—
Első magyar ipar-bank	1,396·2	2,101·2	2,238·1	2,004·0	1,902·7	1,708·3
Fővárosi bank	—	—	—	—	—	—
Központi ipartárs. hitelintézet	66·0	64·1	45·9	43·3	—	—
Magyar általános hitelbank	171·6	260·0	246·7	390·2	363·1	205·1
Magyar ipar és kereskedelmi bank	—	—	—	—	—	—
Magyar leszámítoló és pénzváltó-bank	373·1	502·8	1,022·3	2,046·6	3,740·8	5,122·8
Magyar országos bank	—	—	580·5	438·6	147·5	400·2
Pesti magyar kereskedelmi-bank	6,022·6	6,003·0	7,851·6	9,006·7	9,010·3	11,624·2
Összesen :	8,835·2	10,028·9	12,813·2	14,612·2	15,760·9	19,833·2

betét üzletének fejlődése.

20. sz. melléklet.

években ezer forintban.

1886	1887	1888	1889	1890	1891	1892	1893	1894
—	—	—	—	—	—	—	—	—
835·8	703·2	956·1	1,300·0	1,368·5	1,413·0	1,158·6	1,649·5	1,396·2
18·3	13·5	8·0	17·5	17·5	12·0	9·0	7·6	7·5
—	—	—	—	—	—	—	—	—
—	88·9	166·0	174·8	305·1	311·1	302·2	—	—
—	—	—	—	253·0	757·5	—	—	—
2,837·2	2,650·4	2,857·3	2,688·0	3,143·4	3,530·3	2,969·6	3,464·9	3,352·0
—	—	—	—	—	166·8	181·4	267·7	158·6
—	—	—	—	—	—	—	—	—
182·0	341·8	305·7	297·3	408·5	592·1	597·3	564·8	575·6
—	—	—	—	—	1,343·9	1,480·9	1,274·4	1,333·0
3,954·7	3,699·3	6,991·2	8,968·7	8,388·2	8,690·3	5,847·4	8,547·7	14,168·7
1,077·4	—	—	—	—	—	—	—	—
11,797·8	14,350·8	20,731·1	22,046·9	24,722·4	35,030·5	34,298·8	31,608·3	33,806·6
20,703·2	21,847·9	31,915·4	35,493·2	38,606·6	51,847·5	46,845·2	47,384·9	54,798·2

Az 1880—1893. években állandóan működött bankok részvényeinek árfolyama az év végén és osztaléka.

Év	Bankgyesület		Iparbank		Hitelbank		Jelzálog hitelbank		Loszárítolóbank		Keresked. bank	
	Árfolyam frt	Oszt. frt	Árfolyam frt	Oszt. frt	Árfolyam frt	Oszt. frt	Árfolyam frt	Oszt. franc	Árfolyam frt	Oszt. frt	Árfolyam frt	Oszt. frt
1880	104.75	8.—	—	12.—	265.—	19.50	—	—	—	9.—	635.—	45.—
1881	118.—	9.—	204.50	13.—	345.—	21.—	—	13.75	118.75	6.—	655.—	45.—
1882	112.—	9.—	187.—	13.—	269.50	19.50	—	13.125	89.25	5.—	572.—	45.—
1883	106.75	8.—	160.50	11.—	291.—	19.50	—	13.125	87.75	5.—	585.—	45.—
1884	109.75	8.—	155.—	11.50	303.—	21.—	—	13.75	84.50	5.50	599.—	45.—
1885	104.25	7.—	146.—	9.—	306.—	19.—	—	15.—	85.75	6.—	592.—	45.—
1886	102.—	7.50	150.—	10.—	303.—	18.—	—	15.—	101.75	6.50	677.—	45.—
1887	100.50	7.50	150.—	11.—	265.50	16.—	—	15.50	83.75	5.50	654.—	50.—
1888	114.25	8.—	161.—	12.—	306.50	18.50	—	16.50	98.75	7.—	738.—	50.—
1889	145.—	10.—	172.—	10.50	313.—	24.—	—	17.50	111.—	7.—	820.—	55.—
1890	150.—	10.—	177.—	12.—	359.—	24.—	—	18.50	116.—	7.50	953.—	55.—
1891	139.—	10.—	190.—	12.—	332.—	19.—	—	18.—	111.—	7.—	1011.—	55.—
1892	139.50	10.—	205.—	12.—	351.—	20.—	—	19.—	115.—	6.50	1050.—	60.—
1893	139.—	9.—	215.—	12.—	419.—	24.—	—	20.—	234.50	15.—	1118.—	60.—
1894	139.—	6.50	213.—	12.—	494.75	22.—	—	24.—	308.—	16.—	1308.—	60.—